

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Мажхамаси хузуридаги Фан ва
технологияларни ривожлантиришни мувофикалаштириш Қўмитаси

Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги
Давлат ва жамият қурилиши академияси

МИЛИЙ ФОЯ: НАЗАРИЙ МАНБАЛАР

(ХРЕСТОМАТИЯ)

«Akademiya» нашриёти
Тошкент — 2007

Ч 48

66.3(55)

**Миллий ғоя: назарий манбалар
(Хрестоматия).**

Т.: «Akademiya», 2007.—312 б.

Миллий ғоя мустақиллик йилларида шаклланган, ўзига хос фалсафий асоси, илмий-назарий ва тарихий илдизларга эга бўлган яхлит таълимотдир. Президент Ислом Каримов томонидан яратилган ушбу назария мамлакат тараққиётининг объектив зарурати, миллий ривожланишнинг қонуний ҳосиласи сифатида озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этаётган ҳалқимизнинг мақсад-муддаолари ва орзу-интилишларини ифодалайди.

Китобдан Президент Ислом Каримовнинг миллий ғоянинг мазмун-моҳияти, мақсадлари, тушунча ва тамойилларига доир асарлари, маъруза ва нутқлари, фикр-мулоҳазалари ўрин олган.

Мазкур тўплам миллий ғоя масалалари билан шуғулланадиган мутахассислар, ўқитувчилар, талабалар, изланувчи ва тадқиқотчилар ҳамда ушбу соҳа билан қизиқувчиларга мўлжалланган.

ISBN 978-994-9943-300-06

33369
10 391

© «Akademiya» нашриёти, 2007

20 04 Alisher Navciy
nomidagi
A 1648 O'zbekiston MK

ЎЗБЕКИСТОН: МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ, ИҚТИСОД, СИЁСАТ, МАФҚУРА

ИСТИҚЛОЛ ЙҮЛИ: МУАММОЛАР ВА РЕЖАЛАР

(XII чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг

Х сессиясида сўзланган нутқдан, 1992 йил 2 ва 3 июль)

Шўролар даври, нақ 74 йил изсиз йўқолди, деб ўйлаганлар хато қиласди. Бу даврда шаклланган муайян қад-риятлар бор. Кишилар онгига «ижтимоий тенглик» тушунчаси, яхши ишласам ҳам, ёмон ишласам ҳам давлат барибир бокади, деган мафкура кириб қолган. Бундай ёндашиш кишилардаги ташабbusни бўғиб қўиди. Ҳамма нарса — давлат мулки, деган ақида одамларнинг миясига сингдирилиб, кишилар мулкдорлик, эгалик туйгусидан бегона бўлиб қолган. Ўз мулки ва молига эга бўлмаган одамнинг иш деб жон куйдириши жуда қийин. Бундай ҳолат ишчиларнинг меҳнатга интилишига, шахсий рағбатига, иш натижаси учун масъулиятини оширишга салбий таъсир этишини ҳаётимиздаги кўп мисолларда кўраяпмиз.

Шундай экан, бозор муносабатларига ўтишда кишиларимизнинг кайфиятини ҳисобга олиш, дастлабки кезларда ўтган даврдан қолган муайян ижобий тажрибалардан самарали фойдаланишини ҳам унутмаслигимиз керак(І жилд, 14-бет).

* * *

Бугунги кунда ҳам халқни яқдил қила оладиган ишлар ва ғоялар оз эмас. Уларнинг ичида энг улуғи, энг олижаноби — Ўзбекистон Республикасининг мустақиллигини таъминлаш. Ана шу мақсад, ана шу ғоя атрофида бирлашсак, асло хор бўлмаймиз... (І жилд, 15-бет).

* * *

Ягона мафкура ҳукмрон бўлган жойда тенглик ва адолат бўлмайди. Биз буни ўтмишдаги аччик тажрибамиздан жуда яхши биламиз.

Биздаги мавжуд партия ва ҳаракатлар ҳакиқий демократия шароитида яшаб кўрмаган. Уларнинг ҳар бири ўзини мутлақ ҳакиқат жарчиси деб билади. Тўғрисини айтсак, ўзаро ҳурмат, баҳс ва мунозара одоби етишмайди.

Бизнинг жамиятимизда турли партиялар ва ҳаракатларнинг пайдо бўлаётгани ижобий ҳол. Қарашларнинг ранг-баранглиги тўғри йўлни танлаб олишга ёрдам беради. Кайси гоя инсоний бўлса, одамларга фойдаси тегса, ўша гоя жамиятга керак (I жилд, 16-бет).

* * *

Айни замонда, мавжуд конституциявий ҳокимиётни куч билан ағдаришни мақсад қилиб олган партия ва ҳаракатлар, шуни аниқ айтишимиз керак, тақиқлаб қўйилиши керак. Республика чегаралари дахлсизлиги ва хавфсизлигига қарши курашувчи, фашизм, ирқчилик, зўравонлик, миллий ва диний низоларни тарғиб этувчи, демократик эркинликлар ва халқ маънавияти асосларига тажовуз этувчи ҳар қандай партия ва жамоат ҳаракатлари қонунга хилоф деб эълон қилиниши шарт (I жилд, 17-бет).

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎЗ ИСТИҚЛОЛ ВА ТАРАҚҚИЁТ ЙӮЛИ

Республикада демократик ҳуқуқий жамият асослари фаол равишда вужудга келтирилмоқда. Аввалги як-каҳокимлик тизимининг иллатлари қатъян тугатилмоқда. Кўп партиявийлик, гоялар ва фикрларнинг хилмачиллигига тоқат қилиш реал воқеликка айланмоқда. Ягона мафкуранинг яккаҳокимлигига барҳам берилди.

Умумбашарий қадриятларнинг устуворлиги, чинакам демократия, инсон эркинликлари ва ҳуқуқларининг бутун дунё тан олган маром ва қоидалари тобора кўпроқ қарор топмоқда (I жилд, 37-бет).

* * *

Барқарор бозор иқтисодиёти, очик ташқи сиёсатга асосланган кучли демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш пировард мақсад бўлиб қолиши керак. Шундай жамиятгина Ўзбекистон халқининг муносаб турмушини, унинг ҳуқуқлари ва эркинлигини кафолатлаши, миллий анъаналар ва маданият қайта тикланишини, шахс сифатида инсоннинг маънавий-ахлоқий камол топишини таъминлаши мумкин. (I жилд, 39-бет).

* * *

Жаҳон ва ўзимизнинг амалиётимиздан олинган барча унумли тажрибани рад этмаган ҳолда ўз ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий тараққиёт йўлимизни танлаб олиш республиканинг қатъий позициясидир. Бу — ўтмиш йилларнинг хатоларини, давлат тузилишининг шакл ва усулларига нисбатан мавжуд қарашларни идрок этиш натижасидир. Бу — таркиб топган ижтимоий воқеликка берилган реал баҳодир. Бу — Ўзбекистон халқининг ижтимоий тараққиётга, муносаб турмуш шароитига интилишидир.

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, сохта инқиlobий сакрашларсиз, фожиали оқибатларсиз ва кучли ижтимоий ларзаларсиз, эволюцион йўл билан нормал, маданиятли тараққиётга ўтиш — танлаб олинган йўлнинг асосий мазмуни ва моҳиятидир. Одамларнинг онги ва турмушига ўнлаб йиллар мобайнида, кўпинча зўравонлик йўли билан сингдирилган нарсаларни бир зумда ўзгартириш мумкин эмас. Бунинг учун ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги муносабатларнинг кескинлашувига ва улар-

ни бир-бирига қарама-қарши қўйишга барҳам бериш билан жамиятни янгилаш ва ўзгартириш зарурлигига одамларнинг ўзини ишонтириш, ҳаракатга келтирувчи кучларни ва меҳнатнинг рағбатлантирувчи омилларини ўзгартириш мумкин (I жилд, 40-41-бетлар).

* * *

Кейинги ўн йиллар мобайнида маълум қадриятларга эга бўлган кишиларнинг муайян ижтимоий онги шаклланганлигини ҳам эътиборга олмаслик мумкин эмас. Бир томондан, бу ижтимоий тенгликка, кафолатланган меҳнат қилиш ҳуқуқига, ялпи бепул таълим ва тиббий хизматга қатъий тарафдорликка интилишида намоён бўлмоқда. Иккинчи томондан эса, яккаҳокимликдан иборат маъмурий-буйруқбозлик тизими келтириб чиқарган инсонни мулкка эгалиқдан ва хўжайинлик туйфусидан бегоналашибтирилганлиги, тайёрга айёрлик руҳияти юзага келтирилганлигига кўринмоқда (I жилд, 43-бет).

* * *

Янгиланиш ва ижтимоий тараққиётнинг ўзимиз танлаган йўли мураккаб жараён бўлиб, республика ижтимоий турмушининг иқтисодий, сиёсий, ижтимоий, маънавий-маданий ва бошқа барча соҳаларини қамраб олади. Бу йўл мустақил Ўзбекистон ички ва ташқи сиёсатининг умумий стратегиясини белгилаб беради (I жилд, 44-бет).

* * *

Фуқаролар тинчлиги ва миллатлараро тотувликни таъминлаш, қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни қарор топтириш мана шундай сиёсий, давлат ва конституциявий тузумга эришиш калитидир...

Мустақил ўзбек давлати — халқимизнинг тарихий ютуғидир. Ўз давлати билан фахрланиш ва фуқароларнинг ватанпарварлиги жаҳондаги кўпгина мамлакатлар-

нинг илғор марраларга чиқиб олишида ёрдам берган. Мамлакатимиз тупроғида яшаб турган ва ўзини ватан-парвар деб ҳисоблаган ҳар бир киши унинг яхлитлиги ва бирлигини асраб-авайлаши шарт.

Ҳар бир инсоннинг, айниқса, эндиғина ҳаётта қадам қўйиб келаётган ёшларнинг онгига шундай фикрни синг-дириш керакки, улар ўртага қўйилган мақсадларга эришиш ўзларига боғлиқ эканлигини, яъни бу нарса уларнинг событқадам ғайрат-шижоатига, тўла-тўқис фидо-корлигига ва чексиз меҳнатсеварлигига боғлиқ эканлигини англаб етишлари керак. Худди шу нарса давлатимиз ва халқимиз равнақ топишининг асосий шартидир.

Халқи юз йиллар мобайнида озодликни орзу қилган Ўзбекистон чинакам мустақилликни қўлга киритиб, гуллаб-яшинаши ва фаровонликка эришиши, тараққий эттган демократик давлатлар қатори халқаро ҳамжамиятда муносиб ўринни эгаллаши — биз кўзлаётган олий мақсаддир. Мустақил Ўзбекистоннинг биринчи Конституцияси бунинг ҳуқуқий кафолати бўлиб хизмат қиласди. (I жилд, 48-49-бетлар).

* * *

Ўзбекистонни янгилаш ва ривожлантиришнинг ўзйули тўртта асосий негизга асосланади. Бу негизлар:

- умуминсоний қадриятларга содиқлик;
- халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш;
- инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиши;
- ватанпарварлик.

Мустақил Ўзбекистоннинг куч-қудрати манбаи — халқимизнинг умуминсоний қадриятларга содиқлигидир. Халқимиз адолат, tenglik, ахил қўшничилик ва инсонпарварликнинг нозик куртакларини асрлар оша авайлаб-асраб келмоқда. Ўзбекистонни янгилашнинг олий мақсади ана шу анъаналарни қайта тиклаш, уларга янги мазмун бағишилаш, заминимизда тинчлик ва демократия, фаро-

вонлик, маданият, виждон эркинлиги ва ҳар бир киши-
ни камол топтиришга эришиш учун зарур шарт-шароит
яратишидир (I жилд, 76-77-бетлар).

* * *

Ўзбекистоннинг мустақиллиги, унинг дунё кўз ўнги-
даги очиқлиги шундай бир серунум тупроқки, бизнинг
маънавий имкониятларимиз унда тобора тезроқ унади,
давлатларгина эмас, балки жамоатчиликнинг ҳам мут-
тасил кенгайиб бораётган ҳалқаро алоқаларига суюнади.
Бугунги кунда ҳур ва озод ҳалқимиз барча ҳалқлар ва
давлатлар томонидан яратилган маърифатда, фан ва
техникада, маданият ва санъатда нимаики янги ва илфор
жихатлар бўлса, шунга дадиллик билан интилмоқда. Ўзбек
диёрида, тарихда кўп марта бўлганидек, яна янгидан
ўзимизнинг бетакрор ва илфор, иқтидорли ва энг муҳими
— инсонларга керакли қадриятларимиз барпо этилади.

Инсон ҳуқуқлари ва демократия сингари умумбашарий
қадриятлар республикамизнинг миллий-давлатчилик ман-
фаатларига, ҳалқимизнинг ўзига хослигига, унинг анъана-
ларига тўла мос келади. Инсон ҳуқуқлари бизнинг жамияти-
мизда қонунлар билангина эмас, балки ҳалқнинг ўз онги,
унинг ахлоқий тажрибаси, меҳр-шафқати ва сезгирили-
ги билан ҳам мустаҳкамланади (I жилд, 78-79-бетлар).

* * *

Мустақил давлатда, тинчлик ва осойишталикда гоявий
чалкашликлар ва “темир парда”дан ҳалос бўлиб, биз умум-
башарий қадриятларнинг энг биринчи асоси бўлган ҳалқ
инсонпарварлиги чашмаларидан қадам-бақадам баҳраманд
бўлмоқдамиз. Айни шу ҳол тараққиёт йўлидан дадил бо-
ришимиз ва бутун инсоният билан бирлигимизнинг энг
мустаҳкам кафолатидир (I жилд, 80-бет).

* * *

Ҳалқнинг маънавий руҳини мустаҳкамлаш ва ривож-
лантириш — Ўзбекистонда давлат ва жамиятнинг энг муҳим

вазифасидир. Маънавият шундай қимматбаҳо меваки, у бизнинг қадимий ва навқирон халқимиз қалбida бутун инсониятнинг улкан оиласида ўз мустақиллигини тушуниб етиш ва озодликни севиши туйғуси билан биргалижда етилган. Маънавият инсонга она сути, ота намунаси, аждодлар ўтити билан бирга сингади. Она тилининг буюк аҳамияти шундаки, у маънавият белгиси сифатида кишиларни яқин қилиб жипслаштиради. Табиатга яқинлик, жонажон ўлканинг бениҳоя гўзаллигидан баҳраманд бўлиш маънавиятга озиқ беради, кучайтиради. Маънавият ўз халқининг тарихини, унинг маданияти ва вазифаларини чуқур билиш ва тушуниб етишга суюнгандагина қудратли кучга айланади. Тарихга мурожаат қилар эканмиз, бу халқ хотираси эканлигини назарда тутишимиз керак. Хотирасиз баркамол киши бўлмаганидек, ўз тарихини билмаган халқнинг келажаги ҳам бўлмайди.

Маънавият турли халқлар ва мамлакатлар кишиларини қон-қардош қилади. Уларнинг тақдирини ўзаро ҳурмат асосида яқинлаштиради. Бизнинг маънавиятимиз асрлар давомида миллион-миллион кишилар тақдири билан шаклланган. Уни ўлчаб ҳам поёнига етиб ҳам бўлмайди. У — инсон учун бутун бир Олам.

Маънавият инсонга ҳаводек, сувдек зарур. Саҳродағи сайёҳ ҳар доим булоқдан чанқофини босади. Худди шунингдек инсон ҳам неча-неча азоблар ва қийинчиликлар билан маънавият чашмасини излайди. Ер, оила, ота-она, болалар, қариндош-уруғлар, қўни-қўшнилар, халқ, мустақил давлатимизга садоқат, инсонларга ҳурмат, ишонч, хотира, виждон, эркинлик — маънавиятнинг маъноси ана шундай жуда кенг. Инсон уни Инсон даражасига кўтарадиган асосларнинг асосини ўз ақли билан том маънода қамрай олмайди. Инсон ўзини халқининг бир зарраси деб сезгандагина, у ҳақда ўйлаб, меҳнат қилиб яшагандагина маънавият билан туташади. Бизнинг одамларимиз Ватандан узоқлашганда жуда изтироб чекадилар, чунки уларнинг маънавият чашмаси гўё узоқлашиб кетгандек бўлади. Шунинг учун ҳам халқ

Ватандан йироқликни оғир қабул қиласи, чунки унда ҳар бир қадрдан киши учун қайфурадиган умумий қалб бор.

Маънавият — тақдирнинг эҳсони эмас. Маънавият инсон қалбидаги камол топиши учун у қалбдан ва вижданан, ақл ва кўйл билан меҳнат қилиши керак. Бу хазина инсонга ҳаётда барқарорлик бағишлади, унинг қарашлари шунчаки бойлиқ ортириш йўлида кун кўришга йўл қўймайди, фожиалар вақтида омон сақлаб қолади ва моддий қийинчилик кунларида иродани мустаҳкамлайди...(I жилд, 80-81-бетлар.)

Олдин одамларга моддий бойлиқ бериш, сўнгра маънавият тўғрисида ўлаш керак, дейдиганлар ҳақ бўлмасалар керак. Маънавият — инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қудратидир. У йўқ жойда ҳеч қачон бахт-саодат бўлмайди. Нафакат кўхна тарих, балки янги тарих ҳам бунинг кўплаб мисолларини беради.

Маънавиятни мустаҳкамлаш учун меҳнат ва маблагни аяш ўз келажагига болта уриш демакдир. Ватан ва жаҳон маданиятининг, адабиёт ва санътнинг ютуқлари ҳар бир оиласа етиб бориши учун оиласнинг моддий таъминланганлигидан қатъи назар қулай шароитлар яратиш талаб этилади. Ижодий ходимларнинг маънавий кучига эркинлик бериш, уларга ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш ҳам катта аҳамиятга эгадир.

Миллий маданиятининг ўзига хослигини тиклашга алоҳида эътибор берилиши керак. Шу билан бирга миллий ўз-ўзини англашнинг тикланиши жаҳон инсонпарварлик маданияти ва умумбашарий қадриятлари идеалларидан, бизнинг кўп миллатли жамиятимиз анъаналаридан ажralиб қолиши мумкин эмас(I жилд, 81-82-бетлар).

* * *

Миллий туйгу инсон учун табиийдир, чунки у отоналардан мерос қилиб олинган ва бола ўз ота-онасига, бутун дунёга айтган биринчи сўзида ифодаланади. Ўз халқига, унинг анъаналарига, тили ва маданиятига муҳаббат ва ҳурматни тарбияламасдан туриб, ўз халқини миллатларнинг бутун жаҳон ҳамжамиятида тенглардан

бири сифатида идрок қилувчи ҳақиқий инсонни, ўз Ватанининг жонкуярини тарбиялаш мумкин эмас. Ватанпарварлик, фуқаролар яқдиллиги — ёш ва мустақил Ўзбекистон давлати барпо этилаётган негиздир. Айни шу нарса жамиятни қайта ўзгартириш йўлидаги қийинчилкларни енгиб ўтишга, ҳамжиҳатлик ва ҳамкорликка эришиша ёрдам беради (I жилд, 84-85-бетлар).

1992 йил.

ЎЗБЕКИСТОН - КЕЛАЖАГИ БУЮК ДАВЛАТ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Конгашининг XI сессиясида
сўзланган нутқдан, 1992 йил 8 ва 10 декабрь)

Сиз билан биз ҳозир мураккаб ва масъулиятли тарихий даврни бошимиздан кечираяпмиз. Шубҳасиз, эркини қўлга кириттан ҳар бир халқ ўз тараққиёт йўлини излайди, янги жамият бунёд этишда ўз андозасини ишлаб чиқишига ҳаракат қиласди. Биз ҳам республикамизнинг миллий давлатга хос бўлган ижтимоий-иктисодий, маънавий камолот ва тараққиёт йўлини белгилаяпмиз. Шу билан бирга, барқарор ва ҳалол бозор иктисодиётига, очик ташқи сиёsatга асосланган демократик ҳуқуқий давлатни, фуқаролик жамиятини барпо этамиз. Ҳозир яшаб турганларнинг қисматигина эмас, биздан кейин ҳам шу ерда яшайдиган фарзандларимиз ва набираларимизнинг, дунёга келажак авлодларнинг тақдири ҳам биз қандай давлат қуришимизга боғлиқдир. Биз қурадиган жамият Ўзбекистон ҳалқининг муносаб турмушини, ҳуқуқлари ва эркинликларини кафолатлаши, миллий қадриятларимиз ва маданиятимиз қайта тикланиши, инсоннинг маънавий-ахлоқий баркамоллигини таъминлаши керак (I жилд, 123-бет).

* * *

Ҳуқуқий давлатнинг асосий белгиси - барча фуқароларнинг қонун олдида тенглиги, Конституция ва қонунларнинг устунлиги таъминланишидир. Конституция ва

қонунларнинг устунлиги принципи шуни англатадики, бунда барча жорий қонунлар ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар Конституция асосида ва унга мувофиқ бўлиши талаб этилади. Улуғ бобокалонимиз Амир Темур айтганларида: «Қаерда қонун ҳукмронлик қиласа, шу ерда эркинлик бўлади» (I жилд, 125-бет).

* * *

Эскича ёндашиш, эскича фикр юритиш замонини бизлар унутишимиз лозим. Эркинлик деган гап — бу жуда катта маъноли гап. Бизлар бозор иқтисодига ўтмоқчи бўлсак, аввало, ўз мафкурамизни ўзгартиришимиз керак. (I жилд, 138-139-бетлар).

БУЮК МАҚСАД ЙЎЛИДАН ОФИШМАЙЛИК

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XII сессиясида
сўзланган нутқдан, 1993 йил 6 май)

Даставвал мақсадларимиз ҳақида сўз юритсак.

Мақсад дегани — халқни, миллатни бирлаштирувчи, йўлга бошловчи бамисоли бир байроқ. Бу байроқ бутун Ўзбекистон халқининг рухини, фурур-ифтихорини, керак бўлса, қудратини, орзу-интилишларини мужассамлаштирадиган улуғ кучdir. Маълумки, аниқ, ҳаммани жипслаштирувчи, бошини бошига қўшувчи ягона мақсад бўлмаса, эл-юрг тарқаб, сочилиб кетади.

Давлатимизнинг, халқимизнинг, эл-юргимизнинг мақсади ўзининг улуғворлиги, ҳаётийлиги ва ҳаққонийлиги билан ҳаммамизни жалб этадиган бўлмоғи лозим. Токи халқни—халқ, миллатни—миллат қила билсин, қўлимиздаги буюк бир қуролга айлансин (I жилд, 200-бет).

* * *

Бизга бугунги кунда — истиклолни қўлга киришиб, мустақилликни мустаҳкамлаш даврида энг зўр, умрбокий шиорлар керак. Уларда мақсадимиз аниқ ва равшан кўринмоғи лозим. Бу шиорни фақат бир хил, яъни унинг асли қандай бўлса, худди шундай талқин этиш мумкин бўлсин (I жилд, 201-бет).

* * *

Муқаддас истиқлол орзуларини амалга ошириш ва давлатимиз мустақиллигининг илк бунёдкорлари сафида бўлиш сиз билан бизга насиб этди. Ўзбекистон ўзининг буюк келажаги йўлида дастлабки тарихий қадамни кўйди. Энди ана шу йўлдан қатъият ва сабот билан қадам ташлайлик.

Олдимизда турган энг муҳим масала, бу — миллий истиқлол мафкурасини яратиш ва ҳаётимизда татбиқ этишдир.

Миллий истиқлол мафкураси ҳалқимизнинг азалий анъаналарига, удумларига, тилига, дилига, руҳиятига асосланиб, келажакка ишонч, меҳр-оқибат, инсоф, сабртоқат, адолат, маърифат туйғуларини онгимизга сингдириши лозим.

Шу билан бирга бу мафкура ҳалқимизда, ўзининг қудрати ва ҳимоясига суюнган ҳолда, умуминсоний қадриятларга асосланиб, жаҳон ҳамжамиятидаги мутараққий давлатлар орасида тенг ҳуқуқли ўлароқ муносиб ўрин эгаллашига доимий интилиш ҳиссини тарбияламоғи керак.

Биз наслимизнинг келажаги — соғлом авлод учун кураш бошладик. Шу ном билан орден таъсис этдик ва маҳсус ҳалқаро жамғарма туздик. Бу бежиз эмас. Соғлом деганда, биз фақатгина жисман бақувват фарзандларимизни эмас, балки маънавий бой авлодни ҳам кўзда тутганмиз. Чунки ҳар тарафлама соғлом авлодга эга бўлган ҳалини ҳеч қачон енгиб бўлмайди. Буни ҳаммамиз яхши англаб олмоғимиз шарт(І жилд, 203-204-бетлар).

* * *

Мафкурамиз, тутган йўлимиз, бор ғайратимиз ана шу улуғвор ниятга йўналтирилиши керак. Ҳалқимизни, барча сиёсий кучларни, жамоат ташкилотларини яқдиллик, бир жон, бир тан қиласидиган гоя ҳам аслида шу.

Биз бугунга қадар анча ишларни амалга оширдик. Олдимизда эса бундан ҳам улканроқ вазифалар турибди.

Аввал айтиб ўтганимдек, бизни танлаган йўлинииздан ҳеч ким, ҳеч қачон қайтаролмайди. Зотан, Ватанга бўлган меҳру муҳаббат ҳар қандай муаммони ечишга, ҳар қандай ёвуз кучни енгишга қодирдир. Энди ортга йўл йўқ. Ўзбекистон истиқболини событқадамлик билан барпо этмоғимиз зарур. Бу йўлда иккиланмоқ, манфаатпарастликнинг майда-чуйда ташвишларига ўралашмоқ — Ватанга, халқча, келажак авлодга хиёнат бўлади!

Ўзбекистон манфаати ҳар қандай шахсий манфаатдан баланддир. Ватанга хизматкор бўлайлик! Накадар буюк замонда яшаётганимизни унутмайлик.

Бугун биз истиқболдаги буюк мамлакат — Ўзбекистоннинг бўй-бастини режалаб турибмиз. У эртага қандай бўлиши сизу бизнинг бугунги ҳаракатимизга, тадбиркорлигимизга, иймону виждонимизнинг поклигига ва Ватан манфаатини шахс манфаатларидан қай даражада устун қўя олишимизга боғлиқдир.

Биз истиқлол шарофати билан кўп қадриятларни — иймонимизни, миллий фуруrimизни, озодликни, бир сўз билан айтганда, Парвардигорни қайтадан чинакамига танидик. Эндиgi вазифа — боболаримизнинг поймол этилган орзу-умидлари ҳаққи, авлодларимизга, сизу бизнинг фарзандларимизга бутун дунё билан теппа-тент бўйлашадиган буюк Ўзбекистонни мерос қилиб қолдирмоқдир(І жилд, 217-218-бетлар).

ЎЗБЕКИСТОН — БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИГА ЎТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЙЎЛИ

Тафаккурнинг мафкуравий ақидалардан холи бўлган, ҳар бир мамлакатнинг ва бутун жаҳон маърифатпарварлигининг сифат жиҳатидан янти ҳолатга ўтиш шакллари ва йўлларининг хилма-хиллигини кўрсатиб берадиган янги тури ва услубини яратиш зарурати етилди (I жилд, 275-бет).

* * *

Ўз истиқлол ва тараққиёт йўлимиз — бу гул билан қопланган йўл эмас, бу — тоталитаризм меросидан холос бўлиш ва покланиш, мафкуравийлик иллати етказган зиён-захматларни бартараф этишнинг қийин, узоқ давом этадиган йўлидир. Бу жаҳон цивилизациясига қўшилиш, чинакам сиёсий ва иқтисодий истиқлолга эришиш йўлидир. Бу йўлдан фақат ҳақиқий ватанпарварларгина, ўз мамлакати ва ҳалқининг тақдири учун бутун қалби ва юрагини бағишлигар, ўз манфаатлари ни республиканинг қудратли ва фаровон бўлишига эришиш мақсадларига бўйсундира оладиган, бунга ўзининг куч-файрати, ташаббуси, билими ва меҳнатини бағишлий оладиган кишиларгина юра олади. Республиканинг ҳар бир фуқароси республика тақдиридаги тарихий ўзгаришларда иштирок этаётганлигини, келажак учун шахсий масъулиятини ҳақиқий ҳис этган тақдирдагина ҳалқимиз чинакам эркин ва баҳтиёр яшайдиган кучли давлат қуриши мумкин (I жилд, 359-бет).

1993 йил август

Эрондик навою норвегиядек йўнгали таънгемас инсондоҳ юц аниқлантаже тенишмА яхони норвегиянинг житотум инсанти, мерхи штида веҳ ёланликтан ишловимга шундай жориноткада оғизим шундай ганинг инцизивомиж йидожи навиауннен инцизионум ют

БИЗДАН ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН ҚОЛСИН

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XIII сессиясида
сўзланган нутқдан, 1993 йил 2 сентябрь)

Мустақилликнинг икки йили—кўҳна тарихимизни,
тарихда бизга ажратилган ўрнимизни чуқур англаш
йиллари бўлди (II жилд, З-бет).

* * *

Аввалги йилларда таълим тизимимиз жаҳон цивили-
зациясининг илгор ютуқларидан ва халқимизнинг тари-
хий илдизларидан ажралиб қолган эди.

Бу аҳвол тубдан ўзгартирилиши лозим. Аслини ол-
гандан, халқимизнинг ақлий бойликларини, жаҳон фани
ва маданиятининг энг яхши ютуқларини ўзига сингдириб
оладиган янги авлодни камол топтириш керак бўлади.

Мана шу асосдагина миллатнинг онгли ватанпарвар
бирлиги руҳини вужудга келтириш мумкин. Бу эса ай-
рим мамлакатларнинг тараққиёт сари шиддат билан
юришига имкон берган.

Бизнинг диёrimиз буюк алломаларни етиштирган.
Бутун жаҳон илм аҳли улар билан фахранади. Улар
асос солган миллий илмий тафаккурнинг анъаналарини
давом эттириш ва бойитиш учун бизда ҳамма шарт-ша-
роитлар бор.

Давлат бундан буён ҳам энг асосий устувор тадқи-
қотларни кўллаб-куватлаши шарт. Чунки республика-
нинг келажаги ана шу тадқиқотларга боғлиқdir. Лекин
илмий ташкилотларнинг ўзлари ҳам ўз моддий базаси-
нинг ривожланиш йўлларини янада фаолроқ излашла-
ри, хорижий мамлакат илмий марказлари билан алоқа-
ларни мустаҳкамлашлари керак. Амалиёт эҳтиёжларига
яқинроқ бўлиш, самарали натижалар берадиган ихчам,
изланувчан ижодий жамоаларни ташкил қилиш мақсад-
га мувофиқdir.

Ақлий ва маданий салохиятни ривожлантириш яна бир узлуксиз принцип ҳисобланади. Халқимиз ўзини ҳақиқатан ҳам озод, эркин деб билиб, муҳтоҗлик ва қараммик исқанжаларидан халос бўлган, қаддини ростлаган, эркин нафас олганда иқтисодий ислоҳотлар муваффакиятли ривожла-ниши мумкин.

Аждодларимизнинг руҳи поклари ва урф-одатлари, бизнинг энг яхши анъаналаримиз қайта тикланганда ислоҳотлар муваффакиятга эришади. Ўта ўқимишли, руҳан бардам ва жисмонан бақувват кишиларгина истиқлол ва тараққиёт йўлини босиб ўта олади. Сарчашмалари буюк аждодларимизнинг тафаккурлари ва муддаоларидан бошланадиган халқимизнинг маънавий қадриятлари иқтисодий ўзгартиришларимизнинг мустаҳкам пойдевори бўлиб хизмат қиласди (II жилд, 13-бет).

БИЗДАН ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН ҚОЛСИН!

(«Туркистон» саройи очилиши маросимида сўзланган нутқдан,
1993 йил 4 сентябръ)

Улкан маданий меросга эга бўлган Туркистон не-не жафоларни кўрмади, не-не тарихларни бошдан кечирмади. Ўтган етмиш йил мобайнида маънавий қадриятларимиз анча топталди, унутилди.

Бугун янги Ўзбек давлатини барпо этар эканмиз, биз тарихдан, аждодлар меросидан, уларнинг руҳи покидан, Туркистон халқларининг қадриятларидан, маънавий меросидан, санъатидан баҳраманд бўлишимиз табиийдир (II жилд, 37-бет).

БМТ БОШ АССАМБЛЕЯСИННИНГ 48-СЕССИЯСИДАГИ МАЪРУЗА

Маънавий, илмий ва эстетик қадриятлар халқимизнинг турмуш тарзида, анъанавий маданиятида муҳим ўрин олган. Биз ўзимизнинг тарихимизни ва жаҳон цивилизациясини ривожлантиришга бебаҳо хисса қўнгига буюк аж-

20. <i>02</i>	Alisher Navciy
<i>2048</i>	nomidagi
A	O'zbekiston Mif.

додларимиз — Шарқнинг мутафаккирлари Ал-Бухорий, Ат-Термизий, Ахмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд, Ал-Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Навоий, Улугбек ва бошқаларни эъзозлаймиз ҳамда улар билан фахрланамиз.

Мустақилликни эълон қилиб, Ўзбекистон ўзининг маънавий қадриятларини ва ақлий салоҳиятини қайта тиклаш даврига, иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий соҳаларда туб ўзгартиришлар даврига қадам кўйди (II жилд, 48-бет).

* * *

Республика кучли илмий, ақлий ва маънавий салоҳиятга эга. Олимларимиз математика, физика, биология соҳасида олиб бораётган илмий тадқиқотлар миңтақамиздан ташқарида ҳам яхши маълум. Аммо бизнинг энг асосий бойлигимиз ўз шаъни ва қадр-қимматини ҳис эта олиши билан фарқ қиласидиган кўнгли очик, меҳнатсевар, меҳмондўст ва мағрур халқимиздир.

Озод Ўзбекистон жамиятни ислоҳ қилишнинг бурунги ҳолатидан демократик жамият ва бозор иқтисодиёти қадриятларига ўтишнинг ўзига хос йўлини танлаб олди. Шу билан бирга, биз иқтисодиёти ҳаддан ташқари издан чиққан ва экологияси бузилган республика қисқа давр ичида бундай меросни ўзгартириши ва яхшилаб олиши мумкин эмаслигини биламиз. Бу ҳудуд, аслини олганда, сабиқ ССР Иттифоқи таркибида хом ашё манбаи бўлиб, бу ердан арzon хом ашё олиб чиқиб кетилиб, унча сифатли бўлмаган тайёр маҳсулот келтирилар эди. Биз шундан келиб чиқамизки, аҳолининг табиий ўсиши юқори бўлган, республикада иш билан таъминлаш соҳасида жиддий муаммолар ва талайгина моддий қийинчилклар мавжуд шароитда жамиятни иқтисодий ва маънавий жиҳатдан ривожлантириш сиёсий ислоҳотлардан олдинда бориши керак.

Мустаҳкам қонунчилик негизини, хукуқий маданиятни, қарашлар ва фикрларнинг хилма-хиллиги-

га тоқат қилиш ва холислик руҳиятини тайёрлаш зарур. Энг муҳими эса биз кейинги 75 йил мобайнида яшаб келган маъмурий-буйруқбозликдан иборат тоталитар тақсимот тизими юзага келтирган одамлар руҳиятини, уларнинг тафаккурини ўзгартиришимиз лозим (II жилд, 49-50-бетлар).

1993 йил 28 сентябрь

БУЮК КЕЛАЖАГИМИЗНИНГ ХУҚУКИЙ КАФОЛАТИ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг бир йиллигига
багишланган тантаналий иигилишида
сўзланган нутқдан, 1993 йил 7 декабрь)

Бугун Ўзбекистон халқи улуғ аждодларининг анъаналарини, урф-одатларини давом эттириб, тақдирини ўз қўлига олиб, қаддини ростлаб, эл-юртимизда осоишишталик, барқарорликни, миллатлараро аҳиллик ва фуқаролар тотувлигини авайлаб-асраб, янги тарихий шароитда келажагини қурмокда, миллий давлатчилигини тикламоқда.

Ўзбек миллати азалдан ўз фикри, ўз истиқоли учун курашиб яшаган. Бунга мозий гувоҳ Миллатимиз тарихи ҳақидаги ҳақиқат юртимизнинг фидойи, ўз йўлидан, маслагидан, сўзидан қайтмайдиган фарзандларига очилиши лозим. Билишимиз шарт бўлган тарих сақифаларини қунт билан вараклаш ҳаммамиз учун ҳам фарз, ҳам қарзdir (II жилд, 92-бет).

* * *

Дарҳақиқат, у Ўзбекистонимизда – шу азиз ва муқаддас заминимизда истиқомат қилаётган инсонларнинг дунёқарашини, уларга хос ўзаро муносабатларни, хусусиятларни, меҳр-оқибат, одамийлик, ўзга миллат ва элатларга нисбатан ҳурмат, илму фанга интилиш, орномус, иффат ва ҳаё каби эзгу фазилатларни ўзига асос қилиб олган. Бизнинг Конституциямиз эски тоталитар-

мустабидлик тузумидан, ўзини ҳаётда мутлако оқламаган, касодга учраган, миси чиққан тизимдан воз кечиб, янги, замонавий ва эркин ҳаётимизни ҳар тарафлама химоя этишимизга хизмат қилади (II жилд, 94-бет).

* * *

Асосий Конунимизда ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади, дейилган. Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси мақомига кўтарилиши мумкин эмас. Бу конституциявий қоида бизнинг олдимизга миллий истиклол мафкурасини яратиш вазифасини қўяди.

Миллий истиклол мафкураси халқимизнинг азалий анъаналарига, удумларига, тилига, динига, руҳиятига асосланиб, келажакка ишонч, меҳр-оқибат, инсоф, сабр-тоқат, адолат, маърифат туйгуларини онгимизга сингдиришга хизмат қилиши лозимлигини ҳеч қачон унутмайлик. Унда жамиятимиздаги барча кучлар, ҳаркатлар, жамоат ташкилотлари, аҳоли турли табақаларининг ўй-фикрлари, орзу-умидлари ўз ифодасини тонмоғи лозим. У давлатимиз фуқароларини улуг мақсад йўлида қалбан бирлаширишга кўмаклашиши керак (II жилд, 98-99-бетлар).

* * *

Ўзбекистон мустақиллигини эълон қилиб, ўзининг маънавий қадриятларини ва акслий салоҳиятини тиклаш, иқтисодий ва ижтимоий соҳаларда туб ўзгаришлар, ижтимоий химояни кўзда тутган ҳуқуқий демократик давлат пойдеворини қуриш даврига қадам қўйди (II жилд, 100-бет).

* * *

Шу муқаддас, азиз заминда яшाइтган биродарлар!

Эл-юртимиз, Ватанимиз олдидаги фуқаролик бурчимизни яна бир бор англаб олишимиз даркор.

Ватанин севмоқ - иймондандир! Пайғамбаримиз Мухаммад алайҳиссаломнинг ана шу муҳтасар қаломла-

рида инсон ҳаётининг мазмун-моҳияти, унинг фазилатлари, яшаш тарзи ва мақсади ифода этилган.

Агар шу улуғ фазилат барчамизнинг онгимиздан, қалбимиздан жой топса, муқаддас ақидага айланса, ана шундагина олдимизда турган буюк мақсадларга эришмоғимиз мумкин.

Миллий мағкура ҳақида ҳозир кўп гапирайпмиз. Фикримизни, дунёқарашибимизни ўзгартираётган бу муҳим масала тезроқ сўздан амалий ишга ўтишибимизни ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда. Миллий мағкуруни онгимизга сингдирувчи амалий тарбияни йўлга қўймоқ керак (II жилд, 109-бет).

* * *

Нега шундай деяпман? Бунинг сабаби шуки, мағкуравий масалани ҳал этмасдан, уни амалда татбиқ қилмасдан туриб, Конституция белгилаб берган мақсадларга эришиш, у олдимизга қўйган талабларга жавоб бериш мушкул бўлади.

Янги мағкурунинг асл мазмуни – янгича, эркин фикрлайдиган, мутелик ва журъатсизлик туйғусидан мутлақо холи, мустақил инсонни тарбиялашdir.

Янгича фикрлайдиган фозил инсон, энг аввало, фуқаролик бурчини ҳис этадиган шахс бўлиши даркор.

Тан олишибимиз керакки, турли иқтисодий ва сиёсий муаммоларни ечиш билан овора бўлиб, биз мағкура масаласига етарли эътибор беролмадик.

Агар сезган бўлсангиз, бизлар кўпроқ талаб қиласиз. Ҳуқук, эркинлик ҳақида кўпроқ гапирамиз. Бу ҳам аслида тўғри ва жуда адолатли. Чунки инсон ҳуқуқини қонунда ва амалда таъминлай олмаган, бунинг учун етарли кафолатлар яратиб беролмаган жамият демократик жамият эмас.

Аммо бу ишнинг иккинчи, бизлар кўпинча унугиб кўядиган жиҳати ҳам бор. Демократик жамият қуриш учун, демократик тамойилларни тўла қарор топтириш учун, энг аввало, шу мўътабар заминда таваллуд ва

тарбия топган шахс, ўзини айнан шу юрт фарзанди деб билгувчи инсон, ўз давлати, ўз халқи олдидаги, уни катта умидлар билан тарбия этган, вояга етказган жамият олдидаги бурчини адо этиши керак. Бу гап менга ҳам, сизга ҳам – барчамизга бирдай тегишилидир!

Содда қилиб айтганда, ҳар қайси фуқаро, ҳар биримиз: “Шу давлат, шу жамият менга нима берди?” деб әмас, балки, “Мен ўзим Ватанимга, элу юртимга нима бердим?” деб ўйлашимиз ва шу ақида билан яшашимиз керак.

Модомики шундай экан, мафкура зиёсининг тарғиботчилари, яъни тарбиячилар, муаллимлар ва устозлар ҳақида алоҳида тўхталиб ўтмоқчиман.

Тарбиячи-устоз бўлиш учун бошқаларнинг ақл-идроқини ўстириш, маърифат зиёсидан баҳраманд қилиш, ҳақиқий ватанпарвар, ҳақиқий фуқаро этиб етиштириш учун, энг аввало, тарбиячининг ўзи ана шундай юксак талабларга жавоб бериши, ана шундай буюк фазилатларга эга бўлиши керак. Бу унинг зиммасига жуда катта масъулият юклайди (II жилд, 110-бет).

ВАТАНИМИЗНИНГ САЛОХИЯТИ ВА ОБРЎЙИНИ ЯНАДА ОШИРАЙЛИК

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XIV сессиясида
сўзланган нутқдан, 1993 йил 28 декабрь)

Бизлар ҳалқимиз, аждодларимиз қўп йиллар, асрлар давомида асраган, интилган, курашган, не-не азоблар кўрган, қанчадан-қанча қурбонлар берган йўлда ўзимизнинг азалий орзу-умидга етиб, мустақилликка эришдик.

Одамларимизда миллий тафаккур, Ватан туйғуси кучаймоқда.

Ҳалқимиз мустақиллик, истиқдол қадри ва моҳиятини теран англаб, ўз келажаги янги демократик, адолатли жамият, озод ва обод давлат, ҳам моддий, ҳам маънавий нуқтаи назардан соғлом жамият қуришга киришди, ўзининг кучига қаттиқ ишонди. Энди бу йўлдан уни

ҳеч ким ва ҳеч қачон қайтаролмайди—тарихни ортга қайтариб бўлмайди. Бунга биз ҳеч қачон йўл қўймаймиз! (II жилд, 129-130-бетлар).

ЙЎЛИМИЗ – МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЧИЛИК ВА ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ

(Ўн иккинчи чақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XV сессиясида сўзланган нутқдан, 1994 йил 5 май)

Нега миллий онг, миллий ғуур, миллий мафкура ҳақида жон қуидириб гапирамиз? Бунинг сабаби шуки, биз Ўзбекистонимизни буюк давлатлар қаторига қўшишга аҳду паймон қилдик. Болаларимизни, йигитқизларимизни шу фояга қаттиқ ишонадиган буюк давлат фуқаролари, буюк давлатга муносиб фарзандлар этиб, тарбиялашимиз лозим (II жилд, 226-бет).

* * *

Агар юртимизнинг дардларини англамасак, аждодларимизнинг озодлик ҳақидаги муқаддас васиятларини амалга оширмасак, айтинглар, азиз биродарлар, биз нима деган одам бўламиз? Агар юртимизнинг чин маънода мустақил бўлишини таъмин этолмасак, кейин қандай бош кўтариб юрамиз?!

Шу йўлни танладикми, аҳду паймонни бир қилиб, қўлни-қўлга бериб, гина-кудуратларни четта суриб, юртимиз, Ўзбекистон деб аталмиш гўзал ва муқаддас диёримизнинг равнақи учун бутун борлиғимизни ва ҳатто, жонимизни бахшида этишимиз керак.

Мұхтарам дўстлар! Мен сизларга очиқ айтишим зарур, қўшни мамлакатлардаги айрим эски замонни қўмсанган кучлар тағин бош кўтаргач, шунинг шабадасини сезиб, бизда ҳам баъзи эскича фикрловчи, мутелик асора-тидан кутула олмаган кимсалар ўзларича ҳаракат бошлийдиганга ўхшайди. Бир ҳисобда, буни ҳам табиий ҳол деб қараш керак. Чунки уларнинг кўнгли аламга тўла. Чунки уларнинг кўпчилиги эски тузум берган мансаб ва

имтиёзлардан маҳрум бўлган. Улар тақдирга тан бериб, индамай яшайверса, маъқул бўларди. Аммо мансабпастлик ва шухратпастлик балосига мубтало бўлган бундай кимсаларнинг тинч ўтириши қийин. Албатта, бугун замон ўзгача. Шу боис улар ўзларининг асл башараларини яшириш учун турли баландпарвоз шиорлар ниқоби ортига бекиниб, яна эски зўравонлик тузумини, коммунистик партияни тиклашга уринаяпти. Агар бизлар миллат манфаатларини шиор қилиб кўчага чиқиши мўлжаллаётган миллат ганимларини кўриб-кўрмасликка олсак, уларнинг асл башарасини буғуноқ фош этмасак, уларнинг янгича русумдаги ниқобларини йиртмасак, эртага булар яна «эски ҳаммом, эски тос» қабилидаги ҳаётга қайтаришга уринишлари тайин.

Қани, айтинглар, азиз дўстлар, агар одамларда яхши, олижаноб ният-умидлар, эзгу фикрлар бўлса, нега уларни коммунистик байроқ остига чорлаш керак экан?! Яна кимлар билан шафқатсиз курашамиз? Яна кимларни тазиيқ остига олмоқчимиз? Яна кимларни гумдон қўлмоқчимиз? Синфий гуноҳлари учун яна неча миллион одамни хонавайрон қилиш керак? Умуман, бу интилишларни қандай баҳолаш мумкин? Яна асрий урф-одатларимизнинг, ўзлигимизнинг томирига болта урамизми? Наслу насабимизни қайтадан унтузамишми? Фарзандларимизни яна динсиз ва тилсиз этиб тарбия қиласизми?

Ана шу хавфни ҳозирдан англамоғимиз зарур. Шу муқаддас заминда яшаган, юртга фарзандлик бурчини ўйлаган ҳар бир инсон бу хатарни ўз вақтида англаб, «ўйинчи»ларга ўз вақтида зарба бериши керак...

Тарихни ортга қайтариб бўлмайди. Бу—табиат ва жамият қонуни. Шундай экан, бу қонунларга хилоф иш тутган кишилар хато қиласиди. Халқимизнинг яқин ўтмишда чеккан заҳматларини билатуриб, эски бўйинтуруқни қай-

тадан бўйинга илиш—соғлом ақлга зиддир. Елкамизни қайтадан яғир қилмайлик Эркин ҳаёт учун бир жону бир тан бўлиб курашайлик! (II жилд, 230-231-бетлар).

ИЛМУ ФАН МАМЛАКАТ ТАРАҚҚИЁТИГА ХИЗМАТ ҚИЛСИН

(Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси умумий ишгилишида сўзланган нутқдан, 1994 йил 7 июль)

Буюк аждодларимизнинг бекиёс маънавий мероси, минг йиллик тарихимиз ва маданиятимизга асосланган маънавий ҳаётимизни тиклай бошладик. Динимиз ва тилимизга қайтдик, миллий урф-одатларимиз ва анъана-ларимиз, хуллас, инсон маънавиятига дахлдор барча бойликларимиз қайтадан қад ростлаяпти. Одамларда ўзлигини англаш, миллий фурур, орият, ўтмишдан фаҳраниши, порлок келажакни барпо этишни ўз қўлимизга олганимиздан фуурланиш каби туйфулар камол топаяпти, уларнинг бугунги ва эртанги кунга ишончи ортиб бораяпти (II жилд, 251-бет).

* * *

Кимки, миллатни ўзига қарам қилмоқчи бўлса, аввалио, унинг маданиятига чанг солади.

Ислом динимизнинг муқаддас мероси – фалсафа илмини, хусусан, Шарқ фалсафасини теран ўрганиш, шу асосда улуғ маданиятимиз ва қадриятларимиз илдизларини жонлантириш, яқин ўтмишимииздан қолган мафкурадан халос бўлиш, ўзимизнинг асрлар синовидан ўтган, улуғ аждодларимиз бизга қолдирган миллий мафкура ва тафаккуримизни тиклаш, уни замонавий-умумбашарий рух билан бойитиш ҳаммамизнинг долзарб вазифамизидир (II жилд, 260-бет).

* * *

Маънавият ва маърифат, маданият ва ахлоқ ҳақидаги асарларни кўплаб чоп этиш, айниқса, маданий мерос билан бирга янгиланаётган бугунги турмуш тарзини ва янгича тус олаётган жамиятимиз мазмун-моҳиятини теранроқ ёритиш, кенгроқ ўрганиш муҳимдир.

Агар иқтисодий ўсиш, тараққиёт—жамиятимизнинг танаси бўлса, маънавият-маърифат ва сиёсий онг етуклиги унинг руҳи, ақли ва жонидир. Буюк давлат, буюк келажагимизга эришиш учун оқил, маърифатли, айни пайтда, ўзининг ўтмиши, улуғ қадриятлари, миллати билан фахрланадиган ва келажакка ишонадиган инсонларни тарбиялашимиз керак. Бундай инсонни тарбиялаш эса ижтимоий фанимизнинг муқаддас бурчидир.

Ўз ишини ақл билан тушуниб бажарадиган кишида меҳнатидан фахрланиш, ҳаётидан завқланиш туйфуси кучли бўлади. Ана шундай одамларни тарбиялашимиз, мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси ана шундай туйфу билан яшашига эришишимиз керак (II жилд, 261-бет).

ҲАЛОЛЛИК ВА ФИДОЙИЛИК ФАОЛИЯТИМИЗНИНГ АСОСИЙ МЕЗОНИ БЎЛСИН

(Халқ депутатлари Тошкент шаҳар Кенгаши сессиясида
сўзланган нутқдан, 1994 йил 15 июль)

Бундай муҳим вазифаларни бажариш халқимиздан кўп синовларни бошдан кечиришни, ишимида ҳалоллик ва фидойилик бўлишини талаб қиласди.

Ўзбекистон собиқ СССР парчаланганидан кейин мустақилликни осонгина қўлга киритди, деганлар қаттиқ янглишади. Озодлик, эркинлик шундай буюк неъматки, уни бирор ҳадя қилолмайди. Озодликка фақат курашиб эришилади. Бино тепасига ўз байробимизни тикиб, биз – мустақилмиз, дейиш ўта соддалиkdir. Сиёсий мустақиллик пухта ва мустаҳкам иқтисодий заминга эга бўлмаса, у ҳали тўла мустақиллик дегани эмас. Том

маънода мустақил бўлиш учун давлатимизнинг иқтисодий пойдеворини мустаҳкамлашимиз зарур.

Яна бир ҳақиқатни тақрорлаб ўтишга тўғри келади: мустақиллик, танланган истиқлол йўли, авваламбор, ҳар қайси инсон, фуқаро бутун жамият келажаги учун муносиб ҳаёт, фаровонлик, барқарорлик бахш этган тақдирдагина халқимиз учун маъқул бўлиши муқаррардир (II жилд, 267-268-бетлар).

ИЖОБИЙ ИШЛАРИМИЗНИ ОХИРИГА ЕТКАЗАЙЛИК

(Ўн иккинчи чакирик, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XVI сессиясида сўзланган нутқдан, 1994 йил 22 сентябрь)

Қайта қуриш даврида кишилар онги бузилганини бир марта эслаб кўрайлик. Ўшанда бизлар ҳам юқумли бир касалга мубтало бўлган эдик. Яъни, сохта демократия ниқоби остида қилинган узоқни кўзламаган турли ҳаракатлар ҳали ҳам ёдимиизда. Биз шундай касалликдан бошқаларга нисбатан анча осон қутулдик.

Мамлакатимиз—ягона оила, деган ақида қарор топди. Жамоаларда, маҳалла-кўйда, оиласада маънавий иқлим соғайганини ўз кўзимиз билан кўриб турибмиз. Бу янги даврнинг олижаноб хусусиятларидан биридир.

Бугунги кунимизга хос ёрқин хусусиятлардан яна бири миллатнинг ўзлигини англашидир. Ниҳоят, қайси заминда яшаётганимизни ҳис этиш, қандай гўзал ва қадимий юрт фарзанди эканимизни тугал англаш фурсати келди.

Ҳаётимизда, умуминсоний қадриятларга интилиш билан бирга, Шарқ фалсафаси муносиб ўрин топаяпти. Орамизда яна қайтадан мусулмончилик, халқимиз соддагина қилиб «ўзбекчилик» деб атайдиган меҳру оқибат, ўзаро чидам ва ҳурмат, ўзгаларнинг дардига ҳамдард бўлиш каби олижаноб фазилатлар қарор топаяпти. Бу

улуг ақидалар қалбимиз тўридан тобора кўпроқ жой ола-
ётгани катта аҳамиятга эга.

Ота-боболаримиз дини бўлмиш Ислом динимизни
қадрлаш, унинг таълимоти ва таъсири ҳаётимизни, маъ-
навиятимизни янги маъно билан тўлдиришга хизмат қил-
моқда. Буни ҳеч ким инкор эта олмайди.

Наслу насабини билмаган киши инсон саналмайди.
Неча йиллар бизни тарихимиздан, динимиздан, маъна-
вий меросимиздан ғофил этишга уриндилар.

Аммо биз ҳурриятни орзу этишдан, ҳуррият учун
курашишдан чарчамадик. Маслагимизни, наслу насаби-
мизни доимо ёдда сақладик.

Улуг бобокалонларимиз руҳига, башарият тарихи ва
маданияти хазинасига катта ҳисса қўшган улуг аждод-
ларимизга, улар қолдирган улкан меростга муносиб бўлиш
истаги жамиятимиз аъзолари орасида кенг ёйилиши, ҳар
бир фуқаронинг онгидан мустаҳкам жой олиши бу ҳам
янги замоннинг муҳим ҳусусияти.

Ўзбекистон—муқаддас Ватан. Ота-бобомиз хоки ётган
ер. Ўзимиз ётадиган ер. Фарзандларимизни шу заминга
садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбларида шу
муборак заминнинг ҳар бир қаричига меҳру муҳаббат
уйғотиш—буғунги куннинг энг устувор фазилатларидан
бирига айланәётгани ҳаммамизни қувонтиради.

Тарихий шон-шуҳратимизни, буғунги кунимизни,
жаҳонда тутган ўрнимизни англаб, порлоқ келажакка
муносиб соғлом авлодни тарбиялаш ва вояга етказишига
эътибор берадиганимиз ҳам—буғунги кунимизнинг ёрқин
белгисидир.

Янги жамият ва давлат қуришда дадил қадам-
лар қўйдик.

Тоталитар тузумдан ва унинг бошқарув услублари-
дан батамом воз кечдик. Республикада жаҳон тажриба-
сига жавоб берадиган, ўзимизнинг дунёқарашимизга мос
сиёсий тизим қарор топаяпти.

Вилоятлар, шаҳар ва туманлар ҳудудида миллий онгимиз ва анъаналаримизга хос ҳокимлик институти барпо этилди. Айни замонда, маҳаллий ўз-ўзини бошқаришга, яъни маҳаллага катта эрк ва ҳуқуқлар берилди. Янги бошқарув тизими халқимиз табиатига, халқимиз талабига мос келиб, юртимизда тинчлик ва тотувликни саклаш гарови бўлмоқда.

Бошқарувга янги ва ёш, жисмоний ва маънавий соғлом авлод вакилларининг кўпроқ жалб этилаётгани ҳам - бугунги куннинг яна бир фазилатидир. (II жилд, 296-297-бетлар).

* * *

Биз кураётган жамият адолат ўрнатишни, ҳеч кимни оғир ахволда ва муҳтоҷлиқда қолдирмасликни ўзининг энг катта мақсади деб билади. Унинг оёққа туриши учун зарур ёрдам беради. Шундай экан, илгари айтган бир гапимни яна такрорлайман: Инсон - ислоҳот учун эмас, ислоҳот—инсон учун хизмат қилиши керак.

Айни вақтда ҳар қайси инсон, авваламбор, фарзандларимиз республикамизнинг тараққиёт сари қўйган ҳар бир қадамини ўз орзу-ниятлари ушалиши учун туғилган яна бир имконият деб англаши лозим. Бунинг учун биз болаларимизни событқадам, ҳақиқий ватанпарварлик руҳида тарбиялашга эътибор беришимиз керак.

Бундай тарбия асосида авлодлар ворислиги ётмоғи керак. Бизнинг онгу шууримизга катталарга ҳурмат, ишда, одамлар билан муомала-муносабатда ота-онамиздан ўrnak олиш, ота-боболаримиз бошлаган ишни давом эттиришдек олижаноб туйғулар сингдирилган. **Халқимизнинг** бу анъанасини ҳар томонлама ўстиришимиз ва мустаҳкамлапнимиз зарур.

* * *

Бу муҳим вазифани бажариш учун ўқув ва тарбиядаги услубларни муттасил тақомиллаштирум оқ керак.

Ҳам давлат, ҳам ижтимоий ташкилотлар, янги пай-

до бўлаётган бирлашмалар ва жамғармалар ўз кучларини мужассамлаштириб, бир ёқадан бош чиқариб, маҳалла—мактаб—оила ҳаракатларини амалга оширишда, жисмонан бақувват, ахлоқан етук, руҳан соғлом авлод тарбиялашда ҳеч қандай куч ва маблағларини аямасликлари керак.

Бундай сиёсат фаровон ва мустақил Ўзбекистонимизнинг пойдеворини мустаҳкам қилишимизда устувор давлат дастурига айланиши даркор. Бизнинг барча маънавий, ахлоқий, иқтисодий, ижтимоий-сиёсий муносабатларимиз ана шунга суюниши лозим.

Ахир, маданиятимиз, тарихимиз—бизнинг энг катта, кўз қорачигидек асрайдиган бойлигимиз. Улар ҳеч қачон эскирмайди, инқирозга юз тутмайди, яроқсиз ҳолга келмайди. Улар одамни, жамиятни маънан ёшартириб турадиган бебаҳо неъматлардир. Ана шу неъматдан ҳар бир кишини баҳраманд этиш—биз қураётган жамиятнинг асосий мақсадидир.

Яқинда, шу ўқув йили бошланиши билан Тошкентнинг эски шаҳар қисмида 24-мактабнинг янги биноси қуриб битказилди. Бу мактаб бугунги замонавий ҳаёт талабларига жавоб берадиган ўқув даргоҳига айланди. Бир қарашда, бу мамлакат миқёсида, Тошкент шаҳри миқёсида унчалик кўзга ташланмайдиган воқеа. Лекин, бунга бошқача кўз билан қарасак, шу мактабда тарбия олаётган 1800 боланинг 1800 оиласи мана шу ғамхўрликдан баҳраманд ва баҳтиёр бўлганига мен ишонаман.

Қани энди, шундай олижаноб воқеалар юртимизда, ҳар бир шаҳар, туман ва қишлоқда янада қўпроқ бўлса! Қани энди, ҳар қайси ҳокимлик вазифасида ўтирган, ўзини халқ етакчиси деб ҳисоблайдиган раҳбар биттадан шунга ўхшаш мактаб қурса!

Шундай олижаноб вазифани ўз зиммасига олиб, ҳамма имкониятларини сафарбар этиб, жойлардаги ҳокимларимиз ҳар бир туманда камида биттадан замонавий, ҳавас қиласа арзигулик мактаб қуради, деб ишонаман!

Ўзларинг бир хисоблаб чиқинглар, шу ишимиз билан қанча фарзандлар ва уларнинг ота-оналарини рози қиласардик!

Биз кураётган жамият чинакам инсонпарварлик жамияти бўлиши даркор.

Ўзбекистонда яшаётган ҳар бир инсон, ҳар бир миллат вакили ушбу ҳаёт неъматларидан баҳраманд бўлиш ҳуқуқи ва имкониятларидан фойдалана олсин.

Уларнинг ҳар бири бошини баланд кўтариб, фахр ва ғурур билан: «Мен—озод ва обод Ўзбекистоннинг эркин фуқаросиман!», дея олсин (II жилд, 309-311-бетлар).

* * *

Хўш, бу шиорларнинг мазмуни ва моҳияти нималардан иборат?

Биринчидан, бугунги устувор ақидамизда событ бўлайлик, яъни—жамиятимиздаги тинчлик, осоишталик ва барқарорликни янада мустаҳкамлайлик!

Иккинчи шиоримиз: маънавият ва маърифатни юксак даражага кўтарайлик! Умумбашарий ва миллий қадриятларни уйғуллаштириш негизида миллий онг ва демократик тафаккур тарбиясини кучайтирайлик!

Учинчидан, қонун устуворлиги заминида кучли тартиб ва интизом ўрнатайлик! Ирқи, миллати ва эътиқодидан қатъи назар, ҳар бир фуқаронинг ҳақ-ҳуқуқларини таъминлайлик!

Тўртинчи шиоримиз: иқтисодий ҳаётимизда мулк шаклини ўзгартириб, мулкни ўз эгасига топширайлик! Эркинлик, тадбиркорлик ва ташаббускорлик асосида халқимизга фаровон ҳаёт яратиб берайлик!

Бешинчидан, жамиятимизда ўтказилаётган ислоҳотлар ва иқтисодимизни такомиллаштириш эвазига халқимизнинг реал даромадларини ва ҳаёт даражасини кўтарайлик!

Олтинчи вазифа. Давлатчилик тизимини мустаҳкамлайлик, дўстлик, ўзаро ҳурмат ва ҳамкорликни бош мезон этиб, дунё ҳамжамиятида муносиб ўринни эгаллайлик!

Еттинчи ва барча эзгу орзуларимизни мужассамлаштирган шиоримиз: келажагимиз учун, фарзандларимизнинг бахту саодати учун яшайлик ва ҳалол меҳнат қиласайлик! Авлодларга озод ва обод Ватан қолдирайлик!

Ўйлайманки, бундай олижаноб мақсадлар ҳаётимизни эзгу мазмун ва мақсад билан бойитади, ҳар бир партияниң, ҳар бир жамоат ташкилотининг, ҳар бир ижтимоий табақанинг, ҳар бир Ўзбекистон фуқаросининг орзу-ўйларига монанд келади ва улар томонидан маъкулланади (II жилд, 312-бет).

УЛУГБЕК РУҲИ БАРҲАЁТ

(Мирзо Улугбек таваллудининг 600 йиллигига бағишиланган тантанали маросимда сўзланган нутқдан, 1994 йил 15 октябрь)

Бугун Улугбекни эсламоқ—асрлар тарихий адолатини ва буюк қадриятларимизни қайтадан тикламоқ, кўнгилларни ифтихорга тўлдирмоқдир. Ва бизнинг миллий-маънавий илдизларимизнинг нақадар теран ва нақадар бақувват эканлигини исботламоқдир (II жилд, 319-бет).

ВАТАН САЖДАГОҲ ҚАБИ МУҚАДДАСДИР

ЎЗБЕКИСТОННИНГ СИЁСИЙ-ИЖТИМОИЙ ВА ИҚТИСОДИЙ ИСТИҚБОЛИНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясида
сўзланган маъruzадан, 1995 йил 23 февраль)

Бугун бизнинг олдимизда шундай тарихий имконият пайдо бўлдики, биз босиб ўтган йўлимизни танқидий баҳолаб, миллий давлатчилигимиз негизларини аниқлаб, буюк маданиятимиз томирларига, қадимий меросимиз илдизларига қайтиб, ўтмишимиздаги бой анъаналарни янги жамият қурилишига татбиқ этмофимиз керак.

Биз барпо этаётган давлат, энг аввало, умумжаҳон цивилизациясига, давлат қурилиши соҳасида бошқа халқлар эришган тажрибаларга, ижтимоий қадриятларга асосланиши лозим (III жилд, 7-бет).

* * *

Демократик жараёнлар ўз объектив қонуниятлари асосида ривожланади. Уларни ўрганиб бориш, уларга амал қилиш талаб этилади.

Шарқда демократик жараёнларнинг қадимдан шаклланган ўзига хос ва ўзига мос хусусиятлари бор. Буни асло назардан қочириб бўлмайди. Яъни, Шарқда демократик жараёнлар узвий равиша ва аста-секин тараққий топади. Бу соҳада инқилобий ўзгаришлар ясашга уринишлар ғоят нохуш, ҳатто фожиали натижаларга олиб келади.

Инқилобни Фарб олимлари ҳам «ижтимоий тараққиётнинг ибтидоий ва ёввойи шакли», деб атаганлар. Табиийки, бундай йўл бизга асло тўғри келмайди.

Албатта, ислохотлар—янгича тафаккур, янгича изланишлар меваси. Бироқ ҳар қандай ислохот ҳам, аввали, инсон манфаатига, унинг ҳаёт синовидан ўтган тажрибаларига ва янги жамиятнинг эҳтиёжларига асосланиши лозим.

Тубдан янгиланиш даврида анъаналарга таяниб иш тутиш, улардан янги ўзгаришларга мос ҳолда оқилюна фойдаланиш ислоҳотларнинг изчил ва событқадамлик билан амалга ошишига ҳамда жамият барқарорлигига хизмат қиласиди.

Жамиятни демократиялаштиришнинг иккинчи муҳим шарти одамларнинг тафаккури ва ижтимоий савияси билан демократик ўзгаришлар даражаси ва суръатлари бир-бирига қанчалик мутаносиб бўлишига боғлиқдир.

Тарихий тажриба шундан далолат берадики, демократик жараёнларни четдан нусха олиб кўр-кўrona кўчириш асло самара бермайди. Аксинча, бундай йўл чалкаш ва хатарли оқибатларга олиб келиши мумкин.

Инсоният босиб ўтган тараққиёт йўли яна шундан далолат берадики, демократия ўз-ўзидан вужудга келмайди. Демократияга тинимсиз ақлий ва жисмоний меҳнат қилиб, тер тўкиб, ҳаётнинг аччик-чучугини обдан тотиб, қийин, айтиш мумкинки, ҳатто фожиали тажрибаларни ҳам бошдан ўтказиб, оғир синов ва курашларга мардона бардош берибгина эришиш мумкин.

Демократик ўзгаришлар ва янги демократик жараёнларни бошқаришни ва ҳаётга татбиқ қилишни ҳамда уларни ҳимоялаш зарурлигини, авваламбор, жамиятнинг ўзи англамоги даркор (III жилд, 8-9-бетлар).

* * *

Биз шунчаки демократик жамият эмас, демократик одил жамият қурмоқчимиз. Адолат ва ҳақиқатга интилиш эса халқимиз табиатининг энг муҳим фазилатларидан биридир. Ўтмишда олий адолат ғояси мансабдор шахсларга қўйиладиган талаб ва баҳонинг асоси бўлган. У давлатчилик негизларини белгилаш, исломий қоидалар ва шариат мезонларининг пойdevorини ташкил этган. Биз тарихимиздаги ана шу жиҳатларни ҳисобга олмасак, қудратли, эркин, демократик давлат қура олмаймиз (III жилд, 10-бет).

* * *

Бизнинг асосий вазифамиз – одамлар ўз қобилият ва эҳтиёжларини тўла намоён қилишлари ва амалга оширишлари учун зарур бўлган дастлабки тенг имкониятларни, шу жараённи вужудга келтирадиган ҳуқуқий механизмини яратиб беришдан иборат. Шундан кейин инсоннинг жамиятдаги ўрни унинг салоҳиятига, меҳнат қилиш истагига, оқилу уддабуронлигига боғлиқ бўлади.

Шу билан бирга, биз барпо этаётган жамиятнинг яна бир муҳим вазифаси ҳалол меҳнат қилаётган ҳар бир кишига ўз оиласини боқиш, билим олиш, тиббий хизматдан фойдаланиш, ўзининг ва қариндош-уругларининг қадркимматини ҳимоя қилиш учун баробар имкониятлар вужудга келтиришdir.

Биз фуқаролик жамиятини қуришга интилмоқдамиз. Бунинг маъноси шуки, давлатчилигимиз ривожлана борган сари бошқарувнинг турли хил вазифаларини бевосита ҳалқ-қа топшириш, яъни ўзини ўзи бошқариш органларини янада ривожлантириш демакдир (III жилд, 11-бет).

* * *

Фуқаролик жамиятида давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари умуммиллий манфаатларга дахлдор энг муҳим вазифаларнигина амалга оширади. Мудофаа, давлат хавфсизлиги, ташқи сиёsat, пул-молия ва солиқ тизимини шакллантириш, қонунчиликни ривожлантириш шулар жумласидандир.

Ана шундай давлат ва жамиятни қуриш, ҳақиқий демократик қадриятларни вужудга келтириш—бизнинг бош концепциямиз ва миллий равнақимиз асосидир (III жилд, 12-бет).

* * *

Шу ўринда ҳақли савол туғилади: бизнинг ўрта, ўрта маҳсус ва олий мактабларимиз касб маҳорати ва маънавий-руҳий жиҳатдан ана шундай замонавий соҳаларда ишлайдиган ёшларни тайёрлашга қодирми? Менимча, унчалик тайёр эмас. Ҳалқ таълими янгича шароитларда ўз ишини ниҳоятда секинлик билан қайта қурмоқда...

Жамиятимизнинг маънавий қиёфасини белгилаб берадиган барча ижодий меҳнат соҳалари ҳам қонун химоясида бўлиши зарур. Ҳозирги дунёда ҳамма нарса уйғулаштирилган. Жамиятнинг бир ёқлама, технократик ривожи миллат салоҳиятини пасайтириб юбориши, оғир ижтимоий, маънавий ва сиёсий йўқотишларга олиб келиши мумкин ва олиб келмоқда ҳам (III жилд, 16-бет).

* * *

Зеро, миллий истиқлол мафкурасининг, маънавий-маърифий қадриятларнинг жамият ва ҳалқ ҳаётида тутган ўрни бекиёс эканини ҳаммамиз яхши биламиз (III жилд, 33-бет).

* * *

Сир эмас, бир вақтлар Марказнинг буйруғини кутиб-бажариб, тепадан кўрсатилган чизикдан чиқмаслик одатимизга айланган эди.

Гоҳ ошкора, гоҳ зимдан: «Сизлар ўз-ўзларингни мустақил бошқаришга, мустақил давлат қуришга қодир эмасизлар», «Сизлар муте, қарам миллатсизлар», «Сизлар учун биз фикрлаймиз, назария яратамиз, амру фармон берамиз, сизлар эса бажарасиз, холос», деб миямизга куйиб келишмаганми?

Мустақилликка эришганимиздан сўнг биз соҳта мафкуранинг яккаҳокимлигидан қутулдик. Маънавиятни, мафкурани зуғумлардан озод қилиб, эркин фикрга, миллий тафаккурга кенг йўл очдик.

Эндиgi асосий вазифа кишиларимизнинг мустақил фикрлашга ўрганиши, ўзига ишончининг орта боришидир. Чунки тафаккур озод бўлмаса, онг ва шуур тазиқдан, қулликдан қутулмаса, инсон тўла озод бўлолмайди.

Тараққиёт тақдирини маънавий жиҳатдан етук одамлар ҳал қиласи. Техникавий билим, мураккаб технологияни эгаллаш қобилияти маънавий баркамоллик билан,

мустақил тафаккур билан бирга бориши керак. Ақлий зakovat va ruхий-маънавий салоҳият—маърифатли инсоннинг икки қанотидир.

Шунинг учун мустақиллик тафаккурини кенгрок тушишимиз лозим.

Бу тушунча аввало:

- Ўзбекистоннинг истиқболи ва истиқтоли ҳакида қайғуриш:

- ўзининг ва ўз халқининг, Ватанинг қадру қиммати, ор-номусини англаб, уни ҳимоя қилиш;

- юксак ғоялар, янги фикрий кашфиётлар, ниятлар оғушида меҳнат қилиб, истеъоди, бор имкониятини, керак бўлса, жонини юрт истиқболи, элига бахшида этишдир.

Шубҳасиз, бир тизимдан иккинчи тизимга ўтаётган одамлар онгида, жамият мафкурасида ўзгаришлар бўлиши табиий. Бироқ, баъзи бировларнинг ҳадик олиб, эркин бозор шароитида маънавий-ахлоқий қадриятларнинг қиммати тушиб кетади, маданият иккинчи даражали нарсага айланади, деган фикрлари ўринисиз (III жилд, 34-35-бетлар).

* * *

Мақсадимизга эришишмиз, янги жамият қуришимиз, сиёsatда ҳам, иқтисодда ҳам, маънавият соҳасида ҳам барча ислоҳотларнинг тақдири ўсиб келаётган ёш авлодга боғлиқ.

Ёшларга йўл очиш учун, энг аввало, уларнинг ўзида шижаот ва шу билан бирга, ёши катталарда инсоф бўлиши керак.

Мен бир нарсага қаттиқ ишонаман: ёшларда шижаот бор, янгиликка интилиш бор, ихтиро қилишга, кашфиёт яратишга иштиёқ бор. Лекин уларнинг олдида катта бир тўсиқ турибдики, бу тўсиқни баъзан замбарак ўки билан ҳам отиб, қулатиб бўлмайди. Бу тўсиқнинг номи – бюрократия, тамагирлик, маҳаллийчилик, уруғчилик.

Ўсиб келаётган ёшларга қулоқ солиши, мадад бериши лозим бўлган кўп мансабдорларда инсоф, диёнат йўқлиги ҳам шу тўсиқнинг бир кўринишидир. Бундай одамларнинг нияти аниқ—беш-ўн йил амаллаб ўтирган мансабини йўқотмаса, мўмай маоши ва хуфия «шапка»-сини олиб турса, марра уники—у ёғи пенсия. Мустақил давлатимизнинг бугунги бош шиорларидан бири - юртим деб, элим деб ёниб яшаш ундайларнинг тушига ҳам кирмайди.

Оқибатда янгилик куртаклигига ёқ нобуд бўлади ва уни бошлиган ёш тадбиркорнинг ҳафсаласи пир бўлади, тараққиётта интилиши сўниб қолади.

Биз юз бераётган иқтисодий ислоҳотлар давлат томонидан амалга оширилишини, давлат бош ислоҳотчи эканини эътироф этдик. Демак, сиёсий-маънавий ислоҳотларда ҳам, миллий тарбияни юксалтиришда ҳам давлат бош ислоҳотчи бўлишини тан олишимиз керак ва тегишли қонунлар орқали маънавий йўналишларнинг пойдеворини асослаб беришимиз даркор.

Бугун шуни тан олишимиз керакки, бозор иқтисодиёти энди шаклланаётган бир пайтда, кўп салбий оқибатлар юзага чиқмоқда. Эски тизим қонунлари ишдан чикиб, янги тизим қонунлари етишмаслиги ва ҳаётда ишга кирмаганлиги порахўрлик, ўғирлик, қаллоблик иллатларининг пайдо бўлишига ва кучайишига олиб келмоқда. Лекин бундай ҳолат, қандай тизим ҳукмронлик қилишидан қатъи назар, авваламбор, айрим кишиларнинг қонида бор нопоклиги, фирибгарлиги, Ватан ва миллат манфатларига бефарқ қарashi, бугуниги ва келгуси авлодлар тақдири учун масъулиятсизлик, очикроқ айтадиган бўлсак, уларнинг маънавий қашшоқлиги туфайли кўзга ташланмоқда.

Хуллас, давр ҳалқимиз дунёқарашини миллий истиклол руҳида ислоҳ қилишини қатъий талаб қилмоқда. Маърифатпарвар бобомиз Абдулла Авлоний ёзганидек,

«Тарбия бизлар учун ё ҳаёт — ё мамот, ё нажот — ё ҳалокат, ё саодат — ё фалокат масаласидир». Шундай экан, миллий мағқурани онгимизга сингдирувчи амалий тарбияни йўлга кўйиш жамиятимизда соғлом мухитни саклаш билан баробар эканини англашимиз даркор.

Юртига, Ватанига муҳаббат, инсонпарварлик туйгулари халқимизнинг қон-қонига сингиб кетган азалий хусусиятидир. Ана шу ноёб инсоний фазилатларни асрар-авайлаш ва янада такомиллаштириш, фарзандларимизни озод ва демократик Ўзбекистоннинг муносиб ўғил-қизлари этиб тарбиялаш масаласи маънавият соҳасидаги ишларимизнинг асосий йўналишини ташкил этмоғи керак.

Шунга кўра, Ватан тарихи ва маданиятини, жугрофияси ва иқтисодини, қадимий урф-одатларимизни ҳар томонлама ўрганиш долзарб аҳамиятга эга.

Боғчалардан тортиб олий ўқув юртларигача бўлган таълим-тарбия тизимларида мазкур фан ва билимларни ўқитишига муҳим сиёсий вазифа сифатида қаралмоғи лозим. Бу эса, ўз навбатида, дарслклар ва ўқув қўлланмаларини миллий маънавият нуқтаи назаридан янгитдан қараб чиқишини тақозо этади.

Ҳанузгача жуда кўп дарслкларимиз шароитга «мослаштирилиб», чалакам-чатти таҳрирлар билан нашр этилмоқда. Уларнинг мазмун-мундарижаси эскича, илмий-бадиий савияси саёз.

Санъатнинг бошқа турларини камситмаган ҳолда, бугунги кунда телевидение ва кино санъатининг таъсир кучи бенихоя юксалиб бораётганини қайд этиш лозим. Шунинг учун, менинг назаримда, кичкинтой болаларимиз учун миллий руҳдаги кўплаб мультфильмлар, бадиий ва видео-фильмлар яратиш зарур. Токи фарзандларимиз факат Уолт Дисней қаҳрамонларинигина билиб-таниб қолмасдан, ўзбек ҳалқ эртакларини, миллий қаҳрамонларимизни ҳам танисин—бilsin, улар билан ифтихор қилишига одатлансан.

Ноёб тарихий ёдгорликларни сақлаш ва таъмирлаш, ўзбек халқи яратган ва миллий бойлик бўлган санъат асарларини излаб топиш, уларни Ўзбекистонга қайта-риш маънавият дастуримизнинг мухим бўлagini ташкил этади. Бу миллий бойлик бизга ота-боболаримиздан мерос бўлиб қолган. Бинобарин, биз ҳам уни кўз қорачиғидай асраб-авайлашимиз ва фарзандларимизга мерос қилиб қолдиришимиз керак.

Шу муносабат билан маданият даргоҳларимиз мутасаддилари, фуқароларимизнинг эътиборини бир масалага қаратмоқчи эдим: бутун дунёда бундай ноёб бойликлар биринчи галда давлат музейлари томонидан сотиб олинади ва сақланади. Биз ҳам худди шу йўлдан боришимиз, бунинг учун керакли маблагни асло аямаслигимиз даркор. Тенгсиз миллий бойликларимизнинг шунча талон-торож қилингани етар, энди биз бунга асло йўл қўймаймиз.

Мен жонини халқ баҳт-саодати йўлига тиккан фидои ижодкорларни руҳлантиришга, чинакам истеъодд эгаларини авайлаб-асраш, рафбатлантиришга даъват этаман. Чунки, сир эмас, охирги йилларда чала ва саёз тадқиқотлар, дидсиз, маънисиз «бадиий» асарларнинг кўпайиши кўзга ташланмоқда. Бу ҳолат ёш авлодни муқаддас ғоялар руҳида тарбиялашга путур етказади.

Маънавият тарбиянинг энг таъсирчан қуроли экан, ундан оқилона фойдаланиш, болаларимизни ватанпарварлик, ростгўйлик, ҳақсеварликка ўргатиш керак бўлади. Аслини олганда, ахлоқ—маънавиятнинг ўзаги. Инсон ахлоқи шунчаки салом-алик, хушмуомаладангина иборат эмас. Ахлоқ—бу аввало, инсоф ва адолат туйфуси, имон, ҳалоллик дегани.

Қадимги аждодларимиз комил инсон ҳақида бутун бир ахлоқий талаблар мажмуасини, замонавий тилда айтсак, шарқона ахлоқ кодексини ишлаб чиққанлар. Киши

қалбидан ҳаромдан ҳазар, нопокликка, адолатсизликка нисбатан муросасиз исён бўлиши керак.

Шундай одамгина лафзини сақлайди, бирорнинг ҳақига хиёнат қилмайди, садоқатли бўлади. Ватани, ҳалқи учун, жонини фидо этишга ҳам ўзини аямайди. Бунинг акси ўларок, ёлғончи, ваъдабоз кишида ватанпарварлик туйғуси бўлмайди. Манфаатпастлик йўлида қилинган ҳар бир қинғир иш, у қанчалик баландпарвозда таъриф-тавсифларга ўралмасин, фатволар тўқиб чиқарилмасин, барабири Ватанга хиёнатдир.

Маънавий тарбияда дин арбобларининг ҳиссаси катта бўлиши керак. Улар ислом қадриятлари ва илмларининг мағзини, эзгулик ва покликка чақириувчи ўгитларни одамлар дилига етказадилар.

Ислом дини—бу ота-боболаримиз дини, у биз учун ҳам имон, ҳам ахлоқ, ҳам диёнат, ҳам маърифат эканлигини унутмайлик. У қуруқ ақидалар йигиндиси эмас. Ана шу маърифатни кишиларимиз жон-жон деб қабул қиласидилар ва яхши ўгитларга амал қиласидилар. Мехроқибатли, номусли, ориятли бўлишга, иззат-эҳтиром тушунчаларига риоя этишга ҳаракат қиласидилар.

Шунинг учун, азиз дўстлар, биз демократик янгилиниш палласига кирап эканмиз, руҳий покланишни ҳам унутмайлик, тараққиётимизга гов бўладиган маънавий риёкорликдан тезроқ қутулайлик.

Кўхна тарихимизнинг қайси даврини эсламайлик, дин ҳар доим одамларни ўз-ўзини идора этишга, яхши хислатларини кўпайтириб, ёмонларидан халос бўлишга чорлаган. Ҳар бир алоҳида инсонга, оила, жамоа, минтақа, бир сўз билан айтганда, умумхалқقا раҳнамо бўлган. Уни оғир-оғир синовларга бардош беришга, ёруг кунларга интилиб яшашга даъват қилган, ишонтирган. Бундай даъват, ўз навбатида, одамларга куч-қувват бағишлиган, иродасини мустаҳкам қилган, бир-бирига меҳру оқибатини оширган.

Маълумки, инсонпарварлик фоялари билан озиқланган Хожа Аҳмад Яссавий, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Нажмиддин Қубро каби зотлар асос солған муқаддас фоя ва тариқатларнинг ватани ҳам Туркистон заминидир.

Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд ўгитларини эслайлик. У ҳар бир инсонни доимо Ҳудони дилга жо қилган ҳолда, уни доим ўзига мададкор деб билиб, касб ўрганишга, ўз ишининг устаси бўлишга, қисқаси, меҳнат қилишга чакирган.

Асрлар давомида дин одамларни энг улуғ мақсадлар йўлида бирлашишга, ҳамжиҳат бўлишга унданаган. Халқимиз турмушида, ҳаётида катта ўрин тутган «Отанг боласи бўлма, одам боласи бўл», деган ҳикматнинг яшовчанлигига ҳам айнан диний ақоид ва одобнинг хизмати бор. Демак, дин халқ маънавиятининг, маърифатининг юксалишига катта ҳисса қўшиб келган экан, бугунги давлатчилигимиз ҳақида сўз юритганда, режалар тузганда, динни, энг аввало, ҳам миллий, ҳам умуминсоний қадрият сифатида эътиборда тутишимиз лозим.

Яна таъкидлаб айтаман, ҳамма гап мана шу икки улкан кучда: умуминсоний ва миллий қадриятларда, аниқроғи, уларни тобора уйғунлаштириб ҳаётга татбиқ этишда.

Муҳтарам уламоларимиз, айниқса, ҳозирги босқичда ҳар бир йигит-қизимизни илм-маърифатли, диёнатли, юксак ахлоқли бўлишлари билан бирга, замонавий техника ва технологияларни пухта ўзлаштиришга даъват қилишлари лозим. Ёшларимиз исломий қадриятлар билан бир қаторда коинот сиру асроригача бўлган дунёвий билимларни ҳам теран ўрганишлари зарур.

Яна шуни эслатиш жоизки, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувоғик, давлат ишларидан ажратилган ҳолда бизнинг мустақил, ҳур, кўпмиллатли мамлакатимизда ислом дини билан баробар православие, иудаизм, баптизм, адвентизм, католицизм сингари ўндан ортиқ бошқа конфессиялар мутлақо эркин фаолият

кўрсатмоқда. Қайси дин ёки мазҳабга мансублигидан қатъи назар, бу конфессияларнинг вакиллари биз билан елка-ма-елка туриб, Ўзбекистон халқарининг фаровонлиги ва равнақи учун астойдил меҳнат қилаётганликлари бизни мамнун этади.

Албатта, мамлакатимиздаги ҳозирги тузумнинг барқарорлиги, унинг келажак тараққиёти, биринчи навбатда, амалга оширилаётган реал сиёсий курс, уни ижтимоий кучлар ва тоифалар томонидан қўллаб-қувватланиши билан белгиланади.

Агар бизadolатли давлат, эркин жамият қурмокчи бўлсак, бу олижаноб мақсадни амалга ошириш йўллари минг йиллик диний ақидалар билан муштарак эканлигини ёдда тутишимиз лозим. Бу муқаддас мақсад йўлида, керак бўлса жон фидо қилиш зарур деганимизда, айнанadolatli давлат ва диннинг илдизлари муштарак эканлигини унутмайлик.

Ана шунда, ўйлайманки, Яратганинг ўзи бизнинг барча хайрли ишларимизга мададкор бўлади, сабр-тоқат ва куч-қувват бағишлайди...

Мен бугун журналистларга, матбуот ахлига мурожаат қилмоқчиман. Нега газеталар бунчалик саёз, «жимжит», гўё ҳамма ёқда «олам гулистон»дек? Нега матбуотимизда ўткир фельетонлар ёзилмайди? Нега нокобил ишбилармонлар, порахўр ходимлар фош қилинмайди? Ахир улар адабий асарда, матбуот саҳифасида, телевидениеда ўз қийшиқ башарасини кўрса, халқнинг нафратига гирифтор бўлса, ибрат бўлмайдими?

Умуман олганда, Ўзбекистон телевидениеси ишини тубдан яхшилаш керак. Қизиқарли дастурлар, баҳс-мунозара, фикр берадиган, тарбиялайдиган кўрсатувлар жуда кам. Даққиёнусдан қолган «совет мафкураси»ни тарғиб этувчи эски киноларни, замонавий «ўлдир-ўлдир», беҳаё фильmlарни кўрсатавериши ҳам яхши оқибатларга олиб келмайди.

Биз соғлом авлодни тарбиялаб, вояга етказишимиз

керак. Соғлом киши деганда, фақат жисмоний соғломликни эмас, балки шарқона ахлоқ-одоб ва умумбашарий тоялар руҳида камол топган инсонни тушунамиз.

Маънавият ва маърифат жамиятимиз, ҳалқимиз камолотининг бош омилларидан экан, биз бу соҳага давлат миқёсида ғамхўрлик қилишимиз, шароит туғдиришимиз шарт.

Келажакда Ўзбекистон юксак даражада тараққий этган иқтисоди билангина эмас, балки билимдон, маънавий жиҳатдан етук фарзандлари билан ҳам жаҳонни қойил қилиши лозим. Мамлакатимиз мард, фидойи кишилар юртига, меҳру шафқат, муҳаббат барқарор бўлган, тафаккур ва ижод қайнаган муқаддас маконга айланишига аминман (III жилд, 36-42-бетлар).

ВАТАН САЖДАГОҲ ҚАБИ МУҚАДДАСДИР

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисining биринчи сессиясида сўзланган нутқдан, 1995 йил 23 февраль)

Фарзандларимиз биздан афзалроқ, биздан ўткирроқ, биздан покроқ, савоб ишларни биздан ҳам кўпроқ қиласиган бўлишлари лозим. Улар жаҳон умумбашарий ютуқларини эгаллаши, тарихимизни, маданиятимизни, буюк аждодларимиз қолдирган меросни чуқур билмоғи керак. Бизнинг асосий куч-қудратимиз ва келажагимиз ана шунда. Бугун зўр умидлар билан қураётган янги жамиятимизнинг мазмун-моҳияти ҳам аслида ана шундадир (III жилд, 54-бет).

* * *

Халқимизни бирлаштирадиган, кўтарадиган, улуғ мақсадларга чорлайдиган тояларни аслида оддий сўзлар билан ифодалаш мумкин.

Улар нималардан иборат?

Авваламбор, сохта обрў топишга уриниш, уругчи-

лик, гурухчилик, маҳаллийчилик, ошна-оғайнигарчилик, нафс балосидан ҳалос бўлиб, барча куч-қувватимизни, саъй-ҳаракатимизни, Худо ато этган ақл-заковатимизни юртимизда тинчлик, осойишталик, барқарорликни сақлашга жалб қиласайлик.

Мустакиллигимизни, давлатчилигимизни мустаҳкамлаш учун, иқтисодиётимизнинг истиқболи, эркин бозор йўлини изчил давом эттириш учун курашайлик.

Инсон ҳукуқлари ва эркинликларини, унинг фаровон ҳаётини, ҳар бир оиланинг тўкин-сочин дастурхонини таъминлашга шароит яратайлик.

Келажагимизни, давлатимиз, юртимиз тинчлигини, унинг хавфсизлигини мустаҳкамлаш, ёмон кўзлардан асрар ишига ўзимизни бахшида этайлик.

Қани айтинглар, қадрли дўстлар, юртдошлар, диёримизда яшаётган ҳар бир инсон, ким бўлишидан қатъи назар, шу заминда вояга етган, унинг сувини ичган, нонини еган, тузини тотган ватанпарвар, ҳар қандай сиёсий куч - шундай муқаддас мақсадлардан ортиқ яна нимани исташи мумкин? (III жилд, 78-79-бетлар).

* * *

Чиндан ҳам, «Ватан туйғуси», «Ватан» тушунчаси биз учун саждагоҳдай муқаддас, саждагоҳдай пок ва улуғ бўлмоғи керак.

Биз она Ўзбекистон истиқлонини, унинг шаъну шавкатини қандай ҳимоя этишни ота-боболаримиздан мерос қилиб олишимиз ва унинг ҳимоясига ҳамиша тайёр турмомимиз даркор.

Улуғ аждодларимиздан муқаддас мерос бўлиб келаётган Ватанга муҳаббат туйғуси, фарзандларимиз, бугунги ва келажак авлодларимиз учун чинакам эътиқодга, чинакам ақидага айлансин.

Шундан кейин сизу биз бу дунёдан армонсиз ўтишга ҳаққимиз бўлади, деб ўйлайман. Миллий фуур, миллий ифтихори баланд миллатни енгib бўлмайди (III жилд, 82-бет).

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ ЙӮЛИДА

Маънавий соҳада ўз ифодасини топган аниқ-равшан ютуқларни, шубҳасиз, жамиятни янгилаш ва иқтисодига ётни ислоҳ қилиш жараёни илк босқичининг жуда катта муваффакияти деб ҳисобламоқ керак. Халқнинг маънавияти ва маданияти, унинг ҳақиқий тарихи ва ўзига хослиги қайта тикланаётганлиги жамиятимизни янгилаш ва тараққий эттириш йўлидан муваффакиятли равишда олга силжитишида ҳал қилувчи, таъбир жоиз бўлса, белгиловчи аҳамиятга эгадир (III жилд, 274-бет).

* * *

Фақат маънавий соғлом, кучли жамиятгина ислоҳотларга тайёр бўлиши мумкин (III жилд, 280-бет).

* * *

Халқимизнинг асрлар оша яшаб келган анъаналари, урф-одатлари, тили ва руҳи негизига қурилган миллий мустақиллик мафкураси умуминсоний қадриятлар билан маҳкам уйғунлашган ҳолда келажакка ишонч туйғусини одамлар қалби ва онтига етказиши, уларни Ватанга муҳаббат, инсонпарварлик руҳида тарбиялаши, ҳалоллини, мардлик ва сабр-бардошлиликни, адолат туйғусини, билим ва маърифатга интилишни тарбиялаш йўлида хизмат қилмоғи лозим. У давлат фуқароларининг буюк мақсад йўлида маънавий яқинлашувига кўмаклашмоғи керак.

Янги мафкуранинг асл маъноси эскича ақидалардан холи бўлган, мустақил ва янгича фикрловчи кишиларни тарбиялашдан иборатдир.

Жамият ислоҳотларнинг биринчи босқичидан циви-

лизациялашган, инсон сари йўналтирилган бозор иқти-
садиётини маънавият, ахлоқийлик ва маданиятнинг мус-
таҳкам пойдеворига қуриш зарур, деган хulosа чиқарди.
Булар—Ўзбекистонда тинчлик, барқарорлик ва миллат-
лараро тотувликнинг ҳаётбахш манбаларидир. Улар энг
катта бойлигимиз ҳисобланади. Биз уларни асраб-авай-
лаш, кўпайтириш, ана шу маънавий хазинадан мумкин
қадар кўпроқ одамларни баҳраманд этиш нечоғли муҳим
эканлигини яхши англаб етдик.

Файласуфлардан бири, маънавият—инсонийликка
олиб борадиган йўлдир, деган экан. Бинобарин, муста-
қил Ўзбекистон бугунги кунда ўз келажагига худди шу
йўлдан, эзгулик ва инсонийлик йўлидан одим ташла-
моқда (III жилд, 283–284-бетлар).

* * *

Оналарнинг обрў-эътиборини жиддий равишда оши-
риш, уларнинг меҳнатини, жисмоний соғлом, маънавий
бой ҳамда ахлоқан пок ёш авлодни тарбиялашдаги хиз-
матини муносиб баҳолашимиз керак. Она тўғрисида,
унинг фарзанди тўғрисида фамхўрлик қилиш давлати-
мизнинг муқаддас бурчиdir...

Мақсадларимизга эришиш, янги, демократик жами-
ятни қуриш ислоҳотларнинг тақдири қандай интеллек-
туал кучларга эгалитимизга, ёшларимиз қандай мада-
ний ва профессионал савияга эришганлигига, қандай
идеалларга эътиқод қилишига, маънавий жихатдан қан-
чалик бойишига боғлиқдир. Шу боис аҳолининг маълумот
олиш имкониятини ошириш, миллий тикланиш тоғаси-
ни амалга оширишга қодир янги авлодни тарбиялаш энг
муҳим вазифаларимиздан биридир...

Миллий тикланиш йўли юқори саводхонлик, юксак
маданият орқали ўтади. Шунинг учун ҳам маълумот да-
ражаси, профессионал тайёргарлик даражаси XXI аср
арафасида бизнинг ижтимоий ривожланишимизнинг ўлчо-
ви бўлиб қолмоғи керак. Бу – ислоҳотларнинг белгилан-

ган йўлдан боришини мувафаққиятли амалга оширишнинг энг яхши кафолатидир. Бу – сарфланган маблағлардан вақти келиб энг кўп фойда олинадиган йўналишdir (III жилд, 359-361-бетлар).

* * *

Республика аҳолиси орасида кўпчиликни ташкил қилган ўзбек миллатининг муқаддас бурчи она тилини, ўз миллий маданияти ва тарихини тиклашдангина иборат эмас, балки биргаликда ҳаёт кечирувчи кам сонли халқларнинг тақдири учун, уларнинг ўзига хос маданий-маънавий хусусиятларини саклаб қолиш учун, камол топиши ва ўзлигини намоён этиши учун уларга тенг шароит ва имкониятлар яратиб бериш борасида масъул бўлишдан ҳам иборатдир.

Фуқаролар ўртасидаги тинчлик, миллатлараро тутувлик ва дўстлик, уларни сақлаш ва мустаҳкамлашга интилиш доимо халқимизнинг ўзига хос фазилати бўлиб келди ва шундай бўлиб қолмоқда. Халқимизда бу фазилатлар авлоддан-авлодга авайлаб ўtkазиб келинмоқда. Узбекистон бундан буён ҳам ижтимоий кафолатлари кучли бўлган чинакам демократик кўп миллатли давлат бўлиб қолаверади (III жилд, 363-бет).

БУНЁДКОРЛИК ЙЎЛИДАН

БИЗ ҚУРИШ, ЯРАТИШ ЙЎЛИДАН БОРАВЕРАМИЗ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси III сессиясида
сўзланган нуткдан, 1995 йил 30 август)

Утган давр ва бугунги ҳаётимиз муаммолари бизнинг дунёқарашимизни бемисл равишда кенгайтирди, кўзимизни очди.

Янги ҳаёт, янги жамият қуриш, бошлаган ислоҳотларимизни пировардига етказиши, биз кўзлаган, биз интилаётган манзилларга етиш, қисқа қилиб айтганда, халқимизга муносиб ҳаёт барпо этиш ҳақида тапирав эканмиз, энг муҳим муаммолар орасидан асосий тўрт тамойилни, асосий тўрт шартни алоҳида таъкидлаган бўлур эдим.

Биринчиси. Биз бундан буён ҳам юртимиздаги тинчлик-тотувлик, барқарорликни кўз қорачигидай сақлаш, ёвуз, баразли ёмон кўзлардан—ҳаракатлардан асраб-авайлашимиз керак.

Иккинчи шарт. Мулкчилик масаласида кескин ва қатъий ўзгаришлар ясаш зарур. Мулк ўз эгасига тегиши лозим. Ундан кейин шу мулкни асраш учун, ҳимоя қилиш учун, уни кўпайтириш учун, унинг шахсга, оиласа, жамоага хизмат қилиши учун курашиш мумкин. Чунки ҳақиқий мулк эгалари, янги пайдо бўлган мулкдорлар синфи шу давлатни, шу ижтимоий тузумни тиклаш учун, равнақ топтириш ва қўриқлаш учун ўзини аямайди.

Яна бир бор бугунги кунда муҳим бир масалага, олдимизда тўсик бўлиб турган масалага тўхталиб ўтмоқчиман. Ўзининг ҳалол меҳнати билан ўзига бойлик топаётган одамларни қувиш эмас, қўллаб-куватлаш керак. Бу масала, аввало, маъмурий идоралар, ҳокимларга боғлик.

Учинчи муҳим масала—одамларимизнинг, аввало, фаолларимизнинг, жамоатчилигимизнинг тафаккурини ўзгартириш даркор. Жамиятга янгича фикрловчи одам-

лар керак. Боқимандалик кайфиятидан халос бўлиб, ўзининг кучига, ақлу заковатига, қурбига, ўзининг мулкига ишониб, ёруғ келажак, муносиб, эркин ҳаёт учун тинимсиз курашиш лозим.

Тўртинчи шарт. Одамларимиз, жамиятимиз мафкурасида Ватан, юрт foяси устувор бўлмоғи керак. Миллий фуур, миллий ифтихор ҳар қандай ишимизнинг пойдевори бўлмоғи керак.

Бу муқаддас foялар, миллати ва эътиқодидан қатъи назар, шу юртда, шу заминда яшаётган ҳар бир инсон, ҳар бир фуқаронинг ҳаётига, онгига сингмоғи, ҳар биримиз учун энг катта таянчга, энг катта ишончга, борингки, ҳақиқий иймонга айланиши керак.

Истиқлолни ҳимоялаш, уни қадрлаш, улуғлаш ва унга хизмат қилиш миллий онгимизга, ақидамизга айлансанагина, бизни танлаган йўлимииздан ҳеч қандай куч қайтаролмайди, қаддимизни буқолмайди.

Бу буюк foялар ҳар биримизнинг қонимизга, қалбимизга сингиб, келажак авлодларга муқаддас бойлик—муқаддас мерос бўлиб ўтиши керак (IV жилд, 13-14-бетлар).

ВАТАН МАНГУ ҚОЛАДИ

(Ўзбекистон мустақиллигининг 4 йиллиги муносабати билан
ўтказилган тантаналарда сўзланган нутқдан, 1995 йил 31 август)

Бизнинг қадимий ва бой тарихимизни, улуғ аждодларимиз ва улар қолдирган бекиёс маданий мерос башарият маданияти ва ривожига улкан ҳисса бўлиб қўшилганини бутун жаҳон тан олади.

Она юртимиз Ўзбекистон тупроғида, бетакрор ва гўзал диёрда не-не улуғ аждодлар ва буюк зотлар яшаб ўтдилар. Улар биз ворис бўлиб турган бугунги тарих ва маданиятни бизга мерос қилиб қолдирилар.

Ҳар бир авлод эл-юртининг тарихини ва обрўйини ўзининг фарзандлик мухаббати ва эътиқоди, садоқати ва бунёдкорлиги, матонати ва мардлиги билан барпо этади.

Бизнинг бугунги энг буюк вазифамиз ва муқаддас бурчимиз—Ўзбекистон тарихидан ўзимизга муносиб саҳифа очиш ва уни авлодларимиз учун ибрат бўладиган олижаноб ва савобли ишлар билан тўлдиришдир.

Биздан мангу қоладиган нарса—Ватан шону шухрати, қудрати ва салоҳиятигининг юксалиши учун ўзимизниг фидойи меҳнатимиз билан муносиб ҳисса қўшишдир (IV жилд, 15-бет).

ҲАРБИЙ ТАЪЛИМ ЗАМОН ТАЛАБЛАРИГА МОС КЕЛСИН

(Ўзбекистон Республикаси Қуролли кучлар академиясининг очилиши маросимида сўзланган нутқдан, 1995 йил 2 сентябрь)

Ўзбекистоннинг сўнгги йиллардаги тараққиёти якунлари биз танлаб олган йўлнинг тўғрилигини ишонарли тарзда қўрсатиб турибди. Бу йўл ўтказилаётган ислоҳотларнинг изчилигига, сиёсий барқарорликни саклашга, миллатлараро тотувликни мустаҳкамлашга асосланган.

Миллий мустақиллик мафкураси, маънавий ва маданий қадриятлар, маърифат ва адолатга интилиш, Ўзбекистон истиқлонининг келажаги тўғрисида ғамхўрлик қилиш жамиятимиз ва ҳар бир фуқаро ҳаётида жуда муҳим ўрин тутади.

Бундай ёндашувни бутун жаҳон тушуниб, қўллаб-куватламоқда. Ҳозирги пайтда жаҳондаги 150 дан ортиқ давлат Ўзбекистон мустақиллигини тан олди, улардан 74 таси билан дипломатия муносабатлари ўрнатилди (IV жилд, 19-бет).

* * *

Бугун таъкидламоқчи бўлган асосий гапим шуки, мен буни очиқ айтаман: армиямиз мафкурадан холи бўлиши лозим. Бизга ҳеч қандай мафкурани тиқиширишмасин. Биз ҳар қандай «буюк» ғояларга қаршимиз. Биз ўз юритимизда ўзимиз хоҳлаганча, халқимизнинг, Ўзбекистонда

яшаётган барча одамларнинг манфаатларига мос кела-диган тарзда яшаш, ишлаш ва ўз истиқболимизни бел-гилаш тарафдоримиз. Зобитларимизга таълим берадиган профессорларга, ўз ишининг мутахассислари бўлган ҳарбийларга мен битта шарт қўяман: ҳеч қандай мафкурага, ҳеч қандай ташвиқотга йўл қўйилмасин. Бу йўлда фақат битта иш: зобитларимизга профессионал бурчини ўргатиш, таълим бериш мумкин. Бизнинг бошқа шарти-миз йўқ (IV жилд, 22-бет).

ЮҚСАК МАЛАКАЛИ МУТАХАССИСЛАР – ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ

(Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Даалат ва жамият қурилиши академиясининг очилиши маросимида сўзланган нутқдан, 1995 йил 3 октябрь)

Биз мустакиллик йўлини танлар эканмиз, ўз уйимизни бунёд этишда икки асосий тамойилга таяниши-мизни бошидаёқ эълон қилган эдик.

Биринчи ва энг муҳим тамойил—биз барча ислоҳотларни ҳаётта татбиқ этишда ўтмишимизни теран хис этиб, ҳалқимизning рухиятини, унинг тарихий ва миллий ўзига хос жиҳатларини, анъана ва урф-одатларини, Ўзбекистоннинг буюқ ҳалқи ўзининг кўп асрлик бой тарихи давомида тўплаган фазилатларни имкон қадар инобатга олган ҳолда иш тутамиз.

Ўтказилаёттан ислоҳотларда миллий ва маҳаллий шарт-шароитни назарда тутиш ва акс эттиришгина биз учун уларни муваффақиятли амалга оширишнинг кафолати бўлиб хизмат қиласиди.

Иккинчидан, Ўзбекистон бутун дунё учун очик ва биз сайёрамизда рўй берадиган жараёнларни теран ва пухта идрок этишга, демократик қурилиш, бозор муносабатларига асосланган хўжалик юритиш борасида ривожланган давлатлар тўплаган улкан тажриба асосида ги замонавий цивилизация ютуқлари билан танишиши,

Европа ва жаҳон ҳамжамиятига янада фаол қўшилишга ҳаракат қиласиз.

Биз турли мамлакатлар иқтисодиётининг ўзига хос тараққиётини катта диққат-эътибор билан ўрганамиз, жаҳон амалиёти ва жаҳон тафаккурида тўплланган энг яхши тажрибаларни ўзимизда қўллашни ор билмаймиз, аксинча, бундай интилишни хар жиҳатдан рағбатлантирамиз (IV жилд, 39-40-бетлар).

* * *

Мустақиллигимизни мустаҳкамлаш йўлидаги энг катта масала, кишиларимиз дунёқарашида, жамиятимизда Ватанга меҳр гояси биринчи ўринда туриши керак. Ҳар қандай иш асосига миллий орият, миллий фуур, миллатчилик ёки шовинизмга алоқаси бўлмаган, мана шу мамлакат, мана шу халққа мансублиги учун куч-қувват бағишлайдиган фуур қўйилиши лозим.

Бу муқаддас тушунчалар миллати ва диний эътиқодидан қатъи назар, мана шу юрт, мана шу муқаддас заминда яшаётган ҳар бир кишининг ҳаёти, онги, қони ва жисмига сингиб кетиши керак.

Ўтмишимиз ва келажагимиз учун қудрат бағишлайдиган мана шу ифтихор туйфуси билан биз янги авлодларни тарбия қилишимиз, ўз миллий давлатимизни қуришимиз лозим.

Давлат қурилиши ҳақида гапирав эканмиз, биз бошиб ўтилган йўлни, ҳамма нарса ягона мафкура тазийи-қида қотиб қолган дормалар, штамплар ва қолипларга бўйсундирилган собиқ маъмурий-буйруқбозлик тизими-ни тугатиш юзасидан қилинган ва қилинадиган ишларни танқидий кўз билан кўриб чиқишимиз лозим.

Бу борада ҳозиргача кўргина иш қилинди. Бироқ биз янги давлат ва жамият тузилмаларини шакллантиришда, кўп партияявийликни йўлга қўйишда, сиёсий, ижти-моий ва маънавий тикланишни амалга оширишда, сави-

яни юксалтириш масалаларида, айтиш керакки, ахборот фаоллигини қотиб қолган ҳолатдан чиқариш борасида қилган ишларимиз бу соҳадаги биринчи қадамлардир....

Биз оддий ҳақиқатни тушуниб етишимиз керак: бизнинг давлатимиз, жамиятимизни бирор четдан келиб қуриб бермайди. Уни ҳаёти ўз Ватанининг келажаги билан узвий боғлиқ бўлган биз ўзимиз, шу мамлакат фарзандлари бунёд этамиз.

Бу эскича фикрлаш юкидан холи бўлган янги ходимлар тайёрлашнинг ягона тизимини яратишни тақозо этади. Таълим беришнинг, маънавий, ахлоқий ва қасб мамлакаси бўйича тарбиялашнинг мутлақо янги тизими ишлаб чиқилиши зарур. Сифат жиҳатидан бутунлай янги ўкув дастурлари яратилиши даркор.

Биз яхши биламизки, бугунги талабларга бутунлай жавоб берадиган, олдиндан тайёрлаб қўйилган мутахассислар ва раҳбарларнинг ўзи йўқ. Ҳаммамиз ҳам ўтган замондан, ўтган тизимдан чиққанимизни тан олишимиз керак. Ва бизнинг қонимизда эскича қолип, эскича фикрлашнинг муайян асоратлари борлигига ҳам иқрор бўлишимиз шарт.

Шу билан бирга, яхши англаймизки, янгича фикрловчи кишиларни тайёрламасдан, тарбия қилмасдан ўз олдимизга қўйган вазифа ва мақсадларни рўёбга чиқара олмаймиз (IV жилд, 47-50-бетлар).

* * *

Халқимиз мустақил мамлакатимиз келажагига катта умид ва ишонч билан қарамоқда. Бу катта умид ва ишонч замарида бой тарихимиз, бекиёс маънавий меросимиз, адолатли жамият қуриш асослари, жонажон Ўзбекистонимизнинг Аллоҳ таоло инъом этган табиий бойликлари, томирида улуғ аждодлар қони жўш ураётган ёш авлод салоҳияти мужассам (IV жилд, 55-бет).

ХАЛҚ ТАШВИШИ БИЛАН ЯШАЙЛИК

(Халқ депутатлари Самарқанд вилояти Кенгаши сессиясида
сўзланган нутқдан, 1995 йил 21 ноябрь)

Ҳукуматимиз фан, маърифат ва маданият соҳасига жиддий эътибор билан қарамоқда. Ўтиш даврининг энг қийин ва мураккаб пайтида ҳам давлат маорифни такомиллаштириш, билимли ва ҳар томонлама баркамол авлодни вояга етказиш учун ҳеч нарсани аямаяпти.

Ахир, ўйлаб кўрайлик, биродарлар, биз бугун нене машақкатлар билан қураётган давлатимиз, мустақил ва ҳар жиҳатдан мустаҳкам мамлакатимиз эртага кимнинг қўлида қолади?

Бугунги катта ислоҳотлар эвазига қўлга киритаётган ютуқларимизни эртага фарзандларимиз давом эттиришга қодир бўладими-йўқми?

Нега биз қарийб бир ярим асрлик мустамлакачиликдан озод бўлганимизда шундай улуф ва мўътабар Ватанимизни асрай оладиган, уни ҳимоя қила биладиган ва шу олижаноб анъаналарни давом эттиришга қодир бўлган авлодни тарбиялашга шароит яратмас эканмиз?

Ватан ҳисси, Ватан туйфуси барча нарсадан қадрлироқдир. Биз фарзандларимиз онгига ва қалбига ана шу туйфуни сингдиришимиз лозим. Бизнинг барчамиз, ана шу залда ўтирган ҳар биримиз ота эканлигимизни, она эканлигимизни унутмаслигимиз керак. Ҳар бир ота-она учун фарзанд камоли, оиласининг шон-шуҳрати муқаддас орзу-ҳавас ҳисобланади. Шундай экан, биз келгуси авлод баркамоллиги учун, ўғил-қизларимизнинг улуф аждодларимизга хос оқил ва юксак маданиятли кишилар бўлишлари учун доимо эътибор бермоғимиз керак.

Бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос қийинчиликларини рўкач қилиш - ношуд ва ноқобил раҳбарнинг иши. Халқ таълими соҳасида амалга оширилаётган ишларнинг қониқарсизлигини баҳонапарааст раҳбарлар ҳеч нарса билан оқлолмайдилар.

Мустақил мамлакатимизнинг халқимиз миллий маданиятини ривожлантириш борасида юритаётган сиёсатини амалга ошириш, маънавият ва маърифат, миллий истиқлол мағкурасини халқ онгига сингдириш, инсонни давр талаби асосида тарбиялаш борасида вилоятда етарли чора-тадбирлар кўрилмаяпти.

Вилоятда маънавий, ахлоқий қадриятларга эътиборсизлик, умуман, маданиятнинг иккинчи даражали соҳага айланиб қолаётганлиги сезилмоқда.

Гарчи Самарқанд илмий-маърифий салоҳияти бўйича ҳамда олий ўқув юртлари ва илмий тадқиқот институтларининг сони жиҳатидан ҳам етакчи ўринлардан бирида турса-да, ёшларга таълим-тарбия бериш, миллий мағкуруни тарғибот-ташвиқот қилиш ишлари қониқарсиз ахволда. Мавжуд маданият уйлари, кутубхоналар, кинотеатрлар, истироҳат боғлари жуда ачинарли ахволга тушиб қолган (IV жилд, 110-112-бетлар).

ТАРАҚКИЁТНИНГ ҚУДРАТЛИ ҚАНОТИ

(Ўзбекистон телевидениеси мухбирининг саволларига жавоблар, 1995 йил ноябрь)

Мамлакатимизнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш, давлатимизнинг хавфсизлигини таъминлаш масаласи бевосита маънавият масалалари билан боғланиб кетади. Кўшни Афғонистон ва Тожикистанда давом этаётган ноҳушликларни, шимолдаги жараёнларнинг кўпгина нозик жиҳатларини ҳисобга олсак, халқимиз, миллатимиз, аввалимбор, мана шу заминда яшаётган, Ўзбекистонни ўзининг муқаддас Ватани деб билган одамлар маънавий баркамол, ақл-заковати бакувват бўлса, бизни ҳеч қандай куч енголмайди. Шу сабабли ҳам маънавият масаласи биз учун, айниқса, мұхимдир.

Ота-боболаримиздан бизга бой маънавий мерос қолган. Энди бизнинг қонимизга кўчган, бизнинг насл-насабимизга хос ўша улкан маънавий салоҳиятни янада юк-

салтиришимиз, уни фарзандларимизга, келажак авлодга муносиб мерос қилиб қолдиришимиз керак. Қурилаётган бу катта корхоналарга, улкан иншоотларга, барпо этилаётган озод ва обод Ватанга ҳар томонлама етук, бардам, бақувват авлод биздан ворис бўлиб қолсин. Улар маънавий жиҳатдан биздан юксак даражаларга етишсин. Шундагина ўзимизнинг миллатимизга мос муносиб ҳаёт кечирдик, тарих олдида, фарзандларимиз олдида ўз бурчимизни бажардик, деб ҳисоблашга ҳақли бўламиз.

Германияда халқимизнинг миллий хусусиятлари, фазилатларимиз тўғрисида гап кетганда, немис дўстларга ота-боболаримиздан қолган бир ҳикматни шундай шархлаб бердим: одамзод дунёга келгач, умри давомида уч мақсадни кўзлаб яшамоги лозим. Авваламбор, Аллоҳ таоло марҳамати билан инсоннинг изидан фарзанд қолсин. Шу фарзандни ҳар томонлама соғлом, маънавий баркамол қилиб тарбиялаб, ўзининг ишларини унинг қўлига топширсин. Фарзанд отасининг ишларини, керак бўлса, ундан ҳам ўтказиб давом эттирасин - бу биринчи мақсад. Иккинчи—уй қуриш. Уй деганда мен оддий иморатни эмас, фарзандларимизга қолдирадиган обод ва озод Ватани назарда тутаман. Инсон ҳаётининг учинчи маъно-мақсади—дараҳт экиб, боғ яратиш. Даҳаҳт ўстириш, боғ барпо этиш, мана шу заминимизни гуллаб-яшнатиш, уни обод қилишдек савобли иш йўқ дунёда. Мана шу уч мақсадга эришган одам ўз ҳаётидан мамнун ўтади. Ундан факат яхши хотира қолади (IV жилд, 122-123-бетлар).

ИСТИҚЛОЛ ИМКОНИЯТЛАРИДАН ОҚИЛОНА ФОЙДАЛАНАЙЛИК

(Халқ депутатлари Қашқадарё вилояти Кенгashi сессиясида сўзланган нутқданн, 1995 йил 29 ноябрь)

Дарҳақиқат, бугунги Ўзбекистон тараққиётида ўзига хос ва ўзига мос тараққиёт йўлини белгилаб олган мамлакатdir. Мустақилликнинг тарихан жуда қисқа даври-

да мамлакатимиз факат сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий ва маънавий соҳаларда юксак муваффақиятларга эришиб-гина қолмай, балки жаҳон сиёсатига янгича ёндашуви орқали дунё ижтимоий-сиёсий жараёнларини янгича мазмун билан бойитишда ҳам фаол иштирок этмоқда. Бугун Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрни ва нуфузи борлигидан фахрлансак арзиди.

Биз ҳақли равишда халқимизнинг, юртимизнинг улугтарихи ва бетакрор маданияти билан, шу муқаддас заминда яшाइтганимиз билан фахрланамиз. Лекин, ҳаёт келажагимизни, муносиб ҳаётимизни, мустақил давлатчиликимиз ва адолатли жамиятимизни барпо этиш учун янги ғояни, буюк вазифа ва муаммоларни ҳал қилишда халқимизнинг рухини кўтарирадиган миллий мафкура, янгича тафаккурни тақозо қиласди.

Зеро, илму тафаккур - кишини эзгуликка бошлайдиган бекиёс куч. Илм ва тафаккур одамлар қалбига нур, онгига зиё, хонадонига файз-барака келтирадиган буюк мўъжизадир. Ана шу нуқтаи назардан қараганда, баркамол, ташкилотчи ва зукко кадрларни тайёрлаш ишига алоҳида аҳамият беришимиз керак. Бинобарин, саводли халқ ва илмли раҳбарлар билан ишлаш ҳам осон, ҳам завқли.

Улуг маърифатчи Абдулла Авлоний «Илм - дунё-нинг иззати. Илм инсон учун ғоят олий ва муқаддас бир фазилатдур. Зероки, илм бизга ўз аҳволимизни, ҳаракатимизни ойна каби кўрсатур. Зеҳнимизни, фикримизни қилич каби ўткир қилур», деган эди.

Очиини айтсак, ҳозирги туб бурилишлар даврида биз фикримизни қилич каби ўткир қиласдиган, хатти-ҳаракатимизни ойна каби кўрсатадиган ана шундай илмга муҳтожмиз. Бугунги кунда ислоҳотларнинг самараси бевосита дунёқарашимизнинг нечоғли шакллангани ва тафаккуримизнинг нақадар кенг эканига, эски тизимдан қолган боқимандалик кайфиятидан қанчалик тезроқ озод бўлишига боғлиқ бўлиб турибди (IV жилд, 132-133-бетлар).

* * *

Энг муҳими, одамлар ҳукумат танлаган йўлнинг тўғри ва ҳаққоний эканига тўла ишонч ҳосил қилдилар. Бу бизнинг энг катта ютуғимиздир. Иккинчидан, одамлар тафаккурида ўзгариш юз бермоқда. Бу тараққиётимиз гарови, катта имкониятдир. Энди ҳамма гап ана шу имкониятдан моҳирлик билан оқилона фойдаланишда қолган (IV жилд, 148-149-бетлар).

ВАТАН МУКОФОТЛАРИНИ ТОПШИРИШ МАРОСИМИДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН

Истиқлол бизнинг ҳаётимизга мисли кўрилмаган ўзгаришлар, жаҳон тажрибаси учун ҳам янгилик бўлган тажрибалар олиб кирди.

Энг муҳим тажрибаларимиздан бири шу бўлдики, биз истиқлол ва у билан чамбарчас боғлиқ бўлган ижтимоий-иктисодий ислоҳотларни баландпарвоз шиорлар билан эмас, чинакам пешона тери билан, кенг миқёсдаги амалий ишлар билан рӯёбга чиқаришни ўргандик...

* * *

Дунё аҳли бизга хайриҳоҳлик ва ишонч билан қарётган экан, ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, биз бу ютуққа ўзимизнинг холисона муносабатимиз, меҳнатимиз, тоза ақида ва иймонимиз билан эришдик.

Бугун сиз билан биз тарихий ва оламшумул бир даврда яшаяпмиз. Маълум бир даврнинг ўз ичида яшаб туриб, унга ҳар томонлама баҳо бериш қийин, албатта. Аммо мен бир нарсани қатъий ишонч билан айта оламанки, келажак авлодлар бугунги оғир дамларда буюк истиқболнинг тамал тошларини қўйган аждодларини фахр билан эслайди ва дуо қиласди.

Мен ҳар доим «Ўзимиз пок бўлиб, яхши ният билан Яратганимиздан эл-юртимизнинг камолини, баҳт-саода-

тини сўрасак, савобли ишларда ўзимизни аямасак, албатта, ўтинчимиз ижобат бўлади, Аллоҳ таоло ўз марҳаматини дариф тутмайди!» деб такрор-такрор айтаман.

Эл-юртимизнинг тарихи, муқаддас урф-одатларимиз менга шундай дейиш учун асос беради (IV жилд, 151-153-бетлар).

1995 йил 7 декабр

БУНЁДКОРЛИК – ФАРОВОН ҲАЁТ АСОСИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисинг IV сессиясида
сўзланган нуткдан, 1995 йил 21 декабрь)

Бизнинг моделимиз Ватанимиз ҳудудида тарихан шаклланган жамиятнинг кўп миллатли таркибини сақлаб қолиш ва мустаҳкамлашга асосланади. Биз бу моделдан демократик ҳуқукий давлат қуришнинг пировард мақсадлари учун фойдаландик. Бинобарин, аҳолининг муайян ижтимоий гурухлари, қатламларида юзага келган партиялар, жамоатчилик ҳаракатлари бу ноёб ҳодиса билан ҳисоблашмасликлари мумкин эмас (IV жилд, 158-бет).

ХАЛҚИМИЗНИНГ ЙЎЛИ МУСТАҶИЛЛИК, ОЗОДЛИК ВА ТУБ ИСЛОҲОТЛАР ЙЎЛИДИР

(Халқ депутатлари Хоразм вилояти Кенгаши сессиясида
сўзланган нуткдан, 1996 йил 16 март)

Давлатимизнинг энг муҳим вазифаларидан бири, бу— маънавий жиҳатдан баркамол инсонни тарбиялаш, таълим ва маориф тизимини такомиллаштириш, миллий уйғониш тоғаси асосида маънавий ва руҳий жиҳатдан янги авлодни вояга етказишидир.

Биз ёш авлодни болалар боғчасига қатнаётган давридан бошлиб халқимизнинг асрлар давомида шаклланган Шарқ педагогикаси, умумбашарий қадриятлар асосида тарбиялашимиз лозим. Бозор муносабатларига ўтиш

даврида талабаларга иқтисодий билимларни, маркетинг, менежмент, бизнес соҳасида, бизнинг иқтисодий ривожланишимизда бу тушунчаларнинг моҳияти ва роли борасида кўпроқ билим беришимиз мақсадга мувофиқдир (IV жилд, 280-бет).

ЎТМИШСИЗ КЕЛАЖАК, ҲАМКОРЛИКСИЗ ТАРАҚҚИЁТ БЎЛМАЙДИ

(ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши сессиясида сўзланган нутқдан,
Париж, 1996 йил 24 апрель)

Кайтадан ўз эрки ва мустақиллигини қўлга киритган янги Ўзбекистоннинг асосий вазифасини тавсифлашга ҳаракат қиласиган бўлсак, бу вазифа, энг аввало, мамлакатнинг жаҳон ҳамжамиятига фаол ва табиий равища кириб бориши, ўзининг тинчликка, тенг ҳамкорликка, демократияга, инсон ҳукуқларига, асл умуминсоний қадриятларга содик эканини кўрсатишдан иборат бўлади.

Инсон ҳукуқлари ва демократия Ўзбекистоннинг миллий ва давлат манфаатларига, халқимизнинг эркесвар миллий тафаккур тарзи ва руҳиятига тўла мос келади.

Ўзбекистон жаҳон, айниқса, Евropa тузилмалари билан кенг интеграциянинг энг фаол тарафдори бўлгани билан, у бундан фақат иқтисодий мақсадларнигина қўзламайди. Биз, энг аввало, маънавият, илм-фан, маданият, маориф ва ахборот соҳаларида интеграциялашишга даъват этамиз.

Шуни алоҳида таъкидламоқчиман: Ўзбекистоннинг ўзига хос янгиланиш ва тараққиёт йўли қўйидаги учта муҳим шартга асосланади:

- умуминсоний қадриятларга содиклик;
- миллий анъаналар, дин ва маданиятни қайта тиклаш ва мустаҳкамлаш, халқимиз маънавий меросини ривожлантириб, уни ҳозирги замон цивилизацияси ютуқлари билан бойитиш;
- ва ниҳоят, инсон ўз салоҳияти ва истеъдодини эркин равища намоён қила олиши учун шароит яратиш.

Юздан ортиқ миллат вакили истиқомат қилаётган Ўзбекистонда уларнинг барчасига ўз миллий маданиятлари, анъаналари ва тилларини ривожлантириш учун тенг имкониятлар бериб қўйилган. Биз ўтиш даври қийинчиликларига қарамасдан, мамлакатимизда сиёсий барқарорлик, фуқаролар тинчлиги ва миллатлараро тотувлик ҳукм сураётгани, инсоннинг тинч ҳаёт кечириш ва умргузаронлик қилишдек муқаддас ҳукуқи таъминланаётгани билан фахрланамиз (IV жилд, 334-бет).

ЯНГИЧА ФИКРЛАШ ВА ИШЛАШ — ДАВР ТАЛАБИ

ЎЗБЕКИСТОН СПОРТЧИЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН

Ҳар бир миллат, ҳар бир халқ ўз насл-насабини, келажак авлодини асраб-авайлаб, унинг қадрини билса, ундаи миллатнинг, ундаи давлатнинг келажаги буюк бўлиши муқаррар. Зотан, ҳар қандай миллатнинг равнаки, умумбашарият тарихида тутган ўрни, мавқеи ва шуҳрати бевосита ўз фарзандларининг ақлий ва жисмоний етуклигига боғлиқдир. Чунки сизнинг қиёфандизда бутун миллат ва мамлакат ғурури, келажаги, унинг буюк истиқболини кўрамиз.

Мен бугун сизлар билан нафақат Президент сифатида, балки муқаддас анъаналарга, бой тарихга, бекиёс маънавий қудратга эга бўлган халқимизнинг мўътабар Ўзбекистон заминида яшаётган ва ҳаётнинг машиққатли синовларини кўрган катта авлод вакили сифатида учрашаяпман. Бугун халқимизнинг эътибори ҳақли равишда сиз азиз фарзандларимизга қаратилган (V жилд, 50-бет).

1996 йил 4 июль

ХОЗИРГИ БОСҚИЧДА ДЕМОКРАТИК ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШНИНГ МУҲИМ ВАЗИФАЛАРИ

(Биринчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида сўзланган нутқдан, 1996 йил 29 август)

Мустақиллик бизни мустабид ва мафкуралашган тузум кишинларидан озод қилди, ўзбек халқига ўз юритида бошини баланд кўтариб юриш, ўз маданияти ва анъаналарини, қадр-қиммати, дини ва эътиқодини, она тили ва маънавиятини қайта тиклаш имконини берди.

Мустақиллик ва суверенитет жаҳон ҳамжамиятига кириб боришимизга, барча давлатлар билан тент ҳукуқли ва ўзаро манфаатли муносабатлар ўрнатишимишга имконият яратди...

* * *

Бир сўз билан айтганда, истиқлол биз учун тараққиётнинг бутунлай янги, кенг уфқларини очди. Ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан яратадиган бўлдик. Ҳаётимиз ва умумий хонадонимизни миллий манфаат ва қадриятларимизга, умумэътироф этилган демократик мезонларга монанд қилиб қуришдек ноёб тарихий имкониятга эга бўлдик. Бу жуда катта бойлик. Биз унинг қадрига етишимиз, кўз қорачигидек асрраб-авайлашимиз керак (V жилд, 104-105-бетлар).

* * *

Энди ижтимоий-маънавий соҳада демократик янгилинишларнинг асосий натижалари ҳақида тўхталсан.

Биринчидан - миллий маънавият ва ахлоқнинг тикланиши учун барча шароит яратилди. Жамиятимизни ислоҳ қилиш ва янгилаш бошлангани туфайли инсон маънавияти, юксак ахлоқ ва маданиятининг қудратли қатламлари очилди, гўзал миллий анъаналар тикланди, жаҳон цивилизациясига салмоқли ҳисса қўшган улуғ аждодларимизнинг улкан маънавий меросига мурожаат этиш бошланди...

Халқнинг тарихий руҳи уйғонмоқда, маънавиятнинг кўзи очилмоқда, шу туфайли одамлар қалбидан миллий гурур, она заминга меҳр-муҳаббат туйгулари камол топмоқда.

Халқимизнинг Беруний, Ибн Сино, Хоразмий, Фарғоний, Имом Бухорий, Имом Термизий, Баҳоуддин Нақшбанд, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Бобур, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Беҳбудий, Усмон Носири сингари ўнлаб ва юзлаб буюк фарзандлари мероси-

нинг - абадиятининг халқقا қайтарилиши мустақил Ўзбекистоннинг энг ёрқин ютуқлари қаторидан жой олади.

Бугунги кунда яқин тарихимиз—XIX аср охири ва XX аср бошида, 20-30-йилларда яшаб ўтган, бироқ ҳақсиз равишда унубиб юборилган, мустамлакачи, мафкуралашган ва тоталитар тузум шароитида тұхматта учраб, йўқ қилинган ўзбек халқи фарзандларининг шрафли номларини тиклашга катта эътибор берилмоқда.

Миллатимизning урф-одатларини, қадриятларимизни, дину эътиқодимизни тиклаш, эъзозлаш, улуғлаш, халқимизга қайта тикланган муқаддас масканларимизни, масжиду мадрасаларни, тарихий обидаларни қайтариш йўлида қилган эзгу ишларимизни нима билан ўлчаб бўлади?

«Озодсан, улугсан, иймонинг пок, Ватаним маним,
Истиқболинг порлоқ, эл бўл, мард бўл, ўзбегим»,

деб халқимизни янги ҳаёт, янги уфқлар сари чорлаганимиз, «Биздан озод ва обод Ватан қолсин», деб юртимиз фидойиларининг бошини қовуштириб қилган меҳнатларимиз, савоб ишларимиз ўтган беш йиллик давримизни тўлиқ ифодалайди, десак хато бўлмас, деб ўйлайман.

Чекланган тафаккур, мафкуравий қарамлик, боқимандалик билан боғлиқ барча нарса ўтмишга айланмоқда, кишиларимизда мамлакат ичидағина эмас, балки унинг ташқарисида ҳам содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга дахлдорлик туйғуси ошиб бормоқда.

Мустақиллик йилларида ўзимизнингни эмас, бошка мамлакатлар мисолида ҳам тўпланган, кичик бўлсада, бироқ анчагина аччиқ тажриба одамларнинг кўзини очди, улар зийракроқ ва бошқаларга нисбатан сабр-бардошлироқ бўлиб қолди. Ҳаётнинг ўзи бизга турли миллат, эътиқод ва дин вакиллари ўртасида ўзаро ҳурмат

хукм сурган шароитдагина умумий хонадонимиз, умумий келажагимиз, фарзандларимиз келажагини қуриш мумкинлигини кўрсатиб турибди.

Бундай кишиларни ҳеч қандай куч билан ўзлари танлаб олган йўлдан орқага қайтариб бўлмаслигига ишончим комил (V жилд, 111-113-бетлар).

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ 5 ЙИЛЛИГИ БАЙРАМИ ТАНТАНАЛАРИДАГИ ТАБРИК СЎЗИ

Мустақиллик ўзбек халқига ўз юртида қадр-кимматни, бўй-бастини, ўз маданияти ва анъаналарини, дину эътиқодини, тили ва маънавиятини қайта тиклаб олишга, миллий ғуур ва миллий тафаккур Ватанга муҳаббат туйғуларини камол топтиришга замин туғдирди.

Юртимизда яшаётган ҳар қайси инсон учун, унинг миллати, дину эътиқодидан қатъи назар, teng бўлиб яшаш, ягона уйимиз бўлмиш Ўзбекистонимизнинг бугунги ва келажак ҳаётини қуриш имконини яратди.

Жаҳон ҳамжамиятига кириб бориш, барча давлатлар билан teng ҳуқуқли дўстона алоқа ўрнатиш имкониятига эга бўлдик.

Гўзал ва бетакрор диёrimizning улкан табиий бойлигидан, инсоний ва интеллектуал имкониятларимиздан тўлиқ ва авваламбор, ўз халқимиз манфаатлари учун оқилона фойдаланишга киришдик.

Иқтисодиётимизни ўзимизга хос, ўзимизга мос, бугун «Ўзбек модели» деб ном олган дастур асосида марказга қарам бўлиб, хом ашё етказиб берадиган бир ёқлама ҳолатдан чиқариб, замонавий тараққиёт йўлига ўтказмоқдамиз.

Тараққий топган давлатлар тажрибаси ва билими, уларнинг ёрдамига таяниб, шу билан бирга, ўз миллий хусусиятимизга ва халқ мағкурасига асосланиб, инсон ҳуқуqlари ва эркинлигини эъзозлайдиган янги демокра-

тик ва фуқаролик жамияти қуриш йўлида анча ютуқларни қўлга киритдик.

Албатта, биз эришган натижалар - мэрралар, аввалимбор, оғир ва машакқатли меҳнат эвазига бўлаётганини яхши тушунамиз. Ҳали олдимизда не-не қийинчиликлар, муҳим синовлар турганини ҳам чуқур англаймиз...

Лўнда қилиб айтганда, эски замон асоратидан батамом қутулишимиз керак. Янги даврга муносиб бўлиш, дадил ва тадбиркор бўлиш, боқимандалик балосидан, мутелик ва қарамлик кайфиятининг қолган-қутган сарқитларидан холос бўлишимизни ҳаётнинг ўзи талаб қилмокда. Биз ҳаётимизда эркинлик ва демократия тамоийиллари чин маънода устувор бўлишига эришмоимиз даркор.

Хур жамиятни, эркин иқтисодни барпо этиш, инсон имкониятларидан тўла фойдаланиш унинг қилган меҳнати, ақл-заковатига қараб нафақат моддий, балки маънавий баҳо ва рағбат бериш, бир сўз билан айтганда, халқимизни рози қилиш - бу масалалар устида ҳали кўп ишлашимиз керак.

Шу билан бирга, ҳар қайси жамият аъзоси ўз инсоний хуқуқларини, ўз имкониятларини тўла англаб олиб, ўзини мамлакатнинг ҳақиқий фуқароси деб ҳис қилган ва бугун кураётган жамиятимиз ҳаётида фаол қатнашиб, ўз Ватанидан, ўз заминидан, ўз тарихи ва халқидан фахрланиш туйғусига эга бўлган тақдирдагина биз муродимизга етамиз. Ватан ҳамма нарсадан мўътабар ва азизлигини, унинг номини эъзозлашда улут бобомиз Амир Темур сингари шарафлаш зарурлигини англаб, Ўзбекистонга ўчмас муҳаббатни, садоқатни, фидойиликни дилга жо қиласак, иншоолоҳ, кўзлаган ҳамма мақсадларимизга эришамиз.

Менинг энг катта ишончим ва умидим - бугун замонавий тарбия ва билим олаётган, эндиғина кучга кираётган ёшлиаримиз, фарзандларимиздир (V жилд, 132-134-бетлар).

ЮҚСАК МАҢНАВИЯТСИЗ КЕЛАЖАҚ ЙҮҚ

(«Маңнавият ва маңрифат» республика жамоатчилік марказы
рахбарияттың ұмда бошқаруви азсололари билан учрашууда
сүзланған нұтқдан, 1996 йыл 4 сентябрь)

Агар 1990—1991 йиллардаги қалтис вазиятни эсласак, шу нүктай назардан бугунги күнларимизга бақо берсак, Яраттанга шукrona айтишимиз керак. Ўша йиллари түғри йўлдан салгина оғиб кетсак, нима бўларди? Айрим қўшни мамлакатлар мисолида кўриб турганимиздек, бошқарув издан чиқиб, тараққиётимиз неча ўн йиллар орқага кетган бўларди. Шукурки, Аллоҳ бизни түғри йўлдан оздирмади. Шуни таъкидлаш керакки, жамиятда тинчлик, осойишталик, тотувлик муҳити ҳукм сурса, хоҳ иқтисодий, хоҳ ижтимоий бўлсин, ҳар қандай муаммонинг ечимини топиш мумкин. Буни кейинги йиллардаги тажрибамиз исботлаб турибди (V жилд, 146-бет).

* * *

Демократия хусусида шуни аниқлаб олишимиз керакки, ҳеч бир мамлакатга бошқа давлатда қарор топган демократияни тўғридан-тўғри, яъни нусха кўчириш йўли билан жорий этиб бўлмайди. Чунки ҳар бир инсон, ҳар бир жамият ўз хаёти билан яшайди. Тўғри, демократиянинг умумэътироф этилган, барча учун бирдек зарур бўлган талаблари бор. Биз ана шу талабларни назарда тутган ҳолда демократия жараёнларини чукурлаштиришда миллий ўзига хослигимизни, анъаналаримизни ҳам инобатга олишимиз зарур. Дунёнинг турли мамлакатларида бўлиб шунга ишонч ҳосил қилдимки, Америка демократияси, айтайлик, Оврупо демократиясидан фарқ қиласди. Демоқчиманки, бу борада барча учун умумий бўлган ягона қолип йўқ.

Шу маңнода, ўтган беш йил мобайнида биз нафақат сиёсат, иқтисодиёт борасида, балки ҳуқуқий давлат

қуриш, жамиятда демократия тамойилларини қарор топтиришда ҳам, таъбир жоиз бўлса, пойдевор барпо этдик. Энди ана шу пойдевор устида фуқаролар эркинлигини таъминловчи демократия биносини тиклашимиз мумкин. Демократиянинг асл моҳияти - инсон қадр-қиммати, ҳурмати ҳамма нарсадан улуғ, деган ақидадан иборат бўлмоғи лозим. Шўро даврида инсон жамоат, давлат учун хизмат қиласарди, курашарди, ҳолбуки, бу аксинча бўлиши керак. Инсон сўзи она-Ватан деган қаломлар каби муқаддасдир. Бу муқаддасликни, инсон эркининг дахлсизлигини мустаҳкам қонунларимиз ҳимоя қилиши керак. Ҳалқнинг сиёсий фаоллигини ошириш, ҳуқуқ ва бурчларни теран англатиш борасида матбуот ҳодимлари кўп иш қилиши лозим. Жамиятда ҳаётга, ўзгаришларга бефарқ қарайдиган лоқайд кимсалар бўлмаслиги керак. Бу тараққиётимизни орқага суриб юборади. Инсон буюк, эзгу орзуладар билан яшасин. Уни нафақат мамлакат, балки жаҳонда рўй берётган ҳодисалар қизиқтиурсин. Дунёқараши, онги чегараланиб бир қолипда қолмасин. Миллий фуур, истиқлол мағкураси ғоялари унга доимо ҳамроҳ бўлсин.

Шу ўринда таъкидлаш зарурки, миллий фуур ҳақида гапирганда, уни улуғлаганда ҳеч ким ўз миллатини бошқалардан устун қўймаслиги керак. Дунёда катта ёки кичик миллат йўқ, балки ҳар бир миллатнинг ўз фуури бор. Уни камситишга эса ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Шу маънода, ўз кучига, салоҳиятига ишонган ҳалқнинг бағри кенг бўлади. Бундай миллат кучли, айни дамда вазмин, босиқ бўлмоғи керак. У ўзининг иқтисодий ютуқлари, маънавий юксаклиги билан бошқаларда ҳавас уйғотсин. Юртдошларимизни ана шу руҳда тарбиялаш, аввали, маърифат ва маънавият намояндаларининг энг асосий, муқаддас бурчидир.

Дунё ўткинчи. Дўппини бир бор айлантиргунча орадан шитоб билан неча йиллар ўтиб кетади. Ўзлигини англаб етган, қалбига қулоқ солган ҳар бир инсон ўзига, мен

бу фоний дунёда нима иш қилдим, яна қандай ишлар қилишга вақтим ва қурбим етади, деган саволни бериши керак. Ана шу савол инсон қалбини тозартиради, уни босавоб, эзгу ишларга чорлайди. Ҳуллас, маънавиятда инсоннинг иймони, эътиқоди, ахлоқи, ҳаётнинг маъносини қандай тушуниши, ички дунёси намоён бўлади. Ватан, халқ олдидаги бурчни англаш ҳам юксак маънавият белгисидир. Маънавий баркамол инсон ўзининг савобли ишлари билан кечирган ҳаётидан рози кетади.

Биз нега тарихий қадриятларимизга, буюк бобокалонларимизга бу қадар эътибор бердик? Уларни халқимизга қайтаришга, танитишга ҳаракат қилдик?

Мақсад шу эдики, ҳар бир инсон ўз умрини ана шу табаррук зотлар кечирган ибратли ҳаёт билан таққослар экан, кўнглидан мен ана шу салафларимизга муносиб ворисманми, деган саволлар ўтсин. Улар шу қадар буюк мерос қолдирибди, мендан нима қолади, деган туйғу билан ўз фаолиятини баҳоласин (V жилд, 148-150-бетлар).

ХАЛҚИМИЗ БОР ЭКАН, АМИР ТЕМУР НОМИ БАРҲАЁТДИР

*(Темурийлар тарихи давлат музейининг очилиши маросимида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 18 октябрь)*

Мамлакатимиз истиқлолга эришгач, Амир Темур шахси яна Ватан ва миллат тимсолига айланди. Истиқлолимизнинг ҳар бир тадбирида, мустақил давлатимизнинг ҳар бир қадамида ул буюк зот руҳи бизга ҳамроҳу ҳамнафас бўлиб бормоқда.

Буюк шахсларни тарих яратади, дейдилар. Бунга кўшимча қилиб Соҳибқирон бобомизнинг суронли ҳаётини хаёл кўзгусидан ўтказиб, буюк шахсларни миллат қайфуси, халқ дарди яратади, дейиш мумкин.

Умрининг мазмунини «Миллатнинг дардларига дармон бўлишдан иборат», деб билган Амир Темур халқимизнинг ана шундай ардоқли, улуғ фарзандидир.

Ҳаммамиз яхши биламизки, тарихда машхур жаҳонгирлар кўп ўтган. Лекин айтинг, дунёнинг қайси ерида, қайси замонда Амир Темурдек буюк саркарда, Амир Темурдек буюк давлат арбоби, Амир Темурдек илм-фан, маънавият ва руҳоният ҳомийси бўлган?!

Бугун - ҳаётимизнинг барча жабҳаларида адолат ва ҳақиқат қарор топаётган тарихий бир даврда шу фикрни алоҳида таъкидлашни истар эдим:

Амир Темур - бизнинг шаън-шавкатимиз, фуур-ифтихоримиздир.

Амир Темур - халқимиз даҳосининг тимсоли, маънавий қудратимиз рамзидир.

Биз ҳазрати Темурни буюк бунёдкор деб бошимизга кўтарамиз. Рўйи заминнинг сайқали бўлмиш Самарқандда, Шахрисабз, Бухоро, Тошкент ва Соҳибқирон курган бепоён салтанатнинг бошқа ҳудудларида бунёд этилган нодир меъморий обидалар, тенгсиз боғу роғлар Темурбек бобомизга хос амалий шижаат самарасидир...

Адолат кучда эмас, куч адолатдадир, деган шиор Амир Темур салтанатининг барча ҳудудларида бирдай амал қилиб, ахлоқий-маънавий мезонга айланди...

Кимки ўзбек номини, ўзбек миллатининг куч-қудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу асосда келажакка ишончини англамоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслashi керак..

Шундай қувончли ва ҳаяжонли дамларда Амир Темурдек буюк зот мансуб бўлган миллат фарзандлари эканимизни, томиримизда Амир Темур шижаоти жўш ураётганини ўйласак, англасак, қалбимизни чинакам ифтихор туйгулари қамраб олади.

Амир Темур ҳаётининг мазмуни, бетакрор фаолиятининг асосий маъноси - Ватан озодлиги, Ватанга муҳаббат, деган олий қадриятлардан иборатдир.

Соҳибқирон бобомизнинг руҳияти истиқлол ва хурлиқ, эркинлик ғоялари билан табиий ва гўзал бир ра-

вишда уйғунлашиб кетган. У, ҳатто, умрининг сўнгги онларида ҳам зурриёдларига қаратса «Истиқлол билан мулку миллат, лашкар ва раъиятни бошқарингиз» деб васият қилган.

Чуқурроқ ўйлаб қарасак, бу васият айнан бизлар учун - буюк Соҳибқироннинг бугунги авлодлари учун айтилган.

Ҳамиша эл ғамини, юрт ғамини ўйлаб яшаган Соҳибқирон ёвлар оёғи остида топталган ўлкани дунёнинг энг қудратли салтанатига айлантирган эди. Келинглар, азиз дўстлар, барчамиз яқдил бўлиб, ҳалол меҳнатимиз, ақлу заковатимиз, Ватанга муҳаббатимиз билан Ўзбекистонни жаҳон ҳавас қиласидиган буюк давлатга айлантирайлик! Бу йўлда бобокалонимизнинг: «Адолат ва озодлик - дастурингиз, раҳбарингиз бўлсин», деган доно ўгитлари доимий шиоримиз бўлсин! (V жилд, 167-170-бетлар).

СОҲИБҚИРОН КАМОЛГА ЕТГАН ЮРТ

(Шахрисабз шаҳрида Амир Темур ҳайкалининг очилиши маросимида сўзланган нутқдан, 1996 йил 18 октябрь)

Жаннатмакон Амир Темур бобомиз бу кошона пештоқига шундай бир ҳикматни нақш этиб кетганлар. Унинг мазмуни сизларга маълум: «Кимки бизнинг шон-шуҳратимизни кўрмоқчи бўлса, биз барпо этган иморатларга назар солсин».

Бу кўхна дунёда жаҳонгирлар кўп ўтган. Уларнинг аксарияти фақат бузган. Амир Темурнинг улардан фарқи шундаки, у умр бўйи бунёдкорлик билан машғул бўлган. У муборак зот айтганларки: «Қай бир жойдан бир фишт олсан, ўрнига ўн фишт қўйдирдим, бир дараҳт кестирсан, ўрнига ўнта кўчат эктиридим»...

Яна бир ўринда эса шундай деганлар: «Дунёнинг ярмини олдим, салтанатимнинг у четидан бу четига бирор болакай бошида бир лаган тилла кўтариб ўтадиган

бўлса, бир донасига ҳам заарар етмайдиган тартиб-интизом ўрнатдим».

Яна бир бор таъкидламоқчиманки, кимки ўзбек номини, ўзбек миллатининг куч-қудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу асосда келажакка ишончини англамоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслали керак (V жилд, 177-бет).

АДОЛАТ ВА ҚУДРАТ ТИМСОЛИ

Бу гўзал ва улуғвор обидаларни зиёрат қилганда гўёки Соҳибқироннинг дил садоси юракларимизда акс-садо бер-раётгандек туюлади. «Авлодларим, унутманг: бизнинг номимизни топташига уринганлар, бизнинг миллатимизни, халқимизни камситмоқчи бўлганлар бугун завол топдилар, аксинча, кимки, бизнинг шаъну шавкатимизни, ҳақ ва халқ йўлида қилган хизматларимизни ёд этган бўлса, уларга Аллоҳнинг марҳамати ва зафарлар ёр бўлди ва ҳамиша ёр бўлгусидир. Зоро, бизнинг йўлимиз - адолат ва озодлик йўлидир, диёнат ва ҳақиқат - бизнинг дастуримиздир».

Бу сўзлар ҳар биримизни Соҳибқиронга муносаб зурриёдлар бўлишга даъват этади (V жилд, 180-бет).

1996 йил 18 октябрь

АМИР ТЕМУР - ФАХРИМИЗ, ФУРУРИМИЗ

(Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига багишланган халқаро илмий конференцияда сўзланган маъruzадан, 1996 йил 24 октябрь)

«... Агар сизлар менинг васиятларимга амал қилсаларингиз ва бошқа ишларингизда адолатга, шафқатга кўра иш тутсаларингиз, тинчлик-осудалик Турон заминида узоқ вақт сақланади.

Агарда ўзаро низоларга йўл қўйсаларингиз, душманлар тўполон ва тартибсизликларни бошлайдиларки,

уларни жиловлашнинг иложи қолмайди. Сизлар бир жон бир тан бўлсаларингиз, ҳеч ким менинг сўнгги васиятларимни бажаришларингизга монелик қила олмайди».

Бу доно васиятлар асрлар оша бизнинг давримизга қадар етиб келди. Ундан худди ҳозирги даврнинг нафаси сезилиб тургандай. Улуғ бобокалонимиз бизни адолатга, содикликка, бирликка чорламоқда. Ўзаро низо, адоватлардан холи бўлинглар деб, инсоф, шафқат ва ҳалолликка унダメмоқда (V жилд, 190-бет).

ИСЛОХОТ - АВВАЛО ОДАМЛАР ОНГИДАГИ ЎЗГАРИШДИР

(Халк депутатлари Жиззах вилояти Кенгашининг сессиясида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 25 октябрь)

Томирида миллий гурур, Ватан ишқи жўш урмаган одамдан жасорат кутиб бўлмайди. Биз шундай муҳит яратишимиш керакки, юртимизнинг ҳар бурчагида, ҳар бир фуқаро қиёфасида озод ва обод Ватандан фахрланиш ҳисси кўзимизни яшнатиб турсин.

Бу борада ҳокимликлар билан бирга, маҳалла оқсоқоллари, хотин-қизлар кенгашлари, «Соғлом авлод учун» ва «Камолот» ёшлар жамғармалари ҳамда кенг жамоатчиликнинг бошини қовуштириб ишлаши лозим. Шуни яхши билиб олишимиз керакки, жамоа ташкилотлари фаолияти энг таъсирчан ва ҳозиржавоб фаолиятдир. Чунки, улар бевосита одамлар кундалик ҳаёти ва ташвиши билан узвий боғланган. Жамоат ташкилотлари ва фуқаролар ўз-ўзини бошқариш органлари ишини кучайтириш, уларнинг жамиятда тутган мавқеини ошириш зарур.

Ислоҳот - энг аввало одамлар онгидаги ўзгаришдир. Токи бизнинг тафаккуrimиз эскича қарашлардан халос

бўлмас экан, бугунги кун вазифасини ҳар бир замондошимиш онгига, қалбига етказмас эканмиз — туб ўзгаришларга эриша олмаймиз (V жилд, 203-204-бетлар).

ҲАЛОЛ ЯШАШ ВА ҲАЛОЛ МЕҲНАТ ҚИЛИШ – БУРЧИМИЗ

(Ҳалқ депутатлари Наманганд вилояти Кенгашининг сессиясида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 6 ноябрь)

Инсон эътиқодсиз, иймонсиз яшай олмайди. Чунки комил ва собит эътиқод жамият маънавий қиёфасини белгилайди. Бу борада ислом дини катта аҳамиятга эга. Шу боисдан ҳам мамлакатимизда мустақилликнинг илк кунлариданоқ динга, хусусан, ота-боболаримиз дини бўлмиш ислом динига кенг йўл очиб берилди. «Виждан эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида» Конун қабул қилинди. Рамазон ва Курбан ҳайитларини байрам сифатида нишонлаяпмиз...

Динимизга монелик қилиш, шаккоклик қилиш, динимизни юракда сақламаслик - бизнинг сиёсатимизга бутунлай зид нарсадир. Шу нуқтаи назардан қараганда, бугунги вояга етаётган ва келажак авлодларимизда ота-боболаримиз, буюк аждодларимиз қолдирган бой маънавий ва маданий меросга садоқатни тарбиялаш, муқаддас қадриятларимизни сақлап ва асрраб-авайлаш - бу ҳам бугунги сиёсатимизнинг узвий қисмидир, маънавий бойлигимиз ва маънавий қудратимизнинг далолатидир.

Ота-боболаримиз ва бизнинг муқаддас эътиқодимиз бўлмиш ислом динининг бугунги ҳаётимиздаги ўрни ва таъсирини, одамларимизни руҳан пок, иймонини бутун, иродасини бақувват этишдаги, одамийлик фазилатларини уйғунлаштиришдаги ҳиссасини юксак баҳолаймиз.

Худо бизга қўйган талаб битта - иймонли бўлиш, ҳалол яшаш ва ҳалол меҳнат қилиш (V жилд, 223-224-бетлар).

1997 ЙИЛ - ИНСОН МАНФААТЛАРИ ЙИЛИ БЎЛСИН

(Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганинг
тўрт йиллигига багишиланган йигилишда сўзланган нутқдан,
1996 йил 6 декабрь)

Ҳар бир инсон умид билан яшайди. Орзу-ҳавасимга эришсам, болаларимнинг роҳатини кўрсам, уларнинг камолига гувоҳ бўлсам, дейди. Бу, айниқса, бизнинг болажон халқимизда ёрқин намоён бўлади. Не-не ота-боболаримиз озод кунлар учун ўзларининг жонини қурбон қилганларини шундай қутлуғ қунда эслаш ўринлидир. Уларга таскин берган ягона нарса ҳам мен кўрмаган баҳтли кунларни болаларим кўрсин, деган қутлуғ ният эди...

Биз жаҳон маънавияти хазинасини бойитган улуф алломалар меросхўримиз. Улкан маданий, маънавий меросга эгамиз. Дунёда бу қадар бой меросга эга бошқа халқ ҳам борми? Қонимизда ана шундай буюклар қони оқар экан, биз фаровон ва гўзал турмуш яратиш учун бекиёс имконимиз бор, десак бўлади. Иккинчидан, эътиқодли ва меҳнаткаш халқимиз бор. У хорижликдан бир неча баробар кам иш ҳақи олса-да, шундай меҳнат қилаяптики, тасанно демай иложинг йўқ. У бугун янги билимларни эгаллаб, ўз қобилиягини оширмоқда. Ёрқин келажак яратиш учун тинимсиз ҳаракат қилмоқда. Бундай интилевчан, иродали меҳнаткаш халқ билан ҳар қандай олий мақсадларни амалга ошириш мумкин. Фақат ташкилотчилик керак, холос. Яхши яшашни истар эканмиз, биз тезроқ эскилик сарқитларидан, иллатларидан қутулишимиз лозим. Конституциямизнинг асосий моҳияти ҳам инсонга муносиб ҳаёт шароитлари яратиш, уни баҳтли қилишдан иборат (V жилд, 257-258-бетлар).

ИСЛОХОТЛАР ЙЎЛИДА ҚАТЪИЯТЛИ БЎЛИШ —БУГУНГИ КУН ТАЛАБИ

(Халк, депутатлари Бухоро вилояти Кенгашининг сессиясида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 14 декабрь)

Мамлакатимизда амалга оширилаётган янгиланишлар моҳияти очиб берилмаяпти. Ҳукуматимизнинг туб иқтисодий, сиёсий ва ҳуқукий ислоҳотларни амалга ошириш борасида ишлаб чиқаётган чора ва тадбирлари аҳолига етказилмаяпти. Шу иш билан шуғулланувчи кадрларнинг ўзи, аслини олганда, маҳсус тайёргарликка муҳтож. Уларнинг ўқувини ташкил этишга, миллий истиқлол маънавиятини ҳар бир фуқаронинг қалби ва онгига етказишга жиддий эътибор берилмаяпти. Маҳаллий зиёлилар фаолиятидан ва имкониятларидан етарлича фойдаланилмаяпти (V жилд, 275-276-бетлар).

* * *

Биз мафкуравий сиёсатбозликтан батамом воз кечганимиз. Ким-кимнинг авлоди бўлишидан қатъи назар, авваламбор, унинг ишга муносабати ва меҳнатга ташналиги, қобилияти ва ташкилотчилиги, одамгарчилиги ва бугунги кун талабларига жавоб бериши, керак бўлса, юртга, жамоага қилган хизматига қараб баҳо берилади. Республика даражасида ҳам, вилоят, туман даражасида ҳам, хўжалик ва қишлоқ даражасида ҳам ана шу нарса асосий мезон бўлиши керак.

Бугун замон ўзгарди. Эскича фикрлайдиган кадрлар бугунги сиёсатимизга мутлако тўғри келмайди. Яъни, лаганбардор, хушомадгўй, ҳар қандай топшириқча ҳам ўйламсадан «лаббай!» деб жавоб берадиган, ўз фикри йўқ, аммо ўзидан каттароқ амалдорнинг бемаъни фикрини ҳам сиёсат қилиб олувчиларга энди орамизда ўрин йўқ (V жилд, 278-279-бетлар).

ҚОНУНЛАРИМИЗ ХАЛҚ МАНФААТЛАРИГА ХИЗМАТ ҚИЛСИН

(Ўзбекистон Республикаси Олий Маъжлисининг еттинчи сессиясида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 26 декабрь)

Биз қабул қилаётган қонуннинг муҳим жиҳатларидан бири шундаки, унга кўра Ўзбекистон ҳеч қандай ҳарбий блокларга, мафкуралашган гурухларга қўшилмайди. Акс ҳолда, нисбатан кичик мамлакатлар катта давлатларнинг хоҳишини бажарадиган ҳолатга тушиб қолади. Бунга эса йўл қўйиб бўлмайди.

Аслида, Афғонистондаги уруш нимадан бошланган эди? Бунга ўша даврдаги совет мафкураси сабабчи бўлди. Оқибатда, бизнинг йигитларимиз ҳам бу урушга қўшилиб, қўшни мамлакат заминига қадам босди, гуноҳсиз гуноҳкорга айланди. Бу биз учун сабоқ бўлиши керак...

* * *

Эски замонни қўмсаётган айрим аламзада кимсалар, шовинистик кайфиятларидан халос бўлолмаётган баъзи раҳбарлар МДҲни конфедерацияга айлантириш керак, дейишмоқда. Конфедерация - мустақил давлатлар қисман ҳақ-ҳуқуқларидан воз кечиши, бошқача айтганда, ўз мустақиллигининг бир қисмини бирорга бериши ҳисобига тузилиши мумкин. У ҳолда давлатлараро тузилмалар барпо этилиб, улар орқали катта давлатлар бошқаларга тазиик ўтказа бошлайди. Демак, биз бу хавфни доим назарда тутишимиз, ана шундай мафкуралашган гурухларга қўшилиб кетмаслигимиз керак. Чунки кейин бундай қўшилишнинг оқибатидан қутулиш қийин, тўғрироғи, кеч бўлади (V жилд, 283-284-бетлар).

ХАВФСИЗЛИК ВА БАРҚАРОР ТАРАККИЁТ ЙЎЛИДА

ЯНГИЧА ТАФАККУРГА КЕНГ ЙЎЛ

(Халқ депутатлари Андижон вилояти Кенгаши сессиясида
сўзланган нутқдан, 1997 йил 30 апрель)

Амир Темур ва Бобурдек буюк бобокалонларимизнинг шаҳар ва қишлоқларни ободонлаштириш ишларига алоҳида аҳамият берганликларининг боиси шундаки, инсонлар қанчалик гўзал ва обод, гуркираб ривожланган шаҳар ва қишлоқларда яшасалар, меҳнат қилсалар, шунчалик кайфияти кўтаринки, ишлари унумли бўлган. Зоро, жамият аъзоларида она-Ватанга бўлган меҳр-муҳаббатни карор топтириш учун, аввало, ҳар бир инсон ўзи яшаб турган шаҳрига, маҳалласига, хонадонига бўлган меҳр-муҳаббат туйғусини шакллантириши зарур (VI жилд, 9-бет).

ЮҚСАҚ ҲУҚУҚИЙ ТАФАККУР— ДЕМОКРАТИК ЖАМИЯТ ТАҶОЗОСИ

(Республика ҳуқуқ-тартибот идоралари раҳбарлари, ҳуқуқшунос олимлар, оммавий ахборот воситалари вакиллари билан учрашувда сўзланган нутқдан, 1997 йил 20 май)

Биз юртимизда эркин, ҳуқуқий, демократик давлат барпо этаяпмиз. Мамлакатимизда давлат қурилиши, сиёсат, иқтисодиёт, маънавият соҳаларида амалга оширилаётган ислоҳотлар ана шу эзгу мақсадни рўёбга чиқаришга қаратилган. Бу олий мақсадга эришишда халқнинг ҳуқуқий жиҳатдан билимли бўлиши, жамиятнинг сиёсий фаоллиги, демократик тамойилларнинг кишилар онгига теран сингиб бориши муҳим аҳамият касб этади. Бизнинг қонунларимиз одамлар онгига ана шу тушунчаларни шакллантиришга хизмат қилиши даркор. Бу эса

хуқук-тартибот идоралари, шу соҳа ўкув юртлари, хуқуқшунос олимлар олдида турган долзарб вазифадир (VI жилд, 25-бет).

* * *

Шўро замонида давлат ўз хуқукини яхши билган ва манфаатларини мустаҳкам ҳимоя қилган, давлат манфаатлари жамият ва инсон манфаатларидан доимо юқори қўйилган. Бизнинг Конституциямизнинг ўзига хос жиҳати, эски қонунлардан фарқи шундаки, унда инсон хуқукини таъминлаш устувор йўналиш қилиб белгиланган. Лекин кўпгина одамлар ўша эски мафкура асоратларидан жуда секинлик билан халос бўлмоқда. Бу, афсуски, хуқук-тартибот соҳасида ишлаёттан ходимларга ҳам тегишлидир. Чунки улар ҳам ўша эски мафкура асосида, ўша замон олий ўкув юртларида таълим олган, тарбияланган. Бунда уларни, маълум маънода, айблаб бўлмайди, аммо янги тафаккурнинг улар онгига ғоят секин сингиши, дунёқарашлари кескин ўзгармаётганини айтиб ўтишга тўғри келади (VI жилд, 27-бет).

ЎЗБЕКИСТОН XXI АСР БЎСАФАСИДА: ХАВФСИЗЛИККА ТАҲДИД, БАРҚАРОРЛИК ШАРТЛАРИ ВА ТАРАҚҚИЁТ ҚАФОЛАТЛАРИ

Тоталитар тузум емирилганидан кейин дунёнинг қутбларга бўлиниши барҳам топди. Лекин шу туфайли у хавфсизроқ, барқарорроқ, событқадамроқ бўлиб қолдими? Кейинги йилларда бутун дунё миқёсида ва минтақалар даражасида вужудга келаётган ташқи муносабатларни танқидий таҳлил қилиш ва энг аввало:

бир қанча мамлакатларда кескин сиёсий кураш бораётган бир вақтда демократия асосларининг баъзан қиинчилик билан қарор топиш жараёнларини таҳлил қилиш;

миллий ўзликни англашнинг фаол жонланиши ҳамда миллатлар ва айрим элатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилашга интилиши;

этник ва миллатлараро зиддиятларнинг сақланиб қолаётганлиги;

қотиб қолган мафкуравий ақидаларнинг қадрсизлашиши ҳамда сиёсий ва диний экстремизмнинг турли шакллари кучайиб бораётганлиги;

дунёнинг катта қисмида иқтисоди заиф, ахолиси қашшоқ яшаётган мамлакатлар сақланиб қолаётганлиги;

мамлакатлар, халқлар ўртасида, бир мамлакат ичida эса айрим ижтимоий гурухлар ўртасида иқтисодий ва ижтимоий табақаланиш кучайиб бораётганлиги - буларнинг барчаси дунё ҳали ҳам аввалгидек мўрт бўлиб турганлиги ва авайлаб муносабатда бўлишни талаб қилаётганлигидан далолат беради. Бизни қуршаб турган олам foят мураккаб ва муаммоли бўлиб келди, шундай бўлиб қолмоқда ва яқин истиқболда ҳам шундай бўлиб қолажак (VI жилд, 33-бет).

* * *

Аслини олганда, хавфсизликка солинаётган таҳдидлар анча серқирра. Улар сиёсий экстремизм, шу жумладан, диний руҳдаги экстремизмни, миллатчилик ва миллий маҳдудликни, этник, миллатлараро, маҳаллийчилик ва уруғ-аймоқчилик асосидаги зиддиятларни, коррупция ва жиноятычиликни, экология муаммоларини ўз ичига олади. Бошқача айттанда, юқорида санаб ўтилган таҳдидлар, гарчи турли минтақаларда турлича куч билан намоён бўлса-да, инсониятда бир хилда ташвиш туғдирмоғи даркор (VI жилд, 39-бет).

* * *

Икки мафкуравий тузумнинг қураши ва бу қурашнинг халқаро ҳаётнинг ҳамма соҳаларига соя ташлаши остида ўтган кучли қарама-қаршилик барҳам топди. Аммо шундан кейин ҳам бизни қуршаб турган дунё, кўплар кутганидек, осойиштароқ бўлиб қолгани йўқ. Унда мажаролар камаймади. Дунёда янги тартибларни шакллантириш жараёни минтақалар даражасидаги ва минтақалар ичидаги эскидан сақланиб келаётган, зимдан тутаб ётган, ҳар хил тарихий, этник, сиёсий, диний ва бошқа сабабларга эга бўлган мажароларнинг кескинлашуви билан бирга юз берди. Бу мажаролар илгари икки тузумнинг дунё миёсидаги қарама-қаршилиги доирасида кўпинча у ёки бу кучлар қутбининг манфаатлари йўлида «бостириб келинган» эди. Бундан ташқари, янги минтақавий мажароларнинг вужудга келиши ва уларга турли ташқи кучлар ўз жуғрофий-стратегик интилишлари доирасида жалб этилишидан иборат хавфлар ҳам мавжуд (VI жилд, 41-бет).

* * *

Ҳокимиятта интилаётган турли афғон гурухларининг этник-диний даъволари асосида келиб чиқсан Афғонистон мажаросининг марказдан қочувчи тўлқинлари бутун минтақага салбий таъсир кўрсатишида давом қилмоқда ва муайян шакл касб этмоқда. Бу ҳол тоҷик-афғон чегарасидаги куролли иғвогарликларда яққол намоён бўлмоқда. Бу иғвогарликлар Афғонистон Ислом давлати ҳудудидан туриб олиб борилаётган кўпорувчилик фаолиятининг бошқа кўринишлари билан бирга Тоҷикистондаги ва бутун минтақадаги вазиятни тегишлича жиддий издан чиқармоқда. Ана шундай шароитда турли-туман «дин учун қурашувчилар» ўз хатти-ҳаракатлари ва ниятларини оқлаш учун диний шиорлардан фойдаланмоқдалар. Халқларимизга ва уларнинг маънавий дунёсига хос

бўлмаган идеаллар ва қадриятларни зўрлаб қабул қилдиришга уринмоқдалар. Фитна ва ўрта аср жаҳолатпастлиги уругларини сочишга, бизни инсоният цивилизациясидаги муносиб ўрнимиздан маҳрум қилишга интилмоқдалар(VI-жилд, 47-бет).

* * *

Диний экстремизм ва фундаментализм бизнинг минтақамиз учун туғдириши мумкин бўлган хавф-хатарларни бевосита таҳлил қилишга киришишдан олдин эътиборни одамларнинг диний эътиқодлари билан боғлиқ ҳар қандай муаммо ғоят нозик эканлигига, уларнинг диннинг маънавий қадриятлари билан шиорлардан, хусусан, исломни қайта тиклаш шиоридан фойдаланаётган муайян кучлар кўзлаётган, динга алоқаси бўлмаган сиёсий ва бошқа тажовузкор мақсадлар ўртасидаги фарқни тушуниб олишларига эришиш зарурлигига қаратишни истардим.

Дин, шу жумладан, ислом дини ҳам минг йиллар давомида барқарор мавжуд бўлиб келганлигининг ўзиёқ у инсон табиатида чуқур илдиз отганлигидан, унинг ўзига хос бўлган бир қанча вазифаларни адо этишидан далолат беради. Энг аввало, жамият, гурух, алоҳида шахс маънавий ҳаётининг муайян соҳаси бўлган дин умуминсоний ахлоқ меъёрларини ўзига сингдириб олган, уларни жонлантирган, ҳамма учун мажбурий хулқ-атвор қоидаларига айлантирган. Маданиятга катта таъсир кўрсатган. Инсоннинг одамлар билан баҳамжиҳат яшашига кўмаклашган ва кўмаклашмоқда.

Бинобарин, дин одамларда ишонч ҳиссини мустаҳкамлаган. Уларни поклаб, юксалтирган. Ҳаёт синовлари, муаммо ва қийинчилликларни енгиб ўтишларида куч бағишлигар. Умуминсоний ва маънавий қадриятларни сақлаб қолиш ҳамда авлоддан-авлодга етказишга ёрдам бериб келган. Баъзи вақтларда эса бунинг бирдан-бир чораси бўлган. Бундай хуолосалар чиқаришга, ота-боболаримизнинг дини бўлмиш ислом дини мисолида айтиш

учун ҳамма асосларга эгамиз. Шунинг учун ҳам дин инсоннинг ишончли ҳамроҳи, одамзот ҳаётининг бир қисми бўлиб келмоқда.

Диннинг юксак ролини эътироф этиш билан бирга, диний дунёкараш тафаккурнинг, инсоннинг ўзини ўраб турган дунёга, ўзи каби одамларга муносабатининг ягона усули бўлмаганлигини ҳам таъкидлаш зарурдир. Дунёвий фикр, дунёвий турмуш тарзи ҳам у билан ёнмаён ва у билан тенг яшаш ҳуқуқига эга бўлган ҳолда ривожланиб келган (VI жилд, 52-53-бетлар).

* * *

Сўнгги ўн йилликлар мобайнида дунёда дин омилиниг фаоллашуви советлардан кейинги маконда ҳам ўз аксини топди. Тўгри, маъмурий-буйруқбозлик тизими ҳукмронлик қилган шароитларда ҳам диний ҳаёт хеч қачон тўхтаб қолган эмас. У ғоят ўзига хос шаклу шамойил касб этган эди, холос. Бироқ 80-йилларнинг охири - 90-йилларнинг бошлари, бир томондан, жамиятда диннинг мавқеи қайта тикланган, иккинчи томондан эса ана шу асосда можаролар чиқиши учун сабаблар шаклланган давр бўлди. Бу фикрнинг долзарблиги минтақадаги давлатларнинг мустақиллигини қарор топтириш ва мустаҳкамлаш даврида минтақамизда ислом омили ва унинг хилма-хил кўринишлари фаоллашуви сабабларига эътибор билан қарашни талаб қилмоқда.

Биринчидан, аввалги мафкуравий тасаввурлар ва қадриятлар тизимининг емирилиши ҳамда муайян вақт мобайнида пайдо бўлган бўшлиқнинг ўрнини тўлдириш заруратидир.

Коммунистик мафкура маънавий қашшоқлиги, фанатизми ва миллатларга қарши қаратилганлиги билан шўро ҳокимиятидан кейинги маконда диний фундаментализм ва анъанавийлик учун шароит яратди. Ислом динидагина эмас, балки яҳудолик, христиан конфессиялари - Рус православ, Рим-католик, Арман-григориан,

Лютеран черковларида, баптистлик ва бошқа жамоаларда ҳам шу ҳол рўй берди.

Биз буларнинг барчасини 100 дан ортиқ ҳалқ ва миллат, 15 диний конфессия вакиллари яшаётган Ўзбекистон мисолида яққол кўришимиз мумкин бўлди.

Собиқ СССРдаги ҳукмрон коммунистик партияning жиловбардорлари диний жамоаларни ҳалқларнинг ақлидроқини эгаллаш учун курашда ўзларининг рақиби, деб ҳисоблар эди. Улар ўзининг бутун фаолияти давомида динни камситиш, руҳонийларни йўқотиш ва омон қолганларини бўйсундириш учун энг кескин чораларни кўрган эди. Дин сунъий равишда мафкуравий курашнинг ўта қизғин жабҳаларидан бирига айлантириб қўйилган эди. Ислом динининг ўн минглаб мўътабар руҳонийлари қатағон қилинди. Минглаб мачитлар ва юзлаб мадрасалар бузиб ташланди. Бу обидаларнинг кўпчилиги ҳалқимиз учун, инсоният цивилизацияси учун бебаҳо меъморий ва тарихий қадрият ҳисобланар эди. Диндорлар омасининг аксарият кўпчилиги 90-йилларнинг ўрталарига қадар Куръони каримдан баҳраманд бўлолмаган эдилар (VI жилд, 55-56-бетлар).

* * *

Ўзбекистон аҳолисининг кўп миллатлилиги ўзбек ҳалқининг миллий ўзлигини англаши ва маънавий қайта тикланишининг ўсиши билан чамбарчас боғлиқ ҳолда жамиятни янгилаш, уни демократлаштиришга ундовчи зўр куч бўлиб хизмат қилмоқда. Бу республиканинг жаҳон ҳамжамиятига қўшилиши учун қулай шарт-шароит яратмоқда.

Собиқ СССРда коммунистик мафкуранинг энг муҳим мақсади аҳолини байналмиллаллаштириш ҳамда “марказ”-нинг “совет ҳалқи” деган ўзига хос социал бирликни шакллантириш foясини амалга ошириш чоғида барча миллий хусусиятлар асосий тўсиқ ҳисоблангани сир эмас.

Коммунистик идеологлар ва сиёsatчилар бу концеп-

цияни илгари сурар эканлар, афтидан, одамларда миллий ўзлигини англаш туйғусининг ўсиш жараёнини атайдын тажовузкор, сиёсий тус берилган миллатчилик билан алмаштириб қўйган эдилар. Шу тариқа одамларни қонуний равишда ўсиб бораёттан (ва объектив сабабларга боғлиқ бўлган) миллий ўзлигини англаш эҳтиёжларидан чалғитиш мақсади кўзланган эди. Марказ иттифоқдош республикалар ва миллий чекка ўлкалардаги ўз эътиқодига кўра, илгор ва ўз халқига садоқатли бўлган кишиларни «миллатчилик»да айблаб, қатагон қилганди. У мажбуран «байналмиллаштириш», миллий хусусиятларни йўқ қилиш ниятида бўлган ва ўзининг империяча манфаатларига мос тушувчи «кўп миллатли» бирликнинг вужудга келиш жараёнини жадаллаштиришга интилган эди. «Халқлар ва миллатларни яқинлаштириш»дан иборат бундай сунъий жараён жамиятдаги «миллатчилик» деб аташ расм бўлган яширин ва ошкора қаршилик кўрсатиш ҳолларига олиб келган эди.

Аслида эса бу - теран миллий қадриятларни, одамларнинг ўзига хос хусусиятлари ва анъаналарини сақлаб қолиш йўлидаги табиий интилиш, ижтимоий, маънавий ва тарихий тараққиётнинг субъекти бўлган миллатни сақлаб қолишга қаратилган объектив, бутунлай асосли эҳтиёж эди. Ҳар қандай миллат, у нақадар кичик бўлмасин - инсониятнинг бойлигидир ва ҳар қандай миллий бирликнинг, унинг тил, маданий ва бошқа хусусиятларининг йўқ бўлиб кетиши Ер юзидағи маданий ва генетик фонднинг, шахс имкониятларининг қашшоқлашувига олиб келади. Шу боис ҳар бир этник бирликни сақлаб қолиш унга мансуб одамларнинг энг муҳим мақсади бўлмоғи керак (VI жилд, 79-80-бетлар).

* * *

Ҳозирги ва бўлғуси сиёсатчилар олиб борадиган барча ишларда Ўзбекистоннинг умуминсоний қадриятлари ва умуммиллий манфаатлари устувор бўлишини, унинг

бутун ҳудудида умумдавлат қонунлари устуворлигини таъминлайдиган тамойил асос қилиб олиниши даркор. Жамият ичидаги алоҳида шахсларнинг уюшқоқлик билан жипсланишига уларнинг қайси уурга, ҳудудга ёки этник гурухга мансублиги эмас, балки умумдавлат дараҷасида корпоратив (тадбиркорлар, зиёлилар, аграрчилар ва шу кабилар) манфаатларнинг яхши англанган муштараклиги асос бўлиши лозим (VI жилд, 104-бет).

* * *

Бирон-бир жамият маънавий имкониятларини, одамлар онгida маънавий ва ахлоқий қадриятларни ривожлантирмай ҳамда мустаҳкамламай туриб, ўз истиқболини тасаввур эта олмайди.

Халқнинг маданий қадриятлари, маънавий мероси минг йиллар мобайнида Шарқ халқлари учун қудратли маънавият манбаи бўлиб хизмат қилган. Узоқ вақт давом этган қаттиқ мафкуравий тазийикقا қарамай, Ўзбекистон халқи авлоддан-авлодга ўтиб келган ўз тарихий ва маданий қадриятларини ҳамда ўзига хос анъаналарини сақлаб қолишга муваффақ бўлди.

Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ аждодларимиз томонидан кўп асрлар мобайнида яратиб келинган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросни тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилилган ниҳоятда муҳим вазифа бўлиб қолди.

Биз маънавий қадриятларни тиклашни миллий ўзликини англашнинг ўсишидан, халқнинг маънавий сарчашмаларига, унинг илдизларига қайтишдан иборат узвий, табиий жараён деб ҳисоблаймиз.

Халқимиз сиёсий мустақиллик ва озодликни қўлга киритгач, ўз тақдирининг чинакам эгаси, ўз тарихининг ижодкори, ўзига хос миллий маданиятининг соҳибига айланди.

Бироқ, шуни ҳам таъкидлаш керакки, маънавий қадриятларни ҳамда биз учун муқаддас бўлган диний қадриятлар ва анъаналарни қайтариш ва тиклаш, ўзлиги-

мизни англаш анча мураккаб шароитларда - эски империя тузуми барбод бўлган ва янги ижтимоий муносабатлар қарор топаётган бир шароитда юз берди.

Бир асрдан зиёд давом этган тоталитар қарамликтан кейин бу жараён дастлабки пайтларда мутлақо табиий равища ўзига хос «инкорни-инкор» сифатида кечди. Лекин биз аввалги тузумнинг қадриятларини шунчаки инкор этишнинг ўзи ҳеч қандай бунёдкорлик дастурига эга бўлмаган сиёсий ва маданий экстремизм хавфини туғдиришини англар эдик. Шу билан бирга, ўтмиш қадриятларига, анъаналарига ва турмуш тарзига бетартиб равища, орқа-кетини ўйламай қайтиш бошқа бир кескинликка - ҳозирги даврни қабул қиласликка, жамиятни янгилаш заруриятини инкор этишга олиб келиши мумкин.

Айни шу инкор этиш онларида экстремистик руҳдаги мухолифатнинг вужудга келиш хавфи туғилди. У аслини олганда, маънавиятга қарши мухолифат бўлиши мумкин эди. Жангари миллатчилик, диний муросасизлик ва «ўзимизники» бўлмаган ҳамма нарсага нафратнинг қоришмаси шундай мухолифатнинг сиёсий мақсадларидир. Жамиятимиз ўша кунлари юз берган аниқ экстремистик руҳдаги хатти-харакатларда бундай муносабат нақадар тажовузкорона эканлигини, ундаги вайрон этувчи омил ҳамда айрим сиёсийлашган жангари гурухларнинг идроки доирасига сифмайдиган нарсаларга нисбатан нафратнинг нақадар кучлилигини кўрмаслиги мумкин эмас эди.

Воқеаларнинг бундай ривожланиши хавфли эканини англаш чукур ўйлаб ва ҳар томонини ҳисобга олган ҳолда ёндашишни, маънавий тикланишнинг ижобий, бунёдкорлик моҳиятини кучайтиришга қаратилган, бир-бирини тўлдирадиган сиёсий, иқтисодий ва маданий дастурлар мажмуини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни зарур қилиб қўймокда эди. Ушбу дастурлар, биринчи навбатда, қайта тикланаётган меросга фарқлаб ёндашишга, энг муҳими, умуминсоний қадриятларни бойитадиган

ҳамда жамиятимизни демократиялаш ва янгилаш талабларига жавоб берадиган, ахлоқ жиҳатдан аҳамиятли анъаналарни, урф-одатларни танлаб олиш заруриятига асосланган эди.

Айни чоғда ўша даврнинг экстремал шароитларида этнослар ўртасида қарама-қаршилик чиқишидан сақлаб турган заиф чегарани, чизиқни осонгина босиб ўтиши мумкин бўлган эҳтиросларни пасайтириш ва уларнинг жунбушга келишига йўл қўймаслик муҳим аҳамият касб этди. Ўша кунларда бундай хавф мавжудлиги аниқ эди. Факат ҳалқимизнинг ақл-идрокига, иродасига, сабр-тоқатига ва инсонпарварлигига таяниб, унга мурожаат қилишгина ҳеч нарса билан ўлчаб бўлмайдиган оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган фожианинг олдини олишимизга ёрдам берганлитига ҳозир ҳам ишонаман.

Тарих хотираси, ҳалқнинг, жонажон ўлканинг, давлатимиз ҳудудининг холис ва ҳаққоний тарихини тиклаш миллий ўзликни англашни, таъбир жоиз бўлса, миллий ифтихорни тиклаш ва ўстириш жараёнида тоят муҳим ўрин тутади.

Тарих миллатнинг ҳақиқий тарбиячисига айланиб бормоқда. Буюк аждодларимизнинг ишлари ва жасоратлари тарихий хотирамизни жонлантириб, янги фуқаролик онгини шакллантирмоқда. Ахлоқий тарбия ва ибрат манбаига айланмоқда.

Марказий Осиё тарихида сиёсий ақл-идрок билан маънавий жасоратни, диний дунёқараш билан қомусий билимдонликни ўзида мужассам этган буюк арбоблар кўп бўлган.

Имом Бухорий, Имом Термизий, Ҳожа Баҳоуддин Нақшбанд, Ҳожа Аҳмад Яссавий, Ал-Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Заҳириддин Бобур ва бошқа кўплаб буюк аждодларимиз миллий маданиятилизни ривожлантиришга улкан ҳисса

қўшдилар, ҳалқимизнинг миллий ифтихори бўлиб қолдилар. Уларнинг номлари, жаҳон цивилизацияси тараққиётига қўшган буюк ҳиссалари ҳозирги кунда бутун дунёга маълум.

Тарихий тажриба, анъаналарнинг мерос бўлиб ўтиши - буларнинг барчаси янгидан-янги авлодларни тарбия-лайдиган қадриятларга айланиб қолмоғи лозим. Бизнинг маданиятимиз бутун инсониятни ўзига ром этиб келаётган марказ бўлиб қолганлиги тасодифий эмас. Самарқанд, Бухоро, Хива фақат олимлар ва санъат ихлос-мандлари учунгина эмас, балки тарих ва тарихий қадриятлар билан қизиқувчи барча кишилар учун зиёраттоҳга айланган.

Ўзбек олимларининг куч-ғайратлари билан тарихимизнинг кўпдан-кўп ғоят муҳим саҳифалари, энг аввали, темурийлар даври, XIX аср охири - XX аср бошлиари тарихи янгидан кашф этилди. Шуни эсда тутиш муҳимки, ўтмишимизни «оқлаш» вазифалари, умуман олганда, бажариб бўлинди; ҳозир эса асосий вазифа тарихий таҳлилни илмий жиҳатдан холисона ва ҳалол амалга оширишдан иборатdir.

Амир Темур юбилейининг байрам қилиниши ҳақида алоҳида тўхталиб ўтмоқчиман. Ўтган йиллар мобайнида «босқинчи» Темур, «вайрон қилувчи» Темур ҳақида ўқиган ва эшитган вақтимизда неча бор ўзимизга ўзимиз: «Қандай қилиб унинг даврида она заминимизда маданият ва иқтисодиёт бу қадар равнақ топган экан?», дея савол берар эдик. Мустақилликка эришганимиздан кейингина биз буюк аждодимизнинг ҳурматини ўрнига кўя олдик. Бизнинг бу интилишларимизни Марказий Осиёдаги қўшниларимиз, маданий ҳалқаро ҳамжамият кўллаб-куватлади. Бу ҳол тасодифий эмас - Соҳибқирон Амир Темур шахси унинг аждодлари бўлмиш фақат бизнинг эмас, балки минтақамиздаги барча ҳалқларнинг, бутун маърифий инсониятнинг бойлигидир.

Халқимизнинг этник, маданий ва диний сабр-бардоши маънавий Уйғонишининг яна бир битмас-туганмас манбаидир. Минг йиллар мобайнида Марказий Осиё ғоят хилма-хил динлар, маданиятлар ва турмуш тарзлари туташган ва тинч-тотув яшаган марказ бўлиб келди. Этник сабр-тоқат, бағрикенглик ҳаёт бўронларидан омон қолиш ва ривожланиш учун зарур табиий меъёрларга айланди. Ҳатто бу ҳудудларни босиб олганлар ҳам Марказий Осиё халқларининг маданияти олдида бош эгибина қолмай, унинг энг қимматбаҳо анъаналарини, шу ҳудудда мавжуд бўлган давлатчилик анъаналарини авайлаб қабул қилганлар.

Айни шу заминда кўп асрлар мобайнида жаҳон маданиятлари дунё миқёсида бир-бирини бойитган. Бу ерда кўчманчи халқлар ўтрок халқлар билан, эронлик қабилалар турк қабилалари билан, мусулмонлар насронийлар ва яҳудийлар билан кўп асрлар бирга яшаб келганлар. Сўнгги икки аср давомида ҳам ўзларини «маданиятли» ва «маърифатли» ҳисоблаб келган давлатлар оммавий қирғинлар ва диний таъқиблар билан ўзларига доғ туширган бир пайтда, Ўзбекистон замини халқлар ва маданиятлар тинч бирлашган жойгина бўлиб қолмай, балки қувғин қилинган халқларга бошпана ҳам берди.

Ижтимоий ҳаётимизни ислоҳ қилиш ва янгилаш бошланиб кетганлиги боис маънавий маданиятнинг қудратли қатламлари очилди. Улар халқ руҳиятини ватанпарварлик, миллий ифтихор, бутун дунё учун бағрикенглик томон кескин ўзгартириб юборди. Бу эса халқ Руҳи қудратининг биринчи белгисидир. Бу Рух шу қадар ёрқин ва ўзига хоски, у интеграциядан асло чўчимайди, аксинча, жаҳон ҳамжамиятининг узвий бир қисмига айланышга ҳаракат қилмоқда.

Истиқлолимиз беш йиллигининг энг муҳим якуни барча халқлар учун «Умумий уй»га асос солинганлиги,

янги кўп элатли бирлик вужудга келганлиги бўлди. Ўзбек маданиятининг умуминсоний моҳияти, маънавий-руҳий қадриятларнинг ва миллий ўзликни англашнинг тиклашиниши бу бирликнинг негизини ташкил этди.

Ўзбек халқи Рухининг тикланиши, миллат маънавий-ахлоқий идеалларининг шаклланиши чуқур миллийлик билан умуминсонийлик чамбарчас боғлиқ бўлган ҳодисадир. Ўзбекистонда яшаётган халқлар, ўзига хосликни йўқотмаган ҳолда, умумий руҳиятга, хулқ-автор фалсафасига эга бўлмоқдалар. Бу эса мустақиллик йиллари мобайнида миллатлараро тутувлик манбаи бўлиб келган ягона маънавий-руҳий негизни вужудга келтирди.

Халқимиз тарихан туркий халқлар оиласига мансуб бўлишига қарамай, пантуркизмни ва «Буюк Турон» шовинистик гоясини қатъян рад этди. Биз учун Турон - минтақадаги туркий тилда сўзлашувчи халқларнинг ўта сиёсий эмас, балки маданий бирлигининг рамзиdir. Бундан ташқари, умумий маданий, тарихий ва антропологик илдизларимиз бизни тожик халқи билан ҳам туташтиради. Бу ҳол бизга ўз маданиятимизни Марказий Осиё учун маълум даражада ноёб бўлган турк ва форс маданиятларининг синтези деб ҳисоблашга тўла ҳукуқ беради. Ана шундай бойлика эга бўлган Ўзбекистон Марказий Осиё мамлакатлари маданий интеграциялашувининг ташаббускори бўлиши мумкин ва лозим. Ўзбекистон минтақавий мезонларга кўра юксак даражадаги урбанизация ва саноатлашувни, шунингдек, илмий-техникавий кадрлар билан таъминланганликни, турмуш тартиби ва тарзининг чуқур анъанавийлигини ўзида мужассамлаштирган. Шу боис, у Шарқ билан Farb мулоқотида воситачи, кўплаб цивилизациялар маънавий алоқасининг рамзи ҳам бўлиши мумкин.

Жамиятнинг диний-руҳий асосларини, халқимизнинг минг йиллик маънавий-ахлоқий юксалиш тажрибасини ўзида жамлаган ислом маданиятини тиклаш, ўз такди-

рини ўзи белгилаш, тарихий хотирага, маданий-тарихий бирликка эга бўлиш йўлидаги фоят муҳим қадам бўлди. Эски масжидлар таъмирланмоқда ва янгилари бунёд қилинмоқда. Ўқув юртлари тармоғи кенгаймоқда. Диний адабиётлар нашр этилмоқда.

Ислом миллий анъаналарининг, ислом маданияти-нинг тикланиш жараёни исломни ташқаридан ҳар қандай «импорт» қилишдан воз кечиш, исломга сиёсий тус бериш ва сиёсатга ислом руҳини бахш этишдан воз кечиш тўғри эканлигини кўрсатди. Мовароуннаҳрнинг мусулмон маданияти этник сабр-тоқат ва бағрикенглик руҳини ўзидা акс эттириди. Унинг Форобий ва Ибн Сино асарларида ўз инъикосини топган идеали - Фозил кишилар шахри нафақат диний асосда, балки маданий ва ахлоқий негизда ҳам уюшган одамларнинг ҳамжамиятидан иборат бўлганлиги тасодифий ҳол эмас. Конституциямизда ёзиб қўйилган динга эътиқод қилиш эркинлиги Ўзбекистон ёппасига «исломлаштирилиши» мумкинлиги ҳақидаги ноўрин ҳадиксирашларга барҳам берди. Бошқа диний оқимларнинг тикланиши ва нормал ривожланишини мумкин қилиб қўйди. Бундан ташқари, Марказий Осиёдаги ислом динининг руҳан ўзига хослигини англаб етиш маданий бойлигимизнинг бир қисми бўлмиш исломдан олдинги маданиятни чуқур ўрганишни тақозо қиласди.

Маънавий-рухий тикланиш инсоннинг ерга ва унинг бойликларига бўлган муносабатини ҳам ўз ичига олиши лозим. Цивилизация белгиларини асраб-авайлаш қанчалик зарур бўлса, қишлоқ хўжалиги минг йиллар мобайнида бутунлай сугориладиган деҳқончиликка асосланган минтақада ер ва сувни асраб-авайлаш ҳам шунчалик муҳимдир. Ер, ҳаво, сув ва олов (куёш) Марказий Осиёда қадимдан эъзозлаб келинган, аждодларимизнинг зардуштийликдан тортиб то исломгача бўлган барча динлари томонидан муносиб қадрлаб келинган.

Афсуски, охирги юз йилликда айнан минтақанинг экологик тизимиға жуда катта зарап етказилди. Аждодларимизниң табиатдан фойдаланиш соҳасидаги анъанавий одобахлоқ қоидалари унугиб юборилди. Бу қоидаларга кўра, сув ва ерни ўйламай-нетмай булғаш, исроф қилиш гуноҳи азим ҳисобланар эди.

Марказий Осиё ҳалқлари исломдан олдинги маданиятийнинг табиатдан оқилона, уйғун фойдаланиш анъаналарини ўрганиш ва оммалаштириш зарурлигини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Одамларни дарёларнинг мусаффолиги ва тупрок унумдорлиги ҳақида ғамхўрлик қилишга даъват этган зардустийлик айнан бизнинг заминимизда вужудга келганлиги тасодифий эмас. Бошқа таълимотлар - буддизм ва манихейлик ҳам табиатни авайлаб-асраш идеал жамиятга олиб борадиган энг муҳим йўллардан бири эканлигини тарғиб қиласан. Инсон билан Табиатнинг уйғун муносабатлари тўғрисидаги ана шу foялар Мовароуннаҳрда мусулмон Уйгониш даврига жуда катта ҳисса қўшган Марказий Осиёдаги сўфиийлик таълимотларида ҳам учраши тасодифий эмас.

Ўз вақтида голландлар табиатга оқилона яратувчилик муносабатида бўлишдан иборат ўз миллий моделларини амалга ошириб, дengиздан серҳосил ерларни ажратиб олдилар. Мана шу мисол биз учун чуқур рамзий маънога эга. Оролдаги экологик фожиа туфайли дengизни қуруқликка эмас, балки қуруқликни дengизга айлантиришимиз керак бўлади.

Маънавий қадриятларнинг яна бир қудратли манбаи анъанавий оила ва қариндошлиқ муносабатлари одобидан иборатдир. Катталарни ҳурмат қилиш, ўзаро ёрдамлашиш, келажак авлод ҳақида ғамхўрлик қилиш ҳамиша унинг асосий қоидалари бўлиб келган. Афсуски, бу қадриятларга ҳам совет даврида жиддий путур етди. Совет тузуми хусусий тадбиркорликни такиқлаб, «яқинларини кўллаш»га қарши кураш баҳонасида оиласалардаги ва қарин-

дош-уруғ ичидаги касбий кўникмаларнинг мерос бўлиб ўтишини йўққа чиқарди. Оилалар ва уруғларнинг анъанавий касбий ва иқтисодий «ўрни» йўқотилишига сабабчи бўлди. Натижада бу кўникмалар ва ахлоқий нормалар тўсикқа учради. Уруғ-аймоқчилик ва ошна-оғайнигарчикликинг ижтимоий бузук шакллари юзага кела бошлади. Шу билан бирга, қариндошларнинг ўзаро ёрдами баъзи ҳолларда жамият тараққиётини секинлаштириб қўядиган тайёрга айёрликка ва таниш-билишчиликка айланиб кетди.

Оила қадриятлари ва қон-қариндошлик муносабатларининг қайта тикланиши ўз умрини яшаб бўлаётган оила-уруғ муносабатларини абадийлаштиришни эмас, балки ҳар бир оиланинг иқтисодий, маданий ва касб жиҳатидан эркин бўлиш имкониятини англатиши лозим.

Маънавий қадриятларнинг тикланиши уларнинг ҳозирги дунё ва ахборот цивилизацияси қадриятларига мослашишини ҳам англатади.

Биз ҳозирги цивилизация ўзида ифода этадиган ижобий қадриятлар жумласига ҳукуқий демократик жамият қуриш жараёни билан боғлиқ бўлган қадриятларни киритамиз. Бу - инсон ҳуқуқларига риоя этиш, тадбиркорлик эркинлиги, сўз эркинлиги, матбуот эркинлиги ва ҳоказолардир.

Ушбу демократик қадриятлар жамиятимиз учун муҳим аҳамиятга эгалиги ҳақида гапирав эканмиз, бу қадриятлар тарихий жиҳатдан ҳам, этник-маданий жиҳатдан ҳам халқимизнинг ўзига хос хусусиятларига зид эмаслигини қайта-қайта таъкидлашни истардик. Қолаверса, тадбиркорлик, эркин савдо, ижтимоий адолат, ўзаро муросаю мадора ва бошқаларнинг фикрини ҳурмат қилиш деган тушунчалар бизнинг заминимизда тарихий илдизларга эга.

Шу билан бирга, биз ўйламай-нетмай нусха кўчиришга ҳам қаршимиз. Амалиёт бундай қадамнинг тайёр-

гарлик кўрмаган омма онги учун хавфли эканлигини қўрсатмоқда. Сиёсий эркинликни анча тез ва низоларсиз қўлга киритиш мумкин. Бунга собиқ совет республикаларининг сиёсий суверенитетни қўлга киритиши мисол бўла олади. Нисбатан тез иқтисодий эркинликка эришиш мумкин. Буни ҳам биз Шарқий Осиёнинг саноати ривожланган мамлакатлари мисолида кўриб турибмиз. Лекин давлатнинг ичидаги сиёсий эркинликларни таъминлаш—пухта ўйлаб, ҳар томонни ҳисобга олиб ёндашишни, одамлар онгига узок муддат мослашишни талаб қиласидан жараёндир.

Ҳозирги демократик жамиятнинг энг муҳим воқеликларидан бири ижтимоий рақобатдир. Ҳалқимизнинг анъанавий қадриятлари у билан уйғунлаштирилмоғи керак. Бозор тузилмалари ривожланиб борган сари бу рақобат анча бемаъни тус олиши, ижтимоий зиддиятга айланиб кетиши мумкин. Бундай рақобатга маърифий, ижодий тус беришга, уни мусобақага, бунёдкорликка айлантиришга, биринчи навбатда, иқтисодиёт билан боғлик бўлмаган, энг аввало, маданий-ахлоқий механизмлар ёрдамида эришиш мумкин. Бу механизмлар қайта тикланаётган миллий қадриятлар билан ҳозирги замон цивилизацияси сингдираётган яшаш меъёрларининг умумлашмасидан иборат бўлмоғи даркор.

Жаҳон ҳамжамиятининг мустақил Ўзбекистонни тан олиши, давлатимизнинг кенг ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий фаолияти ўзбек ҳалқининг маънавий қадриятлари ва имкониятлари тикланишига, ўзини бошқа ҳалқлар оиласидаги тўла ҳуқуқли миллат сифатида англаб етишига янада куч бахш этди. Кенг миқёсдаги ҳалқаро алоқалар жаҳон маданиятини янада чуқурроқ билиш, умуминсоний қадриятлардан баҳраманд бўлиш учун кулай замин яратди. Айни маҳалда ўзбек ҳалқининг турли фаолият соҳаларидаги истеъоди ривожланишига, унинг тад-

биркорлик ва киришимилилік, бир неча чет тилларни тез ўрганиб олиш каби ноёб фазилатлари тұла-түкис рүёбга чиқишига имкон берди. Ана шу алоқалар туфайли миллий меңмөннавозлик ва саховат анъаналари янада ривожланди.

Бундай алоқаларнинг кенгайиши ҳақиқий маънавий ва маданий қадриятларни муносиб бағолаш имконини берди. Ҳозирнинг ўзидаёқ ахолининг кенг қатламлари орасыда 80-йилларнинг охирларида мамлакатимиз томошабинлари ва китобхонларига ёғдирилган Farbning сунъий санъатидан, «кенг истеъмол»даги маданиятидан норозилик сезилиб турибди. Бундай маҳсулотнинг илгариги «ман этилган неъмат»га хос «лаззати», жозибадорлиги қолмаган. Ҳозирги кунда хорижнинг маданий қадриятларидан фойдаланишга анча жицдий ва танлаб ёндашиш эхтиёжи кучайиб бормоқда.

Дунёнинг демократик қадриятларидан баҳраманд бўлишда ахолининг билимдонлиги мухим аҳамият касб этмоқда. Фақат билимли, маърифатли жамиятгина демократик тараққиётнинг барча афзалликларини қадрлай олишини ва, аксинча, билими кам, оми одамлар авторитаризмни ва тоталитар тузумни маъқул кўришини ҳаётнинг ўзи ишонарли тарзда исботламоқда.

Биз ҳамма вақт кенг ахоли қатламларининг ҳам мумтоз, ҳам замонавий миллий маданиятнинг энг яхши намуналаридан баҳра олишига имкон бериб келган маданият сарчашмаларига авайлаб муносабатда бўлишни ўрганиб олишимиз лозим. Ўзбекистонда мусиқа, тасвирий, монументал ва амалий санъат соҳаларида катта муваффакиятларга эришилганлиги тасодифий эмас. Бу санъат турлари чет элда кенг эътироф этилган. Миллий ва жаҳон маданиятининг энг яхши намуналарини кенг тарғиб қилиш ва оммалаштириш ёш авлодни, ҳозирги ёшларимизни маънавий тарбиялашнинг асоси бўлмоғи керак.

Мустақиллик мамлакатимиз аҳолисининг билим доирасини кенгайтирди. Тарих ва ҳозирги замон воқеликлирига мурожаат қилиш бизнинг ижтимоий тафаккуримиздан ҳаётни идрок этишнинг мавҳум ва ақидапарастлик қолипларини енгид ўтишни, мустақил фикр юритиш ва рўй берабётган ҳодисаларни баҳолай олиш қобилиятини талаб этди.

Маънавий Тикланиш — фикрлаш тарзини мустақиллик руҳи белгилайдиган янги авлодга мансуб ижодий зиёлиларнинг пайдо бўлиши демакдир. Бизнинг тушуниши мизча, қотиб қолган эски ақидалардан воз кечиш - ўз тарихий ўтмишимиздан воз кечиш дегани эмас. Бу бирёқлама ва тор фикрлашдан воз кечиш демакдир. Миллий тафаккур ўз тараққиётида маданий қурилиш вазифаларида дунё миқёсида ёндашиши, бошқа халқларнинг тақдири, уларнинг ўзаро муносабатлари билан яқиндан қизиқиши, улар ҳаётининг энг теран нуқталаригача кириб бориши, миллий манфаатларни ҳисобга олиши керак.

Халқимизнинг келажаги, энг аввало, унинг ўзига, маънавий қудратига ва миллий онгининг ижодий қучига боғлиқдир. Моддий фаровонликка табиий интилиш миллатнинг маънавий ва ақлий ўсиш эҳтиёжига ғов бўлмаслиги лозим. Маънавийлик ва маърифийлик халқимизнинг кўп асрлик тарихи давомида доимо унинг энг кучли ўзига хос хусусияти бўлиб келди.

Бизнинг анъанавий қадриятларимизни ҳозирги демократик жамиятнинг қадриятлари билан уйғунлаштириш келажакда янада равнақ топишимизнинг, жамиятимиз жаҳон ҳамжамиятига қўшилишининг гаровидир (VI жилд, 125-135-бетлар).

* * *

Умумий ижтимоий ҳавоиилик ва инқилобий вайрон қилувчилик кайфияти ҳукм сурган ўша даврдаёқ, Ўзбекистонда барча тузилмаларни фарқламаган ҳолда пар-

чалаб ташлаш мустақил давлатчилигимизнинг тақдири учун хавфлидир, деган қатъий ишонч пайдо бўлди. Бизнинг мақсадимиз, деб таъкидлаган эдик биз 90-йилларнинг бошларидаёқ, бир неча авлод меҳнати билан яратилган нарсаларни йўқотмаслик, уларнинг энг яхшиларини сақлаб қолиш, демократик меъёрларга, миллий манфаатларимизга, мустақиллигимизга мос келмайдиганларини қайта ташкил этишдан, мазкур тузилмаларни янги мазмун билан бойитишдан иборатдир. Ўзбек халқининг бой маданияти, таълим, маориф тизими, фан тоталитаризмдан қолган мерос, деб парчалаб ташланиши мумкин эмас эди. Биз танлаб олган йўл ўзбек халқининг асрий анъаналарига, одатларига, маданияти ва тилига, шунингдек, жаҳон цивилизацияси ютуқларига асосланган ҳолда мазкур тузилмаларни янги мафкуравий негизга ўтказиш, мослаштиришдан иборат эди. Шуни яна таъкидлаб ўтамизки, маънавият одамлар қалби ва онгига келажакка ишонч туйфусини олиб кириши, Ватанга муҳаббат, инсонпарварлик, мардлик ва сабот-матонат, адолат ҳиссини тарбиялашга хизмат қилиши лозим (VI жилд, 158-159-бетлар).

* * *

Маълумки, мафкура соҳасида бўшлиқ, вакуум бўлмайди. Ўзбекистон халқларининг дунёқарashi, маънавий ва сиёсий маданиятининг энг илгор анъаналари асосида ишлаб чиқилаётган миллий мустақиллик мафкураси индивидуализмнинг вайрон қилувчи таъсирига қаршилик кўрсатишга қодир. Мафкуравий иш, мустақиллик, юксак маънавият, ахлоқийлик, маданият гоялари ни тарғиб қилиш ўткинчи ҳолга айланиб кетмаслиги керак. Ахлоқ ва маънавият мавҳум категорияларга айланмаслиги, фақат ташвиқотчи ва тарбиячиларнинг иши бўлиб қолмаслиги лозим. Юксак даражада ахлоқли фуқарони вояга етказиш ҳар бир инсоннинг бурчидир (VI жилд, 161-бет).

* * *

Мамлакатнинг кўп миллатли халқи Ўзбекистон—келажаги буюк давлат, деган жисплаштирувчи foяни қабул қилди. Танлаб олинган ислоҳотлар йўлини қўллаб-куватлади. Бу ҳол ижтимоий ҳамфирлиликнинг, давлат ва жамиятни ривожлантириш стратегиясининг асоси бўлиб қолди. Бугун, республика мустақиллиги ва суверенитетининг беш йиллигидан кейин ҳам жамиятни жисплаштиришга қодир бўлган миллий foялар ҳамда вазифаларнинг аҳамияти жуда катта.

Янги миллий давлатчиликни қарор топтиришнинг энг қийин даврида биз ҳар хил бузғунчи омилларга ҳамда жамиятни сиёсий, диний, этник ва бошқа белгилар бўйича парчалаб юбориш хавфларига ишончли тўсик қўя олдик.

Хуллас, айтишимиз мумкинки, Ўзбекистонда эришилган ижтимоий ва сиёсий барқарорлик қуйидагиларнинг натижасидир:

биринчидан, жамият миллатларо зиддиятлар, жамиятда тарқоқлик ҳолатини ва бекарорликни келтириб чиқарувчи жуда кучли омил ҳисобланган тор гурӯҳий манфаатлар тўқнашувига асосланган фуқаролар қарама-қаршилиги ҳалокатли эканлигини чукур тушуниб ва англаб етди;

иккинчидан, жамиятни тубдан ислоҳ қилишнинг чукур ўйланган дастури ишлаб чиқилди ва амалга оширилди. Бу дастур жамият томонидан қабул қилинди ва уни бутун халқ қўллаб-куватлади. Давлат аҳолини ижтимоий ҳимоялашга қаратилган кучли чора-тадбирларни амалга оширди, бу эса ижтимоий тараққиётнинг foят муҳим мақсадлари ва устувор йўналишлари бўйича ижтимоий келишувга эришиш учун асос бўлди;

учинчидан, давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг ҳокимиятларни демократик негизда бўлиш таомилига асосланган янги тизим ташкил этилди ва у самарали ишлаб турибди. Шунингдек, маҳаллий ҳокимият идоралари ва фуқаролар ўзини ўзи бошқариш орган-

ларининг ваколатлари кенгайтирилди. Турли сиёсий ва ижтимоий ҳаракатлар, нодавлат тузилмаларининг фаол, энг муҳими, амалий фаолияти учун кенг ҳуқуқий макон вужудга келтирилди. Конунийлик ва ҳуқуқ-тартибот сақлаб қолинди ва мустаҳкамланди.

Буларнинг ҳаммаси мамлакатда ижтимоий ва социал барқарорликка, миллатлараро тинчлик ва фуқаролар то тувлитига асос бўлди. Ўз навбатида, жамиятимизни муваффакиятли ислоҳ қилиш ва янгилашнинг энг муҳим шартига айланди (VI жилд, 237-238-бетлар).

* * *

Биз учун мустақиллик - ўз эркинлигимизни англашгина әмас, балки, аввало, ўз ҳаётимизни ўз иродамиз билан ва миллий манфаатларимизни кўзлаган ҳолда ташкил этиш, ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қуриш ҳуқуқидир. Шу боис ўз-ўзидан аёнки, агар интеграция мамлакатимизнинг озодлиги, мустақиллиги ва ҳудудий яхлитлигини чеклаб қўйса ёки қандайдир мафкуравий мажбуриятлар билан боғланса, у ҳолда четдан олиб келинадиган ҳар қандай интеграция биз учун номақбул (VI жилд, 241-бет).

МУСТАҚИЛЛИК – МУҚАДДАС НЕЙМАТ

*(Вазирлар Маҳкамасида бўлган
мажлисда сўзланган нутқдан, 1997 йил 25 август)*

Одатда, мустақиллик ва ислоҳот сўзларини бир-бири билан узвий боғлиқ ҳолда кўрамиз. Чунки фақат мустақил давлат, мустақил жамиятдагина ислоҳотларни амалга ошириш мумкин. Мустақиллик ҳам, ислоҳотлар ҳам одамлар яхши яшаши, муносиб турмуш даражасига эришиши учун зарур шароит яратади. Миллий фууруни, миллий тафаккурни уйғотадиган, халқни-халқ, миллатни-

миллат қиласидан мустақилликдир. Ислоҳотлар эса ана шу олий мақсадларни амалга ошириш воситасидир. У Ўзбекистоннинг дунё ҳамжамиятида муносиб ўрин эгалишининг асосий шарти ва омилидир. Шунинг учун ҳам биз ватандошларимиз онгига мустақилликнинг қадрига этиш тушунчасини сингдиришимиз лозим. Токи, ҳар бир инсон мустақиллик менга нима берди, деб эмас, балки ўзига ўзи мен мустақиллик йўлида, уни мустаҳкамлаш борасида нима иш қилдим, деган саволни берсин.

Одатда, одам бир нарсани йўқотмаса, унинг қадрига етмайди. У, албатта, йўқотган нарсаси учун азоб чекиши керак. Ҳалқда мусофир бўлмай, мусулмон бўлмас, деган мақол ҳам бежиз туғилмаган. Биз мустақиллик сўзини баъзан ҳар қадамда такрорлайвериб, унинг салмоғини тушириб юборамиз. Ҳолбуки, мустақиллик осмондан тушмайди. У тинимсиз кураш, қурбонлар эвазига қўлга киритилади. Агар биз Чор Россияси кўшинлари Тошкент ёки Хивани босиб олишида қилган хунрезликларни эсласак, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Усмон Носир каби миллатимиз гулларининг тақдирини ёдга олсак, бу ҳақиқат янада ойдинлашади. Қолаверса, мустақилликнинг дастлабки йиллари ҳам осон кечгани йўқ. Одамларни талафотлардан, очликдан сақлаб, етимларнинг бошини силаб, оғир синовлардан олиб ўтишнинг ўзи бўлгани йўқ. Мана шу ҳақиқат санъат воситаси орқали, бадиий образлар ёрдамида кишилар онгига етказилиши керак. Байрам томошаси сценарийсини такомиллаштиришда ана шу жиҳатларга эътиборни қаратиш, бу борада унинг муаллифларига яқиндан ёрдам бериш зарур. Бу нафис бадиият орқали амалга оширилиши, бизнинг кучимиз, аввало, маънавиятимизда эканлиги теран ифода этилиши даркор (VI жилд, 319-320-бетлар).

БАРКАМОЛ АВЛОД - ЎЗБЕКИСТОН ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ПОЙДЕВОРИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси IX сессиясида
сўзланган нутқдан, 1997 йил 29 август)

Эски қолипда, мустабид даврда ёзилган дарсликлардан фойдаланиб, эски мафкурадан халос бўлмасдан болаларимизни янгича фикрлашга ўргатолмаймиз, ахир. Буни барчамиз тушунишимиз, англашимиз даркор.

Олимлар орасида дарслик ёзишга пастроқ бир илмий иш сифатида қарашиб иллати бор. Нега бундай? Бу психология қаердан пайдо бўлган? Ахир, дарсликларда миллат фикрининг, миллат тафаккури ва миллат мафкурасининг энг илгор намуналари акс этиши керак эмасми? Ҳар бир соҳа бўйича дарсликни ўша фаннинг атоқли вакиллари ёзмайдиларми? Биз дарслик яратишга энг илгор ва энг шарафли вазифа сифатида қарашимиз, яхши дарслик яратган одамларни бошимизга кўтаришимиз керак. Дарсликни, агар керак бўлса, катта танлов асосида яратиш лозим. Танлов ғолибларидан маблагни аямаслигимиз лозим (VI жилд, 330-бет).

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ОЛТИ ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИ

Мустақиллик биз учун тарихий қадриятларимиз, урф-одатларимиз, миллий анъаналаримизни тиклаш, ўзлигимизни англаш, ҳаётимизни эски ҳукмрон мафкура ва мустабид тузум асоратларидан халос этиш имконини бергани билан қадрлидир.

Мустақиллик тақдиримизни ўз кўлимизга олиш, бунёдкор халқимизнинг куч-кудратидан, Ўзбекистон аталмиш бетакрор ва саховатли заминнинг улкан салоҳиятидан тўлиқ ва оқилона фойдаланиш учун, муқаддас Ва-

танимизга бутун борлиғимизни баҳш этиш учун, миллатимиз ва давлатимизнинг жаҳон ҳамжамиятидан муносаб ўрин олиши учун шарт-шароит яратгани билан азиздир (VI жилд, 347-бет).

1997 йил 31 август

БИЗ КЕЛАЖАГИМИЗНИ ЎЗ ҚЎЛИМИЗ БИЛАН ҚУРАМИЗ

**ТУРКИЙ ТИЛЛИ ДАВЛАТЛАР
БОШЛИҚЛАРИНИНГ БЕШИНЧИ УЧРАШУИДА
1998 ЙИЛ 9 ИЮНДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН**

Сўнгти йиллардаги муносабатларимиз тарихига назар солсак, энг аввало, халқларимизнинг маънавий жиҳатдан қайта тикланиш, аждодларимиз қолдирган улкан маданий меросни чуқурроқ ўрганишга бўлган интилиши кўзга ташланади.

Биз кишиларимизнинг тафаккур тарзи, бугунимиз ва келажагимиз истиқболи кўп ҳолларда халқларимиз жаҳоннинг маданий хазинасига қўшган маънавий қадриятларнинг тарихий моҳиятини англаш ва чуқур идрок этиш билан белгиланишини унутмаслигимиз лозим.

Буюк аждодларимиз, халқ достонлари, Шарқ дурдоналари бўлмиш қадимий шаҳарларимиз юбилейларини биргаликда ўтказиш ҳам яхши анъанага айланиб қолган. Бундай маданий анжуманларни ташкил этиш ва ўтказиш тарихий илдизи бир, тили ва маданияти яқин халқларимиз ўртасидаги дўстликни мустаҳкамлашга, уларнинг маънавий эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилиши шубҳасиз (VII жилд, 82-бет).

ЖАМИЯТИМИЗ МАФКУРАСИ ХАЛҚНИ – ХАЛҚ, МИЛЛАТНИ – МИЛЛАТ ҚИЛИШГА ХИЗМАТ ЭТСИН

(«Тафаккур» журнали бош муҳаррирининг саволларига жавоблар)

САВОЛ: Муҳтарам Президент, аввало, нафақат журналхонларимиз, балки, кенг жамоатчилигимизни ўйлантириб турган саволларга ўз муносабатингизни билдиришига розилик билдирганингиз учун сизга ташаккур изҳор этамиз.

Маълумки, бундан бир юзу ўттиз йил муқаддам халқимиз миллий мустақиллиги ва тарихий давлатчилигини йўқотиб, мустамлака асоратига тушиб қолган эди. Шу давр мобайнида аждодларимиз, миллатимиз машакқатли синов ва кураш йўлларини босиб ўтди. Боболаримиз чор Россиясининг зулмини беадад тортган бўлса, оталиримиз Октябрь тўнтаришини, гражданлар урушини, қулоқлаштириш кампанияси, Сталин қатагонларини, Иккинчи жаҳон муҳорабасининг азобу уқубатларини, таҳликали эллигинчи ва ниҳоят, «десантчилар зулми» номини олган саксонинчи йиллар воқеаларини бевосита бошидан кечирди. Биз - нисбатан ёш авлод эса «ривожланган социализм» деб аталган даврни ҳам кўрдик, коммунистик мафкурунинг ҳукмрон тазиики остида ҳам яшадик. Бу мафкура зулм ва зўравонликка, гирромлик ва сохтакорликка асосланганини яхши биламиз. Шу сабабли ҳам у ҳалокатга учради.

Гарчи кейинги йилларда миллий мафкура яратиш борасида муайян ишлар қилинган бўлса-да, «мафкура» тушунчасига ҳанузгача холис илмий таъриф берилган эмас.

Сиз мафкура деганда нимани тушунасиз? Жамият фаолиятида, хусусан, Ўзбекистоннинг бугунги ҳаётида мафкура қандай ўрин тутади?

ЖАВОБ: Мафкура ҳар қандай жамият ҳаётида зарур. Мафкура бўлмаса одам, жамият, давлат ўз йўлини йўқотиши муқаррар. Иккинчидан, қаердаки мафкуравий бўшилик вужудга келса, ўша ерда бегона мафкура ҳукмронлик қилиши ҳам тайин. Бунинг исботи учун хоҳ тарихдан, хоҳ замонамиздан кўплаб мисоллар келтириш кийин эмас.

Келинг, бир лаҳза атрофга теранроқ назар ташлайлик. Кўп синовлар, азобу уқубатлар, хатолар, фожиалар, урушлар, қатагонларни бошидан кечирган асrimиз поёнига етаётган, инсоният янги аср бўсағасида турган бугунги кунда турли хил эски ва янги мафкураларнинг

ўзаро кураши ҳар қачонгидан ҳам кўра шиддатли тус олмокда. Ранг-баранг, баъзан бир-бирига мутлақо зид дунёқараашлар, сиёсий, миллий, диний оқимлар, мазҳаб ва секталар ўртасидаги фикр талашувлари гоҳо баҳс-мунозара доирасидан чиқиб, қонли тўқнашувлар, оммавий қирғинларга сабаб бўлмоқда, одамлар бошига беҳисоб қайгу-кулфатлар солмоқда.

Бошқача айтганда, ҳозирги вактда дунёда икки қарама-қарши қутб барҳам топган бўлса-да, турли хил мақсад-манфаатларни ифода этувчи мафкуралар тортишуви тўхтагани йўқ. Очиқ айтиш керакки, бу тортишувлардан кўзланган асосий мақсад—инсон, авваламбор, ёшлар қалбини эгаллаш, муайян мамлакат ёки минтақадаги бирор миллат ёки халқнинг онгига, унинг сезигитуйғуларига таъсир ўтказиш, уни ўз дунёқарашига бўйсундириш, маънавий жиҳатдан заиф ва тобе қилиш. Фикр қарамлиги, тафаккур қуллиги эса ҳар қандай иқтисодий ёки сиёсий қарамликдан ҳам кўра даҳшатлидир.

Узок тарихимиздан маълумки, ҳар қандай зўравон босқинчилар ва юртимизда хукмронлик қилмоқчи бўлган кучлар ёвуз ниятларига эришиш учун, аввало, миллий маданият ва анъаналаримизни йўқ қилиш, шу йўл билан бизни маънавий жиҳатдан заифлаштиришга, куч-қудратимизни йўқотишга ҳаракат қилганлар. Бу ҳақиқатни ҳеч қачон ёдимиздан чиқармаслигимиз керак.

Бугунги кунда одамзот маълум бир давлатлар ва сиёсий кучларнинг манфаатларигагина хизмат қиладиган, олис-яқин манбалардан тарқаладиган, турли маъно-мазмундаги мафкуравий кучларнинг таъсирини доимий равища сезиб яшайди. Ахборот асри, электроника асри деб аталган XX асрнинг ниҳоясида - бугунги даври мизда бу таъсирлардан холи бўлиш деярли имконсиздир. Таъбир жоиз бўлса, айтиш мумкинки, бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларига нисбатан ҳам кўпроқ кучга эга. Энг қизифи, шу билан бирга,

кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазиик бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазиик, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин.

Мана шундай бир вазиятда одам ўз мустақил фикрига, событ эътиқодига, ўзи таяниб яшайдиган ҳаётий-миллий қадриятларга, шаклланган дунёқарашиб мустахкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли мафкураларнинг босимига, уларнинг гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги тазиикларига бардош бериши амри маҳол. Буни кундалик ҳаётда учраб турадиган кўплаб воқеалар мисолида ҳам кузатиш мумкин. Масалан, Япониядан тарқалган «АУМ Сенрикё» деган диний оқим вакилларининг фаолиятини эслайлик. Улар дунёнинг турли мамлакатларидаги юзлаб ёш йигит-қизларни иродасидан, онг-шууридан маҳрум қилиб, зомби—яъни, манқуртга айлантириб кўйгани яхши маълум-ку. Ёки дин никоби остида Марказий Осиё, жумладан, Ўзбекистонга ҳам кириб келишга уринаётган ваҳҳобийлик оқими намояндаларининг зарарли кирдикорларини олайлик. Бу каби ҳолатларнинг қандай мудхиш оқибатларга олиб келишини, менингча, узок тушунтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

Кўриниб турибдики, табиатда ҳам, жамиятда ҳам вакуум—бўшлиқ бўлиши мумкин бўлмаганидек, мафкура соҳасида ҳам бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Айниқса, бутун дунёда, жумладан, информация оламида глобаллашув жараёни кечеётган ҳозирги пайтда, яъни лўнда қилиб айтганда, жаҳоннинг бир чеккасида содир бўлаётган воқеалар ва ҳаракатларнинг тез тарқалиб кетаётганини ҳисобга олганда, бу масаланинг аҳамияти ва долзарблити янада ортиб бормоқда.

Фикримни соддароқ қилиб тушунтиришга уриниб кўраман.

Агар аср бошидаги ҳаёт ва тафаккур тарзи билан

бугунги кунни қиёсласак, ер билан осмонча фарқни яққол күрамиз. Техник тараққиёт ҳозиргидек юксак босқичга күтарилимаган бир даврда дунёning тартиботи ҳам, одамлар ўртасидаги муносабатлар ҳам, бинобарин, маънавий-мафкуравий тушунчалар ҳам шунга мос равиша содда ва аниқ-равшан эди.

Яқинда Абдулла Қодирийнинг «Фирвонлик Малловой» деган кичик бир асарини ўқиб қолдим. Унда асримиз бошида Туркистонга поезд кириб келиши билан боғлиқ бир ҳангома кулгили шаклда акс эттирилади. Наманганга темир йўл тортилиб, синов паровози келадиган бўлади. Паровозни умрида кўрмаган одамлар уни буғ қуввати билан юрадиган «жонивор» деб тасаввур қилишади. «Ўзи қоп-қора бўлса, юрганда дам-бадам пишқирса, чанқаганда қичқирса, минг челаклаб сув ичиб, очиқканда бўкирса, бу - албатта, зўр бир ҳайвон бўлса керак», деб ўйлашади. Кимdir унга «қора айғир» деб ном ҳам қўяди. Синов паровози келишидан бирор кун илгари уни кутиб олишга тайёргарлик кўрилади. Станция ёнига «қора айғир»га атаб ўн арава кўк беда, эллик пудча арпа тайёрлаб қўядилар...

Албатта, бу асарда жиндак муболага, ҳазил-мутоиба ҳам йўқ эмас. Лекин у ўша пайтдаги одамларнинг тасаввурларию дунёқарашлари нақадар одми, содда, самимий бўлганини ҳам кўрсатади. Шу билан бирга, бу фақат ўзбек халқига хос хусусият эмас, бошқа халқларнинг ҳам ўша даврдаги турмушини кўздан кечирсангиз, шунга яқин жихатларни учратиш мумкин.

Энди шундай ҳолатни ҳозирги кунда тасаввур қилиш мумкинми? Айтайлик, компьютер, факс, «уяли» телефон, параболик антенна, электрон почта каби мўъжизалар ҳаётимизга нисбатан яқинда кириб келди. Лекин ҳозир шу мўъжизалар билан юртимизнинг зинг олис ва чекка қишлоғида яшаётган мактаб ўқувчисини ё бўлмаса бирор отахонни ҳайратга солиш мумкинми? Эҳтимол, улар бу нарсаларга бирпаст ҳайрон бўлиб турар, аммо кейин

худди бу асбобларни умр бўйи биладигандек тезда кўни-киб, ўзлаштириб кетади.

Айтайлик, ҳозир жаҳоннинг олис бир бурчагида қан-дайдир воқеа содир бўлса, зум ўтмай бутун дунёга маъ-лум бўлади. Ва бу воқеа ер юзининг бошқа бир четида дарҳол акс-садо беради. Биздан узоқ-узоқ минтақалар ва ҳудудларда рўй бераётган яхши ва ёмон ишлар, улар-нинг таъсирлари ҳам ҳаётимизга яшин тезлигида, биздан сўраб-нетиб ўтирмасдан кириб келаверади. Замона-вий ахборот майдонидаги ҳаракат шунчалар тифиз, шун-чалар тезкорки, энди илгаригидек, ҳа, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво ўтириб бўлмайди.

Мана шу шарт-шароитларнинг барчаси ҳам маъна-вият, миллий мафкуранинг аҳамиятини янада кучайти-ради. Чунки, сир эмас, баъзан беозоргина бўлиб туюл-ган мусика, оддийгина мультфильм ёки реклама лавҳа-си орқали ҳам маълум бир мафкуравий мақсадлар ва ин-тилишлар ифодаланади.

Демак, бугунги кунда ғояни, фикрни тақиқ билан, маъмурий чоралар билан енгигиб бўлмайди. Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мум-кин.

Ҳар бир инсон, ҳар бир фуқаро буни яхшилаб тушу-ниб, мағиз-мағзига етиб олиши керак. Чунки жамият-нинг, жамият аҳлининг мустаҳкам ва равшан мафкура-си бўлмаса, ўз олдига қўйган аниқ бир мақсад-муддаоси бўлмаса, у муқаррар равишда инқирозга юз тутади.

Модомики, мақсад, ғоя ҳақида мулоҳаза юритаётган эканмиз, илгари айтган бир фикримни такрорлаб ўтсан, ўринли бўлар, деб ўйлайман.

Мақсад дегани - халқни, миллатни бирлаштирувчи, йўлга бошловчи бамисоли бир байроқ. Бу байроқ бутун Ўзбекистон халқининг руҳини, ғуур-ифтихорини, ке-рак бўлса, қудратини, орзу-интилишларини мужас-

самлаштирадиган улуг кучдир. Давлатимизнинг, халқи-мизнинг, эл-юртимизнинг мақсади ўзининг улуғворлиги, ҳаётийлиги ва ҳаққонийлиги билан ҳаммамизни жалб этадиган бўлмоғи лозим. Токи бу мақсад халқни - халқ, миллатни - миллат қила билсин, қўлимиизда енгилмас бир кучга айлансин.

Одамларнинг минг йиллар давомида шаклланган дунёқараши ва менталитетига асосланган, айни вақтда шу халқ, шу миллатнинг келажагини кўзлаган ва унинг дунёдаги ўрнини аниқ-равshan белгилаб беришга хизмат қиладиган, кечаги ва эртанги кун ўртасида ўзига хос кўприк бўлишга қодир гояни мен жамият мафкураси деб биламан.

Шўро даврининг мафкураси, коммунистик дунёқарашиб, агарки аслини суриштирсангиз, моҳият-эътиборига кўра, бизнинг турмуш тарзимизга, халқимизнинг табиатига тамоман бегона эди. Шунга қарамасдан, кишиларнинг онгига мажбуран сингдирилган бу сохта таълимотнинг салбий таъсири ҳануз сезилиб туради. Афсуски, биз бу сарқитлардан ҳали буткул халос бўла олганимиз йўқ.

Шунинг учун ҳам истиқлолга эришган кунимиздан бошлаб миллий мафкура, Ўзбекистон жамиятининг миллий гоясини яратиш масаласи долзарб бўлиб келмоқда.

Албатта, мафкурани бир кун ёки бир йилда яратиб бўлмайди. Чунки мафкура шаклланади, шакллантириб борилади. Унинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиши мумкин. Аммо бу тамойиллар реал ҳаётда ўз ўрнини топмаса, бундай мафкура фақат қофозда бўлади, холос. Шунинг учун ҳам, менинг фикримча, мафкурани шакллантириш жараёнида, авваламбор, мамлакатнинг бугунги ҳаёти, ўтмиши, келажаги, бутун тақдиди учун қайfurадиган, Ватан қисматини ўз қисмати деб биладиган кенг жамоатчиликнинг илфор дунёқарашиб ва тафаккурига асосланиш лозим.

Иккинчи шарт шундан иборатки, миллий тарихимиз ва умумбашарий тараққиёт ривожига унтилмас ҳисса қўшган олиму фузалоларнинг мафкура ва унинг жамият ҳаётидаги аҳамияти ҳақида қолдирган илмий мероси, фалсафий қарашларини ҳар томонлама ўрганиш даркор. Мен бу ўринда Абу Наср Форобий, Беруний, Ибн Сино, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Баҳоуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро каби улуг аждодларимизнинг шу мавзуга дахлдор асарларини назарда тутаяпман.

Масалан, Форобийнинг ўша машҳур «Фозил одамлар шахри» асарини эсга олайлик. Бундан минг йилча муқаддам яратилганига қарамасдан, бугунги ўқувчи ҳам бу асардан ҳозирги ҳаётнинг мураккаб муаммоларини ҳал қилишда аскотадиган муҳим фикр ва йўл-йўриқларни топа олади.

Мен миллий мафкура хусусида бош қотираётган олимларимиз, маънавият ва маърифат соҳаси ходимларига ер юзида инсоният ва давлатчилик пайдо бўлганидан бўён шаклланган жамиятнинг ривожланиш қонуниятларини теран ўрганиш, кишилик тарихининг юксалиш ва таназзул даврларини, тараққиётни ана шу инқиrozлардан омон сақлаб қолувчи ижтимоий-маънавий омилларни ҳар томонлама тадқиқ этган ҳолда бирон хуносага келишни тавсия этган бўлур эдим.

Шу муносабат билан бу мафкуранинг шаклланишида кимнинг манфаатлари ва қарашлари юзага чиқиши керак, деган савол туғилади.

Борди-ю бу саволга мендан жавоб сўралса, даставвал, Ўзбекистонда яшаётган, ўз тақдири тимсолида минг-минглаб кишиларнинг тақдирини мужассамлаштирган ватандошимизнинг ҳаётини, унинг орзу-интилишларини, бугун ва эртаниги кунга бўлган умидворлигини ўзимча тасаввур қилишга уриниб кўрардим. Ўзимни шу одамнинг ўрнига қўйиб, унинг қўзи, идроки, тафаккури, ёндашуви билан келажакка қарадим.

Содда қилиб айтганда, жамиятимизнинг мафкураси шу жамиятнинг таянчи бўлмиш оддий инсон ва унинг манфаатларини ифода этиши, халқимизнинг бехатар, тинч-омон, фаровон, бадавлат турмушга эришиши учун куч-ғайрат манбаи бўлиши лозим.

Ўзбекистоннинг миллий мафкураси мамлакатимизнинг мана шу минтақада, ён-атрофдаги давлатлар орасида ва жаҳон миқёсида ўзига муносаб ўринни, яна ҳам аниқроқ айтадиган бўлсак, ўзининг ихтисосини тўғри ва холисона англаб, шу асосда изчил ҳаракат қилишимиз учун хизмат этиши зарур.

Хўш, миллий ғоя, миллий мафкура нималарни ўзида мужассамлантириши ва қандай талабларга жавоб берishi керак?

Миллий мафкура, авваламбор, ўзлигимизни, муқаддас анъаналаримизни англаш туйғуларини, халқимизнинг кўп асрлар давомида шаклланган эзгу орзуларини, жамиятимиз олдига бугун қўйилган олий мақсад ва вазифаларни қамраб олиши шарт.

Иккинчидан, жамиятимизда бугун мавжуд бўлган хилма-хил фикрлар ва ғоялар, эркин қарашлардан, ҳар қандай тоифалар ва гуруҳларнинг интилишилари ва умидларидан, ҳар қандай инсоннинг эътиқоди ва дунёқарашидан қатъи назар, уларнинг барчасини ягона миллий байроқ атрофида бирлаштирадиган, халқимиз ва давлатимизнинг дахлсизлигини асрайдиган, эл-юртимизни энг буюк мақсадлар сари чорлайдиган ягона ғоя - мафкура бўлиши керак.

Учинчидан, миллий мафкурамиз ҳар қандай миллатчилик ва шунга ўхшаган унсурлардан, бошқа злат ва халқларни менсимаслик, уларни камситиш кайфияти ва қарашларидан мутлақо холи бўлиб, қўшни давлат ва халқлар, умуман, жаҳон ҳамжамиятида, халқаро майдонда ўзимизга муносаб ҳурмат ва иззат қозониша пойдевор ва раҳнамо бўлиши даркор.

Тўртинчидан, миллий ғоя, биринчи навбатда ёш ав-

лодимизни ватанпарварлик, эл-юрга садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбига инсонпарварлик ва одамийлик фазилатларини пайванд қилишдек олижаноб ишларимизда мададкор бўлиши зарур.

Бешинчидан, у Ватанимизнинг шонли ўтмиши ва буюк келажагини узвий боғлаб туришга, ўзимизни улуг аждодларимиз боқий меросининг муносиб ворислари деб ҳис қилиш, шу билан бирга, жаҳон ва замоннинг умумбашарий ютуқларига эришмокқа йўл очиб берадиган ва шу мақсадларга муттасил даъват қиласидиган фоя бўлиши керак.

Миллий фоя, миллий ифтихор кундалик машақкатли ишларимизда ва бунёдкорлик фаолиятимизда кучимизга — куч, гайратимизга — гайрат қўшиб, ҳақиқатан ҳам келажаги буюк давлат қураётганимизга мустаҳкам ишонч бағишлаб, рухимизни баланд, белимизни бақувват қилишига ишонаман.

Миллий мағкура воситасида элу юрт бирлашади, ўз олдига буюк мақсадлар қўяди ва уларни адо этишга қодир бўлади.

Миллатнинг, халқнинг ҳамжиҳатлиги эса ҳар қандай тараққиётнинг гаровидир.

САВОЛ: Сиз мустақил давлатнинг етакчиси сифатида фаолиятингизнинг дастлабки кунидан бошлаб мамлакатимизда таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилишдек фоят муҳим ва мураккаб ишга бевосита раҳбарлик қилиб келмоқдасиз. Сизнинг ташаббусингиз билан бу борада амалга оширилган улкан ишларнинг баъзиларини эслаб ўтсак: вилоятларимиз марказларида ўнга яқин университетлар ташкил этилди, истиқололга қадар бизда, умуман, бўлмаган бир қанча олий ўқув юртлари, жумладан, Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия, Жаҳон тиллари дорилғунунлари, Давлат ва жамият қурилиши, Банк-молия, Ички ишлар, Қуролли Кучлар академиялари, Кончилик институти, Фуқаро авиацияси институти каби янги таълим даргоҳлари очилди, замонавий лицей ва коллежлар таъсис қилинди, «Улугбек»,

«Умид», «Устоз» каби жамғармалар тузилиб, ривожланған хорижий мамлакатлардаги әнг нуфузли олий үқув юртларига юзлаб ёшлар ўқишига юборилди, муаллим-мурраббийларнинг билим ва савиясини юксалтириш борасида жиддий ишлар амалга оширилмоқда.

Ўтган йили Олий Мажлис сессиясида қабул қилинған Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастури ғоясининг бош ташаббускори ва ташкилотчиси ҳам мамлакат Президенти бўлганини кенг жамоатчилик яхши билади. Яқинда матбуотда Сиз имзо чеккан яна иккита мухим ҳужжат эълон қилинди. Уларнинг биринчиси «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида», иккинчиси эса «Ўзбекистон Республикасида ўрта маҳсус, қасб-ҳунар таълимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида» деб аталади. Сизнинг сиёсатингизда таълим-тарбия масаласига бу қадар катта эътибор берилишининг сабаблари нимада?

ЖАВОБ: Мен Абдулла Авлонийнинг «Тарбия биз учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат - ё фалокат масаласидир» деган фикрини кўп мушоҳада қиласман.

Буюк маърифатпарварнинг бу сўзлари асримиз бошида миллатимиз учун қанчалар мухим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги кунда биз учун ҳам шунчалик, балки ундан ҳам кўра мухим ва долзарбdir.

Чунки таълим-тарбия—онг маҳсули, лекин, айни вактда, онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ўзgartирмасдан туриб, онгни ўзgartириб бўлмайди. Онгни, тафаккурни ўзgartирмасдан туриб эса биз кўзлаган олий мақсад—озод ва обод жамиятни барпо этиб бўлмайди.

Кўриб турганимиздек, буларнинг барчаси бир-бири билан занжир каби чамбарчас боғлиқ масалалардир.

Мен кўп йиллар давлат режалаштириш идораларида ишлаганман. Хизмат тақозосига кўра, фан ва таълим масалалари билан ҳам шуғулланганман. Шу сабабли, совет таълим тизимининг барча жиҳатларини яхши биламан, деб айта оламан.

Бизга мерос бўлиб қолган таълим-тарбия тизимининг маълум бир маъқул жиҳатлари билан бир қаторда унинг энг номақбул томони шундан иборат эдики, ўқув жараённида ўқувчи ва талабаларни мустақил ва эркин фикрлашга йўл қўймаслик, ҳар қайси ўқув юртини битириувчиларнинг билимига қараб эмас, аввало, уларнинг собиқ совет тузумига ва сохта гояларга садоқатини ҳисобга олиб баҳолаш ва ҳаётга йўллаш тамойили асосий ўринни эгаллар эди. Кўп жойларда сифат ўрнига сон кетидан қувиш устунлик қиласарди. Кўпчилик ҳакиқий билим ёки малака орттириш мақсадида эмас, амал-тақал қилиб дипломли бўлиб олиш илинжида техникум ёки институтларга кирап эди. Бу тузумдан бизга қолган мерослар ичидаги шунга ўхшаган салбий асоратларни, афсуски, ҳозир ҳам сезиб турибмиз.

Бу тизим Ватанига, халқига, миллатига фидокор, мустақил фикрлайдиган, бирон-бир масалани онгли равишида, масъулият билан ҳал қиласадиган, изланувчи, янгиликка интилевчи кадрларни эмас, асосан, саёз савияли ходимларни, муте кишиларни минг-минглаб етиштирган эди. Жамиятимизни янгилаш, ислоҳотларни ҳаётга татбиқ этиш, бозор иқтисодиёти асосларини барпо қилишга ўтар эканмиз, ана шундай онги қотиб қолган, азму шижаотдан йироқ, эл-юрт манфаати учун куйиб-ёнмайдиган кадрлар муттасил равишида ишнинг белига тепиб туришини ҳисқилдик, очигини айтсам, ҳозир ҳам сезаяпмиз.

Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ бутун мамлакат миқёсида таълим-тарбия, илм-фан, қасб-хунар ўргатиш соҳаларини ислоҳ қилишга ниҳоятда катта зарурат сезила бошлади. Бусиз жамиятимизнинг бирон-бир соҳасини ўзгартиришга киришиб бўлмас эди. Ислоҳотларнинг тақдири ва самараси, биринчи навбатда, кадрларнинг савиясига, уларнинг замон ва тараққиёт талабларига нечоғли жавоб беришига тақалиб қолар эди. Юртимизнинг эртанги ҳаёти ва тақдири, аввалимбор, шу муаммоларни узил-кесил ечиш

билин чамбарчас боғланганини ҳар қайси фикрловчи одам англаши қийин эмас.

Шу сабабли ҳам биз ниҳоятда мураккаб, кўп вақт ва кўп маблағ талаб этадиган ана шу вазифани адо этишга киришдик. Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастурини ишлаб чиқиши билан боғлиқ жараён узоқ йиллар мобайнида бу соҳада талай муаммолар йигилиб қолганини кўрсатди. Мен бунга ушбу дастур лойиҳаси устида саккиз ой мобайнида ишлаш жараёнида шахсан амин бўлдим. Шунинг учун ҳам бу оғир, масъулиятли, аммо ҳал қилишни асло пайсалга солиб бўлмайдиган инни қадам-бақадам, изчиллик билан бажаришга бел боғладик.

Ишончим комил: агар бу ислоҳотни муваффақиятли равишда амалга ошира олсак, тез орада биз ҳётимизда ижобий маънодаги «портлаш эффиқти»га, яъни унинг самарасига эришамиз.

Бу нима дегани?

Кадрлар тайёрлаш Миллий дастуримизда, шу жумладан, ҳали сиз тилга олган икки ҳужжатда назарда тутилган вазифалар тўлиқ амалга ошган тақдирда улар, биринчидан, ижтимоий-сиёсий иқлимга ижобий таъсир қиласи ва натижада мамлакатимиздаги мавжуд мухит бутунлай ўзгаради.

Иккинчидан, таълимнинг янги модели ишга тушгач, инсоннинг ҳётдан ўз ўрнини топиш жараёни тезлашади. Ҳар қандай одам ҳам ўсмирилик чоғида, эндинина вояга етиб келаётган даврида жамиятдан муносиб ўрнини топиши керак. Акс ҳолда бу нарса нохуш оқибатларга, баъзан эса оғир фожиаларга, ҳатто ижтимоий ларзаларга ҳам сабаб бўлади. Ўша йигит-қизларимизнинг ишда, турмушда, оила ва жамоа орасида ўз ўрнини тополмаслик ҳолатлари уларнинг жамиятда ўз қадрини йўқотишига олиб келади. Ўз қадрига, ўз шаънига эга бўлмаган инсон ҳётда кўп-кўп тўсиқларга дучор бўлади, бекарор ва салбий таъсирларга тез берилади, унинг шахс сифатидаги емирилиши ҳам тез кечади.

Биз жорий этилаётган мазкур таълим модели орқали, аввало, ана шу вазиятнинг олдини оламиз. Қолаверса, ёшларни муайян бир ихтисосга эга қилиб, ҳаётга йўлланма берамиз. Дунёга умид билан қадам қўйиб келаетган навниҳол инсон ҳаётдан муносиб ўрнини топса, турмушидан, тақдиридан, Ватанидан рози бўлиб яшайди, умр бўйи бунёдкорлик фаолияти билан машғул бўлади.

Бу foят муҳим ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга бўлган масаладир.

Учинчидан, таълимнинг янги модели жамиятда мустақил фикрловчи эркин Шахснинг шаклланишига олиб келади. Ўзининг қадр-қимматини англайдиган, иродаси бақувват, иймони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган инсонларни тарбиялаш имконига эга бўламиз. Ана шундан кейин онгли турмуш кечириш жамият ҳаётининг бош мезонига айланади. Шунда одам оломон бўлиб, ҳар лаҳзада серкага эҳтиёж сезиб эмас, аксинча - ўз ақли, ўз тафаккури, ўз меҳнати, ўз масъулияти билан, онгли тарзда, озод ва хур фикрли инсон бўлиб яшайди. Бундай одамлар уюшган жамиятни, улар барпо этган маънавий-руҳий муҳитни сохта ақидалар, бақириқ-чақириқлар, ҳавоий шиорлар билан асло бузиб бўлмайди. Уларни ўzlари ақл-идрок ва қалб амри билан танлаб олган ҳаётий мақсадлардан чалғитиб ҳам бўлмайди.

Тўртинчидан, таълимнинг янги модели жамиятимизнинг потенциал кучларини рӯёбга чиқаришда жуда катта аҳамият касб этади. Ҳар қайси инсонда муайян даражада интеллектуал салоҳият мавжуд. Агар шу ички қувватнинг тўлиқ юзага чиқиши учун зарур бўлган барча шарт-шароит яратилса, тафаккур ҳар хил қотиб қолган эски тушунча ва ақидалардан халос бўлади. Ва ҳар қайси инсон Аллоҳ таоло ато этган ноёб қобилият ва истеъодидини, аввало, ўзи учун, оиласининг, миллати ва халқининг, давлатининг фаровонлиги, баҳт-саодати, манфаати учун тўлиқ баҳшида этса, бундай жамият шу қадар кучли тараққиёт-

га эришадики, унинг суръат ва самарасини, ҳатто, тасаввур қилиш ҳам осон эмас. Олдимизда турган буюк мақсадларга эришишда жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси қўшадиган ҳисса шу ҳисобдан бекиёс бўлиши муқаррар. Мен «портлаш эффиқти», деганда айнан шундай ҳолатни назарда тутмоқдаман.

Бешинчидан, биз фуқаролик жамияти қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз. Бу соҳада дастлабки, аммо муҳим қадамлар қўйилди. Ишончим комилки, вақти-соати келиб, бугунги ўтиш даври учун зарур бўлган кучли давлат функциялари ва аломатлари астасекинлик билан тадрижий равишда кучли жамият зими масига ўтади. Мана шу йўл, мана шу назарий масаланинг моҳиятини атрофлича ёритиш, уни ҳётимизда, амалиётимизда ҳал қилувчи сиёсатга айлантириш нафакат бугунги, балки эртанги кунимизнинг ҳам энг муҳим ва долзарб вазифасидир. Таракқиётнинг умумбашарий қонуниятлари, инсониятнинг кўп йиллик ҳаётида синовлардан ўтиб, ижобий натижалар берган тажрибалар худди шу йўлни тақозо этади.

Биз бир нарсани яхши англаб олишимиз керакки, умумий ва маҳсус билимларга эга, онгли, тафаккури ҳар хил «измлар»дан озод, замонавий дунёқараш, миллий ва умуминсоний қадриятларга ворис бўлган инсонларгина фуқаролик жамиятини барпо этишга ва уни янада такомиллаштиришга қодир бўлади.

Бу моделдан кўзланган яна бир мақсад бор. Унинг воситасида биз дунёдан муносиб ўрин олишга, ўзбек номини янада кенг ёйиб, тараннум этишга эришамиз.

Бугун ҳалқаро ҳаёт, кишилик тараққиёти шундай босқичга кирганки, энди унда ҳарбий кудрат эмас, балки интеллектуал салоҳият, ақл-идрок, фикр, илфор технологиялар ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Амир Темур бобомизнинг «Куч —адолатда» деган машҳур таъбирини бугунги кунга нисбатан қўллаб айтадиган бўлсак,

мен унга қўшимча қилиб «Куч - билим ва тафаккурда», деган бўлардим. Келгуси асрда бу тамойил янада кучаяди ва ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларини қамраб олади. Бинобарин, халқаро майдонда биз бошқа мамлакатлар билан соғлом фикр мусобақасига, ижодий рақобатта киришмоғимиз лозим бўлади. Бизнинг келажагимиз мана шу мусобақа ва рақобатга қай даражада бардош бера олиши-мизга боғлиқ. Ўйлайманки, бунинг учун миллатимизнинг салоҳияти ҳам, ақл-заковати ҳам етарли.

Мана, яқинда «Умид» жамғармаси орқали Европа, Осиё ва АҚШнинг энг нуфузли университетларида ўқиётган талабаларимиздан ўн беш нафари магистрлик ва бакалаврлик илмий даражаларига муддатидан олдин сазовор бўлгани ҳақида хабар олдик. Мен бу хушхарни эшитиб, худди ўзимнинг ўғил-қизларим шундай ютуққа эришгандек бениҳоя хурсанд бўлдим. Бу - ҳаётимдаги энг қувончли воқеалардан бири бўлди десам, муболага бўлмайди. Ўзбек миллатининг, ўзбек фарзандларининг қобилият, зеҳн-заковат, тиришқоқлик борасида бошқа ҳеч бир миллат ёки халқдан қолишадиган жойи йўқ. Фақат мавжуд интеллектуал имкониятларимизни тўлиқ ишга солишимиз, улардан мукаммал тарзда фойдалана билишимиз зарур. Ота-боболаримиз шуҳратининг соясига маҳлиё бўлиб юрадиган даврлар энди ўтди. Бугун жаҳон биздан ўз сўзимизни айтишимизни, ўз тафаккуrimизни намоён этишимизни талаб қилмоқда. Бошқа халқлар, бошқа миллатлар бизга ётсираб-беписанд қарамаслиги, балки бизни эътироф этиши, бизни эҳтиром этиши керак. Биз ана шу юксак муносабат ва ҳурматта лойик бўлишимиз даркор.

Тўққизинчи— ўн бешинчи асрларда маърифатли дунё бухорийлар, фарғонийлар, хоразмийлар, берунийлар, ибн синолар, улугбекларни қанчалик иззат-икром қилган бўлса, йигирма биринчи асрда биз халқимиз, миллатимизга нисбатан ана шундай эҳтиромни қайтадан қўлга

киритишимиз керак. Ўша даврда улуг аждодларимиз асос солган ва оламга донг таратган илмий мактабларни замонавий шаклда қайтадан тиклашимиз лозим.

Такрор айтаманки, бунга таълим-тарбия тизими니 тубдан ислоҳ қилиш билангина эришиш мумкин. Аслида таълим-тарбия соҳасидаги ислоҳотнинг чегараси ва поёни йўқ. Токи ҳаёт давом этар экан, таълим ҳам, тарбия ҳам замон ўртага қўяётган янги-янги талабларга кўра муттасил равишда ўзгариб-янгиланиб бораверади. Факат, биз бу соҳадаги дастлабки қадамларни тўғри қўя олсак, пойдеворни мустаҳкам қилиб барпо этсак, мен шунга ишонаманки, бугунги авлод унинг самарасидан баҳраманд бўлажак, келгуси авлод эса бизнинг қилган шу ишларимизни эҳтиром ва миннатдорлик туйфуси билан эслайди.

САВОЛ: Сиз шуғулланадиган фоят кўламдор ва серқирра масалалар, адо этадиган вазифалар бири-биридан муҳим ва зарур. Уларнинг барчаси мамлакат ва жамият, ҳар қайси фуқаронинг ҳаёти, келажаги учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Аммо Сизнинг фаолиятингиздаги энг устувор йўналиш, энг олий мақсад нимадан иборат?

ЖАВОБ: Агар бу саволга бир оғиз сўз билан жавоб бериш лозим бўлса, мен «халқимнинг омонлиги», деб айтган бўлардим. Содда қилиб айтганда, элу юртимизнинг осойишталиги, осмонимизнинг мусаффолиги, сарҳадларимизнинг бехатарлиги, бугунги кунимиздан розилик, эртанги ҳаётга ишонч, оналаримиз ва фарзандларимиз юзидаги табассум, бу - мен ўз фаолиятимда интиладиган энг олий мақсаддир. Халқимнинг осойишталиги ва фаровонлиги мен учун ҳамма нарсадан афзал.

Бу дунёда инсон ўз меҳнати, ақл-ғайрати билан кўп нарсага эришиши мумкин. Бойликка ҳам, шон-шуҳратга ҳам, илмий, ижодий қашфиётларга ҳам, оила, севги баҳш этадиган баҳту саодатга ҳам. Факат бунинг учун, аввало, инсоннинг уйида, маҳалла-кўйида, ютида, қисқача айтганда, одамнинг кўнглида тинчлик-хотиржам-

лик ҳукм суриши керак. Узоқда бормайлик, мана шу Миллий дастурдан кўзланган мақсадларни амалга оширип учун ҳам, энг аввало, тинчлик-омонлик даркорлигини бугун ким инкор эта олади, дейсиз!

Мен бу тўғрида илгарилари ҳам кўп бор айтганман. Аччиқ тажрибалар асосида туғилган ва қалбимга чуқур ўрнашган шу ҳаётий ҳақиқатни такрорлашдан толмайман: тинчлик-омонлик бўлса, ҳамма нарса бўлади—ислоҳот ҳам, бозор иқтисодиёти ҳам, жамиятимизнинг янгиланиши ҳам. Аслида ҳаётимиздаги бугунги барча ислоҳот, демократик ўзгаришлардан кўзланган мақсад—юртошларимизнинг турмушини фаровон қилиш, уларнинг ҳақ-хуқуқлари, манфаатларини ҳимоя этиш.

Бизнинг сиёсатимизнинг бош йўналишини Ўзбекистон хавфсизлиги ташкил этади. Албатта, ҳозирча турмушимиз биз орзу этган даражада эмас. Ҳали етишмовчиликлар, қийинчиликлар ва йўлимизда тўсиқлар ҳам оз эмас. Аммо шундай мураккаб бир вазиятда одамлар омонлиги, мамлакатимиз тинчлигини таъминлашга эришайдиганимиз, ўйлайманки, бизнинг энг катта ютуғимиздир.

Чуқурроқ мулоҳаза юритиб қарайдиган бўлсак, шу ҳолни кўрамизки, Ўзбекистон дунёдаги етакчи давлатларнинг, турли-туман сиёсий кучларнинг бир-бирига зид манфаатлари ўзаро муттасил тўқнашиб турадиган бир майдонда жойлашган. Биз буни истаймизми-йўқми, тарих, тақдир тақозоси шундай. Юртимиздаги беҳисоб табиий бойликлар, унинг геостратегик шароити жаҳонда бизга нисбатан фақат хайриҳоҳлик ёки ҳавас туйғусини эмас, балки ҳасад, қора ниятларни ҳам уйғотиши сир эмас.

Харитага диққат билан разм солсангиз, мамлакатимизни этник, демографик, иқтисодий ва бошқа муаммоларнинг оғир юки остида қолтан мамлакатлар қуршаб олганини кўриш мумкин. Бунинг устига, Ўзбекистон диний экстремизм, этник жанжаллар, наркобизнес ва ҳар

хил ташқи кучларнинг таъсирида ички низолар авж олган Афғонистон каби бекарорлик ўчоғи билан чегарадош. Олти йилдирки, қўшни Тожикистонда нотинчлик ҳукм сурмоқда.

Минтақамиздаги мавжуд муаммолар камдек, яқинда қўшни давлатлардан бири - Ҳиндистон ядро синовлари ни ўтказиб, янги бир таҳлика манбани вужудга келтирди. Бу нарса минтақадаги барқарорлик мувозанатига жиддий заарар етказди. Бунга жавобан шу ҳудуддаги бошқа бир давлат, яъни Покистон ҳам ядро синовлари ўтказиш харакатига тушиб қолди. Демак, минтақамизда ядро хавфи мавҳум хатардан реал хавфга айланиб бормоқда.

Табиийки, буларнинг барчаси бизни ташвишлантирмасдан қўймайди. Ўз навбатида биз ҳам давлатимизнинг мудофаа салоҳиятини мустаҳкамлаш ва ҳар қандай таҳдид балосидан сақланиш учун зарур ҳимоя чораларини кўришга мажбур бўламиш.

Хеч сир эмаски, бугунги кунда хавфсизликни таъминлаш, хатарларнинг олдини олиш қанчалар мураккаб, нозик ва қалтис бир масала. Буни, албатта, билган билади, билмаган билмайди. Хўш, ўйлаб кўрайлик-чи, мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлаш биз учун қанчага тушмоқда? Ўзи, хавфсизликнинг баҳоси борми? Умуман, тинчлик-омонлик, барқарорликни пулга чақибўлчаб бўладими?

Мен бу фикрларни фуқароларимиз, ватандошларимиз юртимиздаги тинчлик, барқарорликнинг қандай қийинчилик, қандай меҳнат-машакқатлар эвазига қўлга киритилаётганини озми-кўпми тасаввур қилишлари учун айтаяпман.

Яратганимизга минг қатла шукроналар бўлсинки, биз ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий соҳаларда, ҳам хавфсизликни сақлаб қолиш борасида энг оғир ва мураккаб даврни бошимиздан эсон-омонлик билан кечирдик. Ҳалқимизнинг

донолиги, бағрикенглиги, сабр-бардоши бизни ҳар қандай бало-қазолардан асраб, идрокимизни, ақл-заковатимизни чархлаб, юртимизда осойишталик ва миллаттараро, фуқаролараро тинчликни сақлаб қолишига хизмат қилди. Бугун энди ёруғ күнларга етганимиздан гурурланиб, янги-янги мэрралар сари қадам қўяётганимиз учун фахрланиб ишлаш ва яшашга асосимиз бор.

Халқимизни яна бир ҳақиқатни ҳеч қачон унутмасликка даъват этмоқчиман: эл-юртимизнинг, шу юртда яшаётган ҳар қайси инсоннинг эсон-омонлиги бизнинг энг катта ютуғимиз ва бойлигимиздир. Бу бойликни кўз қорачиғидай асраб-авайлаш, қадрига етиш - барчамизнинг муқаддас инсоний бурчимиздир (VII жилд, 84-102-бетлар).

ТАРИХИЙ ХОТИРАСИЗ КЕЛАЖАҚ ЙЎҚ

(Тарихчи олимлар ва журналистлар билан сұхбат)

Мустақилликка эришганимиздан кейин халқимизнинг ўз юрти, тили, маданияти, қадриятлари тарихини билишга, ўзлигини англашга қизиқиши ортиб бормоқда. Бу - табиий ҳол. Одамзот борки, авлод-аждоди кимлигини, насл-насабини, ўзи туғилиб вояга етган қишлоқ, шаҳар, хулласки, Ватанининг тарихини билишни истайди.

Хозир Ўзбекистон деб аталувчи ҳудуд, яъни бизнинг Ватанимиз нафақат Шарқ, балки умумжаҳон цивилизацияси бешикларидан бири бўлганини бутун жаҳон тан олмоқда. Бу қадимий ва табаррук тупроқдан буюк алломалар, фозилу фузалолар, олиму уламолар, сиёсатчилар, саркардалар етишиб чиқкан. Диний ва дунёвий илмларнинг асослари мана шу заминда яратилган, сайқал топган. Эрамизгача ва ундан кейин қурилган мурракаб сув иншоотлари, шу кунгача кўрку файзини, маҳобатини йўқотмаган осори атикаларимиз қадим-қадимдан юртимизда дехқончилик, ҳунармандчилик маданияти, меъморчилик ва шаҳарсозлик санъати юксак бўлга-

нидан далолат беради. Бешафқат давр синовларидан омон қолган, энг қадимги тошёузвлар, битиклардан тортиб, бугун кутубхоналаримиз жазинасида сақланаётган 20 мингдан ортиқ кўлёзма, уларда мужассамлашган тарих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, фалсафа, тиббиёт, математика, физика, кимё, астрономия, меъморчилик, дехқончиликка оид ўн минглаб асарлар бизнинг бекиёс маънавий бойлигимиз, ифтихоримиздир. Бунчалик катта меросга эга бўлган халқ дунёда кам топилади. Шунинг учун ҳам бу борада жаҳоннинг саноқли мамлакатларигина биз билан беллаша олиши мумкин, деб дадил айта оламан.

Ота-боболаримизнинг асрлар давомида тўплаган ҳаётий тажрибалари, диний, ахлоқий, илмий қарашларини ўзида мужассам этган бу нодир кўлёзмаларни жиддий ўрганиш даври келди. Чунки, ўзингизга маълум, шўролар замонида тарихий ҳақиқатни билишга интилиш рағбатлантирилмас эди, ҳукмрон мафкура манфатларига хизмат қилмайдиган манбалар халқ кўзидан иложи борича йироқ сақланаарди.

Аҳвол шу даражага борган эдики, ўз тарихимизни ўзимиз ёзиш хуқуқидан маҳрум бўлиб қолдик. Бирорлар томонидан яратилган тарих дарсликларини ўқир эдик. «СССР тарихи» деб аталган дарсликда Ўзбекистондай мамлакатга бор-йўғи 3-4 сахифа ўрин берилиб, тарихий воқеалар ва шахслар ҳақида нохолис фикрлар айтилар ёки, умуман, лом-мим дейилмасди. Фандаги бундай соҳтакорлик, кўзбўямачиликни бугун энг олис қишлоқларда яшаётган оддий фуқаро ҳам, мактаб ўқувчиси ҳам яхши билади. Энди, мустақиллик туфайли яққол намоён бўлаётган тарихий ҳақиқатни билишга, ўзлигини англашга чанқоқлиknинг туб сабаблари мана шунда, деб ўйлайман.

Олимларимиз тарихимизнинг турли даврларига доир рисолалар ёзишмоқда, тарихий мавзуда йирик насрий,

назмий, саҳна асарлари яратилмоқда. Оммавий ахборот воситалари маънавий қадриятларимизни кенг тарғиб қилаётгани, сұхбатлар, мулоқотларда фикрлар ранг-баранглиги пайдо бўлаётгани диккатта сазовор. Ёшларнинг Ватан, миллат тақдирини учун ўзларини масъул се-зид, бу баҳсларда дахлдорлик туйғуси билан иштирок этаётгани мени, айниқса, кувонтиради.

Чумчук сўйса ҳам қассоб сўйисин, деган гап бор. Мен тарихчи эмасман. Бу мавзуда ақл ўргатиш фикридан мутлақо йироқман. Лекин табиий бир савол туғилади: давлатчилик тарихимиз туб бурилиш палласига кирган бир пайтда ўзимизнинг замон ва макондаги ўрнимизни аник белгилаб олишимиз, насл-насабимиз, кимлигимизни билишимиз керакми-йўқми? Яъни, юртимизда фаол меҳнат қилаётган мұхтарам академиклар, олимлар, адиллар, ноширлар, авваламбор, тарихчиларимиз биргалашиб, мана шу саволларга жавоб топиши керакми-йўқми?

Назаримда, ўзбек халқининг тарихий ўтмиши, ўзлиги, маънавияти ҳақида гапираётганда, бизда чуқур илмий асосга таянган таҳлил, муайян масалаларда аник ёндашув етишмаяпти. Илмий тилда айтганда, яхлит концепция йўқ. Узликни англаш тарижни билишдан бошланади. Исботталаб бўлмаган ушбу ҳақиқат давлат сиёсати даражасига кўтарилиши зарур.

Миллат, мамлакат ҳақида катта-катта минбарларга чиқиб гапиришнинг ўзига хос масъулияти бор. Муайян воеа, шахсга муносабат билдираётганда, бу факат бир киши ёки муайян тоифадаги кишиларнинг нуқтаи назари бўлиши мумкинлигини унутмайлик. Ёмон томони шундаки, субъектив фикр юкувчан бўлади. Чуқур таҳлил, мантиққа асосланмаган бир ёқлама фикр одамларни, энг аввало, тарих ўқитувчиларини чалғитади. Улар эшитганларини ҳақиқат шу экан, деб ўқувчиларга ҳам етказишиади. Факат баҳс, мунозара, таҳлил меваси бўлган

хулосаларгина бизга түғри йўл кўрсатиши мумкин. Бу - биринчидан.

Иккинчи масала шундан иборатки, биз комил инсон тарбиясини давлат сиёсатининг устувор соҳаси деб эълон қилганмиз. Комил инсон деганда, биз, аввало, онги юксак, мустақил фикрлай оладиган, хулқ-атвори билан ўзгаларга ибрат бўладиган билимли, маърифатли кишиларни тушунамиз. Онгли, билимли одамни олди-қочди гаплар билан алдаб бўлмайди. У ҳар бир нарсани ақл, мантиқ тарозисига солиб кўради. Ўз фикр-ўйи, хулосасини мантиқ асосида қурган киши етук одам бўлади.

Эркин, демократик жамият қураяпмиз. Биз учун ёпиқ мавзунинг ўзи йўқ. Умумхалқ минбари - телевидениемиз, радиомиз, матбуотимиз бор. Яхши ниятли кишиларга чегараларимиз ҳамиша очик. Хориждан меҳмонлар келишашапти, биз чет давлатларга чиқаяпмиз. Кунда бўлмаса, кун ора ҳалқаро анжуманлар ўтиб турибди. Бизга мана шу анжуманларда манман деган олимлар билан хоҳланг иқтисод, хоҳланг сиёsat, хоҳланг тарих, маънавият соҳалари бўлсин, бемалол баҳслаша оладиган билимдон, зукко, маърифатли одамлар керак.

Нега мен маърифат сўзини кўп такрорлаб, унга алоҳида ургу бераяпман? Чунки, жамият тараққиётининг асоси, уни муқаррар ҳалокатдан қутқариб қоладиган ягона куч—маърифатдир. Асримиз бошида Туркистонда кечган воқеаларни бир эсланг. Нега бу ўлкада ўша йиллари маърифатчилик ҳаракати ҳар қачонгидан ҳам қучайиб кетди? Негаки, чор Россияси асоратига тушиб қолиб, буткул таназзулга юз тутган ўлкани уйфотишга, ҳалқнинг кўзини очишга фақат маърифат орқалигина эришиш мумкин эди. Маърифатпарварлик биз учун бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ, йўқотмайди ҳам. Ақлзаковатли, юксак маънавиятли кишиларни тарбиялай олсақкина, олдимизга қўйган мақсадларга эриша оламиз, юртимизда фаровонлик ва тараққиёт қарор топади. Агар шу муаммони ечолмасак, барча тоат-ибодатлари-

миз бир пул: тараққиёт ҳам, келажак ҳам, фаровон ҳаёт ҳам бўлмайди!

Айнан шунинг учун ҳам ўз пайтида республика Маърифат ва маънавият марказини ташкил этдик. Марказнинг вилоят, туман бўлимлари очилди. Гап ҳозир республика бюджетидан ажратилган катта маблағ ҳақида эмас. Керак бўлса, яна ёрдам берамиз. Мазкур соҳадаги ишларнинг талаб даражасида эмаслигини, ташкилотнинг расмиятчиликка берилиб кетаётганини қандай тушуниш мумкин? Бу ҳолни кўрганда беихтиёр, барака топқур, сен шўролар замонидаги домполитпросвещение, яъни сиёсий маориф уйи ходими эмассан, мутлақо бошқа одамсан, биз бу марказни факат маош олиш учунгина ташкил этмадик, дегингиз келади. Қолаверса, маънавият, маърифатни тарғиб қилиш ҳар бир зиёлиниңг виждан ишидир. Маърифатчи фидойи бўлмоғи керак. Тушунамиз, уларнинг ҳам тирикчилиги, бола-чақаси бор. Шунинг учун ҳам маош тайинлаб қўйибмиз. Лекин яна такрор айтаман: маърифатчи, энг аввало, фидойи бўлмоғи, ўзидан кечмоғи керак.

XX аср бошидаги маърифатчилик ҳаракати ҳақида гапиргандим. Ўша ҳаракатнинг намояндалари бойлик учун, шон-шуҳрат учун майдонга чиқишидими? Махмудхўжа Беҳбудий, Мунаввар Қори, Фитрат, Таваллоларга мактаб очганлари, халқни ўз ҳақ-хуқуқларини танишга даъват этганлари учун бирор маош тўлаганими? Бирор уларга ойлик берганми? Албатта, йўқ! Улар ўт билан ўйнашаётганларини, истибдодга қарши қурашаётганлари учун аёвсиз жазоланишларини олдиндан яхши билишган. Била туриб, онгли равишда мана шу йўлдан борганлар. Чунки вижданлари, иймонлари шунга даъват этган.

Энди асосий масалага ўтсак. Ҳўш, тарихнинг маънавиятимизда тутган ўрни қандай? Тарихни яхши билмасдан туриб, юксак маънавиятга эришиш мумкинми? Албатта, мумкин эмас! Маънавиятини тиклаши, туғилиб

ўсган юртида ўзини бошқалардан кам сезмай, бошини баланд кўтариб юриши учун инсонга, албатта, тарихий хотира керак.

Хар қайси инсон мен шу миллат фарзанди эканман, менинг аждодларим кимлар бўлган, миллатимнинг ибтидоси қайда, унинг оёққа туриши, тикланиш, шаклланиш жараёни қандай кечган, деган саволларни ўзига бериши табиий. Нега жаҳонга Аҳмад Фарғоний, Мухаммад Хоразмий, Ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Имом Бухорий, Амир Темур, Улугбек, Алишер Навоий, Бобур каби буюк сиймоларни берган бу миллат XVII-XIX асрларга келиб, то шу чоққача эришган юксалиш дарожаларидан тушиб кетди? Нега сўнгти уч аср мобайнида бошимиз қолоқликдан чикмай қолди? Аждодларимизнинг қаттиқ қаршилигига қарамай, чор Россиясининг ўлкамизни нисбатан осон забт этишида ана шу қолоқликнинг ҳам ўрни бўлмаганмикан?

Тарихий илдизини излаган одам, албатта, бир кун мана шундай саволларга дуч келади ва, аминманки, тўғри хуносалар чиқаради. Тарихий хотираси бор инсон - иродали инсон. Такрор айтаман, иродали инсондир.

Ким бўлишидан қатъи назар, жамиятнинг ҳар бир аъзоси ўз ўтмишини яхши билса, бундай одамларни йўлдан уриш, ҳар хил ақидалар таъсирига олиш мумкин эмас. Тарих сабоқлари инсонни ҳушёрликка ўргатади, иродасини мустахкамлайди.

Юқоридаги мулоҳазалардан табиий равишда шундай савол туғилади: хўш, Ўзбекистоннинг, ўзбек халқининг бугун кенг оммага етказишга арзидиган ҳақоний тарихи яратилдими-йўқми? Совет даврида ёзилган тарихни мен тарих санамайман. Ўзгалар ёзиб берган тарихни ўқитишга мутлако қаршиман. Мустамлақачи ўзига қарам бўлган халқ ҳақида қачон ҳолис, адолатли фикр айтган? Улар бор куч-ғайратларини Туркистоннинг ўтмишини камситишга, бизни тарихимиздан жудо қилишга сарфлагандар. Тарихдан жудо бўлиш нималигини яхши

билсангиз керак. Инсон учун тарихидан жудо бўлиш - ҳайтдан жудо бўлиш демақдир.

Хоразм давлати тарихини биз 2700 йиллик тарих деб биламиз. Лекин Россиянинг хоҳ ўтмишдаги, хоҳ бугунги кўзга кўринган бирор-бир тарихчисидан сўраб кўрингчи, шуни тан олармикин? Тан олмайди, билмайди, билишни хоҳламайди ҳам. Ўжарликнинг сабаби эса битта: башарти, тан олгудек бўлишса, тарихий хулосалари чиппакка чиқади, илмда сохта йўл билан борганлари фош бўлади. Энг мўътабар, қадимги кўллёзмамиз «Авесто»-нинг яратилганига 3000 йил бўлаяпти. Бу нодир китоб бундан XXX аср муқаддам икки дарё оралиғида, мана шу заминда умргузаронлик қилган аждодларимизнинг биз авлодларига қолдирган маънавий, тарихий меросидир. «Авесто» айни замонда бу қадим ўлкада буюк давлат, буюк маънавият, буюк маданият бўлганидан гувоҳлик берувчи тарихий ҳужжатдирки, уни ҳеч ким инкор этолмайди. Лекин, юқорида айтганимдек, бирон-бир хорижий журналистнинг, умуман, Farb адилларининг «Авесто»ни эслашганини билмайман. Хулоса шуки, олис-олис жойларда халқимиз, мамлакатимиз ўтмиши ҳақида айтилаётган мулоҳазаларнинг аксарият қисми сохта, ғайриилмийдир.

Мен билганимни айтаяпман, шундай хулоса чиқаришга мажбурман. Ажабланадиган жойи яна шундаки, тарихимиз ҳақида гап кетганда, биз ҳамон рус олимларининг тадқиқотларига таянамиз, иқтибос кўчирамиз. «Бартольд ундей деган, Гумилев бундай деган» ва ҳоказо. Мен рус олимларининг меҳнатини камситмоқчи эмасман. Лекин қачонгача биз тарихимизни бирорвларнинг нуқтаи назари, қаричи билан баҳолаймиз? Шундай улкан даврда юртимизда кечган давлатчилик тараққиёти, ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий ҳаёти атрофлича таҳлил этилган тадқиқотлар нега яратилмаяпти? Археология, Тарих, Шарқшунослик ва бошқа бир қатор институтларимиз бор. Мутахассислар нима билан машғ-

ул, қаёкка қарашаяпти? Ўзбек давлатчилиги қачон пайдо бўлган? Нима эмиш, Ўзбекистон XX асрнинг 20-йилларида, аниқроғи, 1924 йили давлат мақомини олган эмиш. Биз шу гапга ишонишимиз керакми? Мақтаниш эмас, янгидан шаклланаётган ўзбек давлатчилиги бошида турган инсон сифатида айтишга ҳаққим бор, керак бўлса, бу иш учун жонимни, борлиғимни беришга тайёрман. Чунки, ҳаётимнинг мазмуни шундан иборат. Лекин фактат бир мен эмас, бутун халқ билишни истайди: ўзбек давлатчилиги қайси асрда пайдо бўлди? Қандай тарихий босқичларни босиб ўтди? Мутахассислар, балки, тушунтириб берарлар, балки аниқ жавоблари бордир? Тарғибот, ташвиқот ишларини олиб бораётган олимлар, балки, аллақачон бир фикрга келишгандир? Лекин ҳозирча на матбуотдан, на дарслардан мен мана шу саволларга жавоб тополмадим.

Яна айтаман, бу соҳада ишлаётган олимларимизни танқид қилиш у ёқда турсин, айблашга ҳам ҳаддим сифмайди. Кўпчилик олимларимизнинг илмий тафаккури, қарашлари қайси даврда шаклланганини ҳам яхши биламан. Тарих оламида меҳнат қилаётганларни ватанпарвар, элпарвар сафдошларим, деб билганим учун уларга шу талабни қўймоқдаман: қачон лўнда, асосли қилиб ҳаққоний тарихимизни фарзандларимизга етказасизлар?

Давлатчилик бугунги кунда ўта сиёсий масала бўлиб турибди. Нега деганда, Ўзбекистонда давлатчилик бўлмаган, деб орқаваротдан ташвиқот юритаётган, шу фикрни онгимизга сингдирмоқчи бўлаётган, керак бўлса, халқаро жамоатчиликни шунга ишонтиришга уринаётган кучлар ҳали бор. Бундай ғаламисларнинг орасида қандай қилиб бўлса ҳам бизни яна собиқ СССРга қайтариш ниятида юрганлар йўқ дейсизми? Ўзбек тарихчиларининг бугунги кундаги асосий вазифаси мана шу даъвонинг пуч эканлигини исботлаш, давлатчилигимизнинг илмий нуқтаи назардан асосланган тарихини яратишдир.

Матбуотда ўтмишишимизга тааллукли бирор мақола чоп этилса, бирор-бир тарихий асар, хоҳ у илмий, хоҳ бади-й бўлсин, қўлимга тушиб қолса, албатта, ўқиб чикаман. Сиёсатчиман, арбобман деган одам, агар виждони бўлса, ўз халқининг тарихий ўтмишини билиши шарт.

Ҳаммамиз шу тупроқнинг сувини ичганмиз, нон-тузини еганмиз. Ҳаммамиз ўзимизни ўзбек санаймиз. Ўзбеклигимиздан фахрланамиз, фуурланамиз. Яқинда Муҳаммад Юсуфнинг бир шеърини ўқиб қолдим. Ўзбек номини тушуниш учун нималарни билиш кераклиги ҳақида ёзибди. Яхши шеър! Қани энди, олимларимиз ҳам мана шундай катта гояларнинг илмий талқинини берсалар.

Масалан, қадим аждодларимиз ҳаётининг асосини ўтроқ маданият ташкил этганми ё кўчманчими? Ўзбек халқининг шаклланишида қандай элатларнинг таъсири бўлган? Биламан, булар оғир саволлар. Лекин уларга жавоб топишимиш зарур.

Атрофимизда жойлашган баъзи давлатлар ва миллатларнинг вакилларида ҳам бизлар қатори ўз тарихларини бошқатдан ўрганиш, чуқурроқ ўрганиш туйгуларини сезиш мумкин. Балки, бу ҳам тўғридир. Ҳар бир халқ ниманидир ўзининг миллий ифтихори, деб билади. Ҳар хил китоблар чоп этишади, катта-катта анжуманлар ташкил қилинади. Аҳмад Яссавий бобомизнинг муқаддас меросини ўрганиш мақсадида гоҳ Туркистон, гоҳ Истанбул, гоҳ Измирда учрашувлар ўtkазилади. Мана шу учрашув-анжуманларда Ўзбекистон вакиллари, авваламбор, илмий-тарихий асосларга, чуқур тадқиқотларга суюниб, баъзи бир сохта уринишларга берилиб кетмасдан, ҳаққоний далил ва исботларни қурол қилиб олсалар, маъқул бўларди.

Яна қайтариб айтмоқчиман: биз ўзимизни миллат деб билар эканмиз, ўзбекчилигимиз ҳақида аниқ тушунчага эга бўлишимиз керак. Туркий тилли халқ бор, турк халқи бор. Фарқини ҳар бир фуқаромиз, аввало, фарзандларимиз билиб олсинлар. Нега шу масалалар бўйича тарихчи-

ларимиз оғизларига талқон солгандек миқ этишмайды?

Яқинда телевидениеда бир күрсатув берилди. Хунлар давлати, қачонлардир шу давлатни бошқарған Атилла ҳақида. Шу Атилла Волгабүйи, Астрахань чүллари ни ишғол қилиб, Шарқий Европага ўтибди, кейин Фарбий Европани ҳам забт этиб, Румгача борибди ва уни иккига, яъни - Рум ва Византияга бўлиб ташлабди.

Рус, умуман, Фарб манбаларида, адабиётларида хунларни «гун» дейишади. Хунлар Атилла бошчилигига Румга бостириб кириб, уни батамом вайрон қилишган. Бу воқеалар тахминан IV аср охири - V асрнинг биринчи ярмида бўлган. Кўрсатув бошловчиси, олим одам завқшавқ билан Атилланинг кимга уйланганини, тўй кечаси кимнинг кўрсатмасига кўра, ким томонидан заҳарлаб ўлдирилганигача оқизмай-томизмай томошибинга етказди, ҳатто Атилланинг туғилган кунигача аниқ айтди. Ўша олимдан Берунийнинг туғилган кунини айтиб беринг, десангиз, айта олармикин, Худо билади. Қизифи бу ёқда, энди давомини эшитинг: нима эмиш, Хунлар муккасидан айш-ишратга берилган румликларни майпарастликдан жудо қилиб, қонларига соғлом қон бўлиб қўшилган эмишлар ва шу йўл билан уларнинг умрига умр қўшибдилар. Румга маданиятни ҳам хунлар олиб келган экан.

Ваҳоланки, Фарбда Атиллани маданият олиб келган шахс эмас, улуғ бир цивилизацияни ер билан яксон қилган босқинчи сифатида эслашади. XXI асрга қадам қўймоқдамиз. Орадан шунча вақт ўтган бўлса ҳам улар Атилланинг қилмишларини унуганлари йўқ.

Қалмоқ дўстларимиздан бири яқинда менга ёстиқдек китоб совфа қилди. Ушбу китобда ёзилишича, нима денг, Атилланинг байроғида хоч тасвири бўлган эмиш. Муаллиф бу билан нима демоқчи?

Демоқчики, насронийлик ҳам Европага сахродан келган. Яна бир қизик хулосага дуч келдим. Биз ўзбеклар ҳам ўша Атилланинг авлодлари, ворислари эмишмиз. Бу билан фахрланишимиз керак экан. Биринчидан, бундай

ўта жиддий хулоса чиқаришга ҳозирча ҳеч қандай асос ёки замин борлигини ҳеч ким исбот қилолмаса керак. Иккинчидан, босқинчига ворис бўлиш фахрли мартаба эмас, иснод-ку! Бу иғвога учсак, эрта Европа биз тўғри-мизда нима дейди? Бу гап қаердан чиқди, кимга керак бу сохта обрў?!

Биз ўзбекларни улуг, бунёдкор ҳалқ деб дунёга та-раннум этајпмиз ва аслида ҳам шундай. ЮНЕСКОнинг Париждаги қароргоҳида Амир Темур бобомизнинг тўйла-рини ўтказишдан мақсад нима эди? Комил бу инсон-нинг, энг аввало, буюк давлат асосчиси, буюк бунёд-кор, ижодкор шахс бўлганини, фан, маданиятга ҳомий-лик қилиб, жаҳон цивилизацияси тараққиётига бекиёс ҳисса қўшганини олам аҳлига билдириш эди.

Жаноб Жак Ширакнинг ўзи иштирок этган бу анжу-манда мен мазкур фикримни ишончли манбалар асосида исботлаб беришга ҳаракат қилдим. Айтдимки, давлатчи-лигимиз асосларини яратиб кетган Темур бобомиз фай-рат-шижоати, юксак ақл-заковати, тадбиркорлиги, эл-парварлиги билан бизга ҳамиша ибрат намунаси бўлиб қолғусидир. Биз у зоти олийдан ҳамиша руҳий мадад оламиз.

Суриштириб кўрилса, Парижда ва, умуман, Евро-пада ҳам Соҳибқирон бобомизнинг обрўсини тўкишга уринишлар бўлган. Буюк саркардалигини тан олган ҳолда, уни, айтишга тил ҳам бормайди, ёвузликда айблашган. Бунга ҳеч қандай мантиқий асос йўқлигини исботлаб бериш қийин эмас. Инсон бир пайтнинг ўзида ҳам бунёд-кор, ҳам ёвуз бўлиши мумкин эмас. Не-не мадрасаю мас-жидлар, олий кошоналарни қурган, не-не олиму фуз-лоларнинг бошини силаган, Куръони каримни ёд билган инсон ёвуз бўлмайди. Конхўр одам «Куч — адолатда» де-иши мумкинми?!

Ўзбекистоннинг обрўини кўтариш бир четда қолиб, аллақандай атиллаларга ворис бўлиш бизга мутлақо ярашмайди. Мен бунга қатъиян қаршиман. Кимгадир во-

рис бўлиш керак бўлса, биз Берунийларга, Бухорийларга, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Мирзо Бобурларга ворис бўламиз. Ўзбекнинг феъл-автори барчага аён. У ерни, табиатни севади. Дўпписида сув ташиб бўлса ҳам дарахт кўкартиради. Ўзбек том маънода бунёдкордир. Унга бировнинг ери керак эмас. Мабодо қўлига қурол олгудай бўлса, факат ўзини ҳимоя қилиш учунгина олади.

«Тафаккур» журналига берган интервьюмда Амир Темур бобомизнинг «Куч - адолатда» деган фикрини ривожлантириб, «Куч - билим ва тафаккурда», деган гояни ўртага қўйдим. Тафаккур, маърифат, маънавият қаерда-ю Атилла қаерда?

Чуқурроқ ўйлаб кўрайлик: Атиллани рўкач қилиб, бизга сиз ўзбеклар ҳам кўчманчи халқсиз, демоқчи эмасмилар?

Мен кечада атайдан яна харитага кўз ташладим. Хунлар Европага Шимолдан, Дашиби Кипчоқдан ўтиб кетишган экан. На улуғ Бухоро, на улуғ Самарқанд, на улуғ Хоразмга уларнинг қадами етмаган.

Шу боис ўзбек зоти қанақасига хун бўлиши мумкин?

Тўғри, Мовароуннахр сарҳадларига узоқ тарихимиз давомида не-не босқинчилар кириб келмаган, кўп йиллар, балки, асрлар давомида юртимизда не-не ўзга сулолалар ҳукмронлик қилмаган, дейсиз. Бир сўз билан айтганда, минг йиллар давомида юртимизга келиб-кетганлар озми? Эрондан Ахмонийлар, Юнонистондан Александр келди, Арабистондан Кутайба, Мўгулистандан Чингизхон келди, рус истилочилари келди. Лекин халқ қолди-ку. Хўш, бунда қандай сир-синоат бор? Халқ қандай ички куч-қудратта таяниб ўзлигини саклаб қолди? Қадим-қадим замонлардан ўтроқ яшагани, илм-маърифатга интилгани, буюк маданиятга эга бўлгани, ўз урфодатларини муқаддас билгани учун эмасми?

Ўзбек номи қачон пайдо бўлган? Совет тарихшуносларининг ёзишича, гўё XVI асрда бизнинг заминимизни Дашиби Кипчоқ хонлари ишғол қилгандан кейин ўзбек

номи пайдо бўлган эмиш. Ахир, биз Мовароуннахр деб атайдиган икки дарё оралифида унгача ҳам халқ яшаганку! Ёки бу халқ бошқа миллат бўлганми? Мантиқ қани бу ерда?

Биз совет замонидан қолган бу ақидани қабул қиласак, миллатимиз тарихи мана шу навбатдаги босқинчилар давридан бошланган, деган нотўғри хулоса келиб чиқмайдими? Унда бизнинг неча минг йиллик тарихимиз қаерда қолади? Самарқанд ҳам, Бухоро ҳам, Хива ҳам ўзбекларники экан, бу ерларда ўзбек давлати бўлган экан, нега энди ўз тарихимизни XVI асрдан, кимдир келиб-кетиб, номини қолдириб кетган даврдан бошлассимиз керак? Унгача ҳам бу ерда ўтроқ халқ яшаганку! Бу ерда ана шу ўтроқ халқнинг маданияти бўлганку! Ким келмасин, масалан, мўфуллар келган, XIII асрнинг 20-йилларидан XIV асрнинг 70-йилларига қадар хукмронлик қилганлар ва уларнинг маданияти маҳаллий маданиятга сингиб кетган. Бунда маҳаллий халқнинг маданияти, албатта, асос бўлган, устунлик қилган.

Биз халқни номи билан эмас, балки маданияти, маънавияти орқали биламиз, тарихининг таг-томиригача назар ташлаймиз.

Яна бир бор қайтараман: мен тарихчи эмасман. Аммо, умуман, дунё халқлари ва, хусусан, юртимиз тарихий тараққиёт йўлининг асосий қонуниятларини мантиқий таҳлил қиласак, шу нарса аён бўладики, Александр ҳам (уни Шарқда кўпроқ Искандар Зулқарнайн деган ном билан билишади), Қутайба ҳам, Чингизхон ҳам, генерал Черняев ҳам, умуман, ким бўлмасин, юртимизга бир неча ўн минг ё бир неча юз минг лашкари билан келган, ишғол қилган ва бу ердаги сиёсий ҳокимиятни қўлга олган. Яна такрорлайман: сиёсий ҳокимиятни. Тамом. Тўғри, хукмронликлари мобайнида улар мамлакатимизнинг иқтисодий, савдо, илмий, маданий имкониятларидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишга зўр берганлар. Бироқ, шу ерда асрлар давомида яшаб кела-

ётган маҳаллий аҳолини, унинг кўп минг йиллик маданиятини йўқ қилолмаганлар, қилолмасдилар ҳам.

Фикримни ҳаммага яқин ва тушунарли бир мисол орқали изоҳлаб бериш имумкин. Чор Россияси юритимизни босиб олиб то биз давлат мустақиллигимизни қайта тиклагунилизга қадар ўрта ҳисобда 130 йил вақт ўтди. Шу давр ичидаги халқимиз бошига не-не кулфатлар, ба-лою оғатлар ёғилмади. Хоҳ сиёсий, ижтимоий-иктисодий ҳаётни олайлик, хоҳ маънавий, маданий соҳани. Кези келганда, сўнгги мустамлака даври тарихини тадқиқ қилаётган олимларимизга бир маслаҳат бермоқчиман, аниқроғи, уларнинг эътиборини бир нарсага қаратмоқчиман. Бу даврнинг илгариги замонлардан фарқи шуки, шу вақтда, айникса, шўролар ҳукмронлиги йилларида халқимиз ташқи дунёдан бутунлай узиб қўйилди. Етмиш йилдан ортиқ даврда бошимиздан қандай маънавий, маданий тазиик, хўрликлар кечганини ҳам яхши биламиз. Мен бу ерда тил, адабиёт, тарих, дин, халқимиз генофонди, демография билан боғлиқ аянчли кечмишларни назарда тутаяпман. Лекин гап ҳозир уларнинг шархида, сабаблари, оқибатларида эмас.

Мен айтмоқчи бўлган фикр шундан иборатки, ана шундай ҳар томонлама мудхиш, четдан қараганда халқимиз, унинг маданияти, миллий тафаккури, урф-одатлари, турмуш тарзи, ҳеч бир муболагасиз айтиш мумкинки, насл-насаби йўқ бўлиб кетиши керак бўлган шароитда барибир, қатор йўқотишлар билан бўлса ҳам, миллатимиз ўзлигини сақлаб қололдими ё йўқми? Олимларимиз шу саволга жавоб берсинлар.

Шу мавзуга тегишли яна бир масалага тўхталиб ўтмоқчиман. Собиқ марказда, Кремлда ўтирганларнинг миллий республикалар маҳаллий аҳолисини «совет халқи»га, яъни ягона халқка айлантириш билан боғлиқ сиёсатидан ўзбек халқи ниманинг ҳисобидан, қайси тарихий, табиий конуниятлар туфайли омон чиқди? Бу ҳақда олимлар ўйлаб кўрганимилар, ўз илмий изланиш-

ларида шундай саволларни кўндаланг қўйганмилар? Афсуски, йўқ.

Хўш, масалан, бу саволга мен қандай жавоб берган бўлардим?

Бизнинг аждодларимиз, халқимиз қадим-қадимдан ўтрок яшаган, миллатимизнинг илиги ўтрок маданият шароитида қотган. Халқимиздаги «илиги тўқ, бақувват» деган тушунча, мен, ҳатто, қонуният деган бўлардим, бежиз пайдо бўлмаган. Ўзбек халқининг илиги тўқ, бақувват демоқчиман. Яна тилимизда «тагли-тугли», «палиаги тоза» деган иборалар ҳам бор. Бу бир жойда муқим яшаган, ўз турмуш тарзига, ахлоқ-одоб мезонларига, ақидалари ва тафаккур тарзига эга бўлган хонадонларга нисбатан айтилади. Бутун оммани, бир неча юз минглаб, миллионлаб аҳолини бирлаштирган ақидаларга, мезон ва қоидаларга эга бўлган халқни қандай изоҳлаш, таърифлаш мумкин?! Ана шу ҳаётий ва ижтимоий мантиқдан келиб чиқсан, таъриф ва изоҳ битта бўлади - миллионий борлиғимиз, маданиятимиз илдизи, томири ўтрок бўлган.

Масалага бошқа томондан ёндашиб кўрайлик. Бугунги бой маданиятимиз қайси цивилизациянинг маҳсули? Шундай маданият бор экан, уни шу заминда яшаган халқ яратганми ёки у бўм-бўш жойда пайдо бўлганми?

Демоқчиманки, тарихимиз каби қадим маданиятимизнинг яратилишида ҳам унга кўплаб этник гуруҳлар, элзлатлар ўз улшини кўшган. Бу - табиий ҳол. Чунки, ҳеч қачон, ҳеч қаерда фақат битта миллатга мансуб маданият бўлмайди. Ҳар қандай цивилизация кўпдан-кўп халқлар, миллатлар, элатлар фаолиятининг ва самарали таъсирининг маҳсулидир. Бир сўз билан айтганда, кўчманчилар, босқинчилар келиб кетаверади, лекин халқ бокий қолади, унинг маданияти абадий яшайди.

Шунинг учун тарихчи олимларимиз, ҳар бири турли тушунча, муайян қарашга эга бўлишидан қатъи назар, бир жойга тўпланиб, баҳс юритиб, бир хулосага келиш-

лари керак. Саклар, массагетлар, сўёдлар, бақтрияликлар деган турли ибораларнинг орқасидан қувиб юриш ўрнига, тарихчиларимиз миллатга унинг ҳаққоний тарихини кўрсатиб, исботлаб беришлари керак. Зотан, тарих - халқ маънавиятининг асосицир.

Баъзи тарихчилар бизни Чингизхоннинг авлоди, ҳатто, Амир Темурда ҳам Чингиз қони бор, у мўгул қавмидан, демоқчи бўлади. Ўйлаб кўрайлик, Амир Темур бобомиз қайси миллатга мансуб?

Яна совет даври китобларида Амир Темур аскарлари Москва атрофларига етиб боргани хусусида «мўгул-татар қўшинлари Москвани қамал қилдилар», деб ёзишган. Ҳолбуки, Соҳибқироннинг аскарлари Тўхтамишхонни тор-мор қилиб, Русияни мўгул истилосидан озод этгандан кейингина Москва атрофида пайдо бўлган. Афсуски, бу ҳақиқат Россия матбуотида 1995 йилдагина ёзилди. Бизнинг тарихчиларимизнинг заифлиги шу даражадаки, шу пайтгача биронтаси чиқиб, истиқлол, тарихий ҳақиқат бундай, деб айтмаган. Иўқса, Амир Темур қаёқда-ю мўгуллар қаёқда! Қани бу ерда фидойилик, ватанпарварлик? Қани миллий гурур, миллий ифтихор?!

Демоқчиманки, ҳар бир халқ ўз тарихини ҳар хил таъсир ва тажовузлардан асрани керак. Бепарво бўлсангиз, турли соxта ҳомийлар, кучлар борки, улар тарихни бузиб кўрсатадиган китобларни чиқараверади. Ҳатто, чет элда ҳам чиқариши мумкин.

Дунёда дўст бор экан, ғанимлар ҳам бўлади. Биргина мисол. Биз 1996 йили Соҳибқирон Амир Темур бобомизнинг 660 йиллик тўйини ўтказдик. Шуни ҳам турлича талқин қилувчилар бўлди.

Авваламбор, биз бирор аждодимизнинг тўйини ўтказсак, бунга унинг миллатимиз равнаки учун қилган ишлари, тарихимизда тутган ўрни сабаб бўлади. Шу нуқтаи назардан ёндашсак, Амир Темур ким эди? У, биринчи навбатда, улуғ бунёдкор шахс эди. Самарқандда-

ги обидаларни, Шахрисабздаги ёдгорликларни ким қурди? Туркистондаги Яссавий мақбарасини ким тиклади? Амир Темур ва унинг авлодлари замонида Афғонистон, Эрон, Хиндистон ҳудудларида амалга оширилган ободончилик, меъморчилик ишларини айтмайсизми? Ким «Куч - адолатдадир» деган оламшумул, теран ҳикматни ўз фаолиятига асосий тамойил қилиб олди?

Яқин-яқингача давлат бошқаруви санъати ҳақида сўз кетса, кўпчилик гапни ё марксчи-ленинчиларнинг давлат ҳақидаги сохта назарияси, ё бўлмаса XVI асрда яшаган Макиавелли қарашларидан бошларди. Қўйиб берсангиз, бу эски одатни бугун ҳам давом эттиришади. Давлат, салтанат, жамият бошқарувига оид мумтоз асар - «Темур тузуклари»ни ёзган ким? Умуман, кишилик тарихида ана шундай йўналишда асар битиб қолдирган бошқа хукмдор борми ўзи?

Энди Чингизхон шахсини шу мезонга солиб кўрайлик. Ундан вайрон этилган шаҳару қишлоқлардан бўлак қандай из қолди? Шундай экан, биз ўзимизни Чингизхон ворисларимиз, деб ўтирасак, ўтакетган бемаънилик бўлмайдими?

Юртимизда тарихий шахслар, шаҳарлар, маданий ёдгорликларнинг юбилей ва байрамларини ўtkазиш яхши анъанага айланниб қолди. Бу ерда гап тантаналардагина эмас, муҳими, биз уларнинг ўз даврида келажак авлодлар учун қолдирган салмоқли мероси, ижобий ишлари, керак бўлса, умумжаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссаларини қадрлаймиз. Албатта, ҳар бир миллат ўз аждодларини эслаш, уларнинг ҳурматини жойига қўйишга интилади. Фақат бу каби хайрли ишлар ўз можияти жиҳатидан халқларни яқинлаштиришга, уларни ҳамжиҳат этишга хизмат қиласин.

Яқинда телевидениеда Ҳожа Ахрор Валий ҳақида кўрсатув берилди. Бу мутафаккир зот ўз даврида 25-30 йил мобайнида Марказий Осиёдаги халқларни бирлаш-

тириш, сиёсатчиларнинг бошини қовуштириш орқали ҳар хил тўқнашувларнинг олдини олиш учун бор куч-ғайратини сарфлаган, унинг юксак обрў-эътибори бунда ҳал қилувчи аҳамият касб эттан. «Шайхлар шайхи» деб ном олган бу улуф зотнинг гапини бирор ҳукмдор, ҳоким, шаҳзода икки қилмаган. Нега деганда, ҳалқ уни бошига кўтарган. Биз ҳам бундай азиз аждодларимизни бошимизга кўтаришга тайёрмиз.

Шу маънода, хунлар, хоқонликлардан нима мерос қолди? Бу «мерос»ни топиш учун қаерларда қазилма ишлари ўтказишимиз керак? Ёки XIII асрда Самарқандни ёндириб ташлаган, Бухорони, Урганчни ер билан яксон қилган Чингизхон тўғрисида турли китоблар чиқа-япти, фильмлар ишланяпти. Бу асарларнинг муаллифлари Чингизхоннинг қайси бир «фазилати»ни улуғлаяпти? Ўзи Чингизхондан бирон-бир яхши мерос қолганими?

Хоҳ ўтмишда, хоҳ бугун бўлсин, бошқа миллат, давлатни ўзига қарам қилиш ниятида ҳаракат қилган, қилаётган кучлар доимо бир сиёсатни юритганлар, юритадилар: яъни қарам ҳалқнинг маънавий, маданий, тарихий меросини йўқ қилиш, ундан жудо этиш. Мисол керакми?

Шўро даврида ўзбек миллати тарихини бузиб кўрса-тишдан, уни чалкаштириб ёритишдан, баъзи саҳифаларини, умуман, кўрсатмасликдан мақсад нима эди? Чор Россиясининг Скobelев деган генерали ўз императорига мурожаат қилиб, шундай деб ёзган эди: «Маҳаллий ҳалқ биз ўйлагандан кўра маданиятли экан. Уларни бўйсун-дира олмаяпмиз. Бу ҳалқнинг ўтмишда яратилган барча осори атиқаларини, масжиду мадрасаларини, диний китобларини ер билан яксон қилибгина, уларнинг маънавиятини сўндирибгина ўз қанотимиз остига олишимиз мумкин».

Хўш, шу гапларни тарихчиларимиз биладими? Бундай ёвуз карашлар бўлганини ҳалқимизга етказаяптими? Афсуски, кўп олимларимиз онгига эски тузум асоратла-ри маҳкам ўрнашиб қолган. Улар ҳозир - мустақиллик

шароитида ҳам кимдандир қўрқиб, чўчиб гапирадилар.

Юқорида айтилганлардан қандай хулоса чиқади? Модомики, ўз тарихини билган, ундан руҳий қувват оладиган ҳалқни енгид бўлмас экан, биз ҳаққоний тарихимизни тиклашимиз, ҳалқимизни, миллатимизни ана шу тарих билан қуроллантиришимиз зарур. Тарих билан қуроллантириш, яна бир бор қуроллантириш зарур. Агар олимларимизнинг илмий тадқиқот ишлари замирида ана шу фикр, ана шу мақсад бўлмаса, уларнинг сариқ чақалик аҳамияти йўқ. Тарих институти, Фанлар академияси ҳаққоний тарихни ёритиш мезонларини, унинг пойдеворини, асосини белгилаб бериши керак.

Бу масала бўйича фикрлар аниқ ва илгор бўлиши лозим. Умуман, мен фанни илгор, тараққиёт, прогресс деган сўзлар билан ёнма-ён қабул қиласман. Фаннинг вазифаси келажагимизнинг шакли-шамойилини яратиб бериш, эртанги кунимизнинг йўналишларини, табиий қонуниятларини, унинг қандай бўлишини қўрсатиб беришдан иборат, деб тушунаман. Одамларга мустақилликнинг афзаллигини, мустақил бўлмаган миллатнинг келажаги йўқлигини, бу табиий бир қонуният эканини исботлаб, тушунтириб бериш керак. Фан жамият тараққиётини олға силжитувчи куч, восита бўлмоғи лозим. Лекин бу борада бизнинг фанимиз ўз сўзини нега айтмаяпти? Нега мазмунан, моҳияттан янгича мақолалар, асарлар чиқмаяпти?

Бу ерда фан ва сиёсатнинг ўзаро муносабати хусусида тўхталиш жоиз. Зоро, фан, масалан, тарих фани ўз йўлига, сиёсат ўз йўлига, уларнинг бир-бирига алоқаси йўқ, дегувчилар ҳам топилади. Ўйлаб кўрайлик, тарих фани маҳсули - унинг хулосаларидан, аввало, ким фойдаланади? Сиёсатчилар эмасми? Ўз сиёсатини оқлаш, уни олға суриш, тарғиб этиш, узвийлигини таъминлаш, обрўсини кўтариш учун улар тарих фани хулосаларига мурожаат этади.

Шундай экан, савол туғилади: ушбу хулосалар ким-

лар томонидан, қайси мақсадлар йўлида ишлатилади - тажовузкор миллатчиларми ё инсонпарварлар, маърифатпарварларми? Шу маънода, тарихчилар миллатчилар учун хulosа чиқармоқчи бўлсалар, бу - бир маҳсулот, инсонпарвар, маърифатпарварлар учун бўлса, бу - бошқа маҳсулот. Халқимизнинг миллий туйғусини, миллий фурурини уйғотадиган тарихий-илмий хulosалар қани? Нима учун бу масалада олимларимиз ўртасида беҳуда тортишувлар бўлмоқда? Фан давлатга, халқقا, жамият тараққиётига хизмат қилиши лозимлигини унтишга асло ҳаққимиз йўқ.

Биз фан ривожи учун, унинг таъминоти учун ҳеч нарсани аямаймиз. Абу Райҳон Беруний бобомизнинг бундан ўн аср бурун айтган фикрини эслатиб ўтмоқчиман: «Илм-фан кишиларнинг ҳаётий эҳтиёжларини қондириш заруратидан пайдо бўлади».

Илфор илмий тадқиқот ишлари бўлса, Академиянинг иш самарадорлигини ошириш бўйича аниқ таклифлар, ғоялар, хуллас, эҳтиёж бўлса, маблағ ҳам топамиз, барча шароитни яратиб берамиз. Фақат бу ерда бир мезон бор - бу ишдан аниқ натижа, самара чиқиши керак!

Тарих фани, унинг бугунги аҳволи, истиқболи ҳақида гапирав эканмиз, мен яна бир масалага эътибор қаратишни истардим. Агар биз тарихчиларни тарозига солсак, бугунги кун нуқтаи назаридан баҳоласак, талабга жавоб берадиганлари жуда камчиликни ташкил этади. Шунинг учун тарихчи мутахассислар тайёрлашни университетлардан, яъни бошлангич нуқтасидан яхшилаш лозим, деб ўйлайман. Керак бўлса, тарихга ихтисослашган мактабларни очиш лозим. Бунинг учун эса, аввало, мукаммал дарсликлар яратиш, домлаларнинг ўзини қайтадан ўқитиш керак. Мухими, ёшларнинг орасига кириш, уларнинг ичидан қобилиятли, фидойиларини топиш, уларнинг юрагини ёндириш керак. Бизда 30-35 ёшли академиклар борми? 16 ёшга кирган ўспирин - Рустам Қосим-

жонов шахмат бўйича қандай натижаларга эришди, жаҳон миқёсида ғолиб бўлди! Шахмат ҳам фан, бу математика дегани эмасми?

Демоқчиманки, биз ана шундай ёшларимизга ишонамиз, суюнамиз, келажак умидларимизни улар билан боғлаймиз. Уларга қанча тез йўл очиб берсак, илмда, ижодда шунча кўп изланиш, баҳс бўлади. Изланиш, баҳс, мунозара бор жойда эса ҳақиқат юзага чиқади, тараққиёт бўлади.

Иккинчидан, бизда довюрак, замонавий фикрлайдиган олимлар етишмайди. Мен академик Яхё Фуломовни яхши билардим. У мустақил фикрга эга бўлган, керак бўлса, энг юқори лавозим эгасига ёқмайдиган тўғри гапни дадил айта оладиган олим эди. Тарихчилар яхши биладилар, одатда, тепаликлар қаърида тарихий обидалар, бутун бир шаҳар ястанган бўлади. Шўро даврида фақат томлардагина пахта экилмай қолган бир пайтда, ана шундай тарихий тепаликларни ҳам текислаб пахта даласига айлантириш сиёсати авж олганда бунга қарши чиққан олим Яхё Фуломов бўлганини мен яхши эслайман. Бу фазилати туфайли тазийк кўрганини ҳам эшигтанман. Лекин адолатни ҳамма нарсадан устун билган, ватанпарвар одам шундай бўлади. Ана шундай одамлар хаёти бизга ибрат мактаби бўлмоғи лозим.

Энди икки оғиз сўз оммавий ахборот воситалари орқали тарих мавзусини ёритиш ҳақида. Бизнинг матбуотимиз, телевидениемиз ҳам тарихга оид мақолалар чоп этганда, кўрсатувлар тайёрлаганда бир кишининг фикрини ягона ҳақиқат сифатида қабул қилинишига йўл қўймаслиги даркор. Муайян масалада турли фикрларни бериш, баҳс орқали ҳақиқат ойдинлашувига эришиш лозим. Тарихий воқеаларни, шахслар фаолиятини изохлаш йўли билан одамларни асл ҳақиқатдан оғоҳ этишимиз керак. Чунки, биз шакллантираётган жамиятимиз мағкураси ҳам тарих булоқларидан озиқланади.

Яна бир мұхым масала шуки, мен «Тафаккур» журналидаги сұхбатда таъқидлаганимдек, сиёсатда ҳам, ижтимоий ҳәётда ҳам, фанда ҳам вакуум - бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик керак. Яъни, агар ўз ғоянг бўлмаса, сенинг юрtingда чет ғоя келиб ҳукмронлик қилади. Шу маънода мустақил фикрлайдиган одамларимиз бўлмаса, ўз давлатимиз, ҳалқимиз, миллатимиз тарихини ўзимиз тикламасак, ўзимиз холисона ёзмасак, уни бошқалар бошқача қилиб ёзади. Ёзиш билан чекланса майлику-я, бизни, ўсиб келаётган авлодни, ҳатто, олимларимизни ҳам ўз йўриғига солишга ҳарарат қилади.

Мен қайси ҳалқ қаердан келиб чиққани, кимнинг тарихи кўхналиги хусусида баҳс юритиш, бу борада бир миллатни бошқа бир миллатта қарама-қарши қўйишига мутлақо қаршиман. Бу нарса бизга асло керак эмас. Факат бизнинг давлатимиз тарихини ёритишида ўзга ғоя ҳукмронлик қилишига йўл қўйиб бўлмаслигини таъқидламоқчиман. Бу масалада, яъни узок ўтмишимиз, тарихий томирларимиз бўйича ўз мустақил фикримизга, чуқур илмий асосга эга бўлишимиз шарт. Тарихчи олимларимиз, илмий муассасаларимиз олдида турган долзарб вазифа шундан иборат.

Тарих соҳасида меҳнат қилаётган олим, мутахассисларга мурожаат қилмоқчиман: сизлар миллатимизнинг ҳаққоний тарихини яратиб беринг, токи у ҳалқимизга маънавий куч-қудрат баҳш этсин, фурурини уйғотсин. Биз юртимизни янги босқичга, янги юксак маррага олиб чиқмоқчи эканмиз, бунда бизга ёруғ ғоя керак. Бу ғоянинг замирида ҳалқимизнинг ўзлигини англаши ётади. Ҳаққоний тарихни билмасдан туриб эса ўзликни англаш мумкин эмас.

Шу муносабат билан бундан беш йил аввал билдирган бир фикримни эслатиб ўтмоқчиман: бино қанчалар баланд бўлса, унинг пойдевори ҳам шу қадар чуқур бўлади. Биз буюк давлат қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунинг учун замонавий сиёсий, иқтисо-

дий, илмий-техникавий, маънавий имконларимиз билан бир қаторда тарихий асосимиз ҳам бор. 2700 йиллик буюк давлатчилик ўтмишимииз бор.

Ҳаққоний тарихимизни барпо этиш ишини нимадан бошлаш лозим? Аввало, кўп минг йиллик бой ўтмишимиизни тадқиқ этишнинг яхлит концепциясини, яъни дастурини, илмий изланишларнинг услубини, қўйилаётган вазифани амалга оширадиган илмий муассасалар, улардаги потенциал, кадрлар масаласини аниқлаб олишдан. Бу келажакда ҳам узлуксиз давом этадиган катта ишнинг бошланиши бўлади. Шундан кейин ана шу аник, босқичлари белгиланган дастур асосида ҳар томонлама тадқиқотлар олиб борилади. Бу осон иш эмас. Шўро замонида тамоман ўзга, миллатимиз манфаатларига зид бўлган, коммунистик, шовинистик мафкура ҳукмрон шароитда ёзилган адабиётлардан уни-буни кўчириб тайёрланадиган иш эмас бу.

Мазкур вазифани амалга ошириш учун Академияга қарашли Тарих, Шарқшунослик, Археология институтлари, шу соҳага тааллуқли бўлган илмий муассасалар таркибини, иш фаолиятини ўзгартиришни замон талаб қилмоқда. Тошкент Давлат университети, бошқа ўкув даргоҳларидаги тарих факультетларининг дарсликлар, таълим-тарбия масалаларидағи камчиликларини аниқлаб, уларнинг фаолиятини такомиллаштириш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш зарур. Керак бўлса, уларда ишлаётган олим ва мутахассислар фаолиятига танқидий кўз билан қараб, ким шу ишга лойик, ким лойик эмас, буни ҳам аниқлаш лозим. Зарур бўлса, уларга моддий ёрдам бериш, янги гурухлар тузиш керак.

Мақсад шуки, фанда бизнинг тарихий томирларимизни аниқлайдиган, миллий фуруримизни юксалтирадиган янги йўналишлар пайдо бўлиши керак.

Бир сўз билан айтганда, давлатимиз, миллатимизнинг ҳаққоний илмий тарихини яратиш кенг жамоатчилигимиз учун гоят муҳим ва долзарб масалага айланиши лозим (VII жилд, 132-154-бетлар).

ЮНЕСКО ИЖРОИЯ КЕНГАШИ 155-СЕССИЯСИННИГ ЯКУНЛОВЧИ МАЖЛИСИДА СҮЗЛАНГАН НУТҚДАН

Менинг назаримда, жаҳон маданияти ғояси XXI асрдаги умуминсоний тараққиёт фалсафасининг манбай бўлиб хизмат қилади. Бу ғоя ўтган асрларда ҳам кўп қиррали ва бетакрор инсоният цивилизацияси ривожининг ўзаги, юксак маънавият ва инсонпарварлик ғояларининг асоси бўлиб хизмат қилган.

Бу ғоя бугун ҳам дунёда тинчлик ва барқарорликни сақлаб қолиш йўлида халқларни бирдамлик ва ҳамкорликка даъват этиши лозим. Мен умуминсоний қадриятлар ривожини ҳар бир халқ маданияти ва ўзига хослигининг ўзаро уйғулашувида деб биламан. Маданиятларнинг шу тарздаги уйғулашувигина умуминсоний маданият ва бутун цивилизациянинг гўзаллиги ва қадр-қимматини яратади. Зоро, умумий цивилизация турли халқларнинг маданиятларидан шаклланади.

Миллий ва дунё маданиятларининг энг яхши намуналарини кенг тарғиб қилиш ва оммалаштириш ўсиб келаётган авлодни, замонавий ёшларимизни маънавий тарбиялашнинг асоси бўлмоги лозим.

Мен маданият ва маърифат дунёни жаҳолат ва ваҳшийликдан, диний ва миллий экстремизмдан, этник қарама-қаршилик, минтақавий можаро ва урушлардан сақлай олишига ишонаман.

Бутун дунёга машхур рус ёзувчиси Достоевскийнинг «Дунёни гўзаллик қутқаради», деган машхур иборасини бир оз ўзгартириб, «Кириб келаётган XXI асрда дунёни маданият ва маънавият қутқаради», деб айтган бўлардим (VII жилд, 193-194-бетлар).

* * *

Биз миллий маданиятнинг ўзига хослигини тиклаш ва ривожлантиришга катта аҳамият берар эканмиз, миллий ўзликни англаш жаҳон маданияти ғояларидан, умуминсоний қадриятлардан узилмаслигини назарда тутамиз.

Ўзбек халқининг тарихи ва маданияти умумбашарий цивилизациянинг таркибий ва ажралмас қисмидир.

Ўзбекистон халқи авлоддан-авлодга асраб-авайлаб мерос бўлиб келаётган тарихий ва маданий қадриятларини ва ўзига хос анъаналарини сақлаб қолишга муваффақ бўлди.

Фақат мустақиллик шарофати ўлароқ, Имом Ал-Бухорий, Имом Ат-Термизий, Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳмад Яссавий, Муҳаммад Ал-Хоразмий, Абу Райхон Беруний, Ибн Сино, Аҳмад Ал-Фарғоний, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Боборахим Машраб, Бурҳониддин Марғиноний, Махдуми Аъзам Косоний каби кўплаб, нафақат бизнинг миллий маданиятимиз, балки бутун жаҳон цивилизацияси хазинасига салмоқли ҳисса қўшган буюк аждодларимизнинг номлари ва хайрли ишлари бутун бўй-басти билан намоён бўлди (VII жилд, 196-197- бетлар).

* * *

Ўзбекистонда турли диний оқим ва конфессияларнинг мавжудлиги ҳам шу билан изоҳланади. Мен фахр билан айтишим мумкинки, халқимизнинг бутун тарихи давомида ҳеч қандай диний низо, одамларни миллати ва диний мансублигига қараб айириш ҳоллари бўлмаган ва бунга биз ҳеч қачон йўл қўймаймиз.

Бизнинг юртимизда ҳеч қачон антисемитизм кўришишлари ҳам учрамаган. Аксинча, Бухоро яхудийлари ислом таълимотига салмоқли ҳисса қўшган, исломий маданиятнинг асосчиларидан бўлган ўзбеклар билан иноқликда яшаганлар.

Ўзбек халқи ўзининг бутун тарихи давомида, ҳамма вакт бошқа халқлар ва конфессиялар вакилларига нисбатан ўзининг хайриҳоҳлик ва ҳурмат билан ёндашибни намоён этиб келган.

Этник, маданий ва диний хайриҳоҳлик ва очик кўнгиллик ўзбек халқининг ўзига хос туғма фазилатларидан бирига айланган.

Ўйлайманки, турли диний эътиқод, конфессияларга мансуб кишиларнинг тинч-тотув яшашидан иборат бўлган бизнинг тажрибамизни миллатлараро, диний ва этник асосдаги турли-туман ички ва минтақавий можароларни бартараф этишда муваффакият билан қўллаш мумкин (VII жилд, 204-бет).

1998 йил 6 ноябрь

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОХИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН

Бизнинг энг катта ишончимиз, мадад-таянчимиз - бу ўсиб келаётган ёш авлодимиздир. Такоран айтаманки, мен ўзимнинг тақдиримни ҳам, мамлакатимиз ва мустақиллигимиз тақдири ва келажагини ҳам ана шу ёшлар қиёфасида, уларнинг пок қалби, эркин тафаккури, мустаҳкам иродаси ва дунёқарашида кўраман.

Кўриниб турибдики, бизнинг мақсад-вазифаларимиз, асло кечиктириб бўлмайдиган ишларимиз ниҳоятда кўп. Уларни амалга ошириш учун бутун халқимиз, жамоатчиликнинг куч ва саъй-ҳаракатларини бирлаштириш зарур.

Биринчи галда соғлом фикрловчи, шу азиз Ватан қисматини ўз шахсий қисмати деб биладиган, мамлакатнинг эртаси учун бор масъулиятни зиммасига олишга қодир, жафокаш халқимиз учун, демократия ва адолат учун ўзини бахшида этадиган, фидойи, изланувчи ёш авлоднинг бошини қовуштириш, унинг мақсад ва интилишларига қанот бериш зарур.

Агар биз замон билан ҳамнафас яшамоқчи бўлсак, дунёдаги бошқа халқлар, бошқа миллатлардан кам бўлмасликни, аксинча, улар билан teng, эркин, ҳамкор бўлиб умр кечиришни истасак, фарзандларимизнинг бахту камолини кўрмоқчи бўлсак, ҳаётимизда адолат, фаровонлик, маънавий сабитлик қарор топишини хоҳласак, йўлимизда дуч келиб, улуғ ва эзгу ишларимизга халал берайётган турли иллатлардан халос бўлишимиз, уларга

қарши қатъият, сабот-матонат, жасорат билан биргалик-да кураш олиб боришимиз шарт.

Биз орзу қилаётган фаровон, озод ва обод ҳаётга эришишнинг асосий шарти шуки, унинг қонун-қоидала-рига, талабларига бўйсуниб, риоя қилиб яшаш керак. Акс ҳолда умуминсоний тараққиётнинг катта йўлидан четта чиқиб, яна ўша оғир муаммолар гирдобида қолиб кетиши хавфи бор.

Нақадар аччик бўлмасин, бу - ҳаёт. Бу - ҳақиқат.

Бугун замон барчамиздан мана шу саволларга жавоб кутмоқда. Буни ҳаммамиз теран англашимиз ва унга муносиб жавоб беришимиз керак (VII жилд, 246-247-бетлар).

1998 йил ноябрь

ЎЗ КЕЛАЖАГИМИЗНИ ЎЗ ҚЎЛИМИЗ БИЛАН ҚУРМОҚДАМИЗ

(«Туркистон» газетаси мухбирининг саволларига жавоблар)

Ҳаёт сабоқларини ўйлаб, бошимиздан кечган воқеаларни тахлил қилиб, ақл тарозисидан ўтказиб, шундай тўхтамга келаманки, Ватан, миллат тақдири ҳал бўладиган қалтис вазиятларда тўғри йўлни танлай олиш учун, аввало, тарихни ва ҳаётнинг аччик-чучугини билиш керак экан. Тарих инсоннинг кўзини очар экан. Шунда кўп хатоларнинг олдини олиш мумкин бўлар экан. Чунки инсоният тарихида даврлар, жараёнлар чархпалақ каби айланиб, қайтарилиб туради. Факат бу ҳолатлар янги тарихий босқичда янгича шаклда рўй беради. Шу нуқтаи назардан қараганда, бизнинг тарихимизда ҳам ўсиш, юксалиш ва таназзул замонлари бўлган. Халқимиз бошидан кўп нарсани ўтказган. Зафарларни ҳам, мағлубият ва парокандаликларни ҳам кўрган. Бунга Амир Темур ҳукмронлик қилган давр ва ундан кейин кечган жараёнлар ёрқин мисол бўла олади.

Буюк аждодимиз юксак тараққий топган давлат барпо этгани ва бу мамлакатда «Куч — адолатда» деган бош

шиор давлат сиёсатининг, жамият ҳаётининг асоси бўлганини яхши биламиз. Бу гоя одамларга куч берган, уларда инсоф-диёнатга, эзгуликка ишонч уйғотган. Чунки жамиятда адолат барқарор бўлса, миллат, халқ ҳеч қачон йўлидан адашмайди, эртами-кечми фаровон турмушга эришади. Менинг раҳбарлик лавозимида меҳнат қилган тажрибамдан чиқарган энг муҳим ҳаётий холосам шуки, адолат биз қураётган жамиятнинг мезони бўлмоғи даркор (VII жилд, 293-294-бетлар).

* * *

Миллий гоя ҳакида жуда кўп ва узок фикр юритиш мумкин. У ҳаётнинг ўзи каби чексиз мавзудир. Миллий гоя халқнинг миллий манфаатларидан келиб чиқади ва уни ўзида ифода этади. Бу ҳақдаги асосий фикрларимни «Тафаккур» журнали Бош муҳаррирининг саволларига берган жавобларимда ҳам билдирган эдим.

Шу нарса эътиборга сазоворки, кейинги вақтда «миллий гоя» деган тушунча ҳаётимизга чуқур кириб бормоқда, бугунги ижтимоий воқеликдан ўз ўрнини топмоқда.

Бу, албатта, мустақилликнинг - мустақил тафаккурнинг маҳсулидир. Бир пайтлар бу ҳақда сўз юритиш қийин эди. Ҳамма нарса коммунистик мафкура қолипи билан ўлчанганде замонларда ҳар бир одам ўзининг эътиқодидан қатъи назар, ичидаги фам-ташвишларини яшириб, расмий минбарлардан туриб ёки матбуотда - оддий зиёлими, етук олимми ёки таникли арбобми - барibir, айтаётган фикрининг ана шу қолипга мос келишкеелмаслигини ўйлашга мажбур эди. Чунки фикрловчи, ақлли одамлар қирғин-қатағонлар туфайли қўрқиб юрагини олдириб қўйган, уларнинг қон-қонига, онг қатламларига ана шу ваҳима ҳисси сингиб кетган эди. Шунинг учун, яъни, бир қолипдан чиққани учун ҳам уларнинг фикрлари бир-бирига ниҳоятда ўхшаш бўларди. «Шаклан миллий, мазмунан социалистик», деган ибора бу ҳолатни яққол ифодалар эди.

Бутунги ҳаётимизнинг кечаги кунимиздан асосий фарқини топмоқчи бўлсак, бу аввало, одамларнинг тафаккури ўзгариб, аникроғи, юксалиб бораётгани билан белгиланади. Бу ҳақиқатни ҳеч ким инкор этолмайди. Аслида одамзот тафаккурининг чегараси йўқ. Ҳаёт ўзгариши билан, борлик дунё ўзгариши билан инсоннинг моддий ва маънавий муҳити, унинг дунёқараши ҳам ўзгариши қонуний ҳол, албатта. Агар тафаккурни атрофимиздаги ҳаёт тарзининг маҳсули сифатида қабул қиласак, унинг иккинчи жиҳати шундаки, ҳаётнинг ўзи ҳам, унинг ўзгаришлари ҳам одамзот тафаккурининг ўзгариши билан чамбарчас боғлик.

Шу қисқа давр ичидаги етти-ён йил давомида замоннинг шиддат билан ўзгариши одамлар тафаккурининг ҳам тез ўзгариб боришига таъсир қилмоқда.

Бу муҳим, ғоят долзарб масала бўйича бизнинг ёндашувимиз шундай: биз кишилар дунёқарашини бошқариш фикридан йироқмиз, балки биз одамларнинг тафаккурини бойитиш, уни янги маъно ва мазмун билан тўлдириш тарафдоримиз.

Ҳар қандай халқни-халқ, миллатни-миллат қиладиган, унинг йўли ва мақсадларини аниқ-равshan чароғон этадиган мафкура - миллий ғояни шакллантиришнинг асосий шарти - одамларнинг тафаккури, дунёқарашининг воқеликка нисбатан таъсирини инобатта олишдир. Шу маънода, миллий ғоя, миллий онг туйғусининг мөхиятини тўғри англаш, уни тарбия қилиш, уни бугунги куннинг энг зарур вазифаларидан бири сифатида эътироф этиш, бу хусусда баҳсу мунозаралар олиб бориш, фикр алмашиш, очик-оидин гапириш, ўйлайманки, ижтимоий тараққиётимиз учун катта наф келтиради.

Биз йигирма биринчи аср бўсағасида яшаяпмиз. Аллоҳ насиб этса, ҳадемай йигирма биринчи асрга ҳам қандай қўямиз. Хўш, янги асрга биз қандай онг, қандай мафкура билан - халқимизни бирлаштирадиган, унга йўл кўрсатадиган қандай миллий ғоя билан кириб борамиз?

Бу даврда бизнинг маънавий қарааш ва нуқтаи назарларимиз нимадан иборат бўлади? Кундан-кунга ўзгариб, ғоят мураккаблашиб бораётган жаҳон ҳамжамияти тизимидан бу қараашлар ўзига муносиб ўрин топа оладими? Уларнинг халқаро тажрибалар ва демократик та-мойиллар билан уйғун ривож топиши учун биз нималарга эътибор беришимиз керак? Умуман, бизда янги аср учун мўлжалланган маънавий-мафкуравий фаолият мақсадлари - концепциямиз борми? Бор бўлса, у ўзида нималарни ифода этади? Йўқ бўлса, бу хусусда кимлар, қайси ижтимоий-сиёсий кучлар ишламоқда?

Кўриниб турибдики, саволлар бир-биридан кескин, бир-биридан долзарб ва мураккаб. Лекин уларга жавоб топмасдан, бу муаммоларни ечмасдан биз олға қараб ҳаракат қилолмаймиз. Бир жойда депсиниб тураверамиз. Чунки ҳеч қачон кишилик жамиятида ғоявий бўшлиқ бўлмаган. Агарки, шундай бўшлиқ пайдо бўлса, сўзсиз унинг ўрнини бизнинг табиатимизга бегона турли хил мафкуравий тазииклар эгаллаб олиши ва ўз таъсирини ўtkазиши мумкин бўлган қандай мафкуравий кучлар бор?

Бундай хавфни ўзимизга яққол тасаввур қилишимиз ва унинг олдини олишимиз - бугунги куннинг энг долзарб, энг мураккаб вазифаларидан биридир. Хўш, бугунги кунда бизга мамлакат ичидан ва четдан таъсир ўтказиши мумкин бўлган қандай мафкуравий кучлар бор?

Бу кучларнинг ғоялари, манбалари, имкониятлари, таъсир доиралари қандай?

Бизнинг уларга муносабатимиз қандай бўлиши керак?

Шундан келиб чиққан ҳолда бизнинг ўзимизга хос, ўзимизга мос миллий ғоямиз қандай бўлмоғи лозим?

Уни кундалик ҳаётда, кенг жамоатчилик орасида, хусусан, ёшлар орасида татбиқ этишнинг йўл ва усуллари нималардан иборат?

Шу муносабат билан бизга хавф солиши мумкин бўлган айrim мафкуравий таҳдидларга ватандошларимиз дикқатини қаратмоқчиман.

Биздан узок-яқин масофаларда жойлашган айрим ислом давлатларида ўрта асрларда мавжуд бўлган мусулмон халифалигини тиклашни ўз олдига мақсад қилиб кўйган муайян ташкилотлар мавжуд. Улар катта маблағ ва мафкуравий таъсир воситаларига эга. Албатта, бундан ўн тўрт аср бурунги воқеликни бугун амалда қайтадан тиклаб бўлмаслиги аён. Лекин уларнинг нияти - ягона мафкуравий макон барпо қилиб, ислом динини сиёсийлаштириш ва шу асосда ҳукмронлик қилиш, ҳокимиётни қўлга киритишdir. Уларнинг фикрича, мусулмонлар яшайдиган мамлакатлар ўртасида ҳеч қандай маъмурий чегаралар бўлмаслиги керак, бу давлатларнинг барчаси ягона халифалик маркази томонидан бошқарилиши зарур.

Бундай кучлар орасида «Хезби-тахрири исломия» ташкилоти, айниқса, фаоллиги билан ажралиб туради. Унинг вакиллари бизнинг мамлакатимиз ҳудудида ҳам яширинча, пинҳона иш олиб боришига уринишмоқда. Улар, асосан, ҳали онги шаклланиб улгурмаган, тажрибасиз ёшларимизни ўз тузогига илинтиришга, турли йўллар билан уларнинг миясини заҳарлаб, ўз халқи, ўз юритига қарши ғанимга айлантиришга жон-жаҳди билан ҳеч қандай маблағларини аямасдан ҳаракат қилмоқдалар. Табиийки, биз бундай ёвуз интилишларга асло йўл қўя олмаймиз ва қўймаймиз ҳам.

Биз ота-боболаримизнинг муқаддас дини бўлган ислом динини қадрлаймиз, ҳурмат қиласиз, одамзот руҳий дунёсида иймон-эътиқодни, инсоний фазилатларни мустаҳкамлашда унинг ўрни ва таъсирини юксак баҳолаймиз. Шу билан бирга, фуқароларимизнинг эътиқод эркинлигини қонун асосида таъминлаш учун барча шартшароитларни яратиб бермоқдамиз. Аммо биз диндан сиёсий мақсадлар ва ҳар қандай ёвуз ниятлар йўлида фойдаланишга мутлақо қаршимиз.

Инсонга ато этилган энг муқаддас фазилатлардан бири - бу Аллоҳни танишdir. Лекин инсоннинг мана шу буюк

фазилатидан фойдаланиб, унинг онгини чалгитиб, ўзғарзли мақсадлари учун қурол сифатида қўллаш — дунёда бундан ҳам қўра гуноҳи азим борми ўзи? Бизнинг бу масаладаги йўлимиз аниқ ва қатъий: дин диннинг ишини, давлат давлатнинг ишини қўлсин.

Мафкуравий таҳдид ҳакида гапирганда, яна бир масалага алоҳида эътибор беришимиз керак. Ҳозирги вактда Россия-Белорус иттифоқи атрофида зўр бериб шов-шув қилинмоқда. Маълум сиёсий кучлар бу иттифоқнинг «жозибаси»ни тарғибу ташвиқ қилиб, унга МДҲ худудидаги бошқа мамлакатлар халқларини ҳам маҳлиё қилишга интилмоқда. Албатта, озодлик нашъасини тотиб қўрган, эркин нафас олаётган ҳар бир ақли расо одам бунинг тағида нима ётганини яхши билади. Аммо бу кучлар бугунги иқтисодий қийинчиликлардан фойдаланиб, мафкуравий таъсир воситалари ёрдамида сиёсатдан узок, содда кишиларнинг бош-кўзини айлантириб, ўз умрини яшаб бўлган совет гояларини ҳаётимизга қайтадан тикиштирмоқчи, шу йўл билан бўйнимизга яна ўша эски бўйинтуруқни илмоқчи. Ишончим комилки, эркесвар ва ўз қадрқимматини яхши англаб олган халқимиз бунга асло рози бўлмайди. Бинобарин, жамиятимиздаги барча соғлом кучлар бундай хатарларга қарши курашга ҳамиша тайёр туриб, кенг жамоатчилик ўртасида мафкуравий ишларни авж олдириши керак.

Мафкура соҳасида бизга салбий таъсир қўрсатиши мумкин бўлган яна бир хавф - бу ўзбек миллатининг тарихини соҳталаштириш, турли хил ғайриилмий талқинлар, сиёсий шиорлар билан бизни тарихимиздан, шарафли ўтмишимиздан жудо қилишга уриниш тарзида намоён бўлмоқда. Хориждаги баъзи бир сиёсий арбоблар ва олимларнинг даъволарига қўра, алоҳида ўзбек деган миллат йўқ эмиш, балки умумий туркий халқ бор эмиш. Шунинг учун ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман, татар, бошқирд, уйғур ва ҳоказо тушунчаларга барҳам бериш керак эмиш.

Биз бундай қарашлар билан сира келишолмаймиз. Илгари ҳам бир неча бор таъкидлаганимдек, ҳар бир халқ, жумладан, ўзбек халқининг ҳам тарихи бетакрордир. Биз жаҳон майдонида куни кечада пайдо бўлган халқ эмасмиз. Бизнинг миллатимиз, халқимиз кўхна Хоразм заминида «Авесто» пайдо бўлган замонлардан буён ўз ҳаёти, ўз маданияти, ўз тарихи билан яшаб келади. Ўзбек миллати Ўзбекхон номидан тарқаган эмас, балки, Ўзбекхон ўзбек миллати номини ўзига исем қилиб олган бўлса, ажаб эмас.

Албатта, биз қадим тарихий илдизларимиз туркий халқлар билан бир эканини, тилимиз, динимиз, урфодатларимиз, қадриятларимиз ва маданиятимиз муштарак бўлганини эътироф этамиз, улар билан ҳар томонлама алоқаларни ривожлантириш тарафдоримиз. Лекин биз ўзимизни ҳамиша мустақил миллат - ўзбек халқи сифатида ҳис этиб келганимиз ва бу билан фахрланамиз. Бунга тарихий, илмий, маданий асосларимиз бор. Бутун дунё ҳамжамияти бизнинг буюк тарихимиз ва маданиятимизни эътироф этиб, бугунги кунда бизни шу ном билан танийди ва ҳурмат қиласди.

Миллатни асраро керак, миллатни асраро учун эса унинг ҳақиқий тарихини ўрганиш, авайлаб ҳимоялаш керак. Миллий ғоя ҳақида гапирганимизда ана шу жиҳатларни, албатта, инобатга олишимиз зарур.

Ўйлайманки, бу соҳада энг устувор вазифамиз - халқимиз орасида катта маърифий-амалий ишларни олиб бориб, миллий мафкурамизга куч-кувват берадиган, уни янги-янги мэрралар сари сафарбар этадиган, кенг оммага таъсир ўтказишга, халқни ўзига тарафдор этишга хизмат қиласиган сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маънавий манбаларни тўғри белгилаб олишдир.

Шу ўринда мустақиллик ва истиқлол йўлида биринчи қадам қўяётган даврда ягона оила бўлиб яшаётган кўпмиллатли халқимизнинг долзарб шиорига айланган сўзларни эслатмоқчиман. «Шу азиз Ватан барчамизники, унинг фа-

ровон келажаги ва иқболи учун яшаш, курашиш биз учун энг катта бахтдир».

Ишончим комилки, тинчлик, барқарорлик, миллатлараро тотувликка чорлаётган бундай шиор миллий формиз ва тафаккуримизнинг асосий мезонига айланиб қолса, нафақат бугунги, балки келажак авлодларимизни ҳам асрайдиган ва барчамизнинг эзгу орзуларимизни рўёбга чиқарадиган асос бўлиб хизмат қиласр эди.

Гап миллий фоя ҳақида борар экан, ўз-ўзидан уни демократик тамойиллар билан уйғуллаштириш масаласи келиб чиқади. Айтиш керакки, бу осонгина бўладиган иш эмас, балки жуда чуқур илмий-сиёсий, назарий-амалий ёндашувни талаб қиласрдиган машақватли жараёндир.

Бугунги вазифамиз ижтимоий соҳанинг етакчи олимларини, файласуфлар, сиёsatшунослар, социологлар, ҳуқуқшунослар, педагоглар, психологлар, тарихчилар, адаб ва журналистларнинг энг пешқадам вакилларини мазкур жараёнга жалб қилиш, уларнинг билим ва тажрибаларидан омилкорлик билан фойдалана билишни тақозо этади (VII жилд, 297-302-бетлар).

* * *

Бугун биз ота-боболаримизга ана шундай сунъий ранглар билан ажратиб баҳо бермаслигимиз, балки уларнинг ҳаётини, улар яшаган даврнинг моҳиятини тўғри тушунишга ҳаракат қилишимиз лозим. Майли, эҳтимол уларнинг орасида адашганлари, ўз ҳалқининг миллий манфаатларига қарши борганлари ҳам бўлгандир. Балки ўша одамлар бугун қилмишига пушаймондир, руҳий азоб тортаётгандир. Бу ҳақда ўйлаш, жавоб бериш— аввало, уларнинг ўз виждонига ҳавола. Қолаверса, дунёда Аллоҳ ҳукми борлигини, у ҳамиша барқарор эканини эсдан чиқармаслигимиз лозим.

Бу гапларни айтишдан мақсад шуки, ҳозирги мураккаб, қалтис паллада эски гина-кудуратларни қўзғаб, тарафма-тараф пароканда бўлиб кетиш ҳалқимиз учун асло йўл қўйиб бўлмайдиган ҳолдир. Миллий фоя мил-

латни, халқни бирлаштиришга қаратилиши керак. Миллатни бўлиб ташлашга асос бўладиган фоя бузгунчи foядир.

Биз ўтмишимизнинг мана шундай аянчли, фожиали саҳифаларини чуқур таҳлил қилиб, ҳаққоний хулоса ва сабоқлар чиқаришимиз керак. Миллий ғурур тарбияси, ягона халқ туйғусини ёшлиар онгига сингдириш соҳасида ҳар куни эринмасдан тинимсиз иш олиб боришимиз, бу йўлда энг таъсирчан самарали воситалардан фойдаланашимиз шарт.

Биз 90-йилларнинг бошидаёқ, яъни озодлигимизнинг дастлабки кунлариданоқ бу борада изчил ва қатъий сиёсат олиб бордик. Одамларни «сен - коммунист», «сен - диндор», деб гурухларга ажратмадик, жамиятимизнинг пароканда бўлиб кетишига йўл қўймадик. Бугунги жараёнлар ўша тадрижий, эволюцион сиёсат натижаси, унинг мантиқий давоми ва ривожидир.

Шу муносабат билан яқин ўтмишимизга баҳо берганда, ўша давр тарихига, бўлиб ўтган воқеаларга ва ўша даврнинг «улкан арбоблари»га ва «моҳир ташкилотчилари»га нисбатан муносабат билдирганда бор ҳақиқатни очиқ акс эттириш керак, деб ўйлайман.

Бу нарса ўша одамларни бадном қилиш, улардан ўч олиш ёки бошқа мақсадлар учун эмас, аксинча, шу йўл билан, авваламбор, ёшларимиз тарбиясига ижобий таъсир ўтказиш, ҳаётимиз тарихида ҳақиқатни қарор топтиришга хизмат қиласди.

Шуни яна бир бор таъкидлашни истардимки, жамиятни доимий ҳаракатга келтириб турадиган куч - миллий фоя, миллий манфаатга хизмат қиласиган қадриятларни, илфор демократик қоида ва тушунчаларни аниқравшан тасаввур этиш, уларни ўрганиш, борини асррабавайлаш, йўғини шакллантириш, бойитиш, ривожлантириш, халқни, аввало, ўсиб келаётган ёш авлодимизни ана шу билим ва кўникмалар билан тарбиялаш - маънавият соҳасидаги энг асосий вазифамиз бўлиши лозим. Амир Темур бобомизнинг таъбири билан айтганда, халқимиз,

миллатимизнинг дардларига дармон бўлмоқ барчамизнинг муқаддас бурчимиздир (VII жилд, 308-309-бетлар).

* * *

Бугун Ўзбекистондаги ҳар бир виждонли инсоннинг муқаддас бурчи мустақиллигимизни мустаҳкамлаш ва уни ҳимоя қилишдир. Бир пайтлар оташин шоиримиз Чўлпон «Юринг, дўстлар, халқ ичига борайлик!» деб хитоб қилган эди. Бугун ҳар қандай сиёсий партия номига эмас, балки чинакам фаолият кўрсатишни истаса, бўлғуси сайловларда ўз тарафдорларини қўпайтириб, жамиятда етакчи мавқени қўлга киритмоқчи бўлса, агар унинг аъзолари ўзини шу азиз Ватанинг асл фарзандлари деб билса, халқ ичига бориши, жамиятимизнинг турли қатламлари орасида истиқлолни мустаҳкамлаш, уни бало-қазолардан, ёвуз назарлардан, ёмон қўзлардан саклаш учун кечаю кундуз тиним билмай ишлаши керак (VII жилд, 311-312-бетлар).

ОЗОД БЎЛСАНГ—ОЗОД БЎЛ, ЭРКИН БЎЛСАНГ—ЭРКИН БЎЛ, МУСТАҚИЛ БЎЛСАНГ—МУСТАҚИЛ БЎЛ!

Умуман, мен қайсиdir мамлакатнинг ҳарбий кучлари бу ёққа олиб келинишига, минтақамизда бегона ҳарбий куч ўрнашиб олишига қаршиман. Мен буни фақат бугунни ўйлаётганимдан эмас, балки келажак авлод тақдирини ўйлаб айтаяпман. Бошқача айтганда, озод бўлсанг - озод бўл! Эркин бўлсанг - эркин бўл! Мустақил бўлсанг - мустақил бўл! Ҳақиқий мустақил бўл! Мустақиллигимиз йўлида мен жонимни ҳам фидо қилишга тайёрман. Иймоним комилки, етти йил мобайнида ортимизда мана шундай азму қарор билан яшайдиган бутун бир авлод етишиб чиқди. Шундай экан, бизнинг маслагимизни, foymизни енга оладиган куч йўқ (VII жилд, 340-341-бетлар).

1999 йил 19 февраль

АЛЛОХ ҚАЛБИМИЗДА, ЮРАГИМИЗДА

(«Туркестон-пресс» ахборот агентлиги мұхбирининг
саволларига жавоблар)

САВОЛ: Шу йил 16 февраль куни Тошкентда рўй берган воқеалар, уларнинг сабаблари ва иштирокчила-ри хусусида мамлакатимиз ва чет эл матбуотида турли-ча фикр-мулоҳазалар, фараз ва талқинлар билдирилмоқда. Улар орасида мутаассиб террорчи кучларга баҳо берганда ислом динининг асл моҳиятини тўғри англа-масдан ёндашиш ҳоллари ҳам учрамоқда. Мұхтарам Президент, шу масала юзасидан сизнинг фикрларингизни билмоқчи эдик.

ЖАВОБ: Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳим. Дарҳақи-қат, мазкур воқеалар хақида нафакат бизнинг матбуо-тимиизда, балки хорижий мамлакатларда ҳам кўп-кўп чи-кишлар бўлмоқда. Уларда турли хил эҳтимоллар, тус-мол ва гумонлар баёни этилмоқда. Қабиҳ ниятлар билан қилинган бу мудҳишишлар орқасида турган кучларнинг ақлга сифмайдиган қилмишлари тўғрисида ҳислис, ваз-мин мулоҳазалар билан бир қаторда айрим оммавий ах-борот воситаларида асоссиз фикрлар, бирёқлама қарашлар, енгил-елпи хулосалар ҳам кўзга ташланмоқда. Бунга шов-шув гапларга ўч бъязи «чакқон» журналистларнинг, муайян сиёсий ва моддий манфаатлар нуқтаи назаридан иш кўрадиган мутахассис ва шарҳловчиларнинг хатти-харакатлари ҳам сабаб бўлмоқда.

Бу масалада шахсан менда эътироуз уйғотадиган жи-ҳат шундаки, муқаддас ислом динимизнинг ҳаётимизда-ги ўрнини яхши англамайдиган одамлар ҳам бу нозик, мураккаб мавзуга билар-билмас аралашмоқда. Масалага бундай юзаки, бир томонлама ёндашув кишини ранжи-тади, албаттa. Чунки бу хусусда сўз юритаётган айрим муаллифлар бизнинг тарихимизни, бугунги кунимизни, миллий хусусиятларимизни, дини исломнинг Ўзбекистон ҳаётидаги аҳамиятини, унинг одамлар руҳий

дунёсига кўрсатаётган таъсирини яхши тушунмайди, очикроқ айтсак, бу муаммонинг негизига етиб боролмайди.

Бу ҳақда мен «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида...» номли китобимда тўхталиб, дин маданий, маънавий, инсоний қадриятларни сақлаб қолиш ҳамда авлоддан-авлодга етказишида беқиёс хизмат қилган, ота-боболаримизнинг дини бўлмиш ислом дини мисолида шундай хулоса чиқариш учун ҳамма асосларга эгамиз, дея зикр этган эдим.

Бу эътиқод юртимиздаги миллионлаб ватандошлирам қатори менинг ҳам дунёқарашимга асос бўлиб, бутун борлиғим, маънавий оламим мазмунини ташкил этади.

Айтмоқчиманки, биз ўз миллатимизни мана шу муқаддас диндан айри ҳолда асло тасаввур қила олмаймиз. Диний қадриятлар, исломий тушунчалар ҳаётимизга шу қадар сингиб кетганки, уларсиз биз ўзлигимизни йўқотамиз. Хоҳ ёш бўлсин, хоҳ кекса бўлсин, ҳар бир ўзбек нимагаки муносабат билдириласин, албатта, уни беихтиёр Яратгувчининг номи билан боғлади. Ҳар бир сўзимизни, ишимизни бисмилло айтиб бошлаймиз, яхши-ёмон кунларимизда Худога шукронга келтирамиз, тавба қилалими. «Шукур» деган каломни ҳар куни айтмайдиган бирор инсон ўзбекистонда бормикан ўзи! Билсангиз керак, пайғамбаримиз Мухаммад алайҳиссалом ҳам «шукур» ва «тавба» деган сўзларни энг кўп ишлатар эканлар.

Биз мана шу ёруғ кунларда яшаётганимиз учун, юрту элиминг тинчлиги учун, фарзандларимиз бағримизда эмин-эркин униб-ўсаётгани учун Аллоҳ таолога доимо шукроналар айтамиз. Туғилганда қулогимизга аzon айтилади, оила қурганимизда шаръий никоҳ ўқитилади, дунёдан кўз юмганимизда жаноза ўқилади. Ҳатто диндан чуқур хабардор бўлмаган одам ҳам диний урф-одатлариз, исломий туйғусиз яшай олмайди.

Бизнинг мусулмончилигимиз, Аллоҳга, динимизга му-

носабатимиз баъзи миллий қадриятларимизда ҳам яққол кўринадики, ҳар бир мусулмон юртдошимиз уларга бе-ихтиёр риоя қилади.

Ҳаммамизга таниш бир манзарани эслайлик. Кўчадан тобут кўтариб бориляпти. Дуч келган йўловчи - у пиёдами, машинадами ёки отлиқми - дарҳол югуриб келиб тобутга елкасини тутади. Қамида етти қадам уни кўтаришиб боради. Марҳумни танийдими-танимайдими, бундан қатъи назар, Ҳудо раҳмат қилсин, дея юзига фотиҳа тортади.

Ахир, шунинг ўзи ҳам мусулмончилик, Аллоҳни танишнинг бир кўриниши эмасми? Ахир, шунинг ўзи ҳам Тангри таолога итоат этиш, охиратни ўйлаб яшашнинг бир мисоли эмасми?

Энг муҳими, биз бу ишларни намойиш учун эмас, иймонимиз, эътиқодимиз амри билан адо этамиз. Демак, дин бизнинг қон-қонимизга, онгу шууримизга шу қадар теран сингиб кетганки, уни ҳеч қандай куч, ҳеч қандай тапивиқот билан чиқариб бўлмайди.

Халқимизнинг минг йиллик тарихини, бугунги маънавий ҳаётини, дину диёнатимизни мухтасар ифодалаб айтиш мумкинки, **Аллоҳ бизнинг қалбимизда, юрагимизда**. Бинобарин, халқ ҳақида, унинг миллий хусусиятлари, диний ҳиссиётлари ҳақида кўр-кўrona ҳукм чиқариб бўлмайди. Бу ҳақиқатни мен нафақат февраль воқеалари муносабати билан, балки мамлакатимиз тўғрисида фикр юритадиган барча оммавий ахборот воситали-ри вакилларига эслатиб ўтишни жоиз, деб билардим.

САВОЛ: Кейинги вактда баъзи хорижий матбуот нашрларида, айrim мухолиф кучларнинг чиқишиларида Ўзбекистоннинг дин борасидаги сиёсатида кескин ўзгаришлар бўлади, деб шов-шув қилинмоқда. Бундай тахмин ва башоратларнинг бирон-бир асоси борми?

ЖАВОБ: Дунё афкор оммаси яхши биладики, биз Ўзбекистонда эркин фуқаролик жамияти, дунёвий дав-

лат қурмокдамиз. Барпо этаётган жамиятимизнинг тамо-йиллари, ҳуқуқий асослари ишлаб чиқилган ва умумхалқ томонидан қабул қилинган. Хусусан, эътиқод эркинлиги тўғрисидаги қонун ҳам бугунги кун талабларидан келиб чиқиб такомилига етказилди. Биз диний ташкилотлар билан муносабатларимизни қонун асосида, уларнинг ҳақ-хуқуқларини ҳурмат ва ҳимоя қилиш асосида олиб борамиз. Айни вактда улардан ҳам қонун олдидаги бурч ва мажбуриятларини бажариш талаб қилинади. Бу халқимизнинг хоҳиш-иродаси билан танлаб олинган йўлдир.

Президент мамлакат Асосий Қонуни - Конституцияга тўла амал қилинишига кафолат берадиган шахс. Шундай экан, мен бутун масъулиятни зиммамга олиб айтаманки, юқорида зикр этилган шов-шувларга мутлақо ўрин йўқ.

Агар масалага чуқурроқ ёндашадиган бўлсак, мен ҳам шу халқнинг бир фарзандиман, шу миллатнинг бир ўғлимани. Алҳамдулиллоҳ, бир мусулмон фарзанди сифатида халқимга хос исломий тушунча ва туйғулар менинг ҳам қалбимда, юрагимда барқарор ва мен бу дунёю у дунё ўз эътиқодимдан қайтмайман.

Оқ-қорани, дўст-душманни танийдиган халқимиз дин нимаю сохта ақидалар нималигини, ким пок ниятли художўй инсону ким мунофик риёкор эканини яхши билади.

Таассуфки, баъзан ислом дини ва ислом фундаментализми ҳақида гапиргандан, бу икки тушунчани бир-бирига аралаштириб юбориш ҳоллари учрамоқда. Маълумки, ҳозир дунёда 1 миллиард 300 миллион одам ислом динига эътиқод қиласи. Муқаддас ислом динини ниқоб қилиб манфур ишларни амалга ошираётган аллақандай мутаассиб кучлар, табиийки, ер юзидағи барча мусулмонларнинг руҳий олами ва дунёқарашини белгилай олмайди.

Энг ачинарлиси шундаки, бу ёвуз кимсалар ҳали онги шаклланиб улгурмаган, тажрибасиз, фўр ёшларни ўз ту-

зогига илинтириб, бош-кўзини айлантириб, улардан ўзларининг ифлос мақсадлари йўлида фойдаланмоқда. Бу эса исломнинг инсонпарварлик ғояларини обрўсизлантиришга сабаб бўлмоқда.

Биз мусулмон дини ҳақида гапирганда, аввало, Аллоҳ ва унинг расулини, ўзимизга руҳан яқин бўлган улуг алломаларимиз, улуг имомларимизни тасаввур қиласиз. Мана шу кутлуг заминимизда туғилиб вояга етган, муборак номларини бутун ислом дунёси чексиз эҳтиром билан тилга оладиган Имом Ал-Бухорий, Имом Ат-Термизий, Ҳожа Баҳоуддин Нақшбанд, Аҳмад Яссавий, Абдулхолик Фиждувоний, Замаҳшарий каби пири комилларимизни назарда тутамиз. Маънавий ҳаётимизни мана шу улуг номлар билан боғлаймиз. Ким бу ҳақиқатни инкор эта олади?

Нега биз мустақиллигимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб шу улуг аждодларимизнинг табаррук номларини тиклашга киришдик? Чунки бу буюк инсонларнинг азиз номлари, ўлмас мероси муқаддас динимиз билан чамбарчас боғланиб кетган. Уларни бирбиридан ажратиб бўлмайди. Биз динимизни бу улуг номларсиз, бу улуг номларни эса динимизсиз тасаввур қила олмаймиз.

Биз бу мутафаккирларимизнинг қутлуг меросидан бутун халқимиз, жумладан, ёшларимизнинг ҳам баҳраманд бўлишига, уларнинг мана шундай маънавий муҳитда камол топишига, ислом динининг инсонпарварлик фалсафаси, буюк ғоялари ёш авлод юрагидан ҳам жой олишига шароит яратмоқдамиз. Бошқача айтганда, биз фарзандларимизни дунёвий билимлар билан бир қаторда Имом Бухорий тўплаган ҳадислар, Нақшбандий таълимоти, Термизий ўгитлари, Яссавий ҳикматлари асосида тарбия қилмоқдамиз.

Бу борада амалга оширилган кўп-кўп ишларимиз—

динга оид минглаб китоблар нашр этилгани, масжиду мадрасаларни обод қилганимиз, буюк алломаларимизнинг таваллуд саналарини дунё миқёсида нишонлаганимиз, уларнинг эски замонда оёқости бўлиб қолган абадий масканларини чинакам зиёратгоҳларга айлантирганимиз—буларнинг барчаси халқимизнинг дини исломга меҳр-муҳаббати, ҳурмат-эҳтиромининг яққол тасдиги эмасми?

Менга баъзан, ахир, диндорлар сизнинг ҳаётингизга суиқасд қилишди-ку, деган гиж-гижловчи, очигини айтсам, динга бўлган муносабатимни, керак бўлса, сиёсатимизни ўзгартиришга ундовчи саволлар ҳам беришади.

Бу хусусда менинг нуқтаи назарим, жавобим шундай: ўша мудҳиш воқеалар муносабати билан Олий Мажлисда бўлиб ўтган ҳукумат йифилишида мен ёшларимизни ҳеч кимнинг қўлига бериб қўймаймиз, деган қатъий фикрни билдирган эдим. Шу фикрни ривожлантириб айтаманки, мен Ўзбекистон раҳбари сифатида қандайдир ёвуз кучлар мukадdas ислом динимизни, ота-боболаримиз эътиқодини, мусулмон фуқароларимизни таҳқирлашига, жамиятимиз ҳаётига хавф туғдиришига ҳеч қачон йўл қўймайман. Бу вазифани ўзимнинг нафакат Президент сифатидаги, балки бир мусулмон инсон сифатидаги мukадdas бурчим деб биламан.

Юртимизда бугунги бунёдкорлик ишларимизда фаол қатнашаётган, давлатимиз сиёсатини қўллаб-қувватлаётган, ҳар ибодатида Ватанимиз тинчлиги, халқимиз омонлигини Яратгандан илтижо қилиб яшайдиган миллионлаб соф ниятли мусулмонлар бор. Уларнинг ўз диний эҳтиёжларини бундан буён ҳам эмин-эркин адо этишлиари учун ҳеч қандай монелик қилинмайди. Мен бунга асло йўл қўймайман.

Портлашларни содир этган ижрочилар ва бу кучларнинг орқасида турган ёвуз, жоҳил кимсалар эса уларнинг тирноғига ҳам арзимайди. Ўзингиз айтинг, ўз ӯна-

Ватанига қўл кўтарган одам одамми? Бегуноҳ инсоннинг ҳаётига зомин бўлган одам одамми?!

Ҳаммамиз яхши биламиз, Қуръони каримда бирор нинг қонини ноҳақ тўкиш гуноҳи азим, дейилган. Бир бегуноҳ одамни ўлдириш - бутун оламни ўлдириш билан тенг, дейилган. Хўш, ўзини «ҳақиқий мусулмон» деб ҳисоблайдиган, лекин қилмиши қўпорувчилик, хунрезлик, қотилликдан иборат бўлган бу манфур кимсаларнинг мусулмончиликка қандай дахли бор?!

Бу фикрдан мени ҳеч ким қайтара олмайди.

Содир этилган қўпорувчилик хуружлари хусусида ғазаб-нафрат билан муносабат билдираётган минг-минг ватандошларимизнинг фикру зикри ҳам айнан шундай эканига иймоним комил.

Такрор айтаман: биз ўз муқаддас динимиз ва эътиқодимиздан ҳеч қачон воз кечмаймиз. Шу билан бирга, муқаддас динимиз шаънига доғ туширмоқчи бўлган кимсалар билан ҳеч қачон муроса қилолмаймиз.

Вассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатух (VII жилд, 349-354-бетлар).

МИЛЛАТ ҚУДРАТИ – ҲАМЖИХАТЛИКДА

(Хоразм вилояти ҳалқ депутатлари Кенгашининг наебатдан ташқари сессиясида сўзланган нутқдан, 1999 йил 26 марта)

Аҳолининг барча қатламларида мафкуравий, маданий-маърифий, тарбиявий ишларни изчил равишда олиб бориш бу замон талабидир.

Мен яна бир бор такрорлайман: мафкура ҳар қандай жамият ҳаётида зарур, чунки мафкура бўлмаса одам, жамият, давлат йўлини йўқотиши муқаррар.

Қаердаки мафкуравий бўшлиқ вужудга келса, ўша ерда бегона мафкура ҳукмронлик қилиши ҳам табиий.

Энг даҳшатли нарса - бу фикр қарамлиги, тафаккур

қуллигидир. Агар оддий қилиб айтадиган бўлсак, халқимизнинг «Ёғочнинг бўшини қурт ейди», деган бир маколини эслайлик. Худди шу каби маънавияти қашшоқ, ўзининг мустақил дунёқарашига, фикрига эга бўлмаган одамга ҳар қандай маккор ўз таъсирини ўтказа олади. Биз, ота-оналар, жамоатчилик бўлмаган жойларда бегона, ҳасад ва ёвуз кўз билан қаровчи кучлар пайдо бўлиши муқаррар.

Бу сўзларнинг исботи ўтган йили Наманганда бўлиб ўтган, шу йилнинг 16 февраляда Тошкентда содир бўлган мудхиш воқеаларда яққол кўринади.

Ёшлилар - бамисоли навниҳол, агар уларни тўғри ўстириб, парваришлаб вояга етказмасак, иймонсиз, ватанфурӯш, галамис кимсалар уларни йўлдан оздиради. Бу кимсаларнинг кимлигини, уларнинг ғаразли мақсадларини ёшларга, бутун халқимизга тушунтириш раҳбарларнинг, фаолларнинг, кенг жамоатчиликнинг, қолаверса, ўзини мустақил Ўзбекистон фуқароси деб ҳисоблайдиган ҳар бир кишининг вазифаси, бурчи эмасми? (VII жилд, 360-361-бетлар).

ЎЗБЕКИСТОН XXI АСРГА ИНТИЛМОҚДА

(Биринчи чакирик ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн тўртминчи сессиясида сўзланган нутқдан, 1999 йил 14 апрель)

... Ноинсоний ғоя ҳукмрон бўлган мустабид тузум ўзининг бор мафкуравий кучини, оммавий ахборот восита-ларини, бутун маориф тизимини ишга солиб, одамлар онгини кенг миқёсда захарлар эди. Уларнинг миллий ва диний туйгуларини қўпол равища камситар, тарихий ҳақиқатни бузиб кўрсатар эди. Ўз она тилини, миллий анъана ва маданиятини, ўз тарихини билмаслик кўплаб одамларнинг шахсий фожиасига айланиб қолган эди.

Миллий ўзликни англашга бўлган табиий интилиш

жоҳилона инкор этиларди. Наврӯз, Рамазон, Қурбон ҳайити каби кўплаб муқаддас миллий байрамлар тақиқ этилган эди. Амир Темур, Имом Ал-Бухорий, Имом Ат-Термизий, Аҳмад Ал-Фарғоний, Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳмад Яссавий, Нажмиддин Қубро, Маҳмуд Аз-Замаҳшарий, Хожа Аҳрор Валий, Абдулхолик Фиждувоний каби буюк аждодларимизнинг, Абдулла Қодирий, Абдурауф Фитрат, Абдулҳамид Чўлпон, Маҳмудхўжа Беҳбудий, Усмон Носир каби миллий-озодлик ҳаракати фидойиларининг номларини халқимиз хотирасидан ўчириб ташлашга ҳаракат қилинар эди (VII жилд, 371-372-бетлар).

* * *

Муҳими, одамларнинг эски тафаккур қолипларидан воз кечишларига эришиш керак эди. Улар инсоният тарихида ҳеч қачон бир тизимдан мутлақо янги тизимга ўтиш силлиқ кечмаганини, бунинг учун жамият доимо муайян қийинчиликларни бошидан кечириши табиий ва объектив ҳол эканини амалда англаб олишлари зарур эди. Ҳаётда ҳар бир нарсанинг баҳоси бўлганидек, фаровон турмушга эришишнинг ҳам, албатта, ўз тош-тарозиси бор. Бошқача айтганда, одамзот бир нарсага эришмоқ учун маълум вақт ҳузур-ҳаловатдан воз кечишига ҳам тўғри келади. Буни ҳаётнинг ўзи тасдиқлайди...

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, нисбатан қисқа вақт мобайнида Ўзбекистонни мустақил ривожлантириши борасида биз нималарга эришдик?

1. Авваламбор, Аллоҳ таолонинг иродаси ва марҳамати билан мустақиллик ва истиқлолимизни қўлга киритиб, ўз тақдиримизни ўзимиз белгилаш, барча табиий, минерал-хом ашё бойликларимиздан, мамлакатнинг бутун салоҳиятидан ўз халқимиз ва унинг келажаги манфаатлари йўлида фойдаланиш хуқуқига эга бўлдик.

Дунё харитасида жаҳон ҳамжамияти томонидан тан олинган янги давлат - Ўзбекистон Республикаси пайдо бўлди.

2. Мамлакатда сохта ғоя, маъмурий-буйруқбозлик асосига қурилган, сабиқ Иттифоқнинг мустабид тизимига барҳам берилди. Маълумки, аввал зикр этилганидек, бу тизимда Ўзбекистон факатгина ҳом ашё базаси, бошқача айтганда, ярим мустамлака ўлка эди.

3. Эркин бозор иқтисодиёти тамойилларига асосланган демократик давлатнинг конституцион, ҳуқуқий ва амалий асосларини яратишга муваффақ бўлдик.

4. Ана шу асосда давлат ва жамиятни, иқтисодиётни, молия ва пул муомаласини, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани такомиллаштириш ҳамда бошқаришнинг янги тизимини барпо этишга эришдик. Жамиятда янги маънавий ва ахлоқий қадриятларнинг устуворлиги таъминланди.

5. Мамлакатнинг жаҳон ҳамжамиятидаги нуфузи ва ўрни ошишига хизмат қиласиган, унинг манфаатларига мос келадиган ташқи сиёsat ва ташқи иқтисодий алоқаларнинг мустақил йўли шаклланди ва изчил амалга оширилмоқда.

6. Мамлакатимизнинг сарҳадлари ва суверенитетини ҳимоя қилишга қодир бўлган янги миллий армия тузилди. Давлатда хавфсизлик ва жамоат тартибини таъмин этувчи мутлақо янги асосдаги тизим яратилди.

7. Тарихий, миллий ва ахлоқий қадрият ҳамда анъаналарнинг, муқаддас динимизнинг жамиятни маънавий юксалишидаги ўрни ва аҳамияти қайта тикланди.

8. Бизнинг кейинги йилларда эришган энг катта ютуғимиз - бу умумий хонадонимизда қарор топган тинчлик ва барқарорлик, миллатлараро ва фуқаролараро тотувликдир. Одамларимиз тафаккурида бу қадриятнинг бекиёс аҳамиятини англаб етиш туйфуси тобора юксалиб бормоқда.

9. Шаҳар ва қишлоқларимизнинг қиёфаси кундан-кунга ўзгармоқда. Иқтисодиёт ва жамиятда шахсий мулк ва мулкдорларнинг, тадбиркорларнинг мавқеи ва ўрни мустаҳкамланмоқда.

Йирик иншоотлар, корхоналар, завод ва фабрикаларнинг қурилгани, ёқилғи ва ғалла мустақиллигига эришилгани, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар, изчил ўсиш суръатлари, макроиқтисодий барқарорлик, одамларнинг моддий ва ижтимоий ҳаётидаги сезиларли ижобий ўзгаришлар - буларнинг бари биз танлаган тараққиёт моделининг тўғрилигини тасдиқловчи далиллардир ва бугунги кунда бу ҳақиқатни ҳеч ким инкор эта олмайди.

10. Одамларимизнинг тафаккури ва ҳаётта муносабати ўзгармоқда. Ўтмиш қолипларидан воз кечган жамиятимиз аъзолари ҳаётдаги ўз ўрнини янгича тасаввур этмоқда, ўз кучига ишончи ортиб бормоқда. Кишиларимиз онгида демократик қадрияtlар мустаҳкамланмоқда. Бу йиллар давомида биз эришган энг катта ва энг муҳим ютуқ - бу аҳолининг фаоллиги ошаётгани, ҳаётимизни ислоҳ этиш ва янгилаш зарурлигига, мамлакатимизнинг келажагига бўлган қатъий ишончидир (VII жилд, 373-375-бетлар).

* * *

Иккинчи устувор йўналиш - жамият маънавиятини янада юксалтиришдан иборат. Маънавият ҳақида гап кетар экан, мен аввало, инсонни руҳий покланиш ва юксалишга даъват этадиган, инсон ички оламини бойитадиган, унинг иймон-иродасини, эътиқодини мустаҳкамлайдиган, виждонини уйғотадиган қудратли ботиний кучни тасаввур қиласман.

Эркин фуқаро маънавиятини, озод шахсни шакллантириш масаласи олдимиизда турган энг долзарб вазифадир. Бошқача айтганда, биз ўз ҳақ-ҳуқуқларини танийдиган, ўз кучи ва имкониятларига таянадиган, ат-

рофида содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга мустақил муносабат билан ёндашадиган, айни замонда шахсий манфаатларини мамлакат ва халқ манфаатлари билан уйгун ҳолда кўрадиган эркин, ҳар жиҳатдан баркамол инсонларни тарбиялашимиз керак.

Барчамиз яхши англаб олишимиз керакки, ҳаётизмизнинг бошқа соҳаларидаги аҳвол, амалга оширилаётган ислоҳотларимизнинг самарадорлиги, аввало, халқ маънавиятининг тикланиши, бой тарихий меросимизнинг кенг ўрганилиши, анъаналаримизнинг сақланиши маданият ва санъат, фан ва таълим ривожи билан узвий боғлиқдир (VII жилд, 381-бет).

* * *

Биз фарзандларимизнинг баркамол руҳий дунёси учун, уларнинг маънавий-ахлоқий жиҳатдан етук, жисмонан соғлом бўлиши учун доимо қайгурипнимиз, курашмогимиз зарур (VII жилд, 385-386-бетлар).

ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН, ЭРКИН ВА ФАРОВОН ХАЁТ—ПИРОВАРД МАҚСАДИМИЗ

ХУШЁРЛИККА ДАЪВАТ

(Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги
муҳбирининг саволларига жавоблар)

Мен кўхна бир ҳакиқатни яна эслатмоқчиман: табиатда бўшлиқ бўлмаганидек, инсоннинг онгу тафаккурида ҳам бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Ҳар бир онгли одамнинг воқеликка ўз муносабати, мақсад ва интилишлари бўлиши табиий.

Орзу-умидлар билан яшаётган, дунёқараши, руҳий олами шаклланаётган ҳар қайси инсон ёшлиқ чоғида ҳаётнинг маъно-мазмуни ҳақида ўйлайди, жамиятда ўз ўрнини топишга ҳаракат қиласди, шунга қараб турмуш режалари, интилишлари пайдо бўлади. Кўп нарса, албатта, инсоннинг ўзига ва унинг тарбиясига боғлиқ. Аммо бир ҳакиқатни чукур англаб олиш даркор: ҳар бир одам, оила, қоловерса, бутун эл-юритимизнинг баҳту саодати, жамиятимизнинг барқарорлиги кўп жиҳатдан одамзот таяниб яшайдиган гоя ва маслакнинг қанчалик тўғри ва инсонийлигига, бу эътиқод унинг оиласи, фарзандлари, халқининг эзгу мақсадларига, ҳаётий манфаатларига нечоғли мос келишига узвий боғлиқдир.

Одамзот қандай тизим, қандай муҳитда яшамасин, барибир ўз қалбида муайян бир гояга, маслак-мақсадга эҳтиёж сезади. Минг афсуски, бу жараён ҳаммада ҳам бир хил кечмайди, бу тушунча ва фикрлар айрим инсонларнинг қалбига кечроқ кириб боради. Содда қилиб айтганда, уларнинг эс-ҳуши кечроқ, яъни бошига бир мусибат тушганида ёки бирор синовга дуч келганида киради.

Шундай мураккаб ва кескин муаммолар билан банд бўлганимизга қарамасдан, биз озодлигимизнинг илк кун-

лариданоқ маънавият, таълим-тарбия соҳасига жиддий эътибор бердик. Бу улкан тарихий ишлар шу жараёнларнинг бевосита иштирокчиси бўлган халқимизга яхши маълум. Шу боис уларни бирма-бир санаб ўтиришга ҳожат йўқ. Лоақал миллий қадриятларимизни, тилимиз, тарихимиз, дин-диёнатимизни тиклаш, баркамол авлод тарбияси борасида амалга оширилган ишларни эслаш кифоя, деб ўйлайман.

Кишилар онгини эски тузум асоратларидан халос этиш, улар қалбига янгича тафаккур, янги мафкура фояларини сингдириш бир-икки йиллик иш бўлмай, балки узок давом этадиган жараён эканига бугун ишонч ҳосил қилмоқдамиз. Аммо мафкура-маърифат соҳасидаги вазифамиз фақат одамларимизнинг заҳарланган онгини эски мустабид тузум асоратларидан халос қилишдангина иборат эмас. Бундай деб ўйлаш енгил-елпи фикрлаш билан баробар.

Хозирги энг муҳим, энг долзарб вазифамиз – жамиятимиз аъзоларини, авваламбор, вояга етиб келаётган ёш авлодни камол топтириш, уларнинг қалбида миллий фоя, миллий мафкура, ўз Ватанига меҳр-садоқат туйғусини уйғотиш, ўзлигини англаш, миллий ва умумбашарий қадриятлар руҳида тарбиялашдан иборатдир.

Албатта, биз фикрлар ва қарашлар ранг-баранглиги принципига тарафдормиз. Аммо бу фикр ва қарашларни бирлаштирадиган, уларнинг муштарак жиҳатларини уйғунаштирадиган ягона мезон борки, бу миллий фоя ва миллий мафкурадир.

Миллий фоя ва миллий манфаатга зид, ёт ҳаракат ва интилишларни биз асло қабул қиласмаймиз.

Бизнинг тарғибот-ташвиқот ишларимиз кўпинча тор доираларда қолиб кетаяпти, ҳётнинг кенг қатламларига кириб боролмаяпти, тажрибасиз, ғўр, билими, дунё-қарashi чекланган айрим ёшларнинг онгига етиб борма-

япти. Натижада улар бизга ёт бўлган ташки таъсирларга, бузғунчи ғояларга кўр-кўронга берилиб, ҳатто, ўз ота-онасига, халқи ва Ватанига қўл кўтарувчи ёвуз қотиларга айланмокда.

Биз барча маърифий мамлакатларда бўлганидек, ғояга қарши ғоя билан курашиш тарафдоримиз. Афсуски, мутаассиб, насл-насабини унугтган кимсалар билан ғоявий мунозарага киришишнинг ўзи бир азоб. Чунки уларнинг онги шу даражада заҳарлаб ташланганки, улар миясига ўрнашиб қолган ақидадан ўзга бирон-бир ҳақиқатни тасаввурига ҳам сифдира олмайди. Агар улар билан баҳсга киришмоқчи бўлсангиз, иккита саволга жавоб беради-ю, кейин қотиб тураверади - учинчи саволга жавоб беришга на билим бор, на идрок, на ҳаётий тажриба. Халқимиз мустамлакачилик жабрини, қарамлик фожиасини беҳад кўп тортган. Шунинг учун у тутқунликнинг ҳар қандай шаклини, ҳар қандай кўринишни юрак-юрагидан рад этади. Бошқача айтганда, энди елкасига офтоб тегиб, эркин нафас ола бошлаган халқ қуллик кишанини қайтадан киймайди.

Давлатимиз адашиб хато йўлларга кириб қолган кимсаларни тўғри йўлга қайтариш учун уларга барча имкониятларни берди. Ўзининг бағрикенг, кечиримли эканини, тузумимизнинг инсонпарварлик моҳиятини яна бир карра тасдиқлади. Чунки ана шу адашганлар ҳам ўз фуқароларимиз, ўз фарзандларимиз. Уларни элу юрт корига ярайдиган одамлар қилиб тарбиялаш ҳам бизнинг бурчимиздир.

Сизнинг саволингизга қайтиб, қўшимча қилмоқчиман: бугунги ҳаёт шиддати, воқеалар ривожи шу қадар жўшқинки, биз маънавият ва мафкура борасида қанчалик муҳим ва зарур ишларни амалга ошираётган бўлсакда, баъзи ўринларда, афсуски, кеч қолаяпмиз.

Нима учун кеч қолаяпмиз, деган савол туғилади. Биз

таълим-тарбия соҳасини тубдан ислоҳ қилишга қаратилган Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини ишлаб чиқдик. Дастурни амалга ошириш юзасидан жиддий ишлар қилинмоқда. Истиқлол йилларида ташкил этилган янги-ча гимназия, лицей ва мактабларимизда таълим олаётган ўғил-қизларимиз билан учрашганда, уларнинг эркин, мутеликдан озод дунёқараси билан танишганимда ўзимни ҳаётдаги энг катта орзуси ушалган одамдек ҳис қиласман. Шу болалар сиймосида умрим мазмунини, ҳаётимнинг асосий самараси-мевасини кўргандек бўламан.

Айни пайтда бошқа бир муаммо ҳам мени ўйлантиради: мана шу таълим-тарбия тизимида рўй бераётган буюк ўзгаришлар жараёнидан, афсуски, барча фарзандларимиз ҳам баҳраманд бўлолмаяпти. Қанчалик аччиқ бўлмасин, бу - бор ҳақиқат.

Мен замонавий фикрлайдиган, Ватанга садоқат руҳида тарбия олаётган, жаҳон тараққиёти ва маданияти билан ҳамқадам бўлишга интилаётган юз минглаб ёшлияримиз билан бир қаторда ҳали шу даражага етмаган қанчадан-қанча фарзандларимиз ҳам борлигини ўйласам, олдимизда нақадар катта муаммолар турганини яққол тасаввур этаман. Бу ишни амалга ошириши лозим бўлган ўқитувчи-мураббийларни кўз олдимга келтирсан, уларни чинакам замонавий билим соҳибларига айлантириш учун ҳали ниҳоятда кўп иш олиб боришимиз кераклиги ҳам англайман. Бир сўз билан айтганда, бу борада қанча иш қилмайлик, шу соҳада оқсоқлигимизни тан олишимиз, кўпдан-кўп муаммолар ечими айни шу масалага тақалиб қолаётганини эътироф этишимиз зарур.

Шунинг учун ҳам таълим-тарбия соҳасидаги Миллий дастуримизни кечиктирмасдан дарҳол ҳаётга тўлиқ татбиқ этиш - бу борадаги фаолиятимизнинг асосий мезони эканини англаб олишимиз шарт.

Агар биз ўз кучи, салоҳиятига ишонадиган, бокиман-

даликни ор деб биладиган, энг ривожланган мамлакат-ларнинг илғор кишилари билан теппа-тeng мумомала қила оладиган, оқни қорадан, яхшини ёмондан ажрата биладиган, бу мураккаб, бешафқат ҳаётнинг пасту баланд, тангу тор кўчаларидан Аллоҳ берган ақл-заковати билан тўғри йўлни адашмай топа олишга қодир бўлган баркамол авлодни тарбиялаб етиштирсак, ўйлайманки, ўз мақсадимизга тўла зришган бўламиз.

Айтинг-чи, шундан кейин биз, ота-оналарда яна қандай армон бўлиши мумкин? Бундай ёруғ фикрли, мияси тиник, эътиқоди соғлом болаларни сохта оқимларга эргаштириб бўладими? Улар пана-пастқамларда писиб юрган ҳар хил жоҳил одамларнинг гапига кирадими? Умрида бирорта китоб ўқимаган нодон кимсалар уларни йўлдан оздириши мумкинми? Бу авлод вакиллари ўз Ватанига, ўзини оқ юваб, оқ тараган эл-юртига қўл кўтариши, унга ёмонлик соғиниши мумкинми? Ота-онасини зор қақшатиб, оқпадар, падаркуш бўлиши мумкинми? Дунёдан ўтиб кетган аждодларининг қабрларини беҳурмат қилиб, уларнинг арвоҳларини чирқиритиши мумкинми? Ўз насл-насабидан, она-юртидан воз кечиши мумкинми?

Йўқ, ҳеч қачон. Онгли инсон, юрагида имон-инсофи, диёнати бор одам асло бундай қилмайди. Қилолмайди...

Биз зўравонликка, коммунистик ақидапарастликка асосланган етмиш йиллик даврни бошимиздан кечирдик. Бу даврда оммани сохта foяларга ишонтириш, уларга итоат қилдириш учун қанча-қанча куч, қанчадан-қанча маблағ сарф бўлмаган, дейсиз. Бу иш билан бутун бошли бир тизим шуғулланар эди. Жамиятнинг энг юқори бўғинидан энг куйи қатламларигача бу тизим ўзининг кучли таъсирини ўтказар эди. Эҳтимол, бугунги ёшлиримиз билмас, лекин нисбатан ёши улуғроқ одамлар у пайтлардаги ҳар турли сиёсий ахборот ва ўқишлар, машғулотлар, лекция ва маъruzаларни яхши эслайди. Мат-

буот, радио-телевидение, адабиёт ва санъатнинг ҳам бор эътибори шу масалага - одамлар онгига бўшлик пайдо бўлмаслигига қаратилган эди. Бошқача айтганда, бу тизимнинг ягона мақсади - шу режимга керак бўлган мафкуруни кишилар онгига зўрлик билан сингдиришдан иборат эди. Ўзбек халқини ҳар тонгда «Ассалом, рус халқи, улуф оғамиз!» деган нағмалар билан уйғотишдан кўзланган ният ҳам аслида ана шу эди.

Шўро даврида мафкура масаласида шундай бир механизм мавжуд эдики, у одамларни фикрлашга чорламасада, сохта гояларни ҳар бир фуқаро онгига сингдиришга эриша оларди.

Бу ҳақда ўйлаганда мени бир савол қийнайди. Нега энди шўро хукумати ўз сохта гояларини омма онгига сингдира оларди-ю, биз эса халқимизнинг асл манфаатларини ифодалайдиган, унинг фаровон турмуши ва баҳтли келажаги учун хизмат қиласидиган ҳаққоний миллий формизни одамларимиз қалбига сингдира олмаймиз?

Менингча, бунинг асосий сабаби шундаки, биз демократик жамият қуарар эканмиз, мафкуравий зўравонликни рад этдик. Биз кишиларнинг сиёсий онги, дунёқарашини бошқариш эмас, балки бойитиш, юксалтириш, инсонийлик рухида, умумжаҳоний меъёрлар асосида тарбиялаш йўлидан бордик. Жамият аъзоларининг қонун олдидаги масъулиятини ҳётимизнинг устувор тамойиллари деб билиб, бунга қатъий амал қилишга интилдик.

Бизнинг пировард мақсадимиз—инсон ҳуқуқлари ҳар томонлама ҳимоя қилинадиган маърифатли жамият барпо этишдан иборат. Иншооллоҳ, биз бу мақсадимизга эришамиз. Чунки бутун маърифий дунё айнан шундай қонунлар асосида яшайди ва тараққий қиласиди. Чунки бундай жамият аъзолари билан баҳс қилиш, мунозара юритиш, умумий тил топиш мумкин. Аммо миясига хом хаёл васвасаси зулукдай ёпишиб олган, на қонунни, на

реал ҳаёт талабларини тан оладиган мутаассиб тўдалар билан қандай муроса қилиш мумкин?

Мен халқни бирлаштирувчи, юксак мақсадлар сари чорловчи мафкура - миллий ғоянинг жамият ҳаётидаги аҳамияти тўғрисида илгари ҳам қайта-қайта айтиб ўтганман. Биз унинг мазмун-моҳияти, уфқларини умумий тарзда белгилаб олдик. Энди ижтимоий соҳа олимлари, мутахассислар, илғор фикрли зиёлилар бу борадаги изла-нишларни чуқурлаштириб, умумлашган назарий хуло-саларни ишлаб чиқишилари, қисқача айтганда, мафку-рамизнинг асосий мақсадларини халққа содда, ҳаққоний, тушунарли тарзда ифодалаб беришлари лозим.

Айтинг-чи, миллий мафкурани аниқ тасаввур қилмасдан, унинг назарий асосларини тўғри белгилаб олмасдан туриб, бу масалани ҳал қилиб бўладими? Йўқ, албатта. Миллий ғоя, миллий тафаккурни шакллантири-май, таълим-тарбия соҳасини ислоҳ қилиш, одамларнинг онгини ўзгартириш, уларни умумбашарий мақсадлар сари йўналтиришдек мураккаб ижтимоий вазифаларни ечиш мумкин эмас.

Аёнки, бу муаммо тарғибот-ташвиқот орқали амалга оширилади. Лекин биз нимани ва қандай тарғибот қилишни аниқ ва пухта тасаввур этишимиз керак. Яъни, агар таъбир жоиз бўлса, мафкуравий озиқ нимадан иборат бўлишини, уни одамлар онгига қай тариқа етказиш усулларини ишлаб чиқиш даркор.

Содда қилиб айтганда, мустақиллик ҳар қайси одам, ҳар қайси оила, юртимиз учун, келажагимиз учун нима берди ва нима беради, деган масалани оддий ҳаётий мисоллар асосида кишилар онгига етказиш, қалбига синг-дириш орқали уларнинг дунёқарашини ўзгартириш, кўзини реал ҳақиқатга очиб бериш мумкин.

Таъкидлаш жоизки, жамиятимиздаги бугунги вази-ят, мавжуд хавф-хатарлар ва уларнинг олдини олиш

чоралари ҳақида олимларимиз, пешқадам зиёлиларимиз халққа ўз сўзларини айтишлари керак. Улар бу борада жамият олдида қарздор эканликларини унутмасликлари лозим. Яна шуни ҳам унутмаслик керакки, мафкуравий озиқнинг мезони ҳақиқат ва фақат ҳақиқат бўлиши зарур. Яъни, халққа бор ҳақиқатни очик айтиб, шунга кўндириш, ишончини қозониш ва шу асосда уни янги марраларга чорлаш керак.

Бунинг учун эса, авваламбор миллий фоя, миллий мафкура негизида одамларнинг эркин ҳаёт, обод ва озод Ватан қуриш йўлидаги саъй-ҳаракатлари, интилишларини умумлаштирадиган, таҳлил этадиган, шу фояларни бойитиб-ривожлантирадиган ва қучайтирадиган идоралар фаолиятини ташкил этиш зарур.

Бу ишни қандай йўлга қўймок даркор?

Биринчидан, мавжуд вазиятни, яқин истиқболимизнинг ривожланиш тамойилларини, керак бўлса, ундаги салбий ҳолатларнинг ижтимоий сабабларини холис ўрганадиган нодавлат, мустақил ташкилотлар фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг имкониятидан тўла фойдаланиш зарур. Токи бу ташкилотлар ҳар қандай манфаатдан ёки таъсирдан холи бўлиб, бизга реал ҳаёт ҳақида, муайян ижтимоий ҳодиса ва воқеаларни келтириб чиқарадиган омиллар ҳақида аччиқ бўлса-да, холисона, ҳаққоний хулосалар берсинлар. Ва жамиятни эски асоратлардан халос этиш, дунёқарашибиз, маънавиятимиз ва мафкурамизни юксак босқичга кўтариш йўлларини пухта ишлаб чиқишилари ва тавсия этишлари даркор. Бу ишга Тарихчилар, Файласуфлар кенгашлари, яқинда тузилган Маърифатпарварлар жамияти каби жамоат ташкилотларини жалб этиш керак.

Иккинчидан, вилоят ва туман ҳокимликларининг бевосита кўмагида республика «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик марказининг жойлардаги бўлимлари қоши-

да маърифий тарғибот кенгашларини тузиш лозим. Бу кенгашлар таркиби эл-юрт орасида обрў-эътибор қозонган, юксак савияли, кўпни кўрган, жонкуяр, оташин, энг муҳими, одамларнинг юрагига ҳаққоний сўзи, ёрқин фикри билан йўл топа оладиган фидойи инсонлардан иборат бўлиши керак.

Учинчидан, мактаблар, лицей ва коллежларда бевосита маънавият масалалари билан шуғулланадиган мутасадди мутахассислар лавозимларини жорий этиш зарур.

Тўртингидан, мактаб, лицей ва коллежларда болаларимизнинг онгини юксалтириш, уларни ижобий ишлар ва тарбиявий тадбирлар билан банд қиласидиган турли ташкилот ва тўгараклар тузиш керак. Улар ўғил-қизларимизни ўзлигини англашга, мустақил, онгли фикрлашга ўргатиши, уларнинг тафаккурида бўшлиқ вужудга келишига йўл қўймаслиги лозим.

Модомики, ёшларни фикрлашга ўргатиши, тафаккур тарбияси ҳақида сўз борар экан, биз муҳим бир нуқтани ҳам назардан қочирмаслигимиз зарур. Фикримни очиқроқ айтадиган бўлсам, ҳар қандай тарбияда, ҳатто юксак ривожланган демократик тарбия тизимида ҳам озмикўпми бажарилиши шарт бўлган белгилар мавжуд. Масалан, болани гўдаклигидан юз-қўлини ювишга ўргатмасангиз, керак бўлса, мажбур қилмасангиз, ювуқсиз ҳолда дастурхон атрофига ўтириш унга одат бўлиб қолади. Халқимизга азалдан хос бўлган шарму ҳаё, андиша, ота-онага ҳурмат, катталарга иззат-эҳтиром, кичикларга шафқат каби олижаноб фазилатлар ҳам ўз-ўзидан шаклланиб қолмайди.

Кўриб турганимиздек, бу усул тарғибот-ташвиқот ишларида маълум ўринларда ўзини оқлади. Чунки тарғибот-ташвиқот ҳам таълим-тарбиянинг бир кўринишидир. Шундай қилмасак, биз ёшларимизни ёт таъсирлардан асрай олмаймиз.

Ҳар қайси шахс, аввало, ёш авлод қалбидә жамият, эл-юрт, қўйингки, ота-она олдида масъулият уйғотиши, «иймон» ва «ирода» тушунчаларини мустаҳкамлаш ҳаётимизни янгилашнинг муҳим шартидир.

Биз келажак ёшларники, деган гапни кўп айтамиз. Келгуси наслларга биздан озод ва обод Ватан қолишини орзу қилиб яшаймиз. Барча эзгу ишларимиз замирида ана шу олижаноб мақсад мужассам. Биз шу азиз диёрда нафақат фарзандларимиз, балки невара-чевараларимиз, йироқ-йироқ авлодларимиз ҳам тинч-омон, фаровон, баҳтли-саодатли, маърифий ҳаёт кечиришини, Ўзбекистон деган юрт, ўзбек деган ном дунё тургунича туришни истаймиз.

Биз бугун айрим давлатлардан моддий нуқтаи назардан орқароқда бўлсак-да (бунга кўпгина тарихий объектив сабаблар бор), маънавият нуқтаи назаридан қараганда, улкан гуурур билан айтишимиз мумкин: буюк аждодларимиздан мерос қолган қадриятлар ва урф-одатларга, насл-насабимиз ва қонимизга сингиб кетган буюк ҳаётбахш кучга эгамиз. Бу борадаги устунлигимиз бутун маърифий дунёда эътироф этилган. Ана шу қутлуғ меросга муносиб бўлиб яшаш, бу бекиёс бойликни янада бойитибривожлантириш, миллий ўзлигимиз ва умуминсоний қадриятлар асосида келажагимиз биносини барпо этиш муқаддас бурчимиздир (VIII жилд, 22-31-бетлар).

1999 йил, июнь

СОГЛОМ АВЛОД ТАРБИЯСИ—БАРЧАМИЗНИНГ МУҚАДДАС ИНСОНИЙ БУРЧИМИЗ

(Соглом авлод давлат дастурини тасдиқлашга багишланган
мажлисда сўзланган нутқдан, 2000 йил 24 февраль)

Биринчи масала шуки, кишилик тарихи пайдо бўлганидан бўён, минг йиллар давомида ҳар қандай мамлакатнинг, ҳар қандай миллатнинг, ота-она бўлиш баҳти на-

сиб этган ҳар қандай инсоннинг энг мўътабар орзуси, астойдил интилган асосий мақсади – соғлом, баркамол авлодни тарбиялаш, ҳар томонлама комил инсонни вояга етказишдан иборат бўлиб келган.

Яна бир карра таъкидлаб айтаман, дунё бор экан, одамзот яшар экан, қандай тизим, қандай давлат бўлишидан қатъи назар, ҳар бир миллат шунга интилади. Инсон оила қургандан кейин Аллоҳ таолодан фарзанд сўрайди ва мана шу болам соғ-омон ўссин, ҳар томонлама баркамол, етук инсон бўлсин, деб орзу-ҳавас қиласи, керак бўлса, бутун ҳаётини зурриётига бағишлийди (VIII жилд, 425-бет).

* * *

Соғлом авлод тарбияси масаласида маънавий меросимиздан, хусусан, муқаддас динимиздан умидимиз катта. Қадим-қадимдан бола тарбиясига ислом динининг таъсири жуда кучли бўлган. Чунки биз ўз динимизни қадрлаймиз, унга суюнамиз. Нима учун деганда, соғлом одам соғлом фикрлайди, соғлом фикрлайдиган одамгина Худога иймон келтиради, эътиқоди соғлом бўлади. Шундай экан, соғлом авлод тарбияси дин учун ҳам жуда аҳамиятли.

Демокчиманки, имом-хатиблар ўз қавмлари, намозхонлар билан мулоқотларида мана шу масалаларга кўпроқ эътибор беришлари керак. Мен уламоларимизнинг даъватлари одамларга қанчалик кучли таъсир қилишини яхши биламанки, уларга ҳурмат билан қарайман. Қуръони мажидда ёзилган муқаддас суралар, ояти карималар, панду насиҳатларни таржима қилиб бериш билангина чекланмай, уларнинг мазмуни, моҳиятини тушунишиллари ҳам керак. Дин пешволари, имомлар одамларга янада яқинроқ бўлишлари, улар билан кўпроқ

сұхбатлашилари, мана шу гояларни халққа етказишлиари лозим.

Шуни унутмайликки, дунёда ҳар бир онгли инсон, миллатидан қатын назар, ўз зурриёти, насл-насаби соғлом бўлишини истайди. Лекин маънавий соғлом бўлган миллатгина соғлом авлодни тарбиялай олади (VIII жилд, 441-бет).

МИЛЛИЙ МАФКУРА—ДАВЛАТИМИЗ ВА ЖАМИЯТИМИЗ ҚУРИЛИШИДА БИЗ УЧУН РУХӢЙ-МАҶНАВӢЙ КУЧ-ҚУВВАТ МАНБАИ

(Миллий истиқлол мафкураси концепциясининг асосий
тамоилилларига багишлаб илмий ва ижодий жамоатчилик
вакиллари билан учрашуведа сўзланган нутқдан, 2000 йил 6 апрель)

Бугунги йигилишимиздан асосий мақсад- жамиятимиз ҳаётидаги энг муҳим масалалардан бири миллий мафкура хусусида сизлар билан атрофлича фикрлашиб, олдимиизда турган вазифаларни аниқ белгилаб олиш, уларни ҳаётга жорий этиш йўлларини муҳокама қилишдан иборат. Барчангизга маълумки, бизнинг бугунги ва эртанги ҳаётимизда ўта муҳим бўлган бу масала атрофида кўпдан бери жамоатчилигимиз фикр билдиримоқда, матбуот, радио ва телевидениеда муҳокамалар, баҳслар ва чиқишилар бўлмоқда. Бундай муҳокамалар, албатта, жуда зарур.

Ҳаёт мавжуд экан, жамият, давлат бор экан, ҳар қайси миллат, ҳар қандай халқ ўз йўлини, мақсадини, лўйнда қилиб айтганда, ўзининг миллий гоясини, миллий мафкурасини аниқлаб олишга ҳаракат қиласи. Ҳаёт тараққий этган сари бундай масалалар янада бойиб, янада такомиллашиб бораверади. Шу маънода, бу борада турлича қарашлар, муҳокамалар бўлишини табиий ҳол сифатида қабул қилиш керак.

Биз бугун ана шу долзарб масалани яна бир бор кўриб

чиқиб, олиб борилаётган изланиш ва тадқикотларни амалий, аниқ бир натижа берадиган босқичга күтариш ҳамда қилинган ишлар бўйича муайян бир хулосага келишимиз лозим.

Яъни, миллий мафкура, миллий ғоя, деганда бизнинг қандай мақсадлар, қандай амалий йўналишларни кўзда тутишимиз ҳақида одамлар аниқ тасаввурга эга бўлсин. Юртимизнинг ҳар бир фуқароси уни ўзининг ғояси деб билсин.

Маълумки, биз инсоният тарихида ўхшали, андоғаси бўлмаган мураккаб бир даврни бошимиздан кечираяпмиз. Нафакат иқтисодий ҳаётимизда, балки онгу тафаккуримизда ҳам янгиланиш, ўзгариш жараёнлари кечмоқда. Албатта, бу осонликча рўй бераётгани йўқ.

Бу йўлда эскича қарашларни, одамларимизнинг онгида эски замондан сақланиб келаётган мутелик ва қуллик асоратларини, турли зиддиятлар, бальзан очиқдан очиқ душманлик кайфиятларини ҳам енгигиб, олға бораётганимизни ҳеч ким инкор этолмайди.

Миллий мустақиллик, озодлик йўли, эркин ҳаёт қуриш йўли аслида мана шундай машаққатли бўлади. Бунга кўхна тарихдан ҳам, яқин ўтмишдан ҳам кўп-кўп мисоллар келтириш мумкин.

Бинобарин, мана шу ўзимиз танлаган мустақил таракқиёт йўлида аниқ мэрраларни кўзлаб яшашимиизда, пировард мақсадимиз бўлган озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт қуриш борасидаги интилишларимизда биз учун руҳий-матънавий куч-куvvват манбай, илмий асос - бу миллий ғоя, миллий мафкурадир.

Биз истиқлолга эришган дастлабки кунларимиздан бошлаб, бу масалага алоҳида эътибор бериб келаяпмиз. Миллий мафкурунинг ҳаётимиздаги ўрнини белгилаш, унинг илмий-назарий асосларини яратиш, мафкуравий тарбия йўналишларини ишлаб чиқиш, шу асосда жамия-

тимиизда ижтимоий фикрни шакллантириш мақсадларида амалга оширилган ишлардан хабардорсиз, албатта.

Бу ҳақда мустақиллигимизнинг дастлабки йилларидан бошлаб мен билдирган фикр-мулоҳазалар, қарашлар бугун сизларга тарқатилган «Миллий мафкура ҳақида» деб номланган рисолада жамланган. Ўйлайманки, бу тўпламда баён этилган фикрлар сизларнинг миллий foя, миллий мафкура соҳасидаги изланишларингиз, илмий тадқиқотларингиз учун бир турткি вазифасини ўтайди. Уларнинг қайси бир жиҳатлари сизларда фикр уйғотиши, баҳс-мунозарага чорлаши ҳам мумкин. Мен буни табиий ҳол деб биламан. Чунки фикр бор жойда баҳс бўлади, баҳс бор жойда ҳақиқат юзага чиқади.

Бу мавзуга бағишлиб олиб борилаётган тадқиқот ишлари, изланишлар, нашр этилаётган китоблар, олимлар, ёзувчилар, маданият намояндаларининг матбуот, радио-телевидение орқали чиқишлари, ўтказилаётган тадбирлар, тарғибот-ташвиқот ишлари ҳам масаланинг накадар кенг қамровли эканини тасдиқлайди.

Албатта, бу борадаги ишларимиз, қарашларимиз барчаси бир хил савияда бўлмаса-да, уларнинг орасида жиддий ёндашувга асосланган, кишида фикр уйғотадиган изланишлар ҳам борлиги диққатга сазовор.

Мана шу чиқишларда билдирилаётган фикр ва қарашлар баъзан бир-бирига уйғун келмаслиги, айrim ҳолларда бир-бирига қарама-қарши бўлиши ҳам табиийдир. Лекин шу ҳолат замирида ҳам, бу борада олиб борилаётган ишларнинг маъно-мазмунида ҳам бугун халқимиз учун бу масаланинг нечоғли долзарб эканини, унинг моҳиятини англашга катта қизиқиши ва интилиш мавжудлигини кўриш мумкин.

Шу билан бирга, жамоатчилигимизнинг маълум бир қисми ҳали-ҳануз бу жараёндан узоқ турганини ҳам иnobатга олишимиз ва бундай ҳолатдан тегишли хулосалар

чиқаришимиз зарур, деб ўйлайман.

Содда қилиб айтганда, буни яширишнинг ҳожати йўқ, миллий фоя, миллий мафкура ўзи нима дегани, унинг маъно-мазмуни, биз учун аҳамияти нимада, деб юрганлар ҳам оз эмас.

Шу нуқтаи назардан қараганда, биз миллий фоя, миллий мафкура нима учун, ким учун керак, унинг маъно-моҳияти нимадан иборат, деган муҳим масалага яна бир бор ойдинлик киритиб олишимиз даркор.

Бу фикрларни қисқача қўйидаги шаклда ифода қилиш мумкин:

Биринчидан, ўзининг келажагини кўрмоқчи ва қурмоқчи бўлган ҳар қандай давлат ёхуд жамият, албатта, ўз миллий фоясига суяниши ва таяниши зарур.

Табиийки, давлат тизими, уни бошқариш ва олиб борилаётган сиёsat, аввало, аниқ ва равshan ифодаланган мафкура асосига қурилмоғи лозим. Яъни, олдин давлат қурилиши ва ундан кейин мафкура пайдо бўлиши ўзи гайритабиий ҳол. Буни яхши англаб олишимиз лозим. Яъни, олдин фоя пайдо бўлади, ундан кейин фоя асосида мафкура, мафкура асосида эса тизим, сиёsat пайдо бўлади.

Агар биз ҳозирги ҳаётимизга, сиёsatимизга танқидий кўз билан қарайдиган бўлсак, шунга ўхшаш ҳолатни пайқашимиз мумкин. Бундан шундай хулоса чиқадики, биз, аввалимбор, қандай жамият қурмоқчимиз, ўз келажагимизни қандай тасаввур этамиз, деган саволларга ўз жавобларимизни яна бир бор аниқлаштириб олишимиз, шундан кейин одамларимизни ана шундай олижаноб мақсадлар атрофида бирлаштиришимиз зарур. Ўз миллий фоясига таянмаган жамият инқирозга дучор бўлиши, ўз йўлини йўқотиб қўйиши муқаррарлигини унутмаслигимиз лозим.

Бу масаланинг яна бир жиҳати шундаки, онгни, та-

факкурни ўзгартирмасдан туриб, биз кўзлаган олий мақсад—озод ва обод жамиятни барпо этиб бўлмайди. Миллат ўзлигини тўла англаган тақдирдагина буюк ўзгаришлар қилишга қодир бўлади.

Иккинчидан, бугун биз тарихий ўзгаришлар даврида – яъни мустабид, тоталитар бир тузумдан эркин ва озод тузумга ўтиш шароитида яшамоқдамиз.

Бу ўтиш даври ўзига хос, жуда каттағов ва тўсиқларга дуч келиши, қаттиқ курашлар орқали кечиши барчамиз учун аён бўлмоғи даркор. Халқимиз ва жамиятимизни мана шу даврда янги уфқулар сари бошлаш, даъват қилишда мақсадларимиз аниқ бўлиши керак. Бундай мақсадларга эса, аввало, чуқур ўйланган ва пухта ишланган мағкура асосида етишиш мумкин.

Учинчидан, ўрта ва катта ёшли авлод эски тузум даврларини бошидан кечирган ва охирги ўн йил давомида қандай оғир йўлларни босиб ўтганимизни яхши билади. Кўпчилигимиз кечаги ҳаётимиз, кечаги тарихимизга жонли гувоҳмиз. Гувоҳгина эмас, ўша жараёнларнинг бевосита иштирокчиларимиз. Лекин энди вояга етаётган ёшларимиз қандай ғоя асосида, қандай ғоя негизида тарбия олиши, қандай эзгу мақсадларга интилиши керак? Қандай мағкура ва тафаккур улар учун қурол бўлиб хизмат қилмоғи лозим?

Тўртингидан, тарбиявий-ахлоқий масалаларда, маънавий ҳаётда, керак бўлса, миллий манфаатларимизга мос келадиган сиёсатни изчил олиб боришка ўз йўлимизни йўқотмаслигимиз учун ҳеч қандай ғоявий бўшлиққа йўл қўймаслигимиз даркор.

Нега деганда, бугун дунёда бораётган курашлар ичидаги катта, энг таъсирчан кураш, аввало, мағкура майдонларида олиб борилмоқда. Ва шу курашда енгиш учун жуда катта маблағ, имконият ва кучлар сафарбар қилинмоқда.

Илгари ҳам кўп бора айтганман, яна бир марта таъ-

кидламоқчиман: мамлакатимиз сарҳадларини қўриқлаш, дахлсизлигини таъминлаш, фуқароларимизнинг тинч ва осойишта ҳаётини ҳимоя қилишга армиямизнинг салоҳияти, давлатимизнинг куч-кудрати етарли. Лекин мени хали суяги қотмаган, онги эндиғина шаклланиб келаётган фарзандларимизнинг ёт фоялар таъсирига тушиб қолиш эҳтимоли кўпроқ хавотирга солади. Ёшларимизнинг баъзан сохта фоялар орқасидан эргашиб кетаётгани биз учун энг катта хавф, десам муболага бўлмайди.

Шунинг учун ҳам уларни асраримиз, бугунимиз учун, келажагимиз учун сувдек, ҳаводек зарур бўлган миллий фоя, миллий мафкура ҳақида жиддий бош қотиришимиз керак.

Бешинчидан, миллий фоянинг яна бир муҳим аҳамияти шундан иборатки, у миллатимизнинг, ҳалқимизнинг ўзлигини англашига, ўзининг миллий қадриятларини, урф-одатларини йўқотмасдан, уларни тиклаб, авайлаб, эъзозлаб, янги, ўсиб келаётган авлодга етказиб бериш учун хизмат қилиши керак.

Олтинчидан, миллий фоя олдига қўйиладиган асосий талаблар ҳақида гапирмоқчи бўлсак, аввало, унинг икки суюнган тоғи – таянчи ҳақида фикр юритишимиз зарур.

Биринчи навбатда, миллий мафкурамиз ҳалқимизнинг азалий анъаналарига, удумларига, тилига, динига, руҳијтига, бир сўз билан айтганда, ўз миллий қадриятларимиз, ҳалқимизнинг дунёқараши ва тафаккурига асоссланиб, шу билан бирга, замонавий, умумбашарий, умуминсоний ютуқлардан озиқланган, уларни ўзига қамраб олган ҳолда, юрт тинчлиги, Ватан равнаки, ҳалқ манфаати, унинг фаровонлиги йўлида хизмат қилмоғи даркор.

Еттинчидан, миллий мафкура ҳеч қандай шаклда давлат мафкураси мақомига кўтарилилмаслиги, айланмаслиги керак. Яна бир бор таъкидламоқчиман, бу масалага алоҳида эътибор қаратиш зарур. У жамиятимиздаги

қарашлар ранг-баранглиги, ғоялар хилма-хиллигини сақлаган ҳолда, уларни бир-бири билан мунозара қилишига, курашишига, баҳслашувига, ҳар қандай партия, ҳаракат, ҳар қайси инсон, фуқаронинг ўз фикрини эркин ифода этиши ва уни ҳимоя қилишига зиён ёки тазийк, кўрсатмаслиги лозим.

Ўйлайманки, миллий ғоя, миллий мафкура борасидаги ишларимизни ана шу йўналишлар асосида ташкил этсак, мақсадга мувофиқ бўлади.

Бу ерда эски тузум шароитида ғояга, мафкурага қанчалик жиддий эътибор берилганини эслаш ўринли деб биламан. Шу ўринда табиий бир савол туғилади. Нима учун эски тузум мафкурага тиш-тирноғи билан ёпишиб олган эди? Бунинг сабаби шундаки, ҳар қандай ғоя, ҳатто, у қанчалик сохта, қанчалик ясама бўлмасин, агар одамлар онгига узлуксиз сингдираверилса, унинг катта кучга айланишини улар яхши билар эди. Шунинг учун ҳам мустабид тузум ўзининг бор мафкуравий кучини, бутун оммавий ахборот воситаларини, бир ишора қилса, «лаббай!» деб бел боғлаб турувчи дастёrlарини ишга солиб, одамлар онгини ёлғон ғоялар билан тинимсиз заҳарлар эди.

Ўтган давр биз учун тарих, бинобарин, ана шу тарихдан тўғри сабоқ чиқаришимиз, айни вақтда, ривожланган, таракқий топган давлатлар тажрибасини ўрганган ҳолда ўз келажагимизни яратишимиз керак. Узок ва яқин тарихдан яхши маълумки, бирон мамлакатда, бирон давлатда яккаю ягона ғоя ёки мафкура ҳукмронлик қилар экан, бу жамият, бу давлат, албатта, инқирозга юз тутади. Бу ҳақиқатни ҳам унутмаслик лозим.

Эски замон, эски тузум асоратлари нима эканини ўша замонда яшаганлар, уни ич-ичидан билганлар, керак бўлса, жабрини тортганлар яхши англайди.

Бугун биз эски тузумнинг ҳам сиёсий, ҳам иқтисо-

дий, ҳам маънавий жиҳатдан номаъқул, заарли оқибатларини - нима учун эски тузум миллий манфаатларимизга мутлақо зид эканини тушунтириб бера олсак, одамлар тўғри йўлни топиб олади.

Одам эркин фикрлаганда, эркин ҳаёт кечиргандагина ўзининг бор салоҳиятини тўла-тўқис рӯёбга чиқаради, ўз интилишларига мос йўлни танлаб олади. Фикри эркин одам, у қайси соҳада ишлашидан қатъи назар, ўз ҳаётини ўзи ташкил қилиш, ўз ҳаётини ўзи ҳимоя қилиш имконига эга бўлади.

Ёдингизда бўлса, мен ўз чиқишлиаримдан бирида «Озод бўлсанг - озод бўл! Эркин бўлсанг - эркин бўл! Мустақил бўлсанг - мустақил бўл!», дея юрагим ёниб гапирган эдим. Ахир, ўзингиз айтинг, эски асоратлардан халос бўлмай янги ҳаёт қуриш мумкинми? Одамларимиз онги, тафаккурини ўзгартирмасдан, ўз фикрига, мустақил дунёқарашига эга ёш авлодни тарбияламасдан туриб, озод ва обод жамият барпо этишдек олижаноб мақсадларимизга эришиш мумкинми?

Барчамиз учун бир ҳақиқат аён бўлиши шарт. Демоқчиманки, тарихан янги шароитда, бир вақтлар онгимизни заҳарлаган сохта ҳукмрон ғоя таъсирида юришдан, эскича қарашлар асоратидан, онгдаги қуллик, мутелик, фикрсизликдан қанчалик тез халос бўлсак, возкесак, шунчалик тез жаҳондаги тараққий топган давлатлар қаторида ўз эзгу мақсадларимизга эриша оламиз.

Бундан икки йил муқаддам «ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мумкин», деган шиорни бежиз ўртага ташлаганимиз йўқ.

Хўш, шундай экан, ёт ғояга қарши биз ўз олижаноб ғоямиздан қандай фойдаланаяпмиз? Хусусан, мактабларда, академик лицейлар ва касб-хунар коллежларида, олий ўқув юртларида, жамиятимизнинг барча қат-

ламларида бизга мутлақо бегона бўлган заҳарли интилишларга, хуруж ва ҳаракатларга биз қандай қарши чиқмоқдамиз? Ва бунда нимани, қандай ғояларни ўзимизга қурол қилиб олмоқдамиз?

Олдимиизда турган энг муҳим масалалардан бири - бу одамлар ўз фикрини айтишга, эркин фикрлашга ўрганиши зарур. Яъни, фикрга қарши фикр бўлиши керак. Мени кўпроқ безовта қилаётган нарса ҳам шу. Бу борада қайси мактабда, қайси олий ўкув юртида қандай тажрибалар бор? Ёшларимизни эркин фикрлашга, баҳслашишга ўргатаяпмизми?

Учинчи масала - жаҳолатга қарши маърифат. Бу ўринда асrimiz бошида халқни маърифат ва миллий уйғонишга чорлаган жадидчилик ҳаракати намояндалари ҳаётини, ижодини, интилишларини ўрганиш, уларнинг бугунги қундаги моҳияти ва аҳамияти ҳақида ҳам гапиришимиз зарур, деб ўйлайман. Уларнинг мероси бугун қайси дарсликка, қай даражада киритилган, қандай ўқитилмоқда? Умуман айтганда, маърифий озуқа қандай бўлиши керак? Болаларимиз ўқиётган китобларда маърифат зиёси борми, биз истаётган миллий ғуур, миллий мафкура, миллий ғоя уларда етарли даражада акс этганми?

Хозирги вактда Ўзбекистонда 550 минг ўқитувчи фаолият кўрсатмоқда, яъни зиё тарқатмоқда. Беш миллиондан ортиқ фарзандларимиз мактабларда, турли билим юртларида таълим олмоқда. Уларнинг тарбияси ҳақида ўйлашимиз, ёшларимизнинг бахтли келажаги учун қайфуришимиз, ёш наслимизни миллий ғоя ва миллий мафкура билан қуроллантиришимиз керакми-йўқми? Мени қийнайдиган нарса шуки, мустақилликка эришганимиздан буён, мана, тўққиз йил ўтаяпти, лекин, афсуски, ташвиқот-тарғибот ишларида бизга асос, «қурол» бўла оладиган манба ҳали яратилгани йўқ.

Азиз биродарлар, билиб кўйинглар, маънавий, ру-

ҳий дунёда ҳеч қачон бўшлиқ бўлмайди. Жамият ҳаётида соғлом ғоя устувор бўлмас экан, албатта, ёт, зарарли таъсирлар суқилиб киришга ҳаракат қилади. Бу - қонуният.

Айниқса, бу хавф биз учун ниҳоятда кучли. Чунки халқимизнинг табиатида соддалик, ишонувчанлик хусусиятлари устун. Агар мендан, дунёдаги энг содда, энг оққўнгил миллат ким, деб сўраса, ўзбек миллати, ўзбек халқи деб айттан бўлар эдим.

Шу маънода айтмоқчиманки, четдан таъсир кўрсататайтган мафкуравий тазииклар аслида бизнинг миллатимиз, дину эътиқодимиз учун тамомила зид, аммо улар турли йўллар билан юртимизга кириб келаяпти. Чунки уларнинг орқасида катта куч, катта маблағ турибди. Бу кучларнинг мақсади - тинчлигимизни бузиш, танлаган йўлимиздан қайтариш, ўз таъсирини ўтказиш, Ўзбекистонга ҳукмронлик қилиш.

Миллий давлатчилигимизга, маънавий ҳаётимизга, тинч-осойишта турмушимизга бўлаётган турли таҳдидлар, ҳар хил йўллар билан бизга тазиик ўтказишга уринаётган ёвуз «таълимот»ларга қарши қандай усул билан курашиш мумкин? Фақат ғоя воситасида, фақат маърифат билан. Шу маънода бутун халқимиз, жамоатчилигимизни маърифат, маънавият билан, миллий ғоя билан қуроллантиришимиз лозим.

Шу ўринда яна бир мисолга мурожаат қилайлик: муқаддас ислом динимизни бу қадар юксак даражага кўтарган, ривожлантирган, халқчил тарзда дунёга ёйган, бу йўлда ўзларидан ўлмас илмий-фалсафий мерос қолдирган бизнинг ота-боболаримиз эмасми? Бухорийлар, Термизийлар, Форобийлар, Накшбандлар эмасми? Энди бугун кимдир, қаёқдандир келиб бизга ислом таълимотини ўргатадими?

Мана, бу йил ҳам, иншооллоҳ, бутун халқимиз би-

лан биргаликда ана шундай улуг алломаларимиздан Имом Абу Мансур Мотурудий, Бурхониддин Маргинонийнинг таваллуд тўйларини кенг нишонлаймиз. Айтмоқчиманки, биз ўз ҳаётимизни аждодларимиз дини бўлган мұқаддас ислом динисиз тасаввур этолмаймиз.

Мен яқинда бир манбада ўқидим: ўша ўрта асрларда ҳам дин ажкомларини ўз ғаразли манфаатлари йўлида нотўғри талқин қилган турли оқимлар бўлган экан. Мотурудий ва Маргиноний каби диний ва дунёвий илмлардан чуқур боҳабар бўлган алломаларимиз сиёсий мақсад йўлида дин моҳиятини бузиб кўрсатган бундай оқимларга қарши ўз сўзини, ўз муносабатини билдирган, уларнинг қиёфаларини очиб ташлаган. Шу мавзуда китоблар ёзиб қолдиришган.

Афсуски, кўхна Шарқда довруқ таратган бу улуг инсонларнинг шарафли ҳаёти, ибратли таълимоти ҳақида тўла маълумот берадиган эътиборга молик бирон китоб ўзимизда ҳали яратилганича йўқ, уларнинг қимматли асарлари ҳам нашр этилмаган. Ваҳоланки, халқимизда шундай китобларга катта эҳтиёж бор. Бу зотлар қандай улуг мутафаккир бўлганини, қандай эзгу ишлар қилганини халқимиз, айниқса, ёшлиаримиз атрофлича билишлари лозим.

Шу соҳа мутахассисларини сафарбар этиб, уларнинг бошини қовуштириб, ана шу ноёб илмий меросимизни чуқур ўрганиш, нашр этиб, халқقا етказишни жадаллаштириш зарур.

Миллий мафкуранинг яна бир мухим шарти - бу ўзликни англашдир. Ўзликни англаш деганда, мен тарихий хотирани тиклаш, насл-насабимиз ким эканини, кимларнинг вориси эканимизни англаб этишни, шундан келиб чиқиб, ўзимизга хос, ўзимизга мос жамият барпо этишни тушунаман. Маънавият, мафкура борасида четдан кўр-кўrona нусха қўчириб, бирон натижага эришиб

бўлмайди. Чунки бизнинг дунёқарашимиз, халқимизнинг тафаккури, турмуш тарзи ниҳоятда ўзига хослиги билан ажралиб туради.

Колаверса, ҳукуқий-демократик давлат қуриш, уни шакллантириш жараёни ҳар бир мамлакатда ўзига хос тарзда кечади. Шу маънода, биз ўзимизга хос ва ўзимизга мос давлат, жамият қурамиз, деб бежиз айтиётганимиз йўқ. Биз шарқона тарбия кўрганмиз, ўз одатларимиз, анъаналаримиз, ўз бетакрор инсоний табиатимиз мавжуд.

Айтинг-чи, биздагидай ранг-баранг, инсонпарвар қадриятлар яна қаерда бор? Андиша, муруват, меҳроқибат, орият, ибо ва ҳаё, мулозамат деган сўзларни бошқа бир тилга таржима қилиш мумкинми? Халқимизнинг инсонийлик фазилатларини ўзида намоён этадиган бундай атамаларни бир-бир санаб, юзлаб мисоллар келтириш мумкин. Шундай экан, барпо этаётган давлатимиз, келажагимиз илдизи теран тарихимизга, бетакрор маданиятимизга, ноёб қадриятларимизга, юксак мақсадларимизга монанд бўлиши лозим.

Кўриб турганимиздек, миллий ғоя, миллий мафкура масаласи ғоят мураккаб, серқирра муаммо. Яна бир бор қайтариб айтаман, фикрлар хилма-хиллиги, айни бир масалага турлича қарашлар, ранг-баранг ёндашувлар жамият учун сув билан ҳаводек зарур. Бунинг учун барча шарт-шароитларни яратиб бераверамиз.

Лекин, шу билан бирга, миллий ғоя давлатимиз, жамиятимиз, халқимизнинг юксалиши йўлида, буюк келажак барпо этишдек эзгу мақсадга эришиш ва жаҳон ҳамжамиятида ўзимизга муносиб обрў-эътибор топишимизда бирлаштирувчи куч - қанот бўлиши шарт.

Бир томондан, миллий ғоя ягона ҳукмрон давлат мафкураси даражасига кўтарилилмаслиги, иккинчи томондан, миллий ғоя, миллий мафкура турлича қарашдаги барча

одамларни, партиялар ва жамоат ташкилотларини юрт тинчлиги, Ватан равнақи ва халқ фаровонлиги йўлида бирлаштирувчи байроқ бўлиши, миллат, жамият ва давлатнинг муштарак манфаатларини ўзида мужассам этиши лозим. Бир қарашда, бир-бирига тўғри келмайдиган, лекин фалсафий-ҳаётий нуқтаи назардан қарама-қарши томонларни бирлаштирувчи куч, ғоя борлигини ўзимиз учун аниқ тасаввур этиб олишимиз зарур.

Бугунги мажлисимизда илму фан вакиллари – файласуф ва тарихчилар, сиёsatшунос ва социологлар, педагог ва психологлар, элиминзинг ҳурматли адаблари, журналистлар, умуман, маърифат масалалари билан шугулланиб келаётган зиёлилар миллий мафкура муаммолари хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришди.

Ўйлайманки, бугун мұхқомама қилинаётган масаланинг маъно-мазмунини чуқур идрок этиб, якуний бир ҳужжат, яъни Миллий истиқлол мафкураси концепциясини тайёрлаш билан шуғулланадиган маҳсус ишчи гурухи тузишимиз лозим.

Бу гурух миллий ғоя, миллий мафкура ҳақида ҳозиргача эълон қилинган тадқиқотлар, китоблар, матбуотдаги чиқишларни, бугунги йиғилишимизда баён этилган фикр-мулоҳазаларни умумлаштириши, яхлит бир илмий концепция ҳолига келтириши зарур.

Такрор айтаман, бу жуда катта меҳнат, билим, чуқур мушоҳада талаб этадиган иш. Албатта, иқтисодиётнинг ҳам, бошқа соҳаларнинг ҳам жамиятимизда ўз ўрни бор. Лекин миллий ғоя, миллий мафкура масаласи биз учун, таъбир жоиз бўлса, ҳаёт-мамот масаласидир.

Миллий ғоя бўлса, мақсад ойдинлашади. Эзгу мақсад эса ҳар бир кишини сафарбарликка даъват этади, жамиятни янада бирлаштиради. Ўз миллий ғояси, миллий мафкурасига эга бўлган давлат мустаҳкам, қудратли ва обод бўлади. Шунинг учун бу борада иккиланиш,

сусткашлик, ўзибўларчилик, лоқайдликка асло йўл қўйиб бўлмайди.

Ишончим комилки, жамиятимизда фидойи, билим-дон, ватанпарвар, соғлом тафаккурга эга бўлган зиёли одамларимиз кўп. Олдимиизда турган энг муҳим вазифа - уларнинг изланиш ва интилишларини Ватан манфаатларига дахлдор эзгу мақсад сари йўналтириш, шу негизда миллий мафкурамизнинг асосий тамойилларини яратиш ва халқимиз онгига сингдиришдан иборат.

* * *

Миллий истиқдол мафкураси концепцияси устида ишлаш ва уни тайёрлашда қуйидаги амалий масалаларга алоҳида эътибор бериш зарур:

1. Бу ишни амалга ошириш учун, авваламбор, аниқ режа, аниқ мақсадни белгилаб олиш лозим. Миллий мафкурани оддий инсон онгига етказиш мақсадида уни оддийликдан мураккабликка қараб борадиган меъёрда ёритиш, босқичма-босқич асосда ифодалаш даркор.

2. Одамларнинг бугунги қарашларини инобатга олган ҳолда уларнинг бу масалани англаш, моҳиятини идрок эта олиш даражаси ва савиясини ўзимизга аниқ тасаввур қилишимиз керак.

3. Бу муҳим ишни бошлашдан аввал жамиятнинг «мафкура» тушунчасига муносабатини аниқлаб олиш, барча тоифаларнинг қарашларини қамраб олиш, уларни кўз ўнгимиздан ўтказишмиз зарур.

4. Концепциянинг сифати ва келгусидаги самараси - таъсири, аввало, унинг устида ишлайдиган гурух аъзоларининг тайёргарлик даражасига, уларнинг бу масаланинг тарихи, аҳамияти, жамиятимиз учун зарурлигини қай даражада тушунишига боғлиқлигини олдиндан тасаввур қилишимиз керак.

Мана шу жиҳатларни эътиборга олмасдан, айниқса,

бу ишга жалб этилган одамларнинг билим даражасини ўзимизга яққол тасаввур қилмасдан туриб, уни бошлиш мақсадга мувофиқ эмас. Чунки миллий ғоя, миллий мафкура борасида пухта ўйламай босилган қадам мутлақо тескари натижа бериши мумкин.

Барчангизга ана шу концепцияни яратишдек эзгу мақсад йўлида куч-ғайрат, ишларингизда омад тилайман (VIII жилд, 462-474-бетлар).

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИ – ХАЛҚ ЭЪТИҚОДИ ВА БЮЮК КЕЛАЖАККА ИШОНЧДИР

(“FIDOKOR”газетаси мухбiri саволларига жавоблар)

САВОЛ: Мұхтарам Президент, Сиз ўз фаолиятингиизда миллий ғоя, миллий мафкура масаласига устувор йўналиш сифатида қараб келмоқдасиз. Хусусан, яқинда Оқсарой қароргоҳида зиёлилар билан ўтказган мулокотингиз чоғида миллий истиқлол мафкурасининг ҳаётимиздаги ўрни, унинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиши билан боғлиқ масалалар ғоят жиддий тарзда кун тартибиға қўйилди. Бунинг сабаби нимада?

ЖАВОБ: Бу ҳақда фикр юритишдан олдин бир масалага ойдинлик киритиб олиш зарур: мафкура фақат бугун эмас, балки ҳамма замонларда ҳам энг долзарб сиёсий-ижтимоий масала, ҳар қандай жамиятни соғлом эзгу мақсадлар сари бирлаштириб, унинг ўз муддаоларига эришиши учун маънавий-руҳий куч-қувват берадиган пойdevor бўлиб келган.

Гап мана шу масаланинг, шу ҳақиқатнинг бугун жамиятимиз, халқимиз учун накадар долзарб эканини эътироф этишда, моҳиятини чуқур англаб, олдимизда турган улкан вазифаларни амалга оширишда уни енгилмас кучга айлантиришдадир.

Чунки, мафкура — жамиятда яшайдиган одамлар-

нинг ҳаёт мазмунини, уларнинг интилишларини ўзида мужассамлашириди. Ҳар қандай инсон, табиийки, мурод-мақсадсиз яшай олмайди. Бинобарин, токи ҳаёт мавжуд экан, мамлакатлар, давлатлар ва уларнинг манфаатлари бор экан, улар ўз тараққиёт йўлини, эртанги кун уфқларини ўзининг миллий гояси, миллий мафкураси орқали белгилаб олишига интилади.

Менинг фикримча, мафкуранинг ҳаётийлиги унинг халқ табиатига, турмуш ва тафаккур тарзига нечоғли мос бўлиши, энг мужими, жамиятнинг миллий манфаатларини, орзу-интилишларини қай даражада акс эттириши билан ўлчанади. Фақат шундай мафкурагина ҳаёт ва давр синовларига бардош беради, одамлар унга ишониб, ўзининг иймон-эътиқоди сифатида қабул қиласиди. Шундагина у энг замонавий қуролдан ҳам кўра кучли руҳий-маънавий қудрат касб этади.

Бугунги кунда инсоният қўлида мавжуд бўлган қурол-яроғлар ер куррасини бир неча бор яксон қилишга етади. Буни ҳаммамиз яхши англаймиз. Лекин ҳозирги замондаги энг катта хавф — инсонларнинг қалби ва онгини эгаллаш учун узлуксиз давом этаётган мафкуравий курашдир. Эндиликда ядро майдонларида эмас, мафкура майдонларида бўлаётган курашлар яна кўп нарсани ҳал қиласиди. Бу аччиқ ҳақиқатни ҳеч қачон унутмаслик лозим.

Агар тарихга назар солсак, илгари кучли давлатлар заиф мамлакатларни очикдан-очиқ босиб олиб, уларга ўз ҳукмини ўтказган бўлса, XX асрнинг охирига келиб, бундай сиёsat янги бир шакл касб этди. Ҳозирги вақтда қудратли давлатлар ва муайян сиёсий марказлар ўз мақсадларига эришиш учун, аввало, забт этмоқчи, ўз таъсир доирасига олмоқчи бўлган мамлакатларнинг аҳолиси онгини ўзига қарам қилишга интилади.

САВОЛ: Бугунги кунда миллий мафкурани ҳаётий эҳтиёж даражасига кўтаришга нима унダメоқда?

ЖАВОБ: Маълумки, биз ўз миллий табиатимиз ва минг йиллик анъаналаримизга, урф-одатларимизга зид

бўлган сохта коммунистик гоялардан воз кечдик. Лекин мафкура дунёсида бўшлиққа йўл қўйиб бўлмаслиги, шундай ҳолат юз берган тақдирда бўш қолган мафкура майдонидан бизга бегона, орзу-интилишларимизга мутлақо ёт гояларнинг ўрин эгаллашга уриниши шубҳасиз.

Асосий гап шундаки, агар ён-атрофимиздаги воқе-ликка теранроқ назар ташлайдиган бўлсак, табиий захираларга бой, геополитик нуқтаи назардан гоят қулай худудда жойлашган юртимизга кўз олайтирадиган, бизга ҳукмини ўтказишни истайдиган турли кучлар мавжудлигини инкор этолмаймиз. Улар ўз ниятларини амалга ошириш учун ҳеч нарсадан тап тортмаслиги бугунги кунда аён бўлиб қолди.

Бу кучлар катта маблағ ва замонавий қурол-аслаҳаларга эга. Лекин уларнинг энг ёвуз қуроли — миллий қадриятларимизга тўғри келмайдиган, энг ёмони, эртага ўрнимизни эгаллаши лозим бўлган ёш авлоднинг қалби ва тафаккурини заҳарлайдиган бузғунчи мафкурадир.

Ҳозирги пайтда рўй бераётган айрим салбий ҳолатлар, ножӯя хатти-ҳаракатлар, ёвуз ишлар, аввало, мафкуравий бўшлиқ туфайли содир бўлмоқда. Нега деганда, ҳали ҳаётий тажрибага эга бўлмаган, оқ-корани таниб улгурмаган ёшлар ҳар турли таъсирларга берилувчан бўлади.

Мисол учун, баъзи ёшларни йўлдан чалфитаётган диний экстремизм хавфини олайлик. Бу хатарли оқим ўзига хос тарихга эга. Хусусан, 80-йилларнинг охирида мамлакатимизга ўзини «дўст», «диндош», «миллатдош» қилиб кўрсатиб, гўё ислом динининг соғлиги учун курашга «даъват» этувчи айрим кимсалар кириб келди. Улар муқаддас динимизнинг асл моҳиятини билмайдиган оддий одамларни, фўр ёшларни ўз тузогига илинтириб, бизга бегона бўлган диний ақидаларни ёйишга уринди.

Албатга, бу ҳаракатларнинг олдини олиш учун тегишли чора-тадбирлар кўрилди. Лекин ўша вақтларда соддалик қилиб, уларга хайриҳоҳ бўлганлар ҳам йўқ эмас

эди. Миллатимиз, айниқса, фарзандларимизнинг кўнгли очик, содда, ишонувчан, андишли экани ҳаммага маълум. Уларнинг қалбида каттага ҳурмат, муқаддас динимизга интилиш туйғуси кучли. Чунки мўмин-мусулмон халқимизнинг тарбиясига, дунёқарашига Аллоҳ назари тушган юртимизда ўтган кўплаб азиз-авлиёлар, уларнинг табаррук қадамжолари ҳам ўз таъсирини ўtkазиб келади. Одамларимиз дилидаги мана шундай эзгу туйғулардан, иймон-эътиқод сари табиий интилишлардан айрим баразли кучлар ўз мақсади йўлида фойдаланишга уринаётгани бежиз эмас.

Аммо ўша пайтларда — коммунистик тузум зулмидан эндиғина озод бўлиб, эркин нафас ола бошлаганимизда бу масалани — яъни, сунний-ҳанафий мазҳабимиз талабларини чуқур тушунадиган, Қуръони карим оятларини изоҳлаб, одамларга тўғри йўл кўрсатишга қурби етадиган уламолар, афсуски, жуда оз эди.

Шундай бир вазиятда ақидапарастлар жуда «чиройли даъват»лар билан чиқиб, айрим ёшларни ўзига маҳлиё қилишга эришди ҳам. Уларнинг ота-оналари, умуман, жамоатчилигимиз бу ҳаракатнинг ортида қандай мудҳиш мақсад ётганини, таассуфки, дастлаб англаб етмади. Наманган ва Тошкентда содир этилган қонли воқеалардан кейингина бу кучларнинг нияти ҳокимият учун кураш бўлиб, улар дин никоби остида ҳаракат қилаётган халқаро террорчилик ҳаракатининг бир тўдаси экани ошкор бўлди. Аммо жамоатчилик бу ҳақиқатнинг тагига етгунча қора кучлар ҳали дунёқараши шаклланмаган айрим ёшларни жаҳолат ва жиноят ботқогига тортиб улгурди.

Яна бир масалага алоҳида эътибор беришимиз зарур. Мен ҳозирги вақтда минтақамизга хавф солиб турган диний экстремизм хатарини қисқача айтиб ўтдим. Наркобизнес, ноқонуний қурол-яроғ савдоси, террорчилик сингари таҳдидлар ҳам шулар жумласидандир. Лекин дунёда бир қараашда беозор, сиёсатдан холи бўлиб туюладиган шундай мафқуравий таъсир воситалари ҳам

борки, уларга кўпда етарлича эътибор беравермаймиз.

Масалан, кейинги йилларда кўплаб намойиш этилаётган жангари фильмларни олайлик. Бу фильмларни кўпчилик, айниқса, ёшлар мароқ билан кўради, чунки одамзот табиатан мана шундай тўполонларни томоша қилишга мойил.

Аслида, менинг назаримда, одамнинг калбидаги иккита куч — бунёдкорлик ва вайронкорлик ҳамиша ўзаро курашади. Афсус билан таъкидлашимиз лозим: тарих тажрибаси шундан далолат берадики, инсон табиатидаги инсонийликдан қўра ваҳшийлик, ур-йикит инстинктлари, яъни хатти-харакатларини қўзғатиб юбориши осонроқ.

Шунинг учун онги шаклланиб улгурмаган аксарият ёш томошабинлар бундай фильмлардан кўпинча турли ёвузылик, йиртқичлик, шафқатсизликларни ўрганади, холос. Натижада уларнинг дийдаси қотади, қалбидан тошбағирлик, зўравонлик, ахлоқсизлик каби иллатлар жой олганини ўзи ҳам сезмай қолади. Ҳатто шундай томоша ва фильмларнинг қаҳрамонларига кўр-кўrona таклид қилишни истайдиган йигит-қизлар ҳам топилади. Чунки улар бундай уйдирма талқинлар таъсирида қўл ураётган иши қандай аянчли оқибатларга олиб келишини тушуниб етмайди. Афсуски, бизнинг телевидениемизда ҳам шундай фильмларни намойиш этишга ортиқча ружу қўйилмокда.

Тарихдан маълумки, бир ҳалқни ўзига тобе қилишни истаган кучлар, аввало, уни ўзлигидан, тарихидан, маданиятидан жудо қилишга интилади. Юқорида мен тилга олиб ўтган ва шунга ўхшаш заарали таъсирлар давом этаверса, миллат ўзлигини йўқотиши, минг йиллик анъаналарини бой бериб, оломонга айланиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас.

Табиий савол туғилади: бундай мафкуравий таъсирлар салбий оқибатларга олиб келмаслиги учун нима қилиш керак?

Бунинг йўли — одамларимиз, авваламбор, ёшлари-

мизнинг иймон-эътиқодини мустаҳкамлаш, иродасини бақувват қилиш, уларни ўз мустақил фикрига эга бўлган баркамол инсонлар этиб тарбиялаш. Уларнинг тафаккурида ўзлигини унутмаслик, ота-боболарнинг муқаддас қадриятларини асраб-авайлаш ва ҳурмат қилиш фазилатини қарор топтириш. Уларнинг, мен ўзбек фарзандиман, деб гурур ва ифтихор билан яшашига эришишдир.

Маълумки, ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун, аввало, киши организмида унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам фарзандларимиз юрагида она-Ватанга, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига соғлом муносабатни қарор топтиришимиз, таъбир жоиз бўлса, уларнинг мафкуравий иммунитетини кучайтиришимиз зарур.

Токи улар миллий илдизлари бақувват, дунёни чукур англайдиган, замон тараққиёти билан баробар қадам ташлайдиган инсонлар бўлиб етишсин. Ана шунда жоҳил ақидапарастнинг «даъвати» ҳам, ахлоқни рад этадиган, биз учун мутлақо бегона ғоялар ҳам уларга ўз таъсирини ўтказа олмайди.

Шу маънода, миллий мафкура масаласи биз учун бугунги кунда нечоғли мухим ва долзарб эканига яна бир бор ишонч ҳосил қилиш мумкин.

САВОЛ: Мафкуранинг зарурлиги ва унинг бугунги кунда ахамияти ниҳоятда ўсиб бораётгани ҳақида тасаввур ҳосил қилдик. Энди миллий истиқлол мафкураси қандай хусусиятларга эга бўлиши ва қандай талабларга жавоб бериши кераклиги ҳақида тўхталиб ўтсангиз...

ЖАВОБ: Биз барпо этаётган янги жамият юксак маънавий ва ахлоқий қадриятларга таянади ва уларни ривожлантиришга катта эътибор қаратади. Бу жараён миллий истиқлол ғояси ва мафкурасига, ўсиб келаётган ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга асосланади.

Жамиятни маънавий янгилашдан кўзланган бош мақсад — юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ эркинлиги ва

фаровонлигига эришиш, комил инсонни тарбиялаш, ижтимоий ҳамкорлик ва миллатлараро тотувлик, диний бағриенглик каби күп-күп мұхим масалалардан иборат. Ўтган түккіз йил давомида — мустақил тараққиёт йилларида амалта оширган улуғвор ишларимиз ҳам бу ҳақда муайян тасаввур беради.

Мен нима учун бу түгрида батағсил фикр юритаяман? Чунки бу масалалар бизнинг ўз олдимизга қўйган эзгу мақсадларимизни ёритиб, жамиятимиз мағкураси, одамлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг маъно-мазмунини белгилаб беради.

Эндиғи энг долзарб вазифамиз — бу жараёнларнинг илмий-назарий асосларини, уларнинг янги-янги қирраларини мукаммал очиб бериш, ўқувчиларимиз, талабаларимизга, кенг жамоатчиликка содда, лўнда қилиб тушунтириб бериш ва уларни янги ҳаёт, замон талабларига жавоб берадиган жамият қурилишининг фаол ва жўшқин иштирокчиларига айлантиришдан иборат.

Бунинг учун, биринчи галда, тараққиётимизнинг ҳар бир йўналиши — жамиятимиздаги сиёсий, ижтимоий-иктисодий, маънавий муносабатларнинг ривожи ҳақида маҳсус дарсліклар, кўлланмалар, оммабоп адабиётлар яратиш зарур. Чунки, ҳозир мактаб ўқувчиси ёки талабадан мана шу масалалар ҳақида фикр сўрасангиз, изчил, аниқ, атрофлича жавоб беришга, керак бўлса, ўз фикрини исботлаб беришга ҳам қийналади. Ўйлайманки, бу олдимизда турган энг мұхим масалалардан биридир.

Сир эмас, фаолиятимизда кишига жуда галати туюладиган бир камчилик бор. Амалдаги давлат ва жамиятимиз қурилишида, иктисодиётимиз ва маънавиятимизни шакллантиришда мутлақо янги-янги қадамлар қўйилмоқда, замон талабларига ҳамоҳанг ўзгаришлар рўй бermоқда, аммо мактаб ва ўқув юртларида болаларимизга, эртага бизнинг ўрнимизни босиши лозим бўлган — ўз фарзандларимизга даққиёнусдан қолган дарслик ва китоблар асосида билим ва тарбия бермоқдамиз. Бундай ачинарли ҳолатларга барҳам бериш вақти келди.

Миллий мафкура яратиш ҳақида сўз юритар эканмиз, **биринчидан**, шуни чуқур англаб олишимиз даркорки, бу вазифа бир йиллик ёки беш-ён йиллик иш эмас. Халқ, миллат ўз миллий мафкурасини бутун умри давомида такомиллаштириб, бойитиб боради. Чунки мафкура қотиб қолган ақидалар йигиндиси эмас. Бу — узлуксиз жараён бўлиб, ҳаёт давом этар экан, унинг шиддатли суръати туфайли мафкуранинг олдига қўйиладиган янги-янги талаблар ҳам пайдо бўлаверади. Яъни, миллат манфаатларига жавоб берадиган, тинимсиз ўзгариш ва янгиланишни тақозо этадиган миллий мафкурани яратиш учун муентазам иш олиб бориш зарур.

Жаҳон тажрибасига назар ташласак, миллатнинг мафкураси бир эмас, балки бир неча авлоднинг умри давомида ишлаб чиқилиши ва такомилга эришувига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Бутун халқни бирлаштирадиган байроқ бўлмиш мафкурани шакллантириш учун инсоният тарихининг турли даврларида Худонинг ўзи ақл-заковат, истеъод, куч-қувват ато этган, ёрқин тафаккурга эга бўлган буюк шахслар заҳмат чекканини кўрамиз. Мана, Конфуций ва Махатма Гандини, Форобий ва Баҳоуддин Нақшбандни олайлик. Бу зотлар умумбашарий тараққиёт миёсида танилган, теран инсоний ғоялар, маънавий бойликларнинг қадр-қимматини чуқур англайдиган до нишманд одамлар бўлган.

Миллий ғоя, миллий мафкурани ишлаб чиқиши, уни шакллантириш учун ҳар қайси миллатнинг энг илғор вакиллари, керак бўлса, мутафаккирлари, халқ ва Ватан равнақи учун ҳаётини бағишлийдиган фидойи зиёлилари меҳнат қилиши лозим.

Иккинчидан, бир ҳақиқатни ўзимизга яхши англаб олишимиз керакки, миллий мафкурани тепадан туриб яратиб ва ҳаётга жорий этиб бўлмайди. Бу — ниҳоятда принципиал масала. Албатта, миллий мафкуранинг асосий йўналишларини, унинг ўзига хос хусусиятларини мутахассислар, олимлар ва мутафаккирлар ишлаб чиқади.

Лекин бундай мафкура шу мамлакатда яшайдиган барча аҳолининг, дейлик, ҳар бир деҳқон, ишчи ёки хизматчининг, зиёлиниг юрагидаги гоялар, туйғуларни мужассам этиб, унга бунёдкорлик руҳини баҳш этиши лозим. Миллион-миллион одамларниг қалбидаги эзгу интилишларни, уларниг ҳаёт мазмунини ифода қилиш эса осон иш эмас. Бунинг учун биз диалектика қонуниятини, яъни муайян бир шахс билан бутун бир ҳалқ орзу-интилишларини уйғун ҳолда қандай акс эттириш масаласини яхши тушуниб олишимиз зарур. Сокин кабинетларда туғиладиган бир мафкурами үз-үзидан ҳаётга, унинг барча қатламларига сингиб кетади, деб ўйлаш — хомхаёлдан бошқа нарса эмас.

Миллий истиқбол мафкураси ҳалқимизга хос бўлган энг муқаддас туйғу ва тушунчаларниг мужассам ифодаси бўлиши керак.

Мисол учун, Ватан туйғусини олайлик. Ватанга муҳабbat ҳисси одамнинг қалбида табиий равишда туғилади. Яъни, инсон ўзлигини англагани, насл-насабини билгани сари юрагида Ватанга муҳабbat туйғуси илдиз отиб, юксала боради. Бу илдиз қанча чуқур бўлса, туғилиб ўстган юртга муҳабbat ҳам шу қадар чексиз бўлади.

Машҳур шоиримизнинг «Мен нечун севаман, Узбекистонни?» деган чуқур маъноли саволини ўзимизга бериб, унга ҳар биримиз қалбимиздан жавоб излашимиз керак, деб ўйлайман.

Ёки она тилига муҳабbat масаласи. Жамики эзгу фазилатлар инсон қалбига, аввало, она алласи, она тилининг бетакрор жозибаси билан сингади. Мен бу масалани алоҳида таъкидлаб айтиётганим бежиз эмас. Она тили — бу миллатнинг руҳидир. Ўз тилини йўқотган ҳар қандай миллат ўзлигидан жудо бўлиши муқаррар.

Бой ва гўзал она тилимиз билан узвий боғлиқ ҳолда ўлмас миллий қадриятларимиз ҳам мафкуравий тарбиямизнинг муҳим бир қисми бўлмоғи лозим.

Масалан, аёлнинг оиласидаги, жамиятдаги мавқеини

олиб қарайлик. Тарихимизнинг қайси даврига назар солмайлик, Аёл ва Она мудом эзгулик тимсоли, мураббий ва комил инсон тарбиячиси бўлиб келганини кўрамиз.

Юртимиздаги ҳар бир инсон учун «Ватан» тушунчаси, аввало, оиладан бошланади. Шу боис, «оила» ва «мафкура» тушунчалари чамбарчас боғлиқдир. Оиланинг жамиятдаги ўрни, тарбиявий-ахлоқий аҳамияти, кадр-қимматини англаб етмасдан, оиласа миллат манфаати нуқтаи назаридан ёндашмасдан туриб, халқчил мафкура яратса олмаймиз.

Ёхуд жамиятимиз ҳаётидаги тотувлик ва инсон тарбиясининг яна бир бекиёс таянчи — маҳаллани олайлик. Тарихнинг гувоҳлик беришича, юртимизда дастлаб дарё бўйларида ҳаёт пайдо бўлган. Табиат қийинчиликларини, ташқи хавф-хатарларни биргаликда енгиш, ерларни ишлашда кучларни бирлаштириш, яхши-ёмон кунларда бир-бирига елкадош бўлишга интилиш туйғуси олис аждодларимизни жамоа тарзида яшашга ўргатган.

Бағрикенглик, ўзаро меҳр-оқибат сингари ноёб инсоний фазилатлар айнан маҳалла мухитида камол топади, шу маънода, маҳаллани ўзини ўзи бошқариш мактаби, таъбир жоиз бўлса, демократия дарсхонаси, дебаташ мумкин.

Шу ўринда масаланинг яна бир томони — умуминсоний қадриятлар ҳақида алоҳида тўхталиб ўтиш зарур. Бизнинг миллий хусусиятларимиз умуминсоний қадриятлар билан боғланиб кетган. Асрлар давомида халқимиз умумбашарий, умуминсоний қадриятлар такомилига улкан хисса қўшган. Турли миллат вакилларига хурмат, улар билан баҳамжиҳат яшаш, диний бағрикенглик, дунёвий билимларга интилиш, ўзга халқларнинг илғор тажрибалари ва маданиятини ўрганиш каби хусусиятлар ҳам халқимизда азалдан мужассам.

Шу билан бирга, миллий табиатимизга хос бўлган меҳр-оқибат, мурувват, андиша, ор-номус, шарму ҳаё,

ибо-иффат каби бетакрор фазилатлар ва халқимизни күп жихатдан ажратиб турадиган бағрикенглик, меҳмондўстлик, оққўнгиллилик хусусиятлари ҳақида ҳам узоқ гапириш мумкин.

Демак, миллий мағкура концепциясини яратишда бу масалаларга ҳам эътибор қаратиш лозим.

Ёки энг нозик, мураккаб бўлган, дин масаласини олайлик. Агар мендан, нега миллий қадриятларимиз шунча замонлар оша безавол яшаб келаяпти деб сўрашса, бу — аввало, муқаддас динимиз ҳисобидан, деб жавоб берган бўлур эдим. Шу заминда ўтган неча-неча авлодлар диний эътиқодни юракда сакламаса, ислом фалсафасини ривожлантириб келмаса, биз бебаҳо ва бетакрор маънавий-рухий меросдан маҳрум бўлиб қолардик.

Биз ҳаммамиз, «Алҳамдулилоҳ, мусулмонман», деб эътиқодимизни эътироф этамиз. Аллоҳ барчамизнинг қалбимизда, юрагимизда. Яратгани доимо ёд этамиз, ундан мадад сўраймиз. Бинобарин, ислом дини ҳаётимизнинг туб замирига чуқур сингиб кетган. Бу — инкор этиб бўлмайдиган ҳақиқат. Шундай экан, миллий истиқлол мағкурасида муқаддас динимизнинг моҳияти, унинг инсонпарварлик гоялари, динга соғлом муносабат масалалари ҳам ўзининг оқилона ифодасини топиши зарур.

Токи, ҳар бир ватандошимиз, айниқса, ёшлар факт ислом дини тўғрисида эмас, умуман, дунёдаги мавжуд динлар, уларнинг тарихи, моҳияти тўғрисида тўлиқ тасаввурга эга бўлсин. Ижтимоий соҳага оид дарсларда ёшларга дин билан дунёвий ҳаёт масалаларини, бу икки тушунчанинг бир-бирига таъсирини, улар ўртасида мўътадил муносабат бўлиши зарурлигини очиб бериш керак.

Шу ўринда таъкидламоқчи эдимки, дунёвийлик айрим ақидапараст кимсаларнинг даъволаридан фарқли ўлароқ, асло даҳрийлик эмас. Биз бундай нотўғри ва гаразли талқинларга мутлақо қаршимиз.

Кўп асрлик тарихимиз шуни кўрсатадики, инсон дунёқарашининг шаклланишида маърифатнинг, хусусан, ижтимоий фанларнинг ўрни бекиёс. Бу жамиятшунослик бўладими, тарих, фалсафа, сиёсатшунослик бўладими, психология ёки иқтисод бўладими — уларнинг барчаси одамнинг интеллектуал камолотга эришувида катта таъсир кучига эга.

Лекин бугун ўрта ва олий ўқув даргоҳларидағи таълим-тарбия жараёнларида фойдаланилаётган дарслик-лар, дастур-қўлланмалар, китоблар қандай мағкурадан озиқланган? Уларда эски тузум давридан қолган гоявий қарашлардан тўлиқ воз кечилганига ким кафолат бера олади? Бу ҳақда қайта-қайта гапиришга тўғри келмоқда.

Афсуски, биз мамлакатимизда ижтимоий фанларнинг ривожи замон талабларидан ортда қолаётганини тан олишга мажбурмиз. Бу борадаги хато ва камчиликларни зудлик билан бартараф этиш чораларини кўришимиз лозим.

Миллий мағкурани шакллантиришдаги энг катга манба — бу ҳаққоний ёритилган тарихдир. Тарихни билмай туриб, мағкурунинг фалсафий негизларини англаб бўлмайди. Чунки мағкурунинг фалсафий асослари ўз даврида тарихий ҳақиқат туфайли туғилган.

Бироқ бизда тарих ва фалсафани узвий боғлиқ ҳолда ўрганиш малакаси етарли эмас. Аслида тарих ва фалсафа мантикий равишда бир-бирини такозо этадиган, керак бўлса, тўлдирадиган, тараққиёт жараёнлари ҳақида яхлит тасаввур берадиган, оқ-корани фарқлашда асос бўладиган фанлардир. Бироқ бизда ҳалигача фалсафа бўйича талаб даражасидаги дарсликлар, «Жаҳон фалсафаси», «Шарқ фалсафаси» каби зарур китоблар яратилмаётганини қандай изоҳлаш мумкин?

Дунё тан олган кўп улуғ файласуфларнинг асарлари ҳанузгача ўзбек тилида нашр этилмагани туфайли аксарият зиёлилар, хусусан, ёшлиаримиз уларнинг гоявий

қарашлари билан яхши таниш эмас. Сократ ва Платон, Ницше ва Фрейд каби олимларнинг ҳозирги замон чет эл файласуфларининг китобларини ҳам тушунарли қилиб, изоҳ ва шарҳлар билан ўзбек тилида чоп этиш наҳотки мумкин бўлмаса? Ахир, бизда бир эмас, иккита файласуфлар жамияти, маҳсус Фалсафа ва ҳуқуқ институти, олий ўқув юртларидағи фалсафа кафедраларида ишлаётган юзлаб фан номзодлари ва докторлари, профессорлар бор-ку!

Албатта, фалсафа замон ва макон билан боғлиқ мурakkab фан эканини тушунамиз. Шу боис ҳақиқатни топиш учун қарама-қарши фикрларни ўртага ташлайлик. Мухокама қилайлик. Тарабалар, зиёли ёшлиаримизнинг ўзи керакли хулосани чиқариб олсин.

Мана, мисол учун Фрейднинг назарий қарашлари, прагматизм ва экзистенциализм гоялари, Бердяев ва бошқаларнинг фалсафасидан ўргансак, фойдадан холи бўлмайди.

Мен Фарб фалсафасида ҳам барча муаммолар ечилиган, демоқчи эмасман. Биз кўп масалаларда Farb файласуфларининг фикрлари билан, айниқса, индивидуализм, эгоизм қарашларини илоҳийлаштириш билан келишмаслигимиз мумкин. Лекин уларни ҳисобга олишимиз, кераклисими эътироф, кераксизими инкор этишимиз зарур.

САВОЛ: Мұхтарам Ислом Абдуғаниевич, мана шу сұхбатимиздан ҳам мавжуд мағкуравий таҳдидларнинг тинчлик ва барқарорликка, эркин ҳаётимизга ниҳоятда жиддий хавф солиб тургани ва уларга қарши жамиятдаги барча соғлом құчлар жиддий кураш олиб бориши зарурлиги яна бир бор ойдин бўлди. Бу таҳдидларни бартараф этишда энг асосий омил, сизнингча, нималардан иборат?

ЖАВОБ: Аслида ҳаётнинг ўзи турли-туман гоялар курашидан, баҳсу мунозаралардан иборат. Таракқиётнинг маъно-мазмуни, керак бўлса, фалсафаси ҳам шун-

да. Аммо ҳамма гап ҳар қандай таҳдид ёки таҳлика олдида ваҳимага тушмасдан ана шу кураш ва синовларга доимо тайёр туришда, огоҳ ва сергак бўлишда.

Ўз мустақил фикрига эга бўлган, ўзи кучига, ўзи танлаган йўлнинг тўғрилигига ишонган инсон доимо келаҗакка ишонч билан қарайди. У жамиятдаги фикрлар хилма-хиллигидан чўчимайди, балки замонавий билим ва фалсафий қарашларига, ҳаёт ҳақиқатига суюнган ҳолда ҳар қандай фаразли ният, таҳдид ва интилишларни фош қилишга қодир бўлади.

Албатта, мавжуд хавф-хатарлардан кўз юмиб бўлмайди, лекин менинг бир нарсадан кўнглим тўқ: халқимиз тарихнинг катта-кичик синовларидан ҳамиша мардона ўтиб келган, ғаламис кимсаларнинг макру ҳийлаларига учмаган.

Чунки халқ — бамисоли улуғ ва шарафли йўлдан илгарилаб бораётган улкан карвон. Уни йўлдан ҷалғитишга уринувчилар, пайт пойлаб орқасидан ҳамла қилувчилар ҳамиша бўлган, бундан кейин ҳам бўлиши мумкин. Карвон бехатар бўлмас, деган гап бежиз айтилмаган. Аммо халқ карвонини ҳеч қандай куч ортга қайтаролмайди.

Тарихга назар ташласак, бунинг кўп-кўп мисолларини кўришимиз мумкин.

Лоакал мустақилликнинг дастлабки йилларини эсланг. Ўша пайтда минбарга чиқиб олиб, ҳаммага ақл ўргатмоқчи бўлган «доҳий»лар ҳавои гаплар, қуюқ ваъдалар билан одамларнинг бошини қотиришга хўп уриниб кўрган эди. Лекин бундан бирон-бир натижа чиқдими? Бир-икки соддадил кишининг ишониб, қарсак чалганини айтмаса, уларнинг чиранишларидан ҳеч қандай самара бўлгани йўқ. Эҳтимол, уч-тўртта одамни йўлдан оздириш мумкиндири, аммо бутун бир халқни алдаш мумкин эмас.

Халқ — ўзининг минг йиллик анъана ва тажрибалири, сўнмас хотираси ва буюк туйғулари билан яшаб келётган қудратли куч. Ёлғонга, алдовга дуч келган пайтда унинг асрий қадриятлари, доимо уйғоқ виждони тил-

га киради, ноҳақлийка, қабиҳликка қарши курашга даъват этади.

Ўзингиз ўйланг, ўз тарихининг энг мураккаб даврларида ҳам, истибод чангалида қолган кунларда ҳам сохта гапларга ишонмаган, оёғида кишан бўлса-да, олға қараб интилган халқимиз энди — эркинлигини қўлга киритган, ўзлигини англаб етган бир замонда аллақандай кимсаларга эргашиб яна жаҳолат ва қуллик тузогига қайтадими?

Шу жиҳатдан қараганда, мана шундай озод кунларда билиб-билмай йўлдан тойиб, яъни куппа-кундузи йўлини йўқотиб, ёт элларда чалинаётган ноғорага ўйнаб юрган айrim ёшларнинг кўзини очишида миллий мафкурамиз мухим ўрин тутиши шубҳасиз. Чунки, миллий мафкура — бу халқнинг, миллатнинг ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган ўлмас эътиқодидир.

Халқнинг шуурида ҳамиша, ҳар қандай шароитда ҳам буюк орзулар, эзгу ниятлар, келажакка, ёруғ кунларга ишонч яшаб келади. Ана шу ишонч бўлмаса мазлум халқларнинг озодлик ва мустақиллик сари интилиши ва охир-оқибатда юксак тараққиётга эришиши мутлақо имконсиз бўларди.

Бизнинг эзгу интилишларимиз замирида ҳам ана шундай буюк ишонч бор. Аниқ мақсад йўлидаги бунёдкорлик ишларимиз амалий натижалар бера бошлиган, кўзлаган режаларимиз босқичма-босқич рўёбга чиқиб, дунё ҳамжамиятидан ўзимизга муносиб ўрин эгаллаб бораётган бугунги кунда халқимиз, миллатимиз қалбидаги ана шу ишонч ва эътиқод янада мустаҳкамланмоқда.

Шунинг учун мен шонли тарихга садоқат билан, бугунни қадрлаб, келажагига ишонч билан яшаётган халқимизнинг донишмандлиги ва матонатига, унинг мустаҳкам иймон-эътиқоди ва иродасига ишонаман. Бу олижаноб фазилатлар ҳар қандай мураккаб, қалтис синовлардан мардона ва ёруғ юз билан ўтишда биз учун бекиёс куч-кудрат манбаи бўлади (VIII жилд, 489-508-бетлар).

ВАТАН РАВНАҚИ УЧУН ҲАР БИРИМИЗ МАСЪУЛМИЗ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ТҮҚҚИЗ ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СҮЗИ

Кўзлаган юксак мэрраларимизга этиш учун белни қаттиқ боғлаб меҳнат қилишимиз, олдимизда турган кўп-кўп мураккаб муаммоларни ечишимиз даркор.

Ана шу муаммоларни ҳал этиш учун биз, аввало, ўзимизга қандай ғоя, қандай маслакни байроқ қилиб олишимиз лозимлигини, бу борада нималар тўсик бўлиб турганини ва улардан халос бўлиш йўлларини яққол тасавнур қилишимиз зарур.

Булар қаторидаги энг муҳим вазифа шундан иборатки, ўзлигимизни теран англаб, мутафаккир боболаримиз, азиз-авлиёларимиз қолдирган бебаҳо меросни асрар-авайлаб, янада бойитишимиз, улуғ аждодларимиз ишининг муносиб давомчилари бўлмоғимиз даркор.

«Авесто» каби қадимий ёдгорликларни эслаганда, Бухоро ва Самарқанд, Шахрисабз ва Хивадаги, Насаф ва Термиздаги тарихий обидаларни кўрганда, гўзал Фарона водийсини кезганда, муazzзам пойтахтимиз Тошкентнинг бугунги жамолини кўрганда, қалбимизда биз дунёда ҳеч кимдан кам эмасмиз, деган миллий фуур, миллий ифтихор туйфулари жўш уради.

Шундан келиб чиққан ҳолда, ишонч билан айта оламиз: бизким - Ўзбекистон ҳалқи, ана шундай улуғ зотларнинг авлодимиз, ана шундай бекиёс салоҳият эгаларимиз, олдимизга ана шундай юксак мақсадлар қўйишга ҳақлимиз ва ўлмас меросимиз, умуминсоний қадриятларга суюниб, буюк мэрраларга эришмоқча қодирмиз.

Биз ўз тарихимизда ҳеч қачон, ҳеч кимга ҳасад, ёвузният билан қараган эмасмиз ва бошқалардан ҳам шуни талаб қилишга ҳақлимиз.

Бугун ёшлиларимиз қалбида, мен мана шундай буюк

эл, бетакрор юрт фарзандиман, деган ҳиссиётни қарор топтириш - биз учун ғоят муҳим аҳамиятга эга.

Шу билан бирга, оёқ-қўлимизни, онгу тафаккуримизни боғлаб турган эски тушунча, эски асоратлардан тезроқ ҳалос бўлишимиз, ҳар бир инсон, аввало, ўз кучига ишониб, янгиликка интилиб яшаши, тадбиркорлик, ташаббус, изланиш, ислоҳотларни тезлаштириш, уларнинг самарасини ошириш - ҳар биримиз учун энг долзарб, керак бўлса, ҳал қилувчи вазифа эканини барчамиз чуқур англаб олишимиз зарур (IX жилд, 100-101-бетлар).

2000 йил 31 август

БУРҲОНИДДИН МАРГИНОНИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 910 ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 2000 ЙИЛ 16 НОЯБРЬ

Аллома бобомизнинг бой илмий меросига ана шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, уни ҳар томонлама чуқур ўрганиш ва тегишли хулосалар чиқариб, замонавий билимлар, бугунги ҳаёт талабларидан келиб чиқадиган тажрибалар билан бойитиш зарур. Ва бу улуғ меросни, аввало, ўзимиз учун, келажак авлодлар тарбияси учун бекиёс маънавий озиқ деб билмогимиз даркор.

Энг муҳими, қандай ўлмас мерос эгалари эканимизни ҳеч қачон унутмаслик, ана шу бойликни кўз қорачигидай асраб-авайлаш, бир сўз билан айтганда, улуғ аждодларимизга муносиб ворислар бўлиш - шу саховатли ва гўзал заминда яшаётган ҳар қайси инсон учун ҳам қарз, ҳам фарздир (IX жилд, 118-бет).

ИМОМ МОТУРИДИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 1130 ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 2000 ЙИЛ 17 НОЯБРЬ

Аллома бобомиз: «Дин йўлидаги барча адашувларнинг бош сабаби - риёкор кимсаларга кўр-кўrona эргашишдайдир», деган эди.

Бу сўзларнинг нақадар ҳаққоний эканини, ҳануз ўз аҳамиятини йўқотмаганини бугун дунёда рўй берадиган юзлаб воқеалар мисолида яққол кўриб турибмиз.

Ўзингиз ўйланг, азиз дўстлар, биродарлар, жаҳоннинг турли бурчакларида диний низолар асосида содир этилаётган қонли тўқнашувларнинг аксарияти ақидапа-растлик, сохта фояларга кўр-кўронга эргашиш, нодонлик ва жоҳиллик оқибати эмасми? (IX жилд, 127-бет).

«МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ГОЯСИ: АСОСИЙ ТУШУНЧА ВА ТАМОЙИЛЛАР» РИСОЛАСИДАГИ СЎЗ БОШИДАН

Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритган дастлабки кунлардан бошлиб жамиятимизнинг барча соҳалари қатори маънавий-мафкуравий ҳаётимизда ҳам улкан ўзгаришлар рўй бермоқда.

Мустақил тараққиёт йилларида тўпланган тажриба, дунё жамоатчилиги ўзбек модели дея эътироф этган ўзимизга хос ва ўзимизга мос тараққиёт йўли - келажаги буюк давлат барпо этиш борасида амалга оширилаётган барча тарихий ўзгариш ва янгиланишлар юртдошларимиз қалби, онги ва шуурига улкан таъсир кўрсатмоқда.

Олдимизга қўйган олижаноб мақсад-муддаоларимизга этиш, эски мафкуравий асоратлардан батамом халос бўлиш, гоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик, бегона ва ёт фояларнинг хуружидан ҳимояланиш, бундай тажовузларга қарши тура оладиган ҳар томонлама баркамол инсонларни вояга етказиш зарурати халқимиз ва жамиятимиз манфаатларига мос янги мафкурани шакллантиришни тақозо этмоқда.

Ўзининг ҳаётини, олдига қўйган мақсадларини аниқ тасаввур қила оладиган, ўз келажаги ҳақида қайгурадиган миллат ҳеч бир даврда миллий фоя ва миллий мафкурасиз яшамаган ва яшай олмайди. Мафкура бўлмаса, ҳар қайси давлат ва жамият, қолаверса, ҳар қайси инсон ўз йўлини йўқотиши муқаррар.

Миллий мафкура халқнинг мақсад-муддаоларини

ифодалайди, тарих синовларидан ўтишда унинг руҳини кўтариб, суюнч ва таянч бўлади, шу миллат, шу жамият дуч келадиган кўплаб ҳаётий ва маънавий муаммаларга жавоб излайди. У инсонга фақат моддий бойликлар ва неъматлар учун эмас, аввало, Аллоҳ таоло ато этган ақл-заковат, иймон-эътиқод туфайли юксак маънавиятга эришиш учун интилиб яшаш лозимлигини англатадиган, бу мураккаб ва таҳликали дунёда унинг тараққиёт йўлини ёритадиган маёkdir.

Истиклол мағкураси кўпмиллатли Ўзбекистон халқининг эзгу фоя - озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш йўлидаги асрий орзу-интилишлари, ҳаётий идеалларини ўзида акс эттиради.

Миллий фоя ва истиқлол мағкураси ҳақида гап борар экан, биз ниҳоятда кенг қамровли, мураккаб, серқирра, инсоният тарихида аниқ ва мукаммал ифодаси, тугал намунаси ҳали-ҳануз яратилмаган тушунчаларни ўзимизга тасаввур қилишимиз керак, деб ўйлайман. Бу тушунчалар Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги каби юксак фояларнинг маъно-мазмунини теран англаб этишга хизмат қиласди.

Бу мағкура халқни-халқ, миллатни-миллат этадиган, унинг шаъну шарафи, ор-номуси, ишонч-эътиқодини ифодалайдиган, жамиятимизнинг ўзига хос тараққиёт йўли, турмуш тарзи, туб манфаатларига таянган ҳолда муттасил ривожланиб, таомиллашиб борадиган фоялар тизимиdir.

Халқни буюк келажак ва улуғвор мақсадлар сари бирлаштириш, мамлакатимизда яшайдиган, миллати, тили ва динидан қатъи назар, ҳар бир фуқаронинг ягона Ватан баҳт-саодати учун доимо масъулият сезиб яшашига чорлаш, аждодларимизнинг бебаҳо мероси, миллий қадрият ва анъаналаримизга муносиб бўлишига эришиш, юксак фазилатли ва комил инсонларни тарбиялаш, уларни яратувчилик ишларига даъват қилиш, шу муқаддас замин учун фидойиликни ҳаёт мезонига айлантириш - миллий истиқлол мағкурасининг бош мақсадидир.

Шу билан бирга, мен миллий истиқлол фояси бугунги

тез суръатлар билан ўзгараётган таҳликали дунёда ўзлигимизни англаш, бизнинг кимлигимизни, қандай буюк аждодларнинг меросига, неча минг йиллик тарих, бетакрор маданият ва қадриятларга эга эканимизни ҳис этиб яшашга, бу бойликни асраб-авайлаб, демократик қадриятлар, бутун жаҳон тараққиёти ютуқлари билан озиқлантириб, янги ўсиб келаётган авлодга етказишга хизмат қилмоғи зарур, деб биламан.

Хозирги мураккаб шароитда ҳалқимиз, аввало, ўсиб униб келаётган ёш авлодимиз онги ва қалбида мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш мухим аҳамиятга эга. Бу ишни бамисоли ёш ниҳолга мевали дараҳт куртагини пайванд қиладиган уста боғбондек нозиклик ва меҳр билан, оқилона йўл билан амалга ошириш лозим.

Бугунги ижтимоий тараққиёт, информацион инқи lob, глобаллашув жараёнлари, жаҳон майдонларини таъсир ўтказиш мақсадида бўлиб олишга интилиш, бу майдонлардаги ўзаро кураш шароитида мафкуравий сиёсатнинг аҳамияти ва ўрни нақадар ортиб бораётганини тушунириб ўтиришнинг ҳожати йўқ, деб ўйлайман. Собиқ иттифоқ ҳудудидаги бугунги мафкуравий вазият, бу шароитда Марказий Осиё минтақасидаги аҳвол, бегона мафкура ва ғояларнинг Ўзбекистон ва қўшни давлатларга хуружи, эски мафкурадан воз кечиш натижасида пайдо бўлган бўшлиқни янги - миллий ғоя, истиқлол мафкураси билан тўлдиришнинг зарурати барчамизга аён бўлиши даркор.

Шуни алоҳида таъкидламоқчиманки, миллий ғоя ва истиқлол мафкураси юртимизда яшаётган барча кишиларнинг маънавий бойлигига, дунёқарашининг негизига айланишига эришиш биз учун энг асосий мақсаддир.

Эндиги вазифамиз шундан иборатки, миллий истиқлол ғояси тушунчалари асосида кенг жамоатчилик, зиёлиларимиз, илм-фан ва маданият намояндалари, аввали, маънавий-маърифий соҳа ходимлари миллий мафкурани такомиллаштириш ҳамда унинг асосий тамойилларини одамлар онги ва қалбига сингдиришга қаратилган ишларни янги босқичга кўтаришлари зарур. Маъ-

рифатпарвар шоирларимиздан бирининг сўзларини бир оз ўзгаририб айтадиган бўлсак, бу борада барчамиз учун фикрлаш ва ишлаш замони келди (IX жилд, 220-224-бетлар).

«КАМОЛОТ» ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ ҲАРАКАТИНИНГ ТАЪСИС ҚУРУЛТОЙИ ҚАТНАШЧИЛАРИГА

Мана шу йўлда мустақил Ўзбекистон давлати, ўз тақдирини ўз қўлига олиб, янги хаёт, янги жамият қуришга, келажагини жаҳон ҳамжамиятининг узвий бир қисми сифатида қўришга азму қарор қилган заҳматкаш халқимиз ўзининг фидойи меҳнати билан дунёда ҳеч кимдан кам бўлмай, тараққий топган мамлакатлар қаторидан ўрин олиб, тинч, фаровон ва осуда хаёт кечиришга ҳақлидир.

Лекин, кишилик тарихидан яхши биламизки, бундай ёруғ истиқболга эришиш ҳеч қачон, ҳеч бир халқ, ҳеч бир миллат учун осон ва енгил кечган эмас. Улар ана шу эзгу мақсадларга кўп-кўп оғир синовлар, ёвуз хатти-ҳаракатларни, тўсиқ ва ғовларни енгиб ўтиб, шижоат ва мардлик, метин ирода, мустаҳкам иймон-эътиқодини намоён этиб, катъият билан курашиш туфайли эришган.

Мана шундай машаққатли ва шарафли курашларда, буюк интилишларни амалга оширишда, эл-юрт учун ўзини аямасдан хизмат қилишда, керак бўлса, жонини фидо этишда ёш авлод доимо ўрнак ва ибрат бўлиб келган.

Халқимизнинг асрий орзу-умидлари рўёбга чиқаётган бугунги кунда ўтил-қизларимизни ўз сафларида бирлаштирадиган, эски замон асоратларидан бутунлай воз кечган, ўз тақдирини эл-юрт тақдири билан узвий боғланган, Ватанинг шаъни, ор-номуси учун курашга отланган ёш авлодни эзгу мақсадлар сари етаклайдиган ёшлар ташкилоти тузишни ҳаётнинг ўзи тақозо қилмоқда...

Ватанимизнинг буюк келажагини қуриш, олдимизда

турган катта-катта муаммоларни ечиш, мустақиллигимизни ҳимоя қилиш, ҳаётда миллий ва умумбашарий қадриятлар уйғунылыги тамойилига амал қилиб яшашдек муҳим вазифаларни ёш авлодимиз ўзининг муқаддас бурчи деб билаётгани, айниқса, эътиборга сазовор.

Ёшларимиз севиб куйладиган «Ҳеч кимга бермаймиз сени, Ўзбекистон!» қўшиғи ҳар бир юртдошимизни Ватанни севишга, унга муҳаббат ва садоқат билан хизмат қилишга даъват этади. Мен ана шу қўшиқнинг маъно-мазмунидан келиб чиқиб, барча ота-оналар номидан сизларга, кўзимизнинг оқу қораси бўлган фарзандларимизга қарата айтмоқчиман: биз Ўзбекистонни ҳам, ёшларимизни ҳам ҳеч кимга бермаймиз.

Чунки жондан азиз болаларимизни ўзгаларнинг номаъқул тарбияси ва мудҳиш таъсирига ташлаб қўйиш - келажагимизга нисбатан кечириб бўлмас хиёнатдир. Шунинг учун ҳам ёшларимизни комил инсонлар этиб вояга етказиш, Аллоҳ таоло ато этган қобилиятларини рўёбга чиқариш учун уларга йўл очиб бериш ва барча имкониятларни яратиш—биз ота-оналар учун ҳам қарз, ҳам фарзdir (IX жилд, 267-270-бетлар).

ОЛИЙ МАЖЛИС В СЕССИЯСИ ФОЙЕСИДА ЖУРНАЛИСТЛАР БИЛАН БЎЛГАН СУХБАТДАН

(Мафкуравий кураш масаласи бўйича)

Менинг мафкура ҳақида ва одамларнинг тафаккурини ўзгартириш ҳақида айтадиган гапим шуки, биз бу масаланинг ниҳоятда долзарб аҳамиятта эга эканлигини яхши тушуниб олишимиз зарур. Чунки бугун биз янги ҳаёт қуаяпмиз, янги жамият қуаяпмиз. Яъни, эски замондан, эски давлат тузумидан, эски жамият тузумидан бутунлай фарқ қилувчи, замон талаб қилаётган, бутун дунё амал қилиб яшаётган тартибларга асосланган янги жамият барпо этмоқчимиз. Шу ўринда бир савол

туғилади: бу улкан вазифани қандай қилиб амалга ошириш мүмкін? Энг мұхим масала нимадан иборат! Айтайлик, бунинг учун биз, керак бўлса, давлат тизимини ҳам ўзгартиришимиз, катта-катта мұхим дастурларни ҳам тузишимиз, тез орада иқтисодни ҳам ҳар томонлама ўзгартиришимиз мүмкіндир. Бу қийин эмас, бошқалардан бориб ўрганиш орқали ўзимизнинг эҳтиёжимизга, ўзимизнинг миллий манфаатларимизга қараб, ўзимизнинг анъаналаримиз, урф-одатларимиздан келиб чиқиб ўзгартириш мүмкін. Лекин, яна бир савол туғилади: мана шу янгиланишлар жараёнини, ислоҳотларни мафкурасиз амалга ошириш мүмкінми, умуман, мафкурасиз яшаш мүмкінми ёки йўқми?

Мен шу ўринда улуғ Аҳмад Яссавий бобомизнинг бир фикрини келтириб ўтмоқчиман: «Агар одамда ишонч бўлмаса, одамда дин бўлмаса, умуман, мафкура бўлмаса, у ҳайвонга ўхшаган бир жинсга айланиб қолади». Эътибор беринг, олис ўтмишда яшаган аждодларимиз ҳам мафкура инсон маънавий камолотининг, жамият тараққиётининг асосларидан бири эканини таъкидлашган. Хўш, биз бугун қандай жамият, қандай ҳаёт қураяпмиз? Ва ўзини ана шу жамиятнинг аъзосиман, деб ҳисоблаган, халқнинг тақдирига, эл-юрт тақдирига бефарқ қарамайдиган ҳар қайси инсон, мана шу мафкура, тафаккур бўйича, албатта, ўз позициясини, ўз қарашларини аниқлаб олиши керак. Бунинг аҳамияти катта бўлишини кўп маротаба айтганман ва яна такрорлаб айтмоқчиман. Дунёда жуда катта кураш кетаяпти, минг бор айтганманки, одамларнинг мафкураси, одамларнинг тафаккури, одамларнинг дунёқарашлари устида, керак бўлса уни ўзгартириш, ўзига мос йўлга буриш масаласида ядроий полигонлардагидан ҳам қаттиқроқ кураш кетаяпти. Шу нуқтаи назардан қараганда, ёшларимиз ўзининг позициясини, ўзининг бугунги ҳаётдаги ўрнини қандай тушунади? Эски замоннинг бизга қолдирган асо-

рати нимадан иборат деб сўрашса, мен, боқимандалик, дер эдим. Боқимандалик, айтайлик, факат моддий масалалардагина эмас, умуман, ғоялар бўйича ҳам бор, яъни кимдир келиб бизни бошкаради, ақл ўргатади, йўл қўрсатади, бизнинг юмушларимизни бажариб беради, бизни йўналтириб, етаклаб юради ва биз ҳаётни шу тариқа қурамиз, деган гаплар эски замондан қолган. Бугун бизнинг вазифамиз шундан иборатки, ҳозир ҳаётга кириб келаётган ёшлар бу масалада, ўз қатъий позициясини, ўз мустақил фикрини, ўз ёндашувини, албатта, билдириши керак. Агар биз беэътибор бўлсак, бўшлиқ, бепарвонлик қилсак, умуман, бу масалани эътибордан четда қолдирсак, мафкура майдонини бошқалар эгаллаб олади ва ёшларимизни бошқалар етаклаб қаёққа олиб боришини ўзингиз биласиз. Агар «Ҳизб ут-тахрир»га ўхшаган оқимларни, буларнинг ҳаракатларини, интилишларини, ёвуз ниятларини инобатга олсак, бунинг оқибатини 1999 йилда бўлиб ўтган воқеаларда яққол кўриш мумкин. Бу масалада бўшлиқ бўлмайди. Шунинг учун мен кеча айтган гапимни такрорлаб айтмоқчиман: бу масала бўйича зиёлиларимиз, ижодкорларимиз, авваламбор ўз касби, бурчини сезган, ўзининг фидойилигини қўрсатмоқчи бўлган ижод ахли бўштурмаслиги керак, ўзининг фидойилигини қўрсатиши керак.

Биз Ватан, Ватанга садоқат, эл-юртга бефарқ бўлмаслик, эл-юртнинг эртанги кунини кўриш ҳакида кўп гапирамиз. Оддий, олис бир жойларда тарбия олаётган, ўқиётган, умуман, ҳаёт кечираётган ёш йигит-қизлар бизга шундай савол бериши мумкинми: «Бу улуғ, буюк ғоялар мафкура, тафаккур тўғрисида кўп гапирасизлар, кимдан ибрат олай, кимнинг мисолида ўзимнинг феъл-авторим, ички дунёимни шакллантириш бўйича, умуман, бу ҳаётда мен кимдан ибрат олишим керак? Менга қўрсатинглар. Мана, Абдулла Қодирийнинг қаҳрамони - Отабекларни биламан, шунга ўхшаган, номини Рустам, Жасур, Баҳодир дейсизми, замонавий баҳодир-

лар, жасурлар ёки уларга ўхшаган йигит-қизлар, умуман ёшлар мисолида, ибрат тариқасида кимдан ўрганай?»

Биз совет даврида бир нарсага ўрганганмиз. Агарки қаҳрамон бўлса, юз фоиз қаҳрамон, унинг юриш-туриши ҳам қаҳрамон, оғзидан чиқадиган гапларнинг ҳам ҳаммаси ибратли бўлади. Мен бунга мутлақо қаршиман. Замонавий, ижобий қаҳрамон ҳақида гапирганимда, кимни тасаввур қиласман? Оддий одам, оддий инсонни! У ҳаётда хато қилиши мумкин, ҳаётни нотўғри тушуниши мумкин, ҳаётга муносабати ҳар хил бўлиши мумкин. Айтайлик, турли тоифаларга номаъқул бўлиши мумкин. Лекин мен нимани хоҳлардим? Ижобий қаҳрамон, аввало, юрт тараққиёти, эл-юрт тақдири, юрт тинчлиги, ҳалқ фаровонлиги, дунёда ўзбек миллати, ўзбек ҳалқи, умуман, юртимиз ҳеч кимдан кам бўлмасдан яшаши учун жонбозлик, керак бўлса фидойилик кўрсатиши керак. Инсон ҳеч қачон юз фоиз ижобий бўлмайди. Замонавий қаҳрамон деганда, орамизда юрган, орамизда бугун ҳаёт кечираётган ёш йигит-қизларнинг ибрати орқали кўрсатилади, мана шундай мураккаб ҳаёт, мураккаб турмуш қаҳрамонларни туғдиради. Бизга афсонавий қаҳрамон эмас, замонавий қаҳрамон керак, шунинг хуласасини ўзинглар чиқаринглар (IX жилд, 338-342-бетлар).

* * *

Сиз берган иккинчи саволга жавоб қайтаришдан олдин айтадиган гапим шуки, умуман, Ўзбекистон Ислом ҳаракати, деган иборани ишлатишни маслаҳат бермасдим. Нима учун? Сизда имконият бор, сизнинг оғайнингиз, сафдошларингиз, ҳамкасларингизнинг кўпини кўрдик, сизлар атайлаб, жўрттага бир масалани «олиб қочиши»га тайёрсиз. Яъни, жойларда камчилик ёки муаммо бўлмаса, сизлар худди озуқасиз, ишсиз қолгандек бўласизлар.

Агар Ўзбекистон Ислом ҳаракати деган ҳаракатнинг таркибини жиддийроқ кўрадиган бўлсак, унинг каттаси, раҳбари ким ўзи, унинг таркибини кимлар ташкил қиласди ўзи? Сизда имконият бор, телефонда гапиришга устасизлар, бирингиз Машҳаддан туриб телефонда гаплашасиз, бирингиз Лондон билан гаплашасиз ва сизлар кимнинг тегирмонига сув қуяяпсизлар ўзи?! Кимга хизмат қиласядисизлар?! Ўзбеклар ҳақида куюниб гапирасизлар; эй, яшасин, бир вақтлар, Чўлпон, Беҳбудий, яна айтайлик, Фитрат, Қодирий ва бошқалар бор эди. Улар бир вақтлар тазийк ва қирғин остида қолтани тўғрисида кўп маротаба оғзингизни тўлдириб гапирав эдинглар. Бу озуқа тамом бўлди энди. Сизлар учун бу озуқа йўқ энди. Хўш, нимани қидираяпсизлар? Ўзбек миллатини бирлашириш, ўзбек миллатининг осойишталигини, бир-бирига меҳрибонлигини, бир-бирига ҳурматини қозониш, керак бўлса тарбиялаш ўрнига дорнинг тагидан қочган одамларни топасизлар. Ўзбекистонда неча фоизни ташкил қиласди улар? Ўзингизга савол беринглар, дордан қочиб кеттан одамларнинг сони қанча? Уларни дунёнинг бир чеккасидан топасизлар, телефонда гаплашиб, шу гапларни тарқатиб, ўзингизга озуқа топасизлар (IX жилд, 344-345-бетлар).

2001 йил 11-12 май

«ХАЛҚ — ҚАҲРАМОН, ХАЛҚ ХОТИРАСИ ОЛДИДА ДОИМО БОШ ЭГАМИЗ...»

Бу гаплардан келиб чиқадиган хулоса шуки, бу борадаги маътифий-мафкуравий ишларда бошидан жуда кўп фожиалар ўтган халқимиз, унинг сабр-бардоши, иймон-иродаси, елкамизга офтоб теккан бугунги кунлар, истиқлол ва озодликнинг қадр-қиммати ҳақида атрофлича фикр юритишимиз, шу масалаларга алоҳида ургу беришимиз лозим (IX жилд, 369-бет).

2001 йил 22 май

МАГИСТРАТУРА, АКАДЕМИК ЛИЦЕЙ ВА КАСБ-ХУНАР КОЛЛЕЖЛАРИНИНГ БИРИНЧИ БИТИРУВЧИЛАРИГА

Биз ўз тақдиримизни қўлимиизга олиб, янги ҳаёт, янги жамият қуришга, келажагимизни жаҳон ҳамжамиятининг узвий бир қисми сифатида барпо этишга азму қарор қилган дастлабки кунларданоқ бундай юксак мақсадларга эришишнинг энг муҳим шарти - ўз мустақил фикрига зга, мустаҳкам иродали, чукур билимли, дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаган соғлом ва баркамол авлодни вояга етказиш билан боғлиқ эканини теран англадик (IX жилд, 372-бет).

ХАВФСИЗЛИК ВА ТИНЧЛИК УЧУН КУРАШМОҚ КЕРАК

АДОЛАТ — ҚОНУН УСТУВОРЛИГИДА

(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида сўзлаган нутқдан, 2001 йил 29 август)

Бир сўз билан айтганда, биз танлаган тараққиёт модели, бозор иқтисодиётига таянган очик демократик давлат қуриш, фуқаролик жамияти асосларини шакллантирадиган янги ҳаёт барпо этиш ҳаракатларимизнинг, бир томондан - кўп асрлик тарих, буюк маданият, юксак миллий анъаналар, муқаддас қадриятларга, иккинчи томондан эса - жаҳон халқларининг энг илфор ютуқларини ўзида мужассам этган тажрибага асосланган йўлимизнинг тўғри эканини ҳаётнинг ўзи тасдиқламоқда (Х жилд, 28-бет).

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ЎН ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИ

Озод ва эркин яшаш учун машаққатли ва аёвсиз кураш олиб борган, қанча-қанча тўфон ва синовларни, зулм ва қатағонларни бошидан кечирган, не-не қурбонлар берган ўзбек халқи учун бу муқаддас айём - йиллар ўтар, асрлар ўтар - абадий сақланиб, энг буюк, энг азиз сана бўлиб қолажак. Бугун биз мустабид тузум ва қарамлик исканжасидан халос бўлиб, ўз қадр-қимматимиз, муқаддас динимиз, тилимиз ва қадриятларимизни қайта тиклаб, иймон-эътиқодимизга суюниб, ягона халқ ва миллат бўлиб, XXI асрга дадил қадам қўймоқдамиз.

Тарихан жуда қисқа бўлган ўн йиллик даврда ҳаётимизни янгилаш, демократик адолатли давлат ва фуқаролик жамиятининг асосларини яратиш, иқтисодиёти-

мизни бозор муносабатларига ўтказиш, юртимизни обод қилиш ва халқаро майдонда обрў қозониш йўлида амалга оширган бунёдкорлик ишларимиз ҳақида бугун гуур ва ифтихор билан гапиришга ҳақлимиз, десам, бу ҳеч қандай хато бўлмайди.

Бунинг тасдиги - қишлоқ ва шаҳарларимиз, бутун юртимизнинг обод қиёфаси, барқарор суръатлар билан ўсиб бораётган иқтисодиётимиз, мамлакатимизда ҳукм сураётган тинчлик ва осойишталиқ, барча миллатларнинг мана шу мўътабар заминда тотув ва баҳамжиҳат бўлиб яшаётганидир.

Бунинг тасдиги - ҳаётимизнинг барча жабҳаларида, одамларимизнинг қалбида намоён бўлаётган меҳроқибат, муруват, бағрикенглик каби инсоний фазилатлар ва юртдошларимизнинг эртанги кунга кучайиб бораётган ишончиидир.

Бир сўз билан айтганда, озод Ўзбекистон бугун жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллади. У янги ҳаёт, янги жамият қуриш йўлида олиб бораётган ислоҳотлари билан, яратувчанлик меҳнати билан, ўзининг мустақил ички ва ташки сиёсати билан дунё халқларининг ҳурмат-эътиборини, айтиш мумкинки, ҳавасини ўзига тортмоқда.

Кўпни кўрган, не-не синов ва қийинчиликларни бошидан кечирган, ҳаётнинг барча оғирликларига бардош бериб, йўлидан адашмаган халқимизни ўз олдига буюк вазифа қилиб қўйган озод ва эркин, фаровон ҳаётга эришиш мақсадидан энди ҳеч ким ва ҳеч қачон қайтара олмайди.

Бизнинг истиқлол йўлида қўяётган шаҳдам қадамларимиз дўст-биродарларимизни қувонтириб, бизни кўролмайдиган, эришган ютуқларимизга ҳasad билан қарайдиган, танлаган йўлимиздан қайтаришга уринаётган ғанимларимиз учун - улар буни хоҳлайдими, йўқми, бундан қатъи назар – аччик ҳақиқат бўлиши даркор...

Бугун бизнинг йўлиминг - ривожланган демократик жаҳон босиб ўтаётган йўл экан, жамиятимизнинг барча-барча жабҳа ва қатламларида, Амир Темур бобомиз ибораси билан айтганда, адолат деган буюк кучнинг ҳукм суриши, одамларимизнинг эркинлиги ва ташаббусининг очилиши, ҳаётимизда намоён бўлиши учун зарур имкониятларни нечоғли туғдириб беришимизга боғлиқ эканини тушуниб, англаб олишимиз керак.

Эзгу мақсад ва ниятларимизга эришишнинг энг муҳим шарти - бу юртимиздаги тинчлик, осойишталикини сақлаш, бугун авжига чиқаётган террорчилик, диний экстремизм, гиёҳвандлик, ақидапарастлик каби хавф-хатарлардан огоҳ бўлиш, бир сўз билан айтганда, ўз уйимизни ўзимиз асраримиз кераклигини яна бир бор таъкидлаб ўтишни ўринли, деб биламан (Х жилд, 60-62-бетлар).

2001 йил 31 август

ФИДОКОРОНА МЕҲНАТ, ЭЗГУ ИНТИЛИШ – ОЛҚИШ ВА ШАРАФГА МУНОСИБ

Ҳар қайси давлат, ҳар қайси жамият ўз олдига кўйган катта мақсад ва мэрралар сари борар экан, бунинг учун мамлакатда, аввало, тинчлик-осойишталикини сақлаш, шу билан бирга, одамларнинг меҳнат қилиши учун шароит туғдириб бериш, ана шу меҳнатни қадрлаш, моддий ва маънавий жиҳатдан рағбатлантириш ўта муҳим аҳамиятга эга эканини англаб олишимиз зарур. Агар жамият ҳаётида инсонга мана шундай муносабат қарор топса, унинг ҳалол меҳнати ўз вактида муносиб тақдирланса, бундай одам ҳар қандай қийинчиликни енгигб ўтиш, ўз юртини обод қилишда ҳеч қачон ўзини аямайди (Х жилд, 126-бет).

2001 йил 5 декабрь

БИЗ УЧУН ХАЛҚИМИЗ, ВАТАНИМИЗ МАНФААТИДАН УЛУҒ МАҚСАД ЙЎҚ

(Иккинчи чакириқ, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг
VII сессиясида сўзланган маъruzадан, 2001 йил 6 декабрь)

Биз ўз танлаган йўлимиздан событқадамлик билан борар эканмиз, нафакат бугунги, аввало, эртанги кунимиз қандай бўлиши, фарзандларимизнинг қандай ҳаёт кечиришини, уларнинг ёруғ келажагини ўзимизга аниқ тасаввур қилиб, режаларимизни шу асосда тузишимиз зарур...

Агар мендан бугунги ғоят мураккаб, таҳликали бир вазиятда ўзимизни, юртимизни ҳимоялаш учун, одамларимизнинг, миллатимиз ва халқимизнинг онгини, тафаккурини ёвуз таъсир ва чалғитишлардан асраш учун нима қилиш керак, бу борадаги энг муҳим вазифа нимадан иборат, деб сўраса, мен, энг аввало, дину диёнатимизни, унинг соғлигини асрashимиз зарур, деб айтган бўлардим.

Кимга қандай туюлмасин, бугун динимизнинг асл мөҳиятини асраш, унинг маъно-мазмуни накадар пок ва эзгу эканини, дин биз учун асрлар давомида ўзлигимизни, миллатимиз, наслимизнинг энг яхши қадриятларини сақлаб қолиша буюк ҳаётбахш куч бўлиб келаётганини такрор ва такрор таъкидлашимиз, бу ҳақиқатни одамларнинг онгига сингдиришимиз даркор.

Айнан шунинг учун ҳам, бугун биз яна дину диёнатимиз ҳимояси йўлида қатъий туришимиз: «Эй ватандошлар, биродарлар, динимизни, иймонимизни асрайлик» деб, баланд овоз билан айтишимиз керак.

Агар биз бугун дину диёнатимизни уни бузиб талқин этаётган кимсалардан ҳимоя қилмасак - шундай хатарни яқин тарихимизда ва бугуннинг ўзида ҳам бошимиздан кечирмоқдамиз - одамлар, айниқса, ҳаёт тажрибаси, онгу тафаккури ҳали етарли бўлмаган ёшли-

римиз эртага ана шу кучларнинг машъум таъсирига тушиб қолиши мумкин.

Бизнинг ислом динига бўлган ихлосимиз, эътиқод ва садоқатимизни бутун жаҳон аҳли қўриб-билиб турибди. Мен сўнгги йилларда юртимизда диний қадриятларни тиклаш, улуғ уламоларимизнинг муборак қадамжолари-ни обод қилиш, динимизни ҳар томонлама чуқур ўрганиш йўлида амалга ошираётган катта-катта ишларимиз-ни эслаб ўтироқчи эмасман.

Лекин кейинги ўн йил мобайнида муқаддас Қуръони каримнинг она тилимиз - ўзбек тилида минг-минг нусхада икки марта нашр этилганининг ўзи ана шу эътиқод ва садоқатимизнинг яна бир исботи эмасми?

Бизнинг мана шу муборак заминимиздан номлари бутун мусулмон оламида чексиз эҳтиром билан тилга олинадиган Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий, Имом Маргиноний, Баҳоуддин Нақшбанд каби улуғ алломалар етишиб чиққани билан барчамиз фахрланамиз.

Айни пайтда, динни ниқоб қилиб олган жиноятчи тўдалар, қаллоб ва чаласавод кимсалар дунёга ана шундай мўътабар зотларни берган юртимизга, энг оғир замонларда ҳам Аллоҳни ҳамиша қалбида, юрагида сақлаб келган халқимиз шаънига турли бўхтонлар ёғдиришдан тоймайди. Терроризмга қарши бошланган курашни бутун ислом динига қарши уруш, деб кўрсатишга уринаётган бу манфур кимсалар мусулмонларни ҳимоя қилиш керак, деган қабиҳ ифволарни тарқатишдан ҳам қайтмайди.

Шу муносабат билан мен айтмоқчиман: ҳа, бугун динимизни асраш керак, мўмин-мусулмонларни ҳимоя қилиш керак.

Лекин динимизни биринчи галда, ўзини «чин мусулмон» деб даъво қилаётган ана шу ёвуз кучлардан, ҳар қадамда жиҳод деб оғиз кўпиртириб, дин номидан буз-

ғунчилик қилаёттан қонхўр ва қотиллардан асраш керак.

Мусулмонларни ўз орамизда юриб, адоват ва низо уругини сочаётган фирибгар одамлардан ҳимоя қилиш керак.

Кўп асрлик тарих шундан далолат берадики, динимизни ана шундай заарали таъсирлар, қўпорувчи кучлардан ҳимоя қилиш зарурати ҳамма замонларда ҳам долзарб муаммо бўлган.

Биргина ўтган йили муборак таваллуд санасини нишонлаганимиз буюк мутафаккир бобомиз Имом Мотуридийнинг дини ислом моҳиятини бузиб талқин қила-диган турли оқимлар ва уларнинг намояндларига қарши қандай матонат ва маърифат билан курашганини эслайлик.

Ҳидоят йўлини асраш ва авайлаш кераклигига даъват этган бобомиз Имом Марғиноний насиҳатларини эслайлик.

Хўш, айтинглар, азиз дўстлар, биродарлар, юртимизда яшаб ўтган, динимиз ривожига унутилмас ҳисса қўшган ана шундай улуғ аждодларимизнинг бебаҳо мероси, ўлмас асарларида бирон-бир ғаразли фикр борми?

Дин номидан фитна қўзғашга, одамларнинг уй-жойини бузиш, мол-мулкини талашга, уларни қувгин қилишга, ўлдиришга даъват борми?

Ислом тафаккури, ислом фалсафаси, ислом маданијати марказлари деганда барча мусулмонларнинг кўз олдига, энг аввало, Маккаю Мадина, Бағдод ва Дамашқ, Кохира ва Машҳад, Самарқанду Бухоро каби кўпгина табаррук масканлар келиши табиий.

Лекин бугун ўзи уя қуриб олган тоғу тошларни ислом маркази деб даъво қилаётган террорчи газандаларнинг сурбетлиги шу даражага етмоқдаки, уларнинг бошлиғи ўзини, нима эмиш, «амирул-мўминин», яъни ер юзидаги барча мусулмонларнинг амири, подшоси деб эълон қилибди.

Ўз-ўзидан савол туғилади: дунёдаги бир ярим миллиарддан ортиқ мусулмон номидан гапиришга ким уларга ваколат ва ҳукуқ берибди?

Ахир, ўзингиз бир ўйлаб кўринг, Қуръони карим нозил бўлган муқаддас замин - Саудия Арабистони подшоси ҳам хокисорлик билан ўзини икки муқаддас масжиднинг ходими, хизматчиси деб атайди-ю, зоти зурриёди, насл-насабининг тайини йўқ аллақандай кимсалар бутун мусулмон умматига раҳнамолик даъво қиласди?

Келинг, азиз дўстлар, бир зумга мен ўзимни Президент эмас, сизлар ҳам депутат эмасмиз, деб тасаввур қилиб кўрайлик.

Ҳаммамиз ҳам, алҳамдулиллоҳ, мусулмонмиз. Мана шундай қабиҳ кучлар муқаддас туйгуларимизни оёқ ости этса, куппа-кундузи дину диёнатимизга тухмат қилса, бунга бепарво қараб, бефарқ бўлиб ўтиришга бизнинг ҳаққимиз борми? Кўксида озгина виждони, иймони бор ҳар қандай одам бундай ярамас ишларни кўрганда ўз-ўзидан ёниб кетмайдими?

Шунинг учун ҳам ҳозирги мураккаб ва таҳликали бир пайтда ҳақиқатни ёлғондан, дўстни душмандан ажратиш ўта мухим аҳамиятга эга.

Албатта, бу борада жамиятимизда бир қанча ишлар амалга оширилмоқда. Биз мухтарам руҳонийларимиз, имом-хатиблар халқимиз ўртасида динимизнинг асл мөҳиятини очиб бериш учун олиб бораётган ишларни яхши биламиз. Лекин улар дину диёнатимизни асраш учун фақат жума намозларидағина эмас, ҳар куни, доимий равиша даъват этсалар, ўйлайманки, бу Яратганимизга ҳам, унинг бандаларига ҳам мақбул бир иш бўлур эди.

Нега деганда, ислом дини номидан қўпорувчилик, бузғунчилик қилаётган кимсаларни жиловлаб қўйиш ҳар бир иймонли кишининг, ҳар бир мусулмоннинг муқаддас бурчидир (Х жилд, 145-150-бетлар).

РЕСПУБЛИКА БАЙНАЛМИЛАЛ МАДАНИЯТ МАРКАЗИ ТАШКИЛ ЭТИЛГАНИНИНГ 10 ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАЖЛИС ҚАТНАШЧИЛАРИГА ТАБРИК

Бугунги кунда диёримизда яшаётган, тенг ҳукуқ ва имкониятларга эга бўлган юздан ортиқ миллат ва элат вакилларининг давлатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, озод ва фаровон ҳаёт барпо этиш ишига муносиб ҳисса қўшаётгани ҳам бу ҳақиқатни яққол тасдиқлайди.

Азалдан мана шу қадимий ва муқаддас Ўзбекистон заминида турли маданият ва цивилизациялар вакилларининг ўзаро дўстлик ва ҳамжиҳатликда яшаб келгани халқимиз табиатига хос бўлган меҳр-оқибатлилик, тинчлик-севарлик, очиқлик ва саҳоватпешалик каби ноёб фазилатларнинг янада кучайишида муҳим омил бўлди, десак асло хато бўлмайди.

Хозирги кунда ва нотинч дунёда, хаётимизнинг барча соҳаларида, бизнинг демократик жамият қуриш йўлидаги интилишларимизда бундай бебаҳо фазилатлар, айниқса, бағрикенглик нечоғли муҳим ўрин тутишини изоҳлаб ўтиришга ҳожат йўқ, деб ўйлайман.

Бугун онгу тафаккуримиздан янада чуқур жой олаётган ватанпарварлик туйфуси бизга бекиёс куч-қувват бахш этмоқда, узокни кўра билишимизга, ўз кучимизга ишончимиз ортишига кўмақлашмоқда. Бу туйғу, аждодларимизнинг ҳаётида бўлгани каби, давринг машаққатли синовларини биргаликда енгиб ўтишда, турли хавф-хатар ва таҳдидларга мардона қарши туришда ҳозирги авлодлар учун ҳам руҳий мадад бўлмоқда.

Ўзбекистон - улкан имкониятлар мамлакати, ҳаммазининг умумий хонадонимиз. Шундай экан, биз бу саҳоватли юрт бойликларини сақлаш ва қўпайтириш билан бирга, энг муҳими, ўзаро тотувлигимизни, ягона мусаффо осмон остида яшайдиган барча миллат ва элатлар аср-

лар давомида эъзозлаб келаётган, барчамизнинг руҳан бойишимизга хизмат қиласидиган маънавий ва ахлоқий қадриятларни доимо ёдда тутиш, кўз қорачифидек асраш лозимлигини асло унутмаслигимиз даркор.

Ҳеч муболагасиз айтиш мумкинки, мамлакатимизда истиқомат қиласидиган ҳар бир халқ ва миллатнинг этник ўзига хослиги, тили, урф-одати, анъаналарини сақлашда муҳим роль ўйнайдиган миллий-маданий марказларнинг фаолиятини ривожлантириш учун бугун барча шартшароит ҳамда имкониятларни яратар эканмиз, бу билан биз одамларнинг тинч ва осойишта ҳаёти, эртанги кунга ишончининг мустаҳкам пойдеворини бунёд этган бўламиз.

Мен сизларнинг турли миллат ва динга мансуб инсонлар ўртасидаги ўзаро ҳурмат ва дўстлигини мустаҳкамлаш, одамлар ҳаётини янада бой ва мазмунли қилиш борасида олиб бораётган хайрли фаолиятингизни бундан буён ҳам сабитқадамлик билан давом эттиришингизга қатъий ишонаман.

Ота-боболаримиздан бизга муқаддас мерос бўлган ягона Ватан туйгуси келажак авлодларимиз учун ҳам асрлар оша энг олий ҳакиқат бўлиб қолсин (Х жилд, 181-183-бетлар).

2002 йил 15 январь

ЯНГИЛАНИШ ВА ЎЗГАРИШЛАР ЖАРАЁНИ ОРТГА ҚАЙТМАЙДИ.

(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VIII сессиясида сўзланган маърузадан, 2002 йил 4 апрель)

Биз бугун ўзининг кучи ва салоҳиятига ишонган, ўз меҳнати, гайрат-шижоати билан халқаро майдонда обрў-эътибор қозонган, эртанги кунга фурур ва ифтихор, катта ишонч билан қараётган халқнинг вакиллари, шундай мард ва танти халқнинг фарзандларимиз.

Мана шундай олижаноб туйгулар билан, тарих олдида, халқимиз олдида ҳамиша катта масъулият билан яшаш ҳаммамизнинг кундалик ҳаётимиз ва онгу шууримиздан теран жой олишини истардим.

Бизнинг эндиғи вазифамиз - мана шу йўлдан оғишмай, бошланган ислоҳотларни янада чуқурлаштириб, пировард натижага етказиш ва «Биз дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаймиз!» деган шиорни амалда рўёбга чиқаришдан иборат.

Бугун мана шундай буюк мақсадларни ўз олдимизга кўяр эканмиз, яна бир масалага алоҳида эътиборингизни тортмоқчиман.

Яъни, кўп-кўп хорижий давлатларнинг раҳбарлари билан, бизнинг баъзи бир танқидчиларимиз билан учрашувларда айтадиган гапимни яна бир бор такрорла-моқчиман.

Биз янги ҳаёт, янги жамият барпо этиш йўлидаги ислоҳотларимизни, ўзгаришларни кимларгадир яхши кўриниш, кимларнингdir ҳомийлигига эришиш, шу тараққа кимларданdir садақа ундириш учун эмас, балки бу ишларни, аввало, халқимиз манфаатларига тўла жавоб бергани учун амалга оширмоқдамиз ва келажакда ҳам бундай қарашиб ва интилишлардан қайтмаймиз.

Биз демократик янгилиниш, бозор иқтисодиётига ўтиш йўлида қанча-қанча қийинчилик ва машақкатлар эвазига қандай ютуқларни қўлга киритган бўлсак, буларнинг барчасини, аввало, ўзимиз учун, юртимиз учун, фарзандларимизнинг келажаги, уларнинг баҳт-саодати учун, деб билмогимиз даркор.

Барчамиз учун, бугунги ва келажак авлодлар учун мана шундай қараашлар, юрт ва халқ манфаатларига содик бўлиш бизнинг доимий шиоримизга айланиб қолади, иншооллоҳ (Х жилд, 328-329-бетлар).

БИЗ ДУНЁДА ҲЕЧ КИМДАН КАМ БЎЛМАГАН ЖАМИЯТ ҚУРАМИЗ

(Олий Мажлиснинг VIII-сессияси танаффус пайтида маҳаллий ва
хорижий мухбирларнинг саволларига берилган жавоблардан)

Биз ҳеч кимдан кам бўлмайдиган юрт қурамиз, жамият қурамиз, деб олдимиизга катта мақсад қўйган эканмиз, сиёсий қиёфамиз, ҳаётимизда ҳам ҳеч кимдан кам бўлмайдиган мана шундай партиялар, ҳаракатларни, нодавлат ташкилотларни ташкил қилишимиз лозим.

Бу ҳаёт ҳаммага ҳам азиз, ҳамма ҳам шу ҳаётда яшайди. Ҳаёт тез ўтади. Лекин гап шундаки, биз яшайдиган мана шу Ватан ҳақиқатан ҳам барчамизники. Одам нима учун туғилади? Яхшилик учун, яхши ҳаёт кечириш учун, яқинларига яхшилик қилиш учун, Ватани, юрти учун, ўзидан бирон-бир ижобий из қолдириш учун яшайди. Аллоҳ таоло бизларга мана шундай интилиш билан яшаш учун ҳаёт ато этган.

Ҳаммамиз келажагимизга бир нигоҳ билан қарашимиз керак. Ҳилма-хил қарашлар бўлиши мумкин. Лекин юртимиз тинчлиги, Ватанимиз тараққиёти, халқимизнинг фаровонлиги йўлидаги интилиш барча-барча қарашларни бир-бирига қовуштириб, бир-бирига яқинлаштириб, бирлаштириб туриши керак. Мана шу ғоядан қайтмасак, шу ғоя барчамизга раҳнамо бўлса, менинг бошқа ҳеч қандай зътиrozим йўқ (Х жилд, 345-346-бетлар).

2002 йил 4 апрель

БИЗ ТАНЛАГАН ЙЎЛ — ДЕМОКРАТИК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАЪРИФИЙ ДУНЁ БИЛАН ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИ

ЎЗБЕКИСТОНДА ДЕМОКРАТИК ЎЗГАРИШЛАРНИ ЯНАДА ЧУҚУРЛАШТИРИШ ВА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ АСОСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

*(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг
тўйқузинчи сессиясида сўзланган маърузадан,
2002 йил 26 август)*

Биз учун энг асосий, энг муҳим устувор мақсад тенгсиз олий неъмат - мустақилликни бундан бўён ҳам асрар-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлаш бўлиб қолаверади.

Мустақиллик биз учун, аввало, ўз тақдиримизга ўзимиз эгалик қилиш ҳуқуки, келажагимизни ўз қўлимиз билан барпо этиш, юртимиз бойликларидан фақат халқимиз ва Ватанимиз манфаатлари йўлида фойдаланиш демакдир.

Мустақиллик биз учун муқаддас маънавий қадриятлар ва миллий анъаналарга таянган ҳолда ва тарзда яшаш, ана шу бебаҳо меросни асрар-авайлаб, уни қелгуси авлодларга янада бойитган ҳолда етказиш демакдир.

Айни вактда мустақиллик биздан зиммамизга олган халқаро мажбуриятларга риоя этиш ва уларни бажаришни, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низоми талабларига, Халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган меъёрларига қатъий амал қилиб яшаш масъулиятини сўzsиз юклайди.

Бу – узок-яқин қўшиларимиз билан дўстлик ва ҳамкорлик асосида яшаш, дунё ҳамжамиятидан ўзимизга муносиб обрў ва ўрин эгаллаш учун доим интилиш ва курашиш демакдир.

Биз мустақил тараққиёт йўлини айнан мана шу маъно-мазмунда англаб, уни мамлакатимизни сиёсий жиҳатдан ривожлантириш, иқтисодиётни модернизация қилиш, жамиятни маънавий янгилаш борасида олиб бораётган барча ислоҳотларимизнинг мезони, деб билишимиз керак.

Иккинчи устувор йўналиш. Бу - мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг ҳудудий яхлитлигини, сарҳадларимиз даҳлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашдан иборат. Чунки бу мезонлар ҳар доим ривожланиш ва тараққиётнинг асосий шарти бўлиб келган. Шунинг учун ҳам экстремизм ва ашаддий ақидапарастликнинг ҳар қандай кўринишларига, ҳалқаро террорчилик ва наркобизнесга қарши изчил курашиш йўлида барча имкониятларимизни ва куч-құдратимизни сафарбар қилиш бугунги кунда энг муҳим ва долзарб вазифамиз бўлмоғи лозим.

Мамлакатимизда ҳукм сурәётган миллатлар ва динлараго тотувликни, фуқаролар ҳамжиҳатлигини янада мустаҳкамлаш, ягона хонадонимиз бўлмиш Ўзбекистонда истиқомат қилаётган барча инсонларнинг миллати ва дини, ирқи ва жинсига қарамасдан, уларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш - бу борадаги ишларимизнинг асосий маъно-мазмунига айланиши даркор (XI жилд, 19-21-бетлар).

* * *

Барчамиз яхши биламизки, фуқаролик жамияти асосларини барпо этишининг энг муҳим таркибий қисми маънавият ва маърифат соҳасида, шахсни мунтазам камол топтириш борасида узлуксиз иш олиб боришдан иборат.

Бу ҳаётий ҳақиқат биз ҳамиша амал қиласидиган тамойилга, жамият ривожининг асоси ва шартига айланмоғи ҳамда ўзида яхлит бир тизимни мужассам этмоғи лозим. Бу тизим марказида маънавият, ахлоқ-одоб, маърифат каби ўлмас қадриятлар турмоғи керак.

Мана шу уч буюк қадриятни халқимиз асрлар давомида ҳамиша эъзозлаб келган. Бизнинг муқаддас динимиз ҳам, бутун Шарқ фалсафаси ҳам бу қадриятларни улуглаган, уларни ижтимоий тараққиётнинг энг муҳим шартлари деб билган.

Мана шундай чинакам инсоний фазилатларга эга бўлган ёки эга бўлишга интилган одам демократия неъматларининг оддий истеъмолчиси эмас, балки уларнинг фаол яратувчиси ва ҳимоячисига айланади. Ва демократия, фуқаролик жамияти асосларини амалда барпо этиш, инсон ҳақ-ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш мумкин бўлади. Шундагина инсон ўз мамлакатининг том маънодаги муносиб фуқароси бўла олади (XI жилд, 33-34-бетлар).

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ 11 ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИҚ СҮЗИ

Биз ўз озодлигимизни, ўз тақдиrimизни қўлга олиб, тарихан қисқа даврда ҳақиқатан ҳам ўзининг маъно-мөхияти билан бир йили ўн, балки юз йилларга teng кела-диган, мураккаб ва шу билан бирга шарафли йўлни бо-сиб ўтдик.

Биз бунинг тасдигини, авваламбор, юртимизда ҳукм суроётган тинчлик ва барқарорликда, кундан-кунга гўзал ва обод бўлиб бораётган шаҳар ва қишлоқларимиз, замонавий корхона ва иншоотлар, янги лицей ва коллежларимиз қиёфасида кўрамиз.

Биз буни одамларимизнинг, халқимизнинг дунёқараши, онг ва тафаккури ўзгариб, жамиятимизда меҳр-оқибат, ўзаро ҳамжиҳатлик руҳи, эртанги кунга ишонч туйгуси мустаҳкамланиб бораётганида, буюк бунёдкорлик хусусиятлари яққол намоён бўлаётганида кўрмоқдамиз.

Бунинг тасдигини халқаро терроризмга қарши курашда эл-юртимизнинг кўрсатаётган қатъиятига жаҳон

ахли тан бериб, дунё ҳамжамиятида ўз мустақил овозига эга бўлган Ўзбекистонимизнинг обрў-эътибори ошиб бораётганида кузатмоқдамиз. (XI жилд, 53-54-бетлар).

2002 йил 31 август

БИЗ ТАНЛАГАН ЙЎЛ – ДЕМОКРАТИК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАЪРИФИЙ ДУНЁ БИЛАН ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИ

(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг XI сессиясида сўзланган маърузадан, 2003 йил 24 апрель)

Юксак маънавий-ахлоқий қадриятлар ва миллий анъ-аналарни ҳаётга жорий этиш масаласининг Асосий Конунимизда мустаҳкамлаб қўйилиши жамиятимизни янгилашга, жаҳон демократик ҳамжамияти билан интеграциялашувга интилаётган мамлакатимизнинг янги қиёфаси ва фуқароларимизнинг янгича тафаккурини шакллантиришга хизмат қилмоқда...

Яъни, бизнинг халқимиз учун мутлақо номақбул бўлган, мағкуралашган эски тизимдан воз кечиб, ўзимизга мос босқичма-босқич тадрижий ўзгариш, янгиланиш ва тараққиёт йўлидан бориш, очик, эркин демократик жамият қуриш – биз учун фаровон келажакка қаратилган ягона тўғри йўл эди ва шундай бўлиб қолажак.

Биз учун бундан бошқа йўл йўқ (XI жилд, 215-216-бетлар).

ТИНЧЛИК ВА ХАВФСИЗЛИГИМИЗ ЎЗ КУЧ-ҚУДРАТИМИЗГА, ҲАМЖИХАТЛИГИМИЗ ВА ҚАТЪЙИ ИРОДАМИЗГА БОҒЛИҚ

ТАДБИРКОРЛАР ВА ИШБИЛАРМОНЛАР ИЖТИМОИЙ ҚАТЛАМИ ЎЗБЕКИСТОН СИЁСИЙ МАЙДОНИДА ЎЗ ЎРНИНИ ЭГАЛЛАШИ ЛОЗИМ

(Янги тузилаётган сиёсий партия ташаббус гуруҳи аъзолари
билим учрашувада сўзланган нутқдан, 2003 йил 7 ноябрь)

Бугун бизнинг олдимиизда турган мақсад битта—
озод ва обод, фаровон ҳаёт қуриш, лекин бу мақсадга
эришишнинг йўллари кўп. Нима туфайли, нима эвази-
га, нималарга суюниб ва таяниб амалга ошириладиган
қандай дастур асосида биз бу мақсадларга етамиз? Бу
борада биз қандай муаммоларни бартараф этишимиз,
қандай мэрраларни эгаллаб, қандай босқичларни ўти-
шимиз даркор? Энг қийин масала мана шу ерда.

Бундай вазиятни сиёсий ёки иқтисодий соҳаларда,
ижтимоий, маънавий-маданий йўналишларда, умуман,
давлат ва жамиятимизни қуриш, уни идора қилиш ва
бошқариш масалаларида кузатишимиш мумкин. Нафақат
буғунки кунимиз, балки эртанги авлодларнинг келажа-
гига ҳам таҳдид солаётган, халқаро майдонда тобора
кучайиб бораётган янги хавф-хатарларнинг олдини олиш,
юртимиизда қарор топган тинч ва осуда ҳаётни бу бало-
қазолардан асрар мақсадида нималарга нисбатан эҳтиёт
ва ҳушёр бўлишимиз, ташқи ва ички сиёсатимизни узоқни
кўзлаб, қандай принципларга асосланиб, нималарга ва
кимларга таянган ҳолда олиб боришимиш зарур, деган
саволлар, аввало, сиёсий партияларимизнинг аъзо ва
раҳбарларини қийнаши керак эмасми?

Лўнда қилиб айтганда, буғунги вазият бу йўналиш-
ларда давлат сиёсатини аниқлаш, яккаю ягона тўғри

йўлни ишлаб чиқиш ва танлаш масаласида партия ва ҳаракатлардан тинмай бош қотиришни, бу масалаларнинг ечимини топиш мақсадида олиб борилаётган баҳс ва муҳокамаларда ўз фикри ва позициясини ҳимоялашга қодир бўлишни ва ўз ҳақлигини исботлаб беришни тақозо этади(ХII жилд, 20-21-бетлар).

КОНСТИТУЦИЯ — ЮРТИМИЗДА ЯНГИ ҲАЁТ, ЯНГИ ЖАМИЯТ БАРПО ЭТИШНИНГ ХУҚУҚИЙ ПОЙДЕВОРИ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг ўн бир йиллигига
багишланган тантанали маросимда
сўзланган нутқдан, 2003 йил 5 декабрь)

Мустақиллик йиллари ибратли анъаналаримиз, урфодатларимиз ва динимиз арконлари ҳаётимизга тобора кенг кириб бораётгани юртимиз аҳлининг бағрикенг, бир-бира га нисбатан меҳр-оқибатли бўлишига, айниқса, ҳар қандай одамга парвоз учун қанот берадиган муқаддас бешик бўлмиш оилани мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда.

Такрор-такрор айтаманки, мен Президент сифатида фақат бир нарсани истайман, керак бўлса, халқимдан сўрайман: агар биз кўзлаган эзгу мақсадларимизга етмоқчи бўлсак, аввало, оиласа, жамиятимизнинг мана шу муҳим ижтиёий бўғинига катта эътибор беришимиз керак.

Мана шундай фазилатларни юртдошлиаримиз онгу тафаккурига сингдиришга муносиб ҳисса қўшаётган нуроний қарияларимизга, маҳалла оқсоқоллари ва фаолларига - мен шуни очиқ айтишим керак - ҳаётимизнинг оғир-енгиллигига бардош бериб, жамиятимизни таянч устунлари бўлиб келаётган мухтарама оналаримиз, мунис опа-сингилларимизга мана шу минбардан яна бир бор таъзим қилишни ўзим учун ҳам қарз, ҳам фарз деб биламан (ХII жилд, 112-113-бетлар).

ЎЗБЕК ХАЛҚИ ҲЕЧ ҚАЧОН, ҲЕЧ КИМГА ҚАРАМ БҮЛМАЙДИ

**ИККИНЧИ ЧАҚИРИҚ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ МАЖЛИСИННИГ ЎН ОЛТИНЧИ СЕССИЯСИДА
СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 2004 ЙИЛ 2 ДЕКАБРЬ**

Демократиянинг табиати ва моҳияти аслида шуни тақозо этади ва буни барчамиз тўғри тушунамиз. Лекин, шу билан бирга, сиёсий кураш майдонига тушган партиялар, уларнинг фаоллари ва ташаббускор гуруҳлар томонидан номзоди кўрсатилган шахсларнинг тарафдорлари ҳар қандай вазиятда ҳам халқимиз ва жамиятимизнинг ягона манфаати, миллатимиз бирлиги ва аҳиллиги ҳамма нарсадан устун эканини унутмасликларини истардим.

Шу маънода, барчамиз миллий гоямизнинг асоси бўлмиш юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги деган эзгу тушунчалар сайловда қатнашадиган барча сиёсий кучлар учун муштарак мақсад бўлишини кутишга ҳақлимиз.

Табиийки, бу борада партиялар ва ташаббускор гуруҳлар вакилларининг, сайловчилар ва депутатликка номзодларнинг сиёсий маданияти ва фаоллиги, Конституциямиз, қонунларимизни ҳурмат қилиши ва уларга риоя этиши бошқаларга, айниқса, ёшларга ибрат ва намуна бўлиши керак (XIII жилд, 101-102-бетлар).

**“ИМПЕРИЯ ДАВРИДА БИЗНИ ИККИНЧИ
ДАРАЖАЛИ ОДАМЛАР, ДЕБ ҲИСОБЛАШАР ЭДИ”**
(“Независимая газета” (Москва) мухбирининг саволларига жавоблар)

— Ислом Абдуганиевич, 2004 йил МДХ мамлакатлари учун Украинадаги “заргалдоқ инқилоби” билан якунланди. Қўпчиликнинг фикрича, Грузия ва Украи-

нада сўнгги пайтларда содир бўлган воқеаларда Фарбнинг таъсири бор. Нима деб ўйлайсиз, Фарб Ўзбекистондаги вазиятга ҳам таъсир кўрсата оладими?

— Бу оддий савол эмас, мен бу ҳақда кўп ўйлайман. Назаримда, бу турдаги инқилобларда, албатта, бир неча омил мавжуд бўлади. Бу борада Фарбга асосий роль ажратилишига мен унчалик мойил эмасман.

Бундан ҳам муҳимроқ бир омил борки, у ҳам бўлса, қатор йиллар давомида мамлакатда аста-секин тўпланиб борадиган ички норозилик кайфиятидир. Иккинчи омил эса, давлатнинг ижтимоий-иқтисодий соҳадаги сиёсати билан боғлиқ. Шунингдек, ҳукуматнинг аҳоли билан алоқаси қанчалик мустаҳкам экани, улар ўртасида мулоқотнинг мавжуд ёки йўқлиги ҳам ғоят муҳим аҳамият касб этади. Энг ёмони, ҳокимият билан халқнинг муносабати кар билан соқовнинг “сўзлашуви”ни эслатадиган ҳолатдир. Бундай вазият масъулиятни зиммасига олган ҳокимият билан уни сайлаган халқ ўртасида вужудга келмаслиги керак.

Фақат юқорида зикр этилган ана шу ҳолатларнинг барчасини кўриб чиқиб, уларни баҳолагандан кейингина ташқи таъсир омили ҳақида сўз юритиш мумкин. Ишончим комилки, бундай таъсир мамлакатнинг ички ҳаётида — ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий жабҳаларда ўз ечимини топмаган масалалар йиғилиб, жамиятда норозилик ўсиб борган бир вазиятда юзага келиши мумкин. Табиийки, ҳар қандай жамиятда ҳам қандайдир норозилик мавжуд бўлади, аммо мен норозилик кайфиятлари авж нуқтасига чиққан, “буғ қозонни ёриб юборишга келиб қолган” вазиятни назарда тутаяпман. Токи жамиятнинг ўзи кескин ўзгаришларга тайёр бўлмаса, агар одамларнинг сабр косаси тўлмаса, ҳеч қандай Америка, ҳеч қандай Европа воқеаларни ўзи хоҳлаган ўзанга буриб юборишга қодир эмас.

Шу сабабли мен Ўзбекистонда Украина ёки Грузия сценарийси тақрорланиши мумкин, деб ўйламайман. Бу ўринда гап менинг давлат раҳбари сифатида бундай ҳолатта қарши эканимда эмас, балки бунда фуқароларнинг ўзи буни истамаслиги муҳимроқ аҳамиятга эга. Нега деганда, улар энди бир пайтлар СССР Олий Совети халқ депутатлари съездларида беписандлик билан “тил-забони йўқ, қиёфасиз кўпчилик”, деб аталган одамлар эмас. Улар бугун ўз мамлакатида, ўз юрти учун, келгуси авлодлар тақдиди учун мастьулиятни чуқур ҳис қилиб яшетган инсонлардир.

Империя даврида бизни иккинчи даражали одамлар, деб ҳисоблашган. Ҳолбуки, бизга нисбатан шундай фикрда бўлганлар одамларимиз бошқача тарбия кўрганини, улар собиқ Иттифоқнинг бошқа ҳудудларида содир бўлган кўп воқеаларнинг ўз юртларида тақрорланишига сира ҳам йўл қўймаслигини англамас эдилар. Яъни, одамларимизнинг менталитети ўзгача, тушунаяпсизми?

Лекин, шунга кўра, бу бизнинг 90-йилда ўз танланган йўлимиз — демократик янгиланиш, фуқаролик жамиятини қуриш йўлидан қайтишимиз мумкин, деган фикрни англатмайди. Фақат ҳар ким бу йўлни ўзига хос йўсинда босиб ўтади. Биз халқ ҳокимияти бўлмиш демократиянинг фундаментал тамойилларига асосланган, уларга сўзсиз риоя этган ҳолда, айни пайтда ўз ҳаракатимизни халқимизнинг тафаккури, неча минг йиллик турмуш тарзи билан мувофиқ равишда олиб боришимиз керак.

Шу сабабли, агар биз ўзимиз замин яратиб қўймасак, ижтимоий жараёнларга ташқаридан туриб аралашув ҳеч қандай самара бермайди. Бугунги кунда «демократияни олға силжитиш» деб аталаётган муайян технологияларнинг шакллангани — бу энди бошқа гап. Мисол учун, ҳозир ҳудди Ироқда бўлаётганидек. Яъни, маъ-

лум бир мамлакатда, айтайлик, «демократия тақчиллигি» мавжуд, ушбу мамлакат ҳалқига ана шу тақчилликдан халос булишга ёрдам бериш керак, деб ҳисобланади. Бунинг учун катта маблағлар ажратилиб, тегишли кучлар йўналтирилади. Ва бундан кўзланган мақсад — тўнтариш уюштириш ва ана шундай «тақчиллик»ни вужудга келтирган ва авж олдирган раҳбариятни йўқотишдан иборат. Мана шундай ҳолатларда «бахмал ўзгариш»лар технологиялари ишга тушади: аввалги ҳокимият нисбатан тинч йўл билан, қурбонларсиз кетиши, унинг ўрнини бошқа, мазкур технологиялар манфаатларига жавоб берадиган кучлар эгаллаши кўзда тутилади.

— Лекин «бахмал инқилоб» унчалик ҳам беозор бўлмаслиги, оқибатда мамлакат фуқаролар уруши ёқасига келиб қолиши ҳам мумкин-ку?

— Бу ерда кўп нарса ана шундай ўзгаришларга қанчалик узоқ тайёргарлик кўрилганига боғлиқ. Украинада бундай тайёргарлик 1995 йилдан бошланган эди. Агар мамлакатда қанча нохукумат ташкилотлари иш олиб бораётганига, улар қандай манбалардан молияланишига аҳамият берадиган бўлсак, ҳаммаси ойдинлашади. Дарвоҳе, биз ҳозир Ўзбекистонда мана шундай маблағлар ва грантларнинг қандай лойиҳаларга йўналтирилаётганини кузатиб бормоқдамиз. Мақсадимиз — ана шу лойиҳалар ҳақиқатан ҳам инсонпарварлик мақсадларини кўзлайдими ёки бу навбатдаги «рангли инқилоб»га пинҳона тайёргарликми — шуни аниқлашдан иборат.

Сир эмас, бизда фаолият кўрсатаётган ҳалқаро ташкилотлар ҳар доим ҳам олижаноб ниятларни кўзлайвермайди. Айтайлик, «XXI аср лидерлари» каби мавзуларда ўтказиладиган семинарларда улар иқтидорли ёшларни «танлашда ҳокимиятга ёрдам» беради, бироқ бунда улар, энг аввало, ўз манфаатларини кўзлашади. Сўнгра чет элга муентазам сафарлар уюштирилади, уларда турли

симпозиум ва семинарлар давомида бу одамларнинг он-тига ғоят усталик билан таъсир ўtkазилади. Шу тариқа ўзларини «дунё фуқаролари» деб атайдиган кишилар тоифаси тайёрланади ва уларга яқин келажакда ер юзида умуман ҳеч қандай чегара қолмайди, деган фикр сингдирилади. Бу, ҳозирги воқелигимизда «оддий одамлар сари ўн қадам», деб аталади. Жуда зўр. Кейинчалик ана шу гўзал ибора пайдо бўлган мамлакатнинг уч нафар фуқароси Тошкентда портлашлар уюштиради. Табиий савол туғилади: ана шу қадамлар қайси томонга йўналтирилган?!

Энг қизиги, бундай қараганда жавоб талаб қилмайдиган ушбу саволга Қозогистон МҲКнинг юқори марта-бали вакилларидан бири жавоб берди. Унинг баёнот беришича, бу одамлар — «шаҳидлар», экстремистлар, улар Қозогистонга эмас, айнан Ўзбекистонга қарши иш кўрмоқда. Гўёки бунинг сабаби — Қозогистонда эътиқод эркинлиги ва барча демократик меъёрлар амал қилмоқда, шу боис ашаддий жангариларнинг бу мамлакатга қарши даъвоси йўқ эмиш.

Бироқ Қозогистон имзолаган ўнлаб ҳужжатларда ўз худудида қўшни давлатларга хавф соладиган плацдармлар ёки шароитлар яратмаслик мажбуриятини зиммага олтанку. Чамаси, генерал буни ёддан чиқарганга ўхшайди.

Умуман, ғалати бир мантиқ юзага келмоқда: экстремистлар бизга қарши, чунки биз уларни таъқиб қилиб, фаолиятини авж олдиришга йўл қўймаяпмиз. Буни қоралаш эмас, маъқуллаш керак! Ҳозирча эса юқори марта-бали генерал расмий нуқтаи назарни билдираяпти, деган таассурот қолмоқда. Бу эса ташвиш уйғотмасдан қўймайди.

Худди, шунингдек, навбатдаги тўнтариш хавфининг Қирғизистонда вужудга келганлиги ҳам ташвишли ҳолатдир. Бу ҳақда Акаев ўз чиқишида очиқ гапирди. У Қирғи-

зистондаги «демократия тақчиллигини» қоплашга йўналтирилган маблағлар Фарбдан келаётганлигини ҳам айтди. Мен ундан, шундай экан, нима сабабдан содир бўлаётган воқеаларга қарши турмайсиз, зарур чораларни кўрмайсиз, деб сўраган эдим, у, қўлимдан келмайди, деб жавоб қилди. Хўш, бунга нима деса бўлади?

Ўйлайманки, бизда вазият бу даражага бориб етмайди, Грузия ва Украинадаги каби воқеалар Ўзбекистонда рўй бермайди. Одамлар бундай уриниш ва хатти-харакатлар ортида қандай мақсадлар ётганини тушунишлари ва бундай режаларнинг амалга оширилишига йўл қўймасликлари керак. Акс ҳолда, бу ҳеч кимга яхшилик олиб келмайди.

— **Ўзбекистон жиддий ўзгаришлар бўсағасида турибди. Жўмладан, яқинда доимий равишда фаолият юритадиган икки палатали парламентта сайловлар бўлиб ўтди. Мамлакатнинг яқин келажакдаги истиқболини қандай тасаввур қиласиз?**

— Бунга жавоб саволингизнинг ўзида мужассам, деб ўйлайман. Доимий равишда фаолият юритадиган профессионал парламентнинг шакллантирилиши шуни кўрсатадики, давлатни ислоҳ қилишда биз етилиб келаётган ва давр илгари сураётган ўзгаришлар жараёнининг қонунчилик асосига принципиал аҳамият бераягмиз. Таъбир жоиз бўлса, ҳозирги кунда мамлакатимизда парламент тимсолида шундай бир восита яратилмоқдаки, биз унинг ёрдамида ҳалқ ҳокимиютини, фуқаролик жамияти асосларини сезиларли даражада мустаҳкамлай олишимизга ишончим комил.

— **Бу қандай натижа беради?**

— Бу жараёнларнинг пиравард натижаси демократик давлатни барпо этишдан иборатdir. Умуман, демократик давлат деган ибора ўринли-ўринсиз тарзда шунчалик кўп такрорланадики, мен буни бошқача ифода-

лашни жоиз деб биламан: биз қураёттан давлат XXI аср талабларига жавоб берадиган, диктатурага йўл қўймайдиган давлат бўлади. Диктатура, деганда ҳаммани чўчитадиган нарса — бу энг аввало зулм ва зўравонлиkdir. Мен диктатура деганда битта одамнинг, битта тузилманинг зўравонлигини тушунаман. Бу ўзига хос яккаҳокимлик, демакдир. Шу сабабли парламент ҳам, суд ҳокимияти ҳам, ҳукумат ҳам қанчалик кучли ва мустақил бўлса — биз янги аср талабларига шунчалик қўпроқ жавоб бера оламиз.

Менинг фикрим бўйича, шундай мутаносиблик, энг аввало, мамлакатдаadolat қарор топишида намоён бўлади. Албатта, мутлақ ҳақиқат сингари мутлақadolatning ҳам бўлиши мушкул. Лекин шунга қарамай, одамлар доимоadolatga интилиб келган ва интилади, унга умид боғлаб яшайди. Халқимизда шундай гап бор: ҳокимият курсисида ўтирганларга инсоф берсин, уларadolatli бўлсин. Ўйлайманки, ҳар бир ҳокимият тармоғи чинакамadolatli бўлганда (бунинг учун улар, аввало, мустақил бўлиши керак), кучларнинг шундай нисбати вужудга келадики, бунда диктатга, якка ҳокимликка ўрин қолмайди, одамлар ўзларини янада эркин ҳис этади ва уларда ўз қобилиятларини рўёбга чиқариш имконияти ортади.

Албатта, биз ҳозир демократик давлат қуришнинг бошлангич даврини бошимиздан кечираяпмиз, бу жараён учун муайян вакт керак, лекин бизни шоширувчилар ҳам топилади. Бироқ бу масалада шошма-шошарликка йўл қўйиб бўлмайди. Ахир, биз ҳозирча қўпроқ бу давлатнинг шаклу шамойилини яратиш устида иш олиб бораюпмиз, аммо, энг муҳими — уни маъно-мазмун билан тўлдиришдир. Америка ҳам 200 йилдан буён ўз Конституциясининг моҳиятини тўлдириб келаяпти-ку. Янги парламент депутатлари ҳам, вазирлар ҳам, суд ҳокимияди раҳбарлари ҳам ана шундай тушунчалар асосида фикрлашлари керак.

Масаланинг мухим жиҳати — ислоҳотларнинг одамлар ҳаётига қандай таъсир кўрсатаётганида. Биз нафакат сиёсий жабҳани, балки иқтисодиётни ҳам, ижтимоий ҳаётни ҳам, маънавий-ахлоқий соҳани ҳам ислоҳ қилишимиз зарур. Бу ғоят кенг кўламли ислоҳотлар бўлиб, биз уларни комплекс тарзда ҳал қилиш орқалигина ўз мақсадларимизга эриша оламиз. Янги парламент олдида турган энг долзарб вазифа — ислоҳотларга асос бўладиган сифатли қонунларни яратишдир. Чунки, айнан тегишли қонунчилик асосининг етишмаслиги кўпдан буён ўз ечимини кутиб турган аксарият муаммоларни ҳал қилишга халақит бермоқда.

Масалан, бугунги кунда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотининг 36% ини бераётган кичик бизнес билан боғлиқ айрим муаммолар бор. Албатта, бу натижা ҳам ёмон эмас, лекин мен масалани бошқача, яъни бу кўрсаткични 50-60% даражасига кўтариш тарзида қўймокчиман. Чунки, кичик бизнес ишсизликни қисқартириш, янги шароитга тезкорлик билан мослашиш, ўз фаолиятини қайта ташкил этиш имконини беради. Ватабиийки, шунда иқтисодиётимиз соғлом, жаҳон конъюнктураси ва рақобати қонунларига осон мослаша оладиган бўлади.

Ёки, масалан, биз судларимизни мустақил деб атаймиз. Ваҳоланки, ҳали бунга тўла эришганимиз йўқ. Қонунларимиз қанчалик мукаммал бўлмасин (ҳақиқатда ҳам улар энг замонавий талабларга жавоб беради), лекин мустақил суд тизимиға эга бўлмасдан туриб, бу қонунларни тўлақонли равишда қўллаш амримаҳол. Ҳатто бугунги кунда Ўзбекистон аҳоли жон бошига нисбатан маҳбуслар сони (жами 39 минг киши) бўйича МДҲ давлатлари орасида энг яхши — охирги ўринни эгаллашини инобатга олган тақдирда ҳам бунга эришиш қийин.

Прокуратуранинг бу масаладаги ролига ҳам жиддий тузатишлар киритиш лозим. У жазоловчи идора эмас, биринчи навбатда, фуқаролар манфаатини, жумладан, уларни давлат тазийкидан ҳам ҳимоя қиласидиган орган бўлиши керак. Тасаввур қилиб кўринг, одамларнинг онгида чукур илдиз отган қарашларни ўзгартириш, хуқуктартибот ходимлари, бутун адлия идоралари давлат манфаатларини эмас, фуқароларнинг хуқук ва манфаатларини ҳимоя қилишига эришиш учун қанчалик катта, аниқ мақсадларга йўналтирилган ишларни амалга ошириш даркор. Шундай тушунча, шундай қараш қонқонимизга, вужудимизга сингиб кетиши лозим. Биз шу мақсадда мактабларимизда «хуқуқий маданият» дарсини жорий этиш ниятидамиз. Албатта, судларнингadolatли бўлишига эришиш керак, бироқ ҳозирча ўзиниadolatли судланган, деб ҳисоблайдиган кишини топиш қийин. Агар эсласангиз, фақат «Кавказ асираси» фильмининг қаҳрамонигина «Яласин дунёдаги энг одил суд — совет суди!» дея хитоб қиласиди.

Қисқача айтганда, бошланган ислоҳотларнинг энг долзарб мақсади — иктисодиёт, одил судлов, давлат тузилмалари йўлида гов бўлиб турган, ҳар бир инсонга унинг муносаб турмуш кечириши, ўз имкониятларини тўлиқ намоёни этиши учун шарт-шароит яратишга ҳамда фуқароларимиз фаровонлигининг ошишига халал берадиган барча тўсикларни бартараф этишдан иборат. Давлат халқимизга ривожланган мамлакатлардаги каби турмуш шароитини яратиб бериши керак.

Бу ҳакда сўз кетганда мен одатда Жанубий Кореяни мисол келтираман — дарвоҷе, у ерда бизнинг юзлаб ёшларимиз таълим олмоқда. Япония, Европада ҳам талабаларимиз кўп, Москвани эса бироз унугиб қўйганга ўхшаймиз. Ҳолбуки, мамлакатларимиз ўртасида имзоланган стратегик шериклик тўғрисидаги шартномада

ўзаро ҳамкорликнинг барча муҳим соҳалари, энг аввало, иқтисодиёт соҳасидаги ҳамкорлик кўзда тутилган.

Шу муносабат билан таъкидлашни истардимки, биз мамлакатимизга Россиянинг кичик ва ўрта бизнеси кириб келишини фаол қўллаб-қувватлаган бўлар эдик. Аёнки, иирик компаниялар ҳам керак, фақат уларнинг мустақил равишда ёки ўз сармоялари иштирокида қўшма корхоналар тузиб, халқаро бозорга чиқиши мақсадга мувофиқdir. Албатта, биз Ўзбекистонда аввалдан, совет давридан буён фаолият кўрсатиб келаётган корхоналарни унутаётганимиз йўқ, бунга Авиация заводи мисол бўла олади.

— Дарвое, Россия бу ишлаб чиқаришни Воронежга кўчирмоқчи, деган гап ҳақиқатга қанчалик тўғри келади?

— Мутлақо тўғри келмайди. Аксинча, Россия Ҳарбий маҳкамаси ва шахсан Ҳарбий Ҳаво Кучлари Бош қўмондони Михайлов бизнинг мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётган ИЛ-76 МФ самолётининг энг замонавий ва дунёда мукобилий йўқ эканлитини бир неча бор таъкидлаган. Бу самолётни фақат бизнинг заводимиз ишлаб чиқаради. Ушбу завод Россиянинг икки мингта корхонаси билан кооперация алоқаларига эга, нима учундир бу ҳақда гапирилмайди. Битта мамлакатда ёпиқ циклда бу турдаги маҳсулотни ишлаб чиқариш мумкин эмас.

Россия ҳам НАТО билан ҳарбий-мудофаа маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича ҳамкорлик қилишга тайёр эканлигини очиқ билдириди. Нима сабабдан НАТО билан ҳамкорлик қилиш мумкин-у, Ўзбекистон билан мумкин эмас? Нима сабабдан ушбу заводнинг бир қисмини Воронеж ёки Омскка кўчириш керак? Бу заводда бугунги кунда 30 минг киши ишлайди, уларнинг аксарияти рус миллатига мансуб. Ҳўш, улар қаёқقا боради?

Биз бир-биrimизга қўпроқ ишонишимиз керак. Бусиз

хеч қандай стратегик шериклик ҳақидағи шартнома күтілгән самараны бермайды. Ҳамкорлик қилиш зарур. Масалан, космос соқасида ишлайдиган бир неча объект-ларимиз бор. Биз Россия академияси билан бу борада ҳамкорлик қилишга тайёрмиз. Гап фақат шунда әмас. Стратегик шерикликнинг эң мұхим жиһати шуки, у бизни, халқларимизни, минглаб инсонлар тақдиди билан боғлиқ мамлакатларимизни бир-бирига яқынлаштиради. Бу алоқаларни ҳеч ким уза олмайды. Давлат рахбарлари бу жараёнларни тезлаштириши ёки тұхтатиша уриниши мүмкін, бироқ уларни узиб ташлашга ҳеч кимнинг қурбі етмайды.

— **Москвада Стратегик шериклик тұғрисидаги шартнома имзоланғач, Россия келгусида, Қиргизистон ва Тажикистандаги каби Ўзбекистонда ҳам үзининг ҳарбий базасини жойлаштироқчи, деган гаплар тарқалди...**

— Мен минтақамизнинг милитаризация майдонига айланишига мутлако қаршиман. Ҳар қандай базанинг мавжудлигининг ўзи маҳаллий ахоли психологиясига таъсир күрсатади. Биз эса ўз келажагимизни бошқача күришимиз керак. Шу сабабли, йирик давлатларнинг бундай ўзаро мусобақаси — унчалик яхши иш әмас. Қиргизистонда 30 км.лик масофада иккита — Россия ва Америка аэродромларининг мавжудлигини мен тушуна олмайман. Бу нафақат күч-құдрат намойиши, балки ғайритабиій бир ҳол. Бундай вазиятда биз ўзимиз истамаган ҳолда бу ерда ўз ҳарбий күчларини жойлаштирган давлатлар күлида гаровга айланиб қоламиз.

— **Сиз Ўзбекистондан Америка ҳарбий ҳаво күчларини чиқариб юбориш ва улар жойлашган аэродромни ёпиб қўйиш ниятидамисиз?**

— Ҳозирги пайтда ушбу аэродромнинг мақоми мухокама қилинмоқда. Бизнинг қатъий нұқтаи назаримиз шундан иборатки, американщиклар ундан фақат Афғонистон-

нинг тинч йўл билан тикланиш жараёни яқунлангунга қадар фойдаланишади. Афғонистондаги контртерористик операция охирига етгач, Ўзбекистон худудида ҳар қандай мамлакат ҳарбий-ҳаво кучларининг бўлишига зарурат қолмайди. Чунки биз суверенитетимиз нимадан иборат эканлигини яхши биламиз ва уни ҳимоя қиласиз.

—Маълумки, 2007 йилда Ўзбекистонда Президент сайлови бўлиб ўтади. Сиз бу сайловда ўз номзодингизни қўйиш масаласига қандай қарайсиз? Айрим МДҲ мамлакатлари президентларида бўлганидек ворисингиз борми?

— Сайловгача ҳали етарли вакт бор, бинобарин, бу масалани бафуржа ўйлаб кўриш мумкин. Муҳими, биз бугун ҳокимиятнинг мустақил тармоқларини, шу жумладан, ижроия тармолини шакллантириш йўлидан изчил бормоқдамиз. Мен ҳукуматнинг амалда мустақил бўлишини жуда истар эдим. Бугун эса, тан олиш керакки, бизнинг шароитимизда барча масалалар менга — Президентга келиб тақалади ва бу бежиз эмас: биз мурakkab ривожланиш йўлини босиб ўтдик, замоннинг турли таҳдидларига жавоб беришга тўғри келди ва мен бутун масъулиятни ўз зиммамга олишга мажбур эдим. Бундан буён, албатта, вазият ўзгариб боради. Биз бошлаган ишларни давом эттирадиган авлодни тарбиялаб этишибишимиз керак. Бу борада мамлакатдаги туб янгилашиш жараёнларини давом эттиришга кодир бўлган муносиб кишиларнинг ижтимоий фаолият майдонига келиши жуда муҳим.

— СССР таназзулга учрагач, кўплаб руслар Ўзбекистондан кўчиб кетишиди. Уларни мамлакатга қайта таклиф этиш истаги йўқми?

— Статистик маълумотларга кўра, 1990 йилда мамлакатимизда 1 миллион 550 минг «славян миллатига мансуб» киши яшаган. Сўнгги 15 йил мобайнида уларнинг

сони 1 миллионга тушди. Бунга фақат Иттифоқнинг тарқалиб кетганлиги сабаб бўлгани йўқ. Араб, мусулмон давлатларидағи айрим мафкурачилар минтақамизда мафкуравий бўшлиқ вужудга келганини пайқаб, бу ерга келиб, масжидлар қуришга киришди, гўёки одамларга динимизни қайтара бошлашди. Бу эса, тўғрисини айтиш керак, бу ердаги аҳолининг мусулмон бўлмаган қисмини муайян даражада ташвишга солиб қўйди.

Шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, мен мусулмонман ва ҳеч қачон ота-боболаримнинг муқаддас динидан юз ўғирган эмасман. Бироқ ислом динида иккита йўналиш бор. Анъанавий, маърифий ислом билан бирга, минг афсуски, ислом ниқоби остидаги тажовузкор оқим ҳам бор ва у тобора кучайиб бормоқда. «Ҳизб ут-тахрир», «Ал-қоида», «Мусулмон биродарлар» каби ташкилотлар ҳам шу оқимга мансуб. Бу энг ашаддий, жангари оқим бўлиб, у анъанавий ислом динига эътиқод қила-диган бир яrim миллиард мусулмонни ўзига бўйсундирб олмоқчи. Бу қабиҳ ниятли кучлар иймон-эътиқодни сиёsat билан алмаштиради, ҳаммани ўзининг ортидан кўр-кўрона эргаштиришни, ислом динидан христианлик ва бошқа динларга қарши курашишда қурол сифатида фойдаланишни истайди. Улар жуда узокни кўзлайдиган ғаразли мақсадларга эга. Афсуски, бунга камдан-кам одам аҳамият беради. Америкаликлар бу ёвуз балонинг хавфини энди тушуниб етмоқда ва унга эътибор қаратмоқда. Улар ислом динининг ичида кураш бораётганлигини англай бошлади. Инсоният келажаги кўп жихатдан бу курашда қайси тарафнинг устун келишига боғлиқ.

Таассуфки, ислом оламидан ташқарида динимиз ҳақида ниҳоятда сохта, ибтидоий тушунчалар ҳам мавжуд. Мусулмончиликни террорчилик билан тенглаштириш, Бен Ладенни бутун ислом намояндаси деб кўрса-тишга уриниш ҳоллари ҳам учрайди. Бундай қураш ва

талқинлар ислом дини ҳақида нотўғри тасаввур уйфотади ва бутун дунёда унга нисбатан таҳликали муносабатни келтириб чиқаради.

Менинг нуқтаи назаримга кўра, анъанавий исломнинг жаҳолат ва реакцион оқимлар устидан ғолиб чиқиши учун ёрдам бериш ва шу орқали террорчилик илдизига болта уриш керак. Дарвоҷе, биз шу мақсадда — мусулмонларнинг тинчлик ва эзгуликни ёқловчи ислом динининг асл моҳиятини чуқур ўрганишлари учун беш йил аввал Тошкент Ислом университетини ва унинг кошида лицей ташкил этдик.

Юқоридаги саволга келсак, шуни айтмоқчиманки, мен шу кунларда республикага қайтиб келган 70 нафар рус кишисиға фуқаролик бериш тӯғрисидаги Фармонга имзо чекдим.

— **Халқаро террорчиликка қарши курашиш учун турли давлатларнинг саъй-харакатларини бирлаштириш, хусусан, махсус хизматларнинг ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш зарур. Ўзбекистон ва Россия махсус хизматлари ўртасида ана шундай ҳамкорлик борасида аниқ механизм мавжудми?**

— «Халқаро терроризм» тушунчаси 2001 йилнинг 11 сентябридан, айниқса, урф бўлди. Бироқ бундан анча аввал ҳам Италияда «Қизил бригадалар» ва Германияда Баадер-Майнхоф гурӯҳи бор эди... Бу ҳақда бугун Европада эслашни ёқтиришмайди. Нима учундир фақат ҳозирги кунга келиб, Афғонистоннинг наинки Европани наркотиклар билан таъминлайдиган асосий манба эканлигини, балки энг ашаддий террорчиларни тайёрлайдиган полигон ҳам эканлигини ҳамма бирданига англаб етди. Ҳолбуки, мен бу масала ҳақида анча илгари гапирганимда, менга лоқайдлик билан «Бу сизнинг муаммоингиз», деб жавоб беришган эди...

Террорчиликка қарши курашда бизнинг принципиал

нуктаи назаримиз ўзгаргани йўқ Марказий Осиё ҳамкорлиги ташкилотининг (МОХТ) Душанбеда бўлиб ўтган сўнгти йиғилишида МДҲ ҳудудида ва хусусан, МОХТ ҳудудида мавжуд бўлган террорчилик гурухларини қонундан ташқарида деб эътироф этиш мақсадида уларнинг рўйхатини тузиш ҳақида қарор қабул қилдик. Бу жиддий тадбир бўлиб, ўз амалий самарасини бермоқда: Германия, Покистон, 16 та араб мамлакати «Хизб ут-тахрир»ни ноқонуний деб топди, Россия ҳам, кейинчалик МОҲ-Тнинг бошқа давлатлари ҳам бу қарорга қўшилди.

Ўзбекистон халқаро коалиция аъзоси бўлиб, Афғонистондаги террорчиликка қарши операцияда муҳим роль ўйнади. 2001 йил 8 октябрда (Афғонистондаги операция бошлангунга қадар) биз коалиция кучларига ўз аэродромимизни бериб туриш ҳақида қарор қабул қилдик. Бу ҳол ўшандаги кўпчиликка, жумладан, Россияга ҳам ёқмаган эди. Операция муваффақиятли ўтгач, бизнинг кўшниларимиз антитеррор коалицияси аъзоси эканликлари, Афғонистонда тинч ҳаёт ўрнатилишида фаол қатнашашётганликлари ҳақида гапира бошлашди. Ва Кирғизистондаги аэродром Афғонистоннинг демократия ва тикланиш йўлидаги ҳаракатини таъминлашда салкам бош омил бўлганини ҳам таъкидлашди.

Дарвоҷе, Кирғизистондаги ушбу база операция якунланганидан сўнг пайдо бўлди. Ва у Афғонистонга эмас, Хитойга яқинроқ ҳудудда жойлашган...

Шу ўринда айтиш жоизки, террорчилик мафкураси бошқа динларни инкор этиш мафкураси асосида шаклланади. Бунга бир пайтлар тинчликни тарғиб қилувчи ташкилот сифатида майдонга чиқкан, бугунга келиб эса энг ашаддий террорчилар, қотиллар ва зўравонларни етказиб берадиган ташкилотга айланган «Хизб ут-тахрир»ни мисол қилиб келтириш мумкин. Шу сабабли ҳам бизнинг ишончимиз комилки, авваламбор, террорчилар

томонидан ёшларнинг онгига сингдирилиб, уларни файриқонуний ишларга тортадиган ёвуз мафкурага қарши кескин кураш олиб бориш керак.

Афсуски, террорчиликка қарши кураш никоби остида дунёнинг асосий геостратегик ўйинчилари бўлмиш давлатлар ҳар жиҳатдан ғоят муҳим бўлган Марказий Осиё минтақасидаги ўз таъсирини сақлаш учун кураш олиб бориши мөмкин. Бундай вазиятда эса террорчиликка қарши ҳақиқий кураш масаласи содир бўлаётган жараёнлардан четда қолиб кетиши мумкин.

Айтайлик, МДҲ давлатлари доирасидаги бирон-бир йигилиш йўқки, унда террорчиликка қарши курашиш тўғрисида хужжат қабул қилинмаган бўлсин. Юзлаб хужжатлар қабул қилинган, сўз ўйини авжида, иш эса зиён кўрмокда, тилда эмас, амалда вазиятни ўнглашга интилаётгандарнинг саъй-харакатлари обрўсизлантирилмоқда.

Табиийки, бундай шароитда маккор, ўта шафқатсиз, пиҳи қайрилган халқаро террорчиликка қарши курашда ижобий натижаларга эришиш мушкул.

— Нима деб ўйлайсиз, МДҲнинг келажаги борми?

— Бугунги кунда МДҲ расман мавжуд, моҳиятан қараганда, унинг истиқболи ҳам йўқ эмас. Бироқ бу саволга Украина, Молдова, Грузия ва айрим бошқа мамлакатлардаги вазият ойдинлашганидан сўнггина аниқроқ жавоб бериш мумкин. Хамдўстлик бундан буён ўзини кейинги пайтларда ҳеч нарса содир бўлмаётгандек тута олмайди.

Бугун МДҲ мустақил қабул қилишга қодир эмас ва бу кимгадир қўл келмоқда. Украинада рўй берган воқеаларга нисбатан МДҲ бирон марта ҳам ўз муносабатини билдирамади. Ваҳоланки, у ерга кимлар келиб, воқеаларга ўз таъсирини ўтказишига ҳаракат қилмади. Хўш, МДҲ қандай таъсир кўрсатди? Охир-оқибатда бизни Украинадаги воқеалар қизиқтирмаслиги мумкин эмас-ку.

Украина — МДҲнинг тўлақонли аъзоси, бунинг устига, бир неча ой аввал президент Кучма Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги Ўенгашининг раиси бўлган эди. Нима сабабдан бу масала бўйича бирон маротаба МДҲ давлатлари бошлиқлари йифилмади?

— **Кучманинг ўзи мамлакатида содир бўлаётган воқеаларга эътибор қаратишни сўраб, МДҲга мурожаат қилган эдими?**

— У кўпчиликка, жумладан, Польшага, Литвага, Брюсселга мурожаат этди, факат МДҲга эмас. Балки унинг фикрича, МДҲ мамлакатлари у ёки бу масалаларни муҳокама қилиш учун у қадар нуфузли шериклар эмасдир. Айтиш жоизки, Грузияда содир бўлган воқеаларга ҳам МДҲ ўз муносабатини билдирамади, умумий қараш ишлаб чиқилмади. Ҳамдўстлик муайян воқеаларга таъсир кўрсатиши мумкин, бироқ амалда бирон маротаба ҳам бундай бўлмади. Умуман, собиқ Иттифоқи худудида пайдо бўлган Евро-Осиё Иктисадий Иттифоқи (ЕвроАзЭС), Коллектив хавфсизлик шартномаси ташкилоти (ОДКБ), Ягона иктисадий макон (ЕЭП) каби турли бирлашмалар ўзи ҳақида баландпарвоз баёнотлар беради, бироқ шахсан мен ҳозирча уларнинг ҳеч қандай самарасини сезаётганим йўқ (ХIII жилд, 133-155-бетлар).

ПАРЛАМЕНТ — ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИНГ КЎЗГУСИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчиллик палатасининг биринчи итиғилишида сўзлаган нутқдан, 2005 йил 27 январь)

Сизларга рух ва мадад берадиган учинчи фикр шуки, биз киммиз, Амир Темур бобомиз айтганидек, қандай халқнинг фарзандимиз, деган саволни доимо ўзимизга беришимиз керак. Шу билан бирга, кеча ким эдигу, бугун ким бўлдик, деган саволни ҳам ҳеч қачон унутмаслигимиз лозим. Ўйлаб кўринг, биз 90-йилларда қандай

аҳволда эдик? Ўша давр билан солиширганда бугун биз қандай улкан ютуқларга эришганимизни жаҳон аҳли кўриб турибди ва эътироф этмоқда (ХІІІ жилд, 160-бет).

* * *

Аллоҳ одамзотни шундай яратганки, ҳар бир инсон ўзига хос бир олам. Шу боис икки нафар инсон ҳеч қачон бир-бирига юз фоиз ўхшамайди. Бинобарин, иккита халқ, иккита давлат ҳам бир-биридан қандайдир хусусиятлари билан ажралиб туради. Худди шунингдек, сиёсий партиялар ҳам ўз гояси, мақсад ва вазифалари билан бир-биридан фарқ қилиши зарур. Шундагина улар жамиятдаги хилма-хил қарашиб ва манфаатларни тўлақонли акс эттирган бўлади.

Шу билан бирга, сиёсий партиялар халқни, миллатни қадим-қадимдан бирлаштириб келаётган муштарак гоялар ҳам борлигини доимо эсда тутиши зарур. Шу боис улар ўз манфаатларини ҳимоя қилишда бир-бирига рақиб ёки муҳолифат бўлиши мумкин, лекин ягона Ватан, ягона халқ манфаатлари ҳақида гап кетганда ҳаммаси бир мушт бўлиб бирлашиши даркор. Бугунги кунда бизнинг юртимизда миллий истиқлол гояси ана шундай бирлаштирувчи куч бўлиб ҳисобланади (ХІІІ жилд, 162-бет).

БИЗНИНГ БОШ МАҚСАДИМИЗ — ЖАМИЯТНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВА ЯНГИЛАШ, МАМЛАКАТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯ ВА ИСЛОХ, ЭТИШДИР

(Ўзбекистон Республикаси Олий Маҗлиси Қонунчилик палатаси ва
Сенатининг қўйши маҗлисида сўзланган маърузадан, 2005 йил 28 январь)

Шуни тан олиш керакки, биз мустабид тузум мероси ва ақидаларидан, унинг мағкураси, маъмурий назорати ва цензурасидан жуда катта қийинчилик билан халос бўляпмиз.

Халигача журналистлар фаолиятида ўз-ўзини цензура қилиш, юкоридан буйруқ кутиш кайфиятлари сезилиб турибди.

Айни пайтда, шуни ҳам қайд этиш зарурки, ахборот эркинлигини таъминламасдан, оммавий ахборот воситаларини одамлар ўз фикри ва гояларини, содир бўлаётган воқеаларга муносабатини эркин ифода этадиган минбарга айлантирмасдан туриб, демократияни чуқурлаштириш ва аҳолининг сиёсий фаоллигини ошириш, фуқароларнинг мамлакат сиёсий ва ижтимоий ҳаётидаги амалий иштироки тўғрисида сўз юритиб бўлмайди, деган тушунча жамоматчилигимиз ўртасида тобора кучайиб ва мустаҳкамланиб бормоқда (XIII-жилд, 191-бет).

* * *

Бугун мана шу юксак минбардан туриб айтмоқчиман: давлатимиз ташқи сиёсатининг маъно-мазмуни ва мақсади битта — у ҳам бўлса, Ўзбекистон манфаати ва яна бир бор Ўзбекистон манфаатидир.

Биз миллий манфаатларимиз мос келадиган барча мамлакатлар билан фаол ҳамкорлик қилишга тайёрмиз. Айни пайтда ҳалқаро ҳаётнинг муайян принципиал масалалари бўйича қарашларимизда тафовут бўлган давлатлар билан ҳам очиқ мулоқот олиб боришга ҳозир эканлигимизни билдирамиз.

Биз ҳалқаро муносабатларни мафкуралаштиришга бўлган ҳар қандай уринишга қатъян қаршимиз (XIII жилд, 195-196-бетлар).

* * *

Бугунги кунда ҳалқаро тероризм, экстремизм ва радикализмга карши кураш дунё мамлакатларини бирлаштирадиган асосий омил бўлиб қолмоқда. XXI аср вабоси бўлган ушбу иллатга қарши жаҳон ҳамжамияти-

нинг муросасиз курашини Ўзбекистон тўла қўллаб-куватлайди.

Айни пайтда, биз фақат терроризмнинг ташқи кўришишларига, бегуноҳ одамларни гаровга оладиган, портлатадиган ва ўлдирадиган кимсаларга қарши курашиш билангина бу офатни бартараф этиб бўлмаслигини бир неча бор таъкидлаганмиз. Ҳаётнинг ўзи шуни кўрсатмоқдаки, авваламбор, ушбу бало-қазонинг бирламчи манбаларига қарши курашиш даркор.

Яъни, ислом динини сиёсатга айлантираётган, ёвузлик ва террорчилик мафкурасини яратадиган кўплаб радикал ва экстремистик марказларнинг, биринчи навбатда, ёшлар онгини заҳарлаб, зомбига айлантириб, улардан террорчилар тайёрлаш бўйича конвойер ташкил этаётган, халифалик тузишдек турли хом хаёлларни амалга оширишга уринаётган қабиҳ кучларнинг илдизини қирқиб ташлаш керак.

Бугун мана шу минбарда туриб, яна бир бор таъкидламоқчиман: биз халқаро терроризмни ота-боболаримиздан қолган муқаддас динимиз — ислом дини билан боғлашдек хавфли ният ва уринишларни кескин қоралаймиз. Бундай оқибати ўйланмаган ва ифвогарона хатти-ҳаракатлар биринчи галда «Ал-қоида» ёки «Хизб ут-тахрир» каби энг ашаддий экстремистик ҳаракат ва ташкилотларга қўл келади.

Барчамиз бир ҳақиқатни чукур англаб олишимиз керак — бутун ислом динининг ичидаги кескин қарама-қаршилик мавжуд. Шу муносабат билан бор куч ва салоҳиятни сафарбар этган ҳолда, маърифатли, бағрикенг ислом динига мусулмонликни никоб қилиб олиб, унинг устидан ҳукмронлик қилишга уринаётган жангари, мутаассиб кучларга қарши курашишда ёрдам бериш даркор.

Биз наркоаггрессия, халқаро терроризм, диний экстремизм ва сепаратизм учун ҳеч қандай «транзит» мамлакат

йўқ ва бўлиши мумкин ҳам эмас, деб ҳисоблаймиз. Ишончим комил, бундай тажовузкор кучлар билан «ўйин» қилиш, уларга қарши курашдан ўзини четта олишга ҳар қандай уриниш катта хатодир.

«Сен менга тегма — мен сенга тегмайман» деган ақидага асосланган тактика тобора ҳавфли тус олиб, авваламбор, шундай позицияда турган мамлакатларнинг ўзи учун ўта хатарли бўлиб бормоқда (XIII жилд, 201-202-бетлар).

**ФАЛАБА УЧУН ЖОН ФИДО ҚИЛГАН
ЮРТДОШЛАРИМИЗНИ ХОТИРЛАШ, БУГУН ҲАЁТ
БЎЛГАНЛАРИНИ ҚАДРЛАШ — БИЗ УЧУН
ҲАМ ҚАРЗ, ҲАМ ФАРЗ**

(Хотира маидонида жамоатчилик вакиллари билан учрашуведа
бидориилган фикрлар, 2005 йил 9 май)

Яна бир тилагим шундан иборатки, ота-онани ҳурмат қилиш, ёши улуғларга нисбатан ўз эҳтиромини бажо келтириш, ўзбекча айтганда, меҳр-оқибатли бўлиш бизнинг нафакат миллий, балки энг улуғ қадриятимиз, асосий мақсадимиз бўлиб қолиши лозим. Меҳр-оқибат бизнинг халқимизга хос бўлган шундай ноёб тушунчаки, бу иборани энг моҳир таржимон ҳам бошқа тилларга аниқ таржима қилиб беролмайди. Бу ерга тўпланган шоир ва адабларимиз ҳам бу фикрни тасдиқлаши мумкин.

Меҳр-оқибат тушунчаси фақат ўзбек халқида бор, десам, балки бу бир томонлама ёндашув бўлар, бироқ айнан меҳр-оқибатнинг бошқа қадриятлардан устун туришини мен бошқа миллатларда камдан-кам учратганман. Агар ҳозирги кунда ҳаётга кириб келаётган ёшлирамиз ана шу қадриятларимизни асраб-авайласа, шу оркали ўзининг кимлигини, қандай буюк зотларнинг авлоди эканини англасагина четдан жуда катта хуруж си-

фатида ҳамла қилаётган, фарзандларимизнинг қалби ва онгини эгаллашта қаратилган foявий ва мафкуравий таъсирларга ҳам қарши тура олади.

Бундай таъсир қуролларига эга бўлган кучларнинг асосий мақсади нимадан иборат? Ёшлиримизни, аввалио, миллий заминдан, азалий қадриятларидан жудо қилиш, қандайдир қиёфасиз инсонларга айлантириш — мана уларнинг мақсади. Агарки миллатимиз жозибали, лекин сохта ва заарали foялар тажовузи зимдан кучайиб бораётган бугунги мураккаб замонда ўз қадриятларини эъзоазаб, авайлаб сақлайдиган бўлса, билиб қўйинглар, бизга ҳеч қандай куч хавф сололмайди. Биз ўзлигимизни, асл қиёфамизни йўқотмасак, ўзаро меҳроқибат ва аҳилликни сақласак, ота-боболаримиз ҳеч кимдан кам бўлмаганини, биз ҳам уларнинг йўлидан бориб, эртага ҳеч кимдан кам бўлмаслигимизга ишониб, бу ҳақиқатни чуқур англаб яшасак, мақсад-муддаоларимизга албатта етамиз.

Тўгри, ҳар қандай давлат учун ҳарбий куч-кудрат, дейлик, замонавий қурол-аслаҳа, ракета ва самолётлар, замбараклар, профессионал аскар ва офицерлар, умуман, армия ҳам керак. Лекин биз учун бугун энг катта куч — бу миллий қадриятларимиз, қадим тарихимиз, ўзимизнинг маънавий ва моддий курдатимизга, эртанги кунимизга бўлган ишонч. Бу гапни айнан бугун — 9 май куни айтишни, албатта, ҳар томонлама ўринли, деб ҳисоблайман. Чунки эл-юртимиз босиб ўтган оғир ва оловли йўллар, бутун тараққийпарвар инсоният билан биргалиқда эришилган ғалаба инсонни мана шундай хулоса ва сабоқлар чиқаришга даъват этади. Бундай хулоса ва сабоқлар биз учун, айниқса ёш авлодимиз учун сув билан ҳаводек зарур (XIII жилд, 293-295-бетлар).

Биз болаларимизга қанча кўп эътибор берсак, кела-

жакда ўзимизга шунча кўп яхшилик қайтади. Бу — ўткинчи ҳаёт, фоний дунёning тарих синовларида неча бор исботланган минглаб қонун-коидаларидан бири, десак, ҳеч қандай хато бўлмайди. Доғистонлик машҳур шоир Расул Ҳамзатовнинг, агар сен ўзингдан олдинги авлодга милтиқдан ўқ отадиган бўлсанг, келажак авлод сенга замбаракдан ўқ отади, деган мазмундаги бир гапи бор. Шунинг учун ёшларимиз катта авлод вакилларига, умуман, барча аждодларимизга чуқур ҳурмат-эҳтиром билан қараб, ота-боболаримиз ишининг муносаб давомчилари бўлиши лозим.

Агар ёшларимиз ҳамма соҳада зўр бўлиб, ҳеч кимдан кам бўлмай, худо берган бутун куч-ғайратим, ақлзаковатим ва истеъдодимни, олган билим-тарбиямни мана шу юрт учун сарф қиласман, деб ғуур ва ифтихор билан яшаса, бу замин ривожига ҳар куни ўз ҳиссасини қўшадиган бўлса, халқимиз улардан албатта рози бўлади.

Шу муносабат билан табиий бир савол туғилади.

Бугун ёшларимиз дунёning қайси давлатида бўлмасин — у ривожланган ёки қолоқ мамлакат бўладими — бундан қатъи назар, нима ўзгаришлар бўлаётган бўлса, барчасидан хабардор. Ким қандай яшаяпти, қайси халқ ёки давлат қандай тараққий этаяпти, ким нима билан банд — ҳозирги ёш авлод ҳаммасини билади. Шунинг учун ёшларимизнинг онгода, хаёлида турли фикрлар пайдо бўлиши мумкин. Бинобарин, уларга тўғри тарбия бериш, улар билан очик мулоқот олиб бориш биз ота-оналар, устоз-тарбиячилар учун бугун осон эмас. Нега деганда, агар инсон кўп нарсани билмаса, унга тушунтириб бериш ёки янгитдан ўргатиш осон. Лекин ҳамма нарсадан хабардор киши билан мулоқотга киришиш, уни бирор-бир нарсага ишонтириш — бу ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди.

Бугун биз шиддат билан ривожланиб бораётган гло-

баллашув замонида яшаяпмиз. Бугун ёшларимиз нафакат ўкув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда,

Гоҳида интернетдан олинаётган хабарлар ёшларнинг онгига салбий таъсир кўрсатиши мумкин, деган фикрлар ҳам эшитилиб қолади. Мен бундай фикрга қўшилмайман. Нега деганда, содда қилиб айтадиган бўлсак, интернет — бу катта бир дўкон. Дўконга борганда, одам хоҳлаган молини сотиб олади. Мана, масалан, сиз катта бозорга кирдингиз. Ундан ўзингиз истаган буюмни сотиб оласиз. Интернетни ҳам шундай бир бозор, яъни ахборот бозори деб тушуниш керак.

Интернетни ёпиб қўйиш, ундан фойдаланиши тақиқлаш — мутлақо аҳмоқона иш. Лекин биз болаларимизни шундай тарбиялашимиз керакки, улар интернет бозорига кирганда фақат ўзи учун зарур нарсани олсин. Ўғил-қизларимизга интернетдан, ахборотдан фойдаланиш маданиятини ўргатишимиз зарур.

Болани интернетга ўргатишдан олдин унинг фойдаси ва зарарини тушунтириш керак. Эй, барака топкур, бу бозорга кирганда сен нимани олмоқчисан? Билиб қўй, бу бозорда дунёнинг турли мамлакатларидан олиб келинган ўзининг усти ялтироқ молларини таклиф қиласидиганлар жуда кўп. Аммо сен нимани танлайсан? Ўз ақлингни ишлатиб, керакли нарсани танлай оласанми ёки йўқми? Бу информация, яъни таклиф этилаётган молнинг қайси бири сенга маъқул ва фойдали деган гапларни айтиб, болага тўғри йўналиш бериш зарур.

Сир эмас, интернетда бизнинг миллий қадриятларимизга тўғри келмайдиган маълумотлар, масалан, беҳаё тасвиirlар ҳам бор. Таажжубки, ҳозир дунё бозорида яланғоч аёлнинг танаси кўрсатилмаса, бу реклама рек-

лама ҳисобига ўтмайди. Нафакат интернет, балки телевизорда ҳам шундай.

Шунинг учун ҳам биз болаларимизни шундай тарбиялашимиз керакки, дунёнинг қайси бурчагидан қандай маълумот келмасин, қандай ахборот тажовузи бўлмасин, улар ҳар қандай ҳолатга тайёр туриши лозим. Бундай хуружлардан ўзини йўқотиб қўймаслиги керак.

Албатта, уларни факат ўраб-чирмаб, йўқ, болам, у ерга борма, буни кўрма, деб бир томонлама тарбия бериш бугунги замонга тўғри келмайди. Айтмоқчиманки, ёшларнинг атрофини темир девор билан ўраб бўлмайди.

Бу борада ишни тўғри ташкил этиш учун интернет тизимидан самарали ва оқилона фойдаланиш, уни ўзимизнинг маълумотлар билан тўлдириш керак. Нима учун шу масалалар бўйича иш олиб бормаяпмиз?

Очиқ айтиш керакки, ҳозир ёшлар кутубхонага камдан-кам боради. Борди-ю уларга бир нарса, дейлик, музайян китобнинг муаллифи ёхуд мазмунни керак бўлсагина кутубхонага боради. Чунки замонавий таҳсил топаётган йигит-қизлар кўп маълумотларни интернет орқали олади.

Бизнинг заиф томонимиз шундаки, интернетда Ўзбекистон билан боғлик маълумотлар жуда кам. Нега деганда, бизда бу жараённинг техникаси ва технологияси талаб даражасида эмас. Миллий қадриятларимиз, тарих ва меросимиз, бугунги фан, санъат ва адабиётимизнинг энг яхши намуналарини интернетга киритиш дастури ишлаб чиқилмаган.

Интернетда «Ўзбек адабиёти» деган сайт борлигидан мен хабардорман, лекин, мисол учун, нега Абдулла Орипов ёки Эркин Воҳидов каби катта шоирларимизнинг шахсий сайтлари йўқ? Нафакат юртимиздаги болалар, балки дунёнинг бошқа чеккасида, айтайлик, Америкада яшайдиган бир ўқувчи ёки талаба, ё бўлмаса, тадқиқот-

чи Узбекистондаги атоқли шоир, артист ёхуд олимнинг ижоди ҳақида маълумот олмоқчи бўлса, қаерга мурожаат қиласди? Шу шахсга хат ёзиб, барака топкур, менга шундай-шундай маълумотларни юборинг, дейдими? Кечаги замонда шундай бўлиши мумкин эди. Энди у даврлар ўтиб кетди. Бугун замон бошқача, талаб бошқача.

Албатта, интернетда миллий маълумотлар тизими-ни яратиш учун ҳам маблағ, ҳаракат ва интилиш зарур. Минг афсуски, болаларимизга шундай шароитни яратишда бироз оқсоқлик қиласяпмиз.

Нима учун биз бу борада замондан орқада қолаяпмиз? Тарбия ҳақида кўп гапирамиз. Лекин тарбия ҳозир кўпроқ Интернет сайтлари орқали бўлаётганини ҳам тушунишимиз лозим. Ҳўш, айни пайтда интернет тизимидан ким энг кўп ва унумли фойдаланаётпти? Мана, Америка Кўшма Штатларини олинг, бу мамлакатда ҳар ким ўз манфаатини ифода этадиган маълумотларни интернетга киритса бўлди, одамлар ўзи излаб топади. Дунёнинг бошқа чеккасида турган киши эса шу маълумотни олади. Каранг, хат ёзиш, уни почта орқали юбориш билан эмас, балки ҳамма ишни интернет орқали ҳал қилиш у ерда бугун одатий ҳолга айланган.

* * *

Шундан келиб чиқиб, биз ҳам бу масалага чукурроқ ёндашиб, керакли ишларни вактида қилмасак, ота-оналар ва мутасаддиларнинг дикқатини шу муҳим масалага жалб қилмасак, колоқ бўлиб қолишимиз мумкин. «Холва деган билан оғиз чучимайди», деган мақолни назарда тутиб, тезроқ амалий ишларга ўтиш зарур, деб ҳисоблайман.

Шу мақсадда биз алоҳида дастур ишлаб чиқишимиз ва уни ҳаётга жорий этишимиз даркор, деб ўйлайман.

Бу дастурда мазкур соҳани ривожлантириш бўйича тегишли моддий-техник базани вужудга келтириш, малакали мутахассислар тайёрлашни кўпайтириш, Тошкент Ахборот технологиялари университетининг филиаллари Самарқанд ва Фарғона шаҳарларида ҳам ташкил этиш, ёш компьютер программачиларини ҳар томонлама қўллаб-куватлаш сингари масалалар қўзда тутилиши лозим.

Шундагина эзгу мақсад-муддаоларимиз сари яна бир улкан қадам қўйган бўламиз (XIII жилд, 298-305-бетлар).

БИЗНИ ТАНЛАГАН ЙЎЛИМИЗДАН ХЕЧ КИМ ҚАЙТАРОЛМАЙДИ

(2005 йилнинг 12-13 май кунлари Андижон шаҳрида рўй берган воқеалар муносабати билан маҳаллий ва хорижий оммавий ахборот воситалари учун ўтказилган матбуот анжуманидаги баёнот ва мухбирларнинг саволларига жавоблардан)

Кези келганда яна бир бор айтмоқчиман: мен ҳар қандай инқиlobларга қаршиман, мен — тадрижий тараққиёт тарафдориман. Яъни, барча воқеалар мавжуд объектив қонуниятлар асосида ривожланиши керак. Кимdir оғизда бу қонуниятларни инкор этиши мумкин. Аммо шулар ҳам «объектив реаллик мавжуд, объектив қонуниятлар бор» деган ҳақиқатни тан олишса керак. Агарда кимdir ижтимоий тараққиётнинг навбатдаги босқичини босиб ўтмасдан, ундан кейинги босқичга, айтайлик, қулдорлик тузумидан бирданига ривожланган капитализм тузумига ўтиб кетиш мумкин, деб ўйласа, қаттиқ адашади. Шундай экан, ўзингиз ўйлаб кўринг, қандай қилиб патриархал ва қариндош-уруғчилик муносабатлари устун бўлган, боз устига, уруғ-аймоқчилик манфаатлари ҳал қилувчи омил бўлган феодал жамиятдан бир сакраб, демократик давлатда пайдо бўлиш мумкин? (XIII жилд, 331-бет).

* * *

Андижондаги жангариларнинг орасида қўшни давлатлардан келганлар ҳам бор эди. Уларнинг шахси ҳақида яна қўшимча ахборот берамиз. Бу масала бугун аниқланмоқда. Айтмоқчиманки, четдан ёрдам бўлмаса, ҳомийлари моддий кўмак кўрсатмаса, улар ҳеч қачон бундай чуқур тайёргарлик кўролмасди, умуман, бундай жиноятни қилолмасди. Бу — табиий ҳол. Бундай дейишга барча асосларимиз бор.

Мен бу мавзуни давом эттирмоқчи эмасман, факат бир нарсани айтмоқчиман: бу воқеаларга ҳозирги пайтда кўп гапирилаётган четдан аралашувлар ҳам бўлган, албатта. Лекин, такрор айтаманки, агар мамлакатда давлат ва аҳоли ўртасида ҳамжиҳатлик бўлса, бундай аралашувлардан ҳеч нарса чиқмайди. Агар ҳукумат одамларнинг кайфияти, уларнинг орзу-интилишларини хисқилиб турса, ҳалқ бугун нимани хоҳлаётгани ва эртанги кунга қандай режалар билан яшаёттанини, қандай қарорлар ҳалққа ёқиши ва унинг томонидан кўллаб-қувватлашиши, қандай қарорлар эса аҳоли тарафидан рад этилишини билса, бир сўз билан айтганда, агар давлат билан ҳалқ бир-бирини тушунса, бундай мамлакатда ҳар қандай ташки таъсир ва аралашувлар ҳам ҳеч нарса қиломайди (XIII жилд, 332-335-бетлар).

* * *

Ҳозирги пайтда маълум тарихий сабаб ва шароитларга кўра демократик андозалардан ҳали узок бўлган мамлакатларда демократик жараёнларни сунъий равишида тезлаштириш, демократия гояларини зўрма-зўраки қарор топтириш учун уринишлар тескари натижা бериши — бундан учинчи бир куч фойдаланиб қолиши муқаррар бўлган вазиятни келтириб чиқариши мумкин. Бу учинчи куч — радикал исломдир.

Бундай вазият қарийб 80 фоиз аҳолиси ислом динига эътиқод қиласидиган Марказий Осиё ҳудудида ислом динини никоб қилиб олган турли тоифадаги экстремист ва ақидапарастларга жуда қўл келиши мумкин. Албатта, биз ҳам Фарб дунёси, демократия ривожланган давлатлар ҳаракат қилаётган мақсадларга етиш учун интилишимииз керак. Лекин, ижозатингиз билан айтишим мумкин, ҳозирда демократиянинг бутун дунёда тан олинган тарафдори бўлмиш Збигнев Бзежинский ҳам демократияни экспорт ёки импорт қилиб бўлмаслигини эътироф этмоқда. Чунки бу борадаги шошқалоқлик жиддий фожиавий оқибатларга олиб келиши мумкин. Мен Збигнев Бзежинскийни ўткир ақл ва тафаккур эгаси, таъбир жоиз бўлса, қўп нарсани олдиндан кўра биладиган ва одатда тахминлари тўғри чиқадиган сиёсатчи сифатида хурмат қиласман. Фарбда унинг обрўси қанчалик катта эканини гапирмасам ҳам бўлади.

Шундай қилиб, бу инсон ҳам демократик жараёнларни экспорт қилиб бўлмаслиги, улар тегишли шартшароитнинг етилиши ва инсон тафаккурининг ўзгаришига мувофиқ тарзда тадрижий йўл билан рўй берипи кераклигини айтмоқда.

Демократик жараёнларнинг қонуний ривожланишини, одамларнинг демократик фикрлаш даражасининг ўсиб боришини ҳеч қайси президент, ҳеч қайси етакчи тўхтата олмайди. Агарда кимда-ким бунга тўсқинлик қилмоқчи бўлса, уни йўлдан олиб ташлашади, вассалом. Бу — объектив жараён (ХІІІ жилд, 339-340-бетлар).

* * *

Бир масалага эътиборингизни қаратмоқчиман. Ҳар қандай пок ниятли инсон эрталаб туриб Аллоҳдан, аввало бир нарса сўрайди: эй худо, бизларга тинчлик-осойишталик ва омонликни, Ўзбекистонимизнинг омадини бер,

деб илтижо қиласи. Ҳалол яшайдиган, юртини севадиган одам албатта шундай эзгу тилак қиласи. Бу ҳар бир инсон учун қандайдир сирли ҳодиса. Уни ҳамма ҳам ошкор қиласи вермайди. Чунки Аллоҳ бизнинг қалбимизда, юрагимиизда бўлгани каби, бундай соф ниятлар ҳам дилимизнинг тубида яшаб, бизга умид ва ишонч, куч-ғайрат башишлаб туради (ХІІІ-жилд, 359-бет).

ҲАҚИҚАТ — ЖУРНАЛИСТИКАНИНГ ДОИМИЙ, ЎЗГАРМАС ҚОИДАСИ ВА ҮНГА АМАЛ ҚИЛИШ ШАРТ

(2005 йил 17 майда Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасида
мажлакатимиз ва чет эл журналистлари ҳамда дипломатик корпус
вакиллари учун ўтказилган матбуот анжуманида
мухбирларнинг саводларига жавоблардан)

Биз Шарқ фарзанди эканимиздан, ўзимизнинг урфодатларимиздан фахрланамиз. Миллий қадриятларимизни асраш ва ҳеч қачон унутмаслик ҳақида ота-боболаримиздан тарбия олганмиз. Энди эса буни болаларимизга ҳам ўргатяпмиз.

Юртимиздаги таълим ва тарбия тизими — бу умумтаълим мактаблари ёки академик лицей ва касб-ҳунар колледжлари бўладими, олий ўқув юртлари бўладими — мана, кеча Чирчикда бошланган, юқори даражада ўтаётган «Баркамол авлод» спорт ўйинлари сингари тадбирларимиз ҳам, аввало, нимага қаратилган? Болаларимизнинг келажагини таъминлаш учун. Мана шундай улкан ишларни амалга ошириш, барчамизнинг таянчимиз ва суянчимиз бўлган фарзандларимизнинг хурсандчилигини, керак бўлса, очик қиёфаси, бахтиёр чеҳрасини кўриш, эртанги кунга ишончини ўзимизга тасаввур қилиш — шунинг ўзи катта баҳт эмасми? (ХІІІ-жилд, 416-бет).

* * *

«Юртингизга нисбатан мана шундай ҳамла ва хуржлар бўляяпти-ю, сизларни нима сақлаяпти, нима асраяпти?» — деган саволни четда турганлар бизга бериши мумкин. Мен ўйлайманки, бу масалада ҳеч қандай сир йўқ.

Авваламбор, халқимизга, шу юртни севадиган, шу тупроқда туғилиб, шу заминда умрбод яшаб қоламан, деган инсонларга мен илгари кўп марта айтган бир гапни яна эслатиш, яна шу ҳақда ўйлаш, шу билан яшаш бугунги кунда энг долзарб масала, десак, ҳеч қандай хато бўлмайди.

Нафақат яқинда Андижонда юз берган воқеаларда, балки ундан олдин бўлган фожиаларда ҳам ким бизни асраб келаяпти, деб сўраса, мен ҳеч иккиланмасдан, бизни ҳар қандай бало-қазолардан доимо Аллоҳнинг ўзи сақлаб келаяпти, деб жавоб берган бўлардим (XIII жилд, 418-бет).

ИНСОН, УНИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИ ҲАМДА МАНФААТЛАРИ — ЭНГ ОЛИЙ ҚАДРИЯТ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13 йиллигига бағиши-
ланган тантанали маросимдаги маъruzадан)

Ҳар бир фуқаро ўзининг, оиласининг тақдири ва эртанги куни учун ривожланиш йўлимизда ғов бўлиб турган тўсиқларга қарши қатъий кураш олиб бориши керак.

Бугун ҳаётга мана шундай ёндашувни замоннинг ўзи тақозо этмоқда ва бу кескин талаблардан бош тортиб бўлмайди.

Бу ўринда гап қандайдир тарғибот-ташвиқот ҳакида эмас, балки одамларнинг кўзини очиб бериш, уларнинг қалби ва онгидаги мустақил фикр уйғотиш ҳакида бормоқда.

Чунки ҳозирги даврда, халқаро майдонда турли сиё-

сий манфаатлар тўқнашаётган мураккаб бир шароитда фақат ўз фикри, ўз ҳаётий позициясига эга бўлган халқ ва жамият енгилмас кучга айланиб, ўз келажатини ўз қўли ва ақл-заковати билан қуришга қодир бўлади.

Бугун инсон ҳуқуқлари ва манфаатлари, уларни ҳар томонлама ҳимоялаш ва таъминлаш, жамиятни демократлаштириш ва эркинлаштириш йўллари ҳақида гапиран эканмиз, бу мавзу дунёда ҳар доим, айниқса, сўнгги пайтларда энг ўткир ва долзарб масалага айланиб бораётганини яққол қузатиш мумкин ва буни табиий ҳол, деб қабул қилишимиз керак.

* * *

Барча мамлакатлар учун, уларга хос хусусият ва аломатларни ҳисобга олган ҳолда, бирдек мос келадиган яккаю ягона — универсал демократия модели йўқ ва бўлиши мумкин эмас.

Демократияни экспорт қилиш ва уни четдан туриб зўравонлик билан жорий қилишнинг ўзи айнан демократия табиатига зид нарса.

Бу ҳақиқатни охирги даврда жуда кўп мисолларда кўриш мумкин.

Демократияни ташқаридан, ҳар қайси давлат ва халқقا хос бўлган замин ва хусусиятларни ҳисобга олмасдан ўрнатишга қаратилган ҳаракатлар бир вақтлар коммунизм тизимини экспорт қилиш каби аянчли, хунук оқибатларга олиб келиши муқаррар.

* * *

Агарки, шу муқаддас заминда яшаётган барча инсонлар — миллати, тили ва динидан қатъи назар, Ўзбекистон — менинг ягона Ватаним, деб яшайдиган, белини маҳкам боғлаб астойдил меҳнат қиласидиган бўлса, билиб қўйинглар, бизни ҳеч қандай куч енга олмайди, юртимиз ва халқимиз ҳеч қачон ҳеч кимга қарам бўлмайди.

Ишончим комилки, ўзининг ўн беш йиллик муста-

қил тараққиёт йўли давомида улкан довонларни босиб ўтган, ҳар қандай синов ва мاشаққатларни енгишга қодир бўлган халқимизнинг буюк иродаси, азму шижкотига таяниб, биз ўз олдимизга кўйган янги ва юксак марраларга, албатта, етамиз.

2005 йил 7 декабрь

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҚАРОРИ

Миллий гоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўгрисида

Ватанимиз мустақиллигининг маънавий асосларини мустаҳкамлаш, миллий қадриятларимиз, анъана ва урфодатларимизни асраб-авайлаш, халқимиз, айниқса, ёш авлод қалби ва онгига она юртга муҳаббат, истиқлолга садоқат туйғуларини чуқур сингдириш масаласи бугунги кунда тобора долзарб аҳамият касб этмоқда.

Бу борада тегишли идора ва ташкилотлар, жумладан, Республика Маънавият ва маърифат кенгаши ҳамда унинг жойлардаги бўлимлари томонидан муайян ишлар амалга оширилаётганини қайд этиш лозим.

Шу билан бирга, халқаро майдонда мағкуравий, гоявий ва информацион курашлар кучайиб бораётган ҳозирги мураккаб ва таҳликали даврда маънавий-маърифий ишларни замон талаблари асосида ташкил этиш, ёшларимизни турли мағкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш, юртдошларимизнинг ҳаётга онгли муносабатини шакллантириш, ён-атрофда юз бераётган воқеаларга дахлдорлик ҳиссини ошириш, мамлакатимиз мустақил-лиги, тинчосойишта ҳаётимизга хавф туғдириши мумкин бўлган тажовузларга қарши изчил кураш олиб бориш вазифаси ушбу соҳадаги ишларни, жумладан, Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг фаолияти ва таркибий тузилишини қайта кўриб чиқишини тақозо этмоқда.

Мамлакатимизда миллий гоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишларнинг самарадорлигини, уларнинг ҳаётийлиги ва таъсирчанлигини янада ошириш мақсадида ҳамда Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг навбатдаги йиғилишида билдирилган таклифларни инобатга олган ҳолда:

1. Ўзбекистон Республикаси Бош вазирига Республика Маънавият ва маърифат кенгашига раислик қилиш, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси Раиси, вилоятлар, шаҳар ва туманлар ҳокимларига эса ҳудудий кенгашларга раҳбарлик қилиш вазифаси юклатилсин.

2. Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари штатлар жадвалига қўшимча равишда Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси Раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг маънавий-маърифий ишлар бўйича ёрдамчиси штати (жами 14 та штат бирлиги) киритилсин,

3. Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг таркибий тузилиши иловага мувофиқ тасдиқлансан.

4. Республика Маънавият ва маърифат кенгashi хузуридаги Миллий мафкура илмий тарғибот маркази ўрнига Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг илмий-амалий йўналишда фаолият олиб борадиган, давлат бюджети ҳисобидан молиялаштириладиган Миллий фоя ва мафкура илмий-амалий маркази ташкил этилсин.

Қўйидагилар Миллий фоя ва мафкура илмий-амалий марказининг асосий вазифаси этиб белгилансин:

миллий фоя ва мафкура масаласи билан боғлиқ дол-зарб муаммоларни, бугунги мураккаб мафкуравий жара-ёнларни илмий-амалий жиҳатдан атрофлича таҳлил қилиш ва баҳолаш, устувор йўналишларини аниқлаш, уларнинг аҳоли турли қатламларига таъсирини ўрганиш, миллий манбаатларимизга, ҳаёт тарзимизга зид бўлган заарли фоялар ва мафкуравий хуружларининг моҳиятини очиб бериш;

халқимиизнинг кўп асрлик маънавияти ва миллий қадриятлари, диний қарашлари ва ҳаётий удумларига, ёшларимизнинг онгини заҳарлаб, маънавий жиҳатдан қарам этишга қаратилган мафкуравий хатарларга қарши самарали кураш олиб бориш бўйича илмий-амалий дастурларни ишлаб чиқиши;

фуқароларимиз қалбида миллий тафаккур ва соғлом дунёқарааш асосларини мустаҳкамлаш, уларни онгли яшашга, ўз фикрига эга бўлишга, турли маънавий тажо-вузларга қарши сабит тура олишга қодир бўлган, иродали, фидойи ва ватанпарвар инсонлар этиб тарбиялашга йўналтирилган амалий тавсиялар тайёрлаш. Бу борада маънавий-маърифий тарбибот ишларининг таъсирчанигини таъминлайдиган замонавий ахборот технологиялари ва механизмларини, жамиятимизнинг мафкуравий иммунитетини кучайтиришга қаратилган самарали усул-услубларни ишлаб чиқиш, давлат ва жамоат ташкилотлари учун тегишли тавсия ва таклифлар тайёрлаш масаласига алоҳида эътибор қаратиш;

ўз фаолияти доирасида амалга оширилган илмий изланишлар натижаларини, таҳлилий материалларнинг хуносаларини оммавий ахборот воситалари, жумладан, Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг нашр органлари – «Тафаккур» ва «Жаҳон адабиёти» журналлари, «Маънавият» нашриёти орқали мунтазам равища чоп этиб, кенг жамоатчиликка етказиш.

5. Республика «Маънавият ва маърифат» маркази Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг амалий тарбибот йўналишида фаолият олиб борадиган Республика Маънавият тарбибот марказига айлантирилсин.

Қуйидагилар Республика Маънавият тарбибот марказининг асосий вазифалари этиб белгилансин:

маънавиятнинг маъно-моҳияти, миллий маънавиятимизнинг қадимий илдизлари, ноёб ва бетакрор намуналари, бугунги қундаги ривожланиш тамойиллари ҳақида аниқ мақсадга қаратилган тарбибот ишларини мунтазам равища олиб бориш;

аҳолининг кенг қатламлари, авваламбор ёшлар ўртасида Ватанга муҳаббат ва садоқат, инсонпарварлик фазилатларини тарбиялаш, миллий урф-одат, анъана

ва қадриятларнинг ҳаётимиздаги ўрни ва аҳамиятини ҳар томонлама очиб беришга йўналтирилган сұхбат ва учрашувлар, маърифий тадбирлар ўтказиш;

буғунги кунда амалга оширилаётган давлат сиёсатининг устувор йўналишлари, кенг қўламли ислоҳотларнинг моҳияти, қабул қилинган қонун хужжатлари ва давлат дастурларининг аҳамиятини атрофлича шарҳлаш ва тушунириш, юртимизга қарши қаратилган гоявий ва информацион хуружлар, уларнинг ортида турган кучларнинг ғаразли мақсадларини фош қилиш, одамларни ҳушёрлик ва огоҳликка даъват этиш, олимлар, сиёсатчи ва мутахассислар, ижодкор зиёлилар иштироқида жойларда самарали тарғибот тизимини йўлга қўйиш;

ота-она, оила ва маҳалла, тарихий хотира, миллий ғуур, комил инсон тарбияси билан боғлиқ туйғу ва тушунчаларни ёш авлод қалби ва онгига таъсирчан усул-услублар орқали сингдириш, аждодларимизнинг бу борадаги меросини буғунги таракқиёт талаблари билан узвий ҳолда ривожлантириш, тарғибот ишларини миллий ва умумбашарий қадриятлар уйғунлиги асосида ташкил этиш;

юртдошларимизни муқаддас ислом дини ва фалсафаси, азиз-авлиёларимизнинг ибратли ҳаёти, қутлуг қадамжоларига, бошқа диний конфессияларга нисбатан ҳурмат-эҳтиром ва бағрикенглик руҳида тарбиялаш, жамиятимизда соғлом турмуш тарзи, миллатлараро тотувлик, ўзаро меҳр-оқибат мұхитини мустаҳкамлаш бўйича маънавий-маърифий дастурларни амалга ошириш.

6. Республика Маънавият ва маърифат кентаси 15 кун муддатда Миллий гоя мағкура илмий-амалий маркази ҳамда Республика Маънавият тарғибот марказининг дастур ва низомларини ишлаб чиқсин ва тасдиқласин.

7. Тошкент шаҳар ҳокимлиги Республика Маънавият тарғибот маркази Миллий гоя ва мағкура илмий-амалий маркази ҳамда «Тафаккур» журнали таҳриятини Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони, 5-уйга жойлаштирасин.

8. Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги Миллий гоя ва мафкура илмий-амалий марказини хизмат телефонлари, жумладан, ҳукумат телефони, интернет бошқа алоқа ва ахборот воситалари билан белгиланган тартибда таъминласин.

9. Молия вазирлиги:

Миллий гоя ва мафкура илмий-амалий маркази фаолиятини молиялаштириш, уни зарур идоравий жиҳозлар, компьютер техникаси ва бошқа асбоб-ускуналар билан таъминлаш, марказнинг илмий-тадқиқот натижалари, долзарб ижтимоий-сиёсий мавзулардаги китоб, рисола, дастур, қўлланма ва бошқа матбаа маҳсулотларини нашр этиш билан боғлиқ харажатлар учун 2007 йилдан бошлаб давлат бюджетидан маблағ ажратилишини кўзда тутсинг;

Миллий гоя ва мафкура илмий-амалий маркази учун битта енгил автомобиль учун лимит ажратсан.

10. Республика Маънавият ва маърифат кенгаши Молия вазирлиги ҳамда бошқа манфаатдор вазирликлар идоралар билан биргаликда, бир ой муддатда амалдаги қонун ҳужжатлари ушбу қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар юзасидан Вазирлар Махкамасига таклифлар киритсан.

11. Мазкур қарорнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Баш вазири Ш.Мирзиёев зиммасига юклансин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти**

И.Каримов

Тошкент шаҳри,
2006 йил 25 август

ИНСОН МАНФААТЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ, ИЖТИМОИЙ ХИМОЯ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ – УСТУВОР ВАЗИФАМИЗДИР

(Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси
Конституциясининг 14 йиллигига багишланган маросимдаги
мазкурасидан, 2006 йил 7 декабрь)

Биз бугун изчиллик билан амалга ошираётган тинч ва фаровон ҳайт қуриш йўли ва бу йўлнинг асосий қонунчилик негизлари ҳакида гапирганда, бамисоли тоғдай таянч бўладиган иккита мезон-мақсадни ўзимизга яққол тасаввур қиласиз.

Биринчиси – юксак даражада тараққий топган демократик давлатларнинг ўзини ҳар томонлама оқлаган тажрибасини танқидий таҳлилдан ўтказиб, ўзимизга қабул қилиш ва жорий этиш, шу асосда ҳаётимизни қуриш.

Иккинчиси – қадимий ва бой тарихимиз, қадриятларимиз, ота-боболаримиз азалдан асрраб-авайлаб келган ва биз ҳам бугун амал қилаётган муқаддас дину диёнатимиз, урф-одат, удум ва анъаналаримизга риоя этган ҳолда, ҳар қандай ҳолат ва бошимизга тушган синовда ҳам ўзлигимизни йўқотмасдан, биз кимнинг, қандай буюк зотларнинг авлоди эканимизни унутмасдан яшаш, фарзандларимизни ҳам шу аснода тарбиялаш ва ҳаётга йўлланма бериш.

Мана шу иккита йўналиш – замон талаб қиладиган демократик принциплар ва миллий хусусиятларимиз – қадриятларимизни ўзаро уйғун тарзда бирлаштиришдек ўта муҳим ва стратегик аҳамиятга эга бўлган вазифани рўёбга чиқариш, қатъият ва изчиллик билан ҳаётимизнинг барча жабҳаларида жорий этиш – булар биз танлаган йўлни белгилаб бераётган асосий омиллари ва шарти, десак, айни ҳақиқатни айтган бўламиз.

Ҳеч кимга сир эмас – биз қураётган янги жамият, ҳаётимизга тобора кириб келаётган янгиланиш жараёнлари, ислоҳотларнинг тақдири ва келажаги, аввало, ҳалқимизнинг бу ўзгаришларни қўллаб-қувватлашига, жойларда шу борада одамларимизнинг фаоллиги, уларнинг дунёқарashi, онгу тафаккурининг юксалишига боғлик.

Бу оддий ҳақиқатни ҳеч қачон унумаслигимиз керак.

Инсоннинг онгу тафаккури эса бир кунда ўзгармайди, албатта. Унинг дунёқарashi ўзгариши ва кенгайишига вақт керак, тажриба керак. Четдан туриб қандай ташвиқот ва тарғибот, борингки, қандай зўравонлик бўлмасин, одам зоти ўз ҳаёти мисолида, тажрибасида таклиф этилаётган ва амалга оширилаётган ўзгаришлар унга нима бераётганини, қандай наф келтираётганини кўриши керак ва иқрор бўлиши даркор.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистоннинг миллий тараққиёт моделини ишлаб чиқишида инқилобий сакрашлар йўлини эмас, аксинча, тадрижий йўлни, имкон қадар ҳеч кимнинг бурнини қонатмайдиган, босқичма-босқич ривожланиш йўлини танладик.

Истиқлолга эришиб, ўз тақдиримизни ўз қўлимиизга олгандан кейин биз ўз олдимиизга келажаги буюк давлат, ҳеч кимдан кам бўлмайдиган жамият қуришдек улуғ мақсадни қўйдик. Эҳтимол, бу ўша пайтда кимларгадир баландпарвоз ёки афсонавий гап бўлиб туюлган бўлиши ҳам мумкин. Лекин бугунги кунда ана шу мақсад йўлида эришган ютуқларимизни бутун дунё тан олмоқда.

Чет эллардаги таниқли сиёсатчилар, эксперт ва шархловчилар ҳозирги пайтда биз қўлга киритган натижаларни холисона ва ҳаққоний баҳолаб, “Ўзбекистон ўзи белгилаб олган ана шу принципларга оғишмай амал қиласа, албатта, келажаги буюк бўлади”, деган фикрни билдиromoқда.

Яқинда Карши шаҳрининг 2700 йиллиги, Хоразм Маъмун академиясининг 1000 йиллиги муносабати би-

лан бўлиб ўтган байрам тадбирлари давомида нуфузли халқаро ташкилотлар етакчиларининг бизга йўллаган табрикномаларида, юртимизга ташриф буюрган атоқли хорижий олимлар, давлат ва жамоат арбоблари томонидан бундай юксак эътирофнинг такрор ва такрор билдирилганига барчамиз гувоҳ бўлдик.

Бундай фикр ва хулосаларни эшитганда юртимизда яшаётган ҳар қайси инсоннинг юраги қувонч ва фууруга тўлиши табиий, албатта.

Аммо биз ўзимизнинг пировард мақсадимизга эришиш учун замон қандай тез ва шиддат билан ўзгараётганини ҳисобга олган ҳолда, воқеликнинг ортида эмас, балки унинг олдида юришимиз, ҳар қандай нохуш ҳараткат ва муаммоларнинг олдини олишимиз, тараққиётилиз ва демократик янгиланиш заминини белгилаб берадиган қонунларни ўз вақтида қабул қилишимиз, уларга ҳаёт тақозо этаётган ўзгартириш ва қўшимчаларни киритишимиз зарурати бугун нечоғли долзарб эканини англаш, тушуниш қийин эмас.

Шу муносабат билан яқинда умумхалқ мұжокамасига қўйилган “Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида”ги Конституциявий қонун лойиҳаси айнан ана шундай фикр ва мақсадлар билан озиқланган десам, ҳеч қандай хато бўлмайди.

Мазкур қонун лойиҳасини тайёрлашнинг амалий эҳтиёжи, асосий омиллари ва сабаблари ҳақида гапирганда:

Биринчидан, юртимизда олиб борилаётган ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва давом эттириш мақсадида амалда ўзини оқлаган босқичма-босқич ривожланиш йўлидан изчил бориб, ислоҳотларнинг бир босқичи охирига етиши билан уларни янги босқичга қўтариш заруратини таъкидлаш лозим.

Иккинчидан, мустақиллик даврида сиёсий партияларнинг амалий тажрибаси, сиёсий нуфузи ортгани ва анча пишиб етилганини ҳисобга олган ҳолда, уларнинг фаолият самарадорлигини ошириш ва ҳаётимизда ҳал қилувчи сиёсий кучга айлантириш учун қонуний йўл-йўриқларни яратиб беришни бугун замоннинг ўзи талаб қилаётганини қайд этиш зарур.

Учинчидан, ҳозирги кунда ҳалқимизнинг сиёсий етуклиги ва ижтимоий фаоллиги тобора ортиб бораётганини инобатга олишимиз ва шунга қараб сиёсат олиб бориш заруратини унутмаслигимиз керак.

Шу маънода, таклиф этилаётган қонун лойиҳасидаги барча моддалар миллий давлатчилигимиз негизларини мустаҳкамлаш, жамиятимизни демократлаштириш ва либераллаштириш, барқарор тараққиёт кафолатини таъминлаш ва шу асосда иқтисодиётимизнинг ўсиш суръатлари ва ҳалқимизнинг ҳаёт даражасини изчиллик билан кўтариб боришдек эзгу мақсадларга хизмат қилиши муқаррар.

Биз демократик давлат ва фуқаролик жамияти барпо этиш йўлини танлаган эканмиз, демократиянинг асосий принципларини, яъни, жамиятимизда ҳалқ иродасининг тўла ҳукм суриши, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини қарор топтириш масалалари бугун ҳаётимизда қай даражада ўз аксини топмоқда ва шу талабларга тўлиқ жавоб бериш учун биз яна нималарга эътибор қаратишимиз лозим, деган саволларни олдимизга қўйишимиз табиий.

Бу борада бошқа муҳим йўналиш ва вазифаларни инкор этмаган ҳолда, аввало, аҳолимизнинг фаоллиги, сиёсий ва ҳуқуқий онгини ошириш бўйича қилаётган ишларимизнинг самарасини янада кучайтириш масаласи доимий кун тартибида туриши зарур.

Одамларнинг фаоллигини ошириш йўли эса ўз на-вбатида жамиятдаги ижтимоий-сиёсий қарашлар, турли манфаатларни ифода этадиган сиёсий партиялар

фаоллигини ошириш билан чамбарчас боғлиқ эканини ҳаётнинг ўзи тасдиқламоқда.

Ҳар қайси сиёсий партияning жамиятимиздаги кучи уларнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий-маънавий соҳаларда таклиф этган ва амалга ошираётган дастурларининг таъсири ва уларни қўллаб-қувватлаётган тарафдорлари сони билан ўлчанади.

Бинобарин, партиялар ўзининг ижтимоий-сиёсий фаолиятини аҳоли орасида қанча жонлантириб, кенгайтириб борса, халқимиз ва сайловчиларимизнинг сиёсий онги ва фаоллиги шунча юксалиб, уларнинг ислоҳот ва ўзгаришларга ўтказадиган таъсири тобора ортиб бораверади.

Маълумки, ҳозирги вақтда юртимизда бешта сиёсий партия фаолият кўрсатмоқда. Улар парламент сайловлари ва маҳаллий сайловлар пайтида ўз дастурлари, сиёсий маслагини эълон қилган ҳолда, ўзаро курашиб, Олий Мажлисдан ва вилоят кенгашларидан тегишли ўринни эгаллаган ва Конунчилик палатасида ўз фракцияларини, маҳаллий кенгашларда эса депутатлар гурӯхларини ташкил этиш орқали фаолият олиб бормоқда.

Ҳеч шубҳасиз, 2000 йиллардан бошлаб бу соҳада амалга оширилаётган ислоҳотлар мамлакатимизда демократик жараёнларни давом эттиришда, хуқуқий демократик давлат, фуқаролик жамияти қуриш йўлида ўз ижобий таъсирини кўрсатмоқда.

Шу билан бирга, бизнинг бу йўналишда эришган натижаларимиз юқорида зикр этилган мақсадларимизга бугунги кунда тўлиқ жавоб бермаётганини ҳам холисона тан олишимиз лозим.

Бундай ўта муҳим масалаларни ҳал қилиш зарурати ҳақида, сиёсий партияларимизнинг фаолияти ҳали-бери реал ҳаёт муаммоларидан узоқ бўлиб тургани ҳақида кўп чиқишлигаримизда илгари ҳам айтилган.

Ана шундай ҳолатларнинг ечимини топиш учун маз-

кур қонун лойиҳаси сиёсий партияларнинг ҳуқуқ ва ваколатларини янада кенгайтириш, уларнинг қонунчилик ва давлат бошқаруви идоралари фаолиятига, мамлакатимизда олиб борилаётган ички ва ташқи сиёсатга амалий таъсирини кучайтириш йўлида янги-янги имкониятлар очиб бермоқда.

Шу мақсадда Олий Мажлис қонунчилик палатасидағи фракциялар ва маҳаллий кенгашлардаги сиёсий партия гурӯҳларининг мақомини аниқ белгилаб қўйиш, барча бўғиндаги халқ ноибларининг ваколати ва мавқеини ошириш бўйича қонуний механизмларни қабул қилиш на зарда тутилмоқда.

Содда қилиб айтганда, сайлов натижалари асосида шаклланган Қонунчилик палатаси ва маҳаллий кенгашларда қайси сиёсий партиянинг вакиллари кўпчилик мақомига эга бўлади, қайси партиянинг вакиллари эса озчиликни ташкил қиласи, тузилаётган ҳукумат сиёсатига нисбатан қайси партия муҳолифатлик позициясини ўзига маъқул кўради – буларнинг барчаси таклиф қилинаётган қонун лойиҳасида ўзининг аниқ-равshan ҳуқуқий ифодасини топган.

Сайловлар натижасида Қонунчилик палатасида ўз фракциялари ва маҳаллий кенгашларда депутатлик гурӯҳларини тузиш ҳуқуқига эга бўлган сиёсий партияларнинг ҳукумат раҳбари ва вилоят ҳокимларини сайлаш ва тайинлаш, уларни вазифасидан четлаштиришда фаол иштирок этиши, шу орқали ижро ҳокимияти фаолиятига бевосита таъсир кўрсатиши — мана шу ҳолатларнинг ўзи сиёсий партияларнинг ҳаётимиздаги роли ва амалий таъсири кескин кучайишининг яққол исботи, десак, ўйлайманки, айни ҳақиқатни айтган бўламиз.

Барчамизга маълум: бугунги кунда энг муҳим масалалардан бири — бу бошқарув ва ижро ҳокимияти устидан жамоатчилик назоратининг самарали тизимини ўрнатишдан иборат.

Мазкур қонун лойиҳаси сиёсий партиялар ва жамоатчилигимизнинг марказий ҳукуматдан тортиб маҳаллий ҳокимият идоралари гача – бутун ижро тизими устидан назорат ўрнатишга ҳуқуқий замин яратиши билан эътиборга сазовордир.

Лўнда қилиб айтганда, бу қонун қабул қилиниши билан марказда ва жойларда мансаб вазифасида ўтирганларнинг, керак бўлса, ҳокимият идораларининг кенг жамоатчилик олдида ҳисоб беришининг амалий тартиби ўрнатилади.

Қонунни амалга ошириш натижасида қонунчилик ҳокимияти бўлмиш Олий Мажлис ва жойлардаги маҳаллий кенгашларнинг ваколатини, шулар қаторида ижро ҳокимияти, шу жумладан, ҳукуматнинг мустақиллигини ошириш, шу билан бирга, Президентнинг ваколат ва вазифаларига ўзгартиришлар киритиш ва уларни қисқартириш, ҳуқуқий меъёрлар доирасида аниқ белгилаб олиш имкони туғилади. Шунинг ҳисобидан биз мамлакатимизда давлат ҳокимияти тармоқлари ўртасида ўзаро мутаносиблик ва мувозанатни янада мустаҳкамлашга эришамиз. бошқача қилиб айтганда, бу ҳар қандай ривожланган демократик тизимга мос талабни амалга ошириш демакдир.

Бугун кун тартибига қўйилган мазкур қонун лойиҳаси ва Конституциямизга айрим ўзгартиришлар киритиш тўгрисидаги таклифларнинг аҳамияти ва можияти, таъсири ва оқибатлари, бу ҳужжатлар ҳаётимизнинг демократик даражасини юксак босқичга кўтаришда янги қадам бўлиши ҳақида яна кўплаб фикр-мулоҳазаларни келтириш мумкин.

Албатта, ушбу қонун лойиҳасини муҳокама қилиш ва қабул қилиш ўз йўли билан, энг муҳими, уни ҳаётга жорий этиш, одамлар онгига бу ўзгаришларнинг барчаси эл-юритимизга нима беришини ва ҳар қайсимиздан нималарни талаб қилишини етказиш – бугунги кундаги асосий вазифамиздир, десак, ҳар томонлама тўғри бўлади.

Бу диёр, бу бетакрор юрт барчамизники, Ватанимизнинг мавқеи ва обрўйини дунёда муносиб даражага кўта-риш ҳаммамизнинг муқаддас бурчимиз деб, айнан шундай тушунча билан бир ёқадан бош чиқариб, белимизни қаттиқ боғлаб, жорий этилаётган ислоҳот ва янгиланиш жараён-ларини қатъият билан давом эттирсак - ҳеч шубҳасиз, марра бизники - Ўзбекистонимизда ўзгаларнинг ҳавасини тортадиган эркин ва фаровон жамиятни албатта қурамиз, ўзимизнинг эзгу мақсадларимизга албатта етамиз..

Бундан бир йил олдин мана шу муҳташам залда сиз, азизлар билан бирга 2006 йилни юртимизда “Ҳомийлар ва шифокорлар йили” деб эълон қилган эдик. Бундан кўзланган асосий мақсад — жамиятимизда меҳр-оқибат, ўзаро ҳамжиҳатлик мухитини мустаҳкамлаш, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, соглом турмуш тарзини қарор топтириш, шифокорлик касбининг нуфузини ошириш бўйича олдинги йилларда бошлаган ишларимизни изчил давом эттириш ва уларни янги, юксак босқичга кўта-ришдан иборат эди.

Ҳаммамизга маълум, шу вазифаларни амалга ошириш учун “Ҳомийлар ва шифокорлар йили” бўйича алоҳида давлат дастури ишлаб чиқилди ва йил давомида унинг ижроси назоратга олинди.

Мазкур дастурнинг бажарилиши шуни кўрсатадики, инсонпарварлик ва меҳр-муруват руҳи билан йўғрилган ва бутун мамлакатимизни қамраб олган бундай олижаноб ҳаракат юртимизда ҳеч кимни четда қолдирмади.

Дарҳақиқат, беминнат ҳомийлик ёрдами кўрсатиш, бева-бечора ва етим-есирларнинг бошини силаш, муҳтоҷ ва кам таъминланган тоифаларга кўмак бериш каби халқимизга хос фазилатлар ҳаётимизда миллий қадрият дара-жасига кўтарилиганини кўп-кўп мисолларда кўриш мумкин.

Эл-юртимиз орасида қадимдан яшаб келаётган “Қўли очиқнинг йўли очик”, “Бирни берганга мингни беради”

деган чуқур маъноли мақоллар юкорида айтилган фикрни яққол тасдиқлайди.

Жорий йил мобайнида “Хомийлар ва шифокорлар йили” дастури доирасида ахоли учун янги иш ўринлари ташкил этиш, жумладан, қишлоқ жойларида касаначилик ҳаракатига кенг йўл очиб бериш, уй шароитида чорва маҳсулотлари етишириш билан шуғулланаётган кишиларга меҳнат дафтарчаси очиш ва пенсия бадалларини жамгариб бориш имконияти яратилгани айниқса муҳим аҳамият касб этмоқда.

Дастурда белгиланган муҳтож оиласиарга моддий ёрдам кўрсатиш ва уларни маънавий қўллаб-қувватлаш бўйича ҳам кўплаб тадбирлар амалга оширилди.

Хусусан, давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамда ҳомийлар кўмагидаги кўп болали, кам таъминланган оиласиарга 10 миллиард сўмликтан зиёд қорамол олиб берилгани мамлакатимизда саховат ва ҳимматлиликнинг яна бир ёркин намоёни бўлди, десак, ҳеч қандай хато бўлмайди. Чунки бунда тадбирлар одамларнинг меҳнат билан шуғулланиши, авваламбор, оила аъзоларини гўшт ва сут маҳсулотлари билан таъминлаш, қолаверса, қўшимча даромад топиш имконини беришини англаш қийин эмас.

Миллионлаб юртдошларимиз иштирок этган умумхалқ ҳайрия ҳашарларидан тушган маблағлар ҳисобидан 2 минг нафар ёлғиз кекса ва 66 минг кам таъминланган оиласининг 3 миллион 570 минг квадрат метр уй-жойи таъмирлаб берилгани ҳам шундай савобли ишлар жумласидандир.

Айни пайтда қарийб 23 минг нафар қаровчисиз қария ва ногирон кишиларга ижтимоий хизмат кўрсатилгани, республикамиздаги барча “Саховат” ва “Мурувват”, “Меҳрибонлик” уйлари ҳамда маҳсус мактаб-интернетларга ҳомийлар томонидан 3,5 миллиард сўмлик моддий ёрдам берилганини бу борадаги муҳим ишлар сифатида қайд этиш лозим.

Шунингдек, жорий йилда кам таъминланган оиласарга мансуб салкам 725 минг нафар бошланғич синф ўқувчиси 16 миллиард сўмликдан зиёд кийим-бош билан таъминланди.

Мактабга илк бор қадам қўйган фарзандларимизни дарсликлар ва ўқув қуроллари билан бепул таъминлаш ишлари давом эттирилиб, 521 минг нафар болага қарийб 15 миллиард сўмлик дарслик ва ўқув қуроллари совға сифатида берилди.

Ногирон болаларни соғломлаштириш мақсадида Соғлиқни сақлаш вазирлиги, “Соғлом авлод учун” жамғармаси ташаббуси билан, хорижий ҳамкорларни жалб этган ҳолда, туғма нуқсонлари мавжуд бўлган болаларни мураккаб жарроҳлик йўли билан даволаш ишлари амалга оширилди.

Дастур доирасида яна бир муҳим масала – ёш авлодни жисмонан соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш бўйича қилинган қатор амалий ишлар ҳам эътиборга сазовор. Ўтган давр мобайнида жами 161 та болалар спорт мажмуаси фойдаланишга топширилгани, шулардан 18 таси янгитдан барпо этилгани, 108 та мактаб спорт зали ҳамда 35 та спорт мажмуаси эса реконструкция қилингани бунинг тасдигидир.

Бундан ташқари, 237 минг нафар фарзандларимиз ёз мавсумида республикамизнинг соғломлаштириш масканларида кўнгилли дам олиб, ўз саломатлигини мустаҳкамлаб қайтганини ҳам қайд этиш даркор.

“Экосан” халқаро ташкилоти томонидан чет эллик ҳомийлар иштирокида Оролбўйи минтақасига саломатлик поездлари ташкил этилиб, бу ерда яшаётган аҳолига 1,2 миллиард сўмлик хайрия ёрдами кўрсатилгани ҳам ана шундай амалий ишлар сирасига киради.

Йил давомида мамлакатимизнинг барча худуд ва минтақаларидан қарийб 30 минг нафар уруш ва меҳнат фах-

рийси, нуроний отахон ва онахонлар, ногиронларнинг пойтахтимиздаги дикқатга сазовор жойларга ҳамда Самарқанд ва Бухоро, Хива ва Шаҳрисабз сингари қадими шаҳарларимизга саёҳатлари амалга оширилди.

Ҳомийлик фаолиятининг қонуний кафолатланиши ва ижтиомий нуқтаи назардан кенг эътироф этилишини таъминлаш мақсадида Олий Мажлис Қонунчилик палатаси томонидан “Ҳомийлик тўғрисида”ги қонун лойиҳаси биринчи ўқиша қабул қилинди.

Мазкур қонун лойиҳасида давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари томонидан ҳомийлик фаолиятини қўллаб-куватлашнинг мавжуд шаклларини, Ўзбекистон ҳудудида ҳомийлик тузилмаларини ташкил этиш тартиби, уларнинг мақоми ва фаолият йўналишларини белгилаб бериш кўзда тутилган...

Шу борада кўнглимдаги бир фикрни сизлар билан ўртоқлашмоқчиман. Ҳаммамиз яхши биламизки, бу дунёда ўзидан орттириб бировга бефароз, беминнат ёрдам кўрсатиш, ўзгалар манфаатини ўз манфаатидан устун қўйиб, хайрли ишлар қилиш, очик айтиш керак, ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди. Минг шукурки, юртимизда халқимизга хос ана шундай азалий қадриятларни улуғлаб, уларни давом эттириб келаётган инсонлар кўплаб топилади.

Бундай инсонларнинг қилаётган эзгу ва саҳоватли ишларини эшигтанда, “Савоб ишни ҳар ким қилиши керак, савоб ишни ҳар кун қилиши керак” деган даъват минг-минглаб юртдошларимизнинг қалбида акс-садо берётганини кўрганда одам беихтиёр тўлқинланиб кетади.

Қани энди, имкони бўлсаю ана шундай инсонларнинг ҳар бирини бағримга босиб, уларнинг барчасига ўзномидан, халқимиз номидан чуқур миннатдорлик изҳор этган бўлардим.

Лекин, бугун мана шу фурсатдан фойдаланиб, ижозатингиз билан ана шундай ватандошларимизнинг ай-

рим вакиллари номларини катта ҳурмат ва эҳтиром билан айтиб ўтишни ўринли, деб биламан.

Тошкент шаҳар, Шайхонтоҳур тумани, “Янги шаҳар” маҳалласи оқсоқоли Рихсивой Орипов кўпчиликка бош-қош бўлиб, маҳаллани обод этиш, бу ерда болалар спорт майдончасини барпо этишга ҳомийлик қилган.

Қашқадарё вилояти, Фузор туманидаги фермер хўжалиги раҳбари Файрат Пўлатов эса йил давомида 50 та оиласа ҳомийлик ёрдами кўрсатган, шу билан бирга, кам таъминланган оиласаларга 4 бош сигир олиб берган.

Бутун ҳаётини ёш авлод тарбиясига багишлаган, табарук ёшга етган бўлишига қарамасдан, Самарқанд вилоятида ҳалқ таълими соҳасида ҳамон фидойилик кўрсатиб келаётган Иброҳим Рауповнинг бевосита ташаббуси билан вилоятдаги болалар боғчалари, мактаблар ва соғлиқни саклаш муассасаларига 15 миллион сўмдан ортиқ ҳомийлик маблағи ажратилган.

Яна бир саховатли инсон – Тошкент шаҳар, Сирғали туманида истиқомат қиладиган пенсионер Суярқул Туроббоев ўз ҳисобидан 1,7 миллион сўм маблағ сарфлаб, қаровсиз ётган жойни обод қилган, 4 мингдан зиёд кўчкат экиб, кўркам хиёбон барпо этган.

Андижон вилояти, Кўргонтепа қишлоғида истиқомат қиладиган ҳурматли меҳнат фахрийси Умрзоқ Холмирзазев эса қишлоқ мактабини ободонлаштириш, унинг атрофида боф яратишга ўз маблағи ва меҳнати билан муносиб ҳисса қўшимоқда.

Яна бир нуроний отахон – Тошкент шаҳар, Шайхонтоҳур туманида яшовчи Жаҳонгир Усмонов ўзининг 8 миллион сўм маблағи ҳисобига болалар спорт майдончаси қуриб берган.

Навоий вилояти, Ҳатирчи туманидаги фермер хўжалиги раиси Салом ота Шойматов ҳақида алоҳида тўхталмоқчиман. Пири бадавлат, эл-юртга кўп хизмати сингган

75 яшар бу мухтарам оқсоқолимиз кам таъминланган оиласларни қўллаб-қувватлаш, маҳалла ҳудудидаги йўлни асфальт қилиш, қабристон атрофини ободонлаштириш, қишлоқ мактабини таъмирлаш ишларига жами 27,5 миллион сўм маблағ сарфлаган.

Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек туманидаги “Хумоюн” маҳалласи фуқаролар йиғини раиси Зикрилла Эрматов ўз ҳисобидан 12,6 миллион сўм маблағ сарфлаб, минг тупдан ортиқ кўчат экиб, 6 минг квадрат метрдан иборат хиёбон барпо этган, маҳалла чойхонасини ободонлаштиришга ҳисса кўшган.

Наманган вилояти, Мингбулок туманидаги фермер хўжалиги раҳбари Ҳакимжон Юсупов эса 75 гектар қўриқ ерни ўзлаштириб, 36 кишини иш билан таъминлаган. Олингган фойда ҳисобидан 5 миллион сўмдан зиёд ҳомийлик ёрдами кўрсатган. Бу рўйхатни яна давом эттириш мумкин.

Барчамизга яхши аёнки, эл-юрт манфаати йўлида қилинган савобли ишлар ҳеч қачон беиз кетмайди. Бундай ишлар Яратганимизга ҳам, халқимизга ҳам хуш келади. Муқаддас Қуръон оятида “Яхшиликнинг мукофоти фақат яхшиликдир” деган сўзлар албатта бежиз айтилмаган.

Бундай бағрикенг, олийҳиммат ватандошларимизни ҳар томонлама қадрлаш, ҳурматини жойига қўйиш барчамиз учун ҳам қарз, ҳам фарз бўлиши лозим, десам, ўйлайманки, сизлар ҳам бу фикрга қўшиласиз.

Шу муносабат билан ўзининг эзгу ишлари билан ўрнак кўрсатган ана шу юртдошларимизни, уларнинг улуғ ёшини инобатга олган ҳолда, ҳар бир мусулмон учун орзу бўлган, қолаверса, фарз бўлган, яқин кунларда бошланадиган муқаддас ҳаж зиёратига давлат ҳисобидан юборишга қарор қилдик. Бу қарор бошқаларга ҳам ибратли бир қадам бўлишига ишонаман...

“Ҳомийлар ва шифокорлар йили”да тиббий хизмат сифатини юксалтириш, соҳанинг моддий-техник базасини

мустаҳкамлаш, тиббиёт ходимлари меҳнатини қадрлаш бўйича ҳам анча ишлар қилинганини таъкидлаш лозим.

Айниқса, соғлиқни саклаш муассасаларининг моддий-техник базасини ривожлантириш, уларни замонавий асбоб-ускуналар, зарур жиҳоз ва мебеллар билан таъминлаш мақсадида давлат бюджетидан 7,6 миллиард сўм, яъни, ўтган йилдагига нисбатан таҳминан бир ярим баробар кўп маблағ ажратилгани, капитал таъмирлашга эса ҳомийлар ҳисобидан 7 миллиард сўм сарфлангани бажарилган ишлар кўламини яққол кўрсатиб турибди.

Республика ихтисослаштирилган кўз микрохирургияси, хиургия ва кардиология марказлари, Фтизиатрия ва пульмонология илмий-тадқиқот институтида 60 ўринли даволаш бўлими капитал таъмирлангани ва бу ерда замонавий даволаш усуллари жорий қилинганини айтиб ўтиш лозим.

Шу борада марказдан узоқ ҳудудларимизда бажарилган ишлар ҳам эътиборга сазовор. Хоразм вилоятида Республика ихтисослаштирилган урология марказининг филиали ташкил этилгани, Республика жарроҳлик маркази ва “Саломатлик” институтининг Нукус филиаллари, Жиззах вилоятида кардиология диспансери ва вилоят болалар шифохонаси, Қашқадарё вилоятида сил касалликлари диспансери, Сурхондарё вилоятида болалар шифохонаси капитал таъмирлангани, кўплаб олис шаҳар ва туманларда янги-янги касалхоналар, 250 дан зиёд қишлоқ врачлик пункти барпо этилгани шулар жумласидандир.

Шу билан бирга, Фарғона вилоятининг Тошлоқ ва Бағдод туманлари, Тошкент вилоятининг Бекобод шаҳри тиббий муассасалари зарур асбоб-ускуналар билан, Самарқанд вилоятидаги 310 та қишлоқ врачлик пункти эса керакли жиҳозлар билан таъминланди.

Навоий вилоятида “Қизилқумцемент” акциядорлик компанияси профилакторийси капитал таъмирланиб,

замонавий талаблар асосида жиҳозлангани ҳам беморларнинг оғирини енгил қилишда ўз ҳиссасини қўшади, албаттa. Бундай мисолларни бошқа ҳудуд ва минтақала-римиздан ҳам кўплаб келтириш мумкин.

Мазкур йилда тиббий таълим тизими니 кенгайтириш, соҳа ривожи учун малакали мутахассислар тайёрлаш мақсадида Марғилон шаҳрида 360 ўқувчига, Гулистон шаҳрида эса 540 ўқувчига мўлжалланган тиббиёт касб-хунар коллажлари ишга туширилганини алоҳида қайд этишимиз зарур.

Мамлакатимизда кейинги йилларда оналик ва болаликни муҳофаза қилиш борасида қандай катта ишлар амалга оширилаёттанидан барчангиз хабардорсиз.

Айниқса, ҳомиладорлик ва туғиш пайтида она ва бола саломатлигини назорат қилиш, туғиш ёшидаги аёлларни чуқур тиббий кўрикдан ўтказиш, тургруқхоналар, “Она ва бола” соғломлаштириш марказларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш қаби бундан 10-15 йил илгари олдимизда жиддий муаммо бўлиб турган масалалар бугунги кунда ўзининг ижобий ечимини топаётгани барчамизни сўзсиз қувонтиради.

Бу соҳада биз эришган натижаси ва ютуқлар нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан ҳам ҳақли равища эътироф этилмокда.

Жўмладан, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Болалар жамғармаси – ЮНИСЕФнинг Марказий ва Шарқий Европа, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари бўйича минтақавий директори Мария Каливис ноябрь ойида юртимизда бўлиб, Ўзбекистонда бу йўналишда ўрганса арзийдиган тажриба тўпланганини алоҳида таъкидлагани бу фикрнинг исботидир.

Тиббиёт соҳасининг бутун юки ва оғирлигини ўз зимасига олган шифокорларнинг жамиятдаги мавқеини ошириш, уларнинг меҳнатини рағбатлантириш тизими-

ни такомиллаштириш борасида амалга оширган тадбирларимиз ҳам муҳим аҳамиятга эга экани шубҳасиз.

Соҳа ходимлари учун иш ҳақининг такомиллаштирилган тариф сеткаси жорий қилинди, шифокорлар меҳнатини рағбатлантиришнинг янги ва самарали тизими шаклланди.

Натижада мамлакатимиздаги умумий ойлик иш ҳақини индексация қилиш даражасини ҳисобга оладиган бўлсак, уларнинг ўртача ойлик маоши тахминан 2,2 барабар ошиди.

Шу борада ҳар бир тиббиёт муассасасида моддий рағбатлантириш ва ривожлантириш бўйича янги тузилган жамгарма тўлақонли фаолият кўрсатмоқда.

Ушбу жамгармани шакллантиришга бюджетдан ажратилган маблағларнинг ўзи қарийб 23 миллиард сўмни ташкил этаётгани ва шунинг ҳисобидан 100 минг нафардан зиёд тиббиёт ва фармацевтика ходимига қўшимча иш ҳақи ва мукофот пули тўланаётгани шифокорлар меҳнатини қўллаб-қувватлашда янгича усул қанчалик самара берадиганини кўрсатиб турибди.

Айниқса, хавфли ва заарли шароитда фаолият юритадиган тиббиёт муассасалари, карантин ва ўта хавфли юқумли касалликлар муҳофазаси бўйича марказий лабораторияларнинг замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлангани, уларда фаолият кўрсатаётган тиббиёт ходимларининг меҳнат шароитини яхшилашга қаратилган амалий ишларимиз эътиборга сазовордир.

Мамлакатимизда Ўзбекистон Республикаси тиббиёт ходимлари кунини белгилаш тўғрисидаги қонун қабул қилингани ва бу сана 12 ноябрь куни биринчи бор юритимизда кенг нишонлангани, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг маҳсус қарори билан “Соғлиқни сақлаш аълоҳиси” кўкрак нишони таъсис этилгани шифокорлар хизматини холисона баҳолаш ва қадрлаш йўлида, ҳеч шубҳасиз, муҳим бир қадам бўлди...

Барчангиз яхши тушунасиз, қисқа бир чиқишда тиббиёт тармогини ривожлантириш, ахоли саломатлигини ҳимоялаш, бу соҳани янги босқичга кўтариш бўйича амалга оширилган ишлар ҳақида тўлиқ маълумот бериш ўта мураккаб вазифа. Бу борада бажарилган ишларнинг кўламини ўзимизга тасаввур қилиш учун баъзи бир рақамларни келтириб ўтсак, ўйлайманки, кўп нарса ўзўзидан аён бўлади.

«Ҳомийлар ва шифокорлар йили» дастурида кўзда тутилган тадбирлар ижросининг ўзи қарийб 284 миллиард сўм, жумладан, 133 миллиард сўм бюджет маблағи, 151 миллиард сўмдан зиёд идора ва ташкилотлар, ҳомийлар маблағини сарфлашни талаб қилгани бир йил давомида қанчалик кенг қамровли ишларни бажарганимизнинг яққол далолати, десам, тўғри бўлади.

Ана шундай улкан ишларни амалга оширишда юртимиздаги давлат ва нодавлат ташкилотлари, ҳомийлар, савобталаб инсонлар билан бирга, халқаро гуманитар тузилмаларнинг ҳам муносиб ҳиссаси борлигини қайд этиш зарур.

Фурсатдан фойдаланиб, уларнинг барчасига ўз номимдан, халқимиз номидан самимий ташаккур билдиришга рухсат бергайсиз.

Албатта, «Ҳомийлар ва шифокорлар йили»нинг якуни ва хулосалари ҳақида яна кўп гапириш мумкин. Лекин мана шу олижаноб гоя ва ҳаракатнинг ҳаётимизда чуқур из қолдирган асосий фалсафасини мухтасар тарзда ифода этадиган бўлсак, кўпмиллатли юртимизда ҳеч ким ҳеч қачон давлатимиз ва жамиятимиз эътиборидан четда қолмаслигига бўлган ишонч, одамийлик, аҳиллик ва тотувлик мухитининг янада мустаҳкамланганини алоҳида таъкидлаш лозим...

Энди сизлар билан янги 2007 йилга қандай ном бериш, бу борада қандай эзгу мақсадларни ўзимиз учун

устувор вазифа сифатида белгилаб олиш ҳақида атроф-лича фикр алмашиб, маслаҳатлашиб олсак, ўйлайманки, мақсадга мувофиқ бўлади.

Ҳаммангизга маълум, биз 1997 йилдан бошлаб юритимизга кириб келаётган йилга ном бериш асосида, аввалимбор, ҳаётимизда муҳим аҳамиятга эга бўлган муайян ижтимоий масалани ечиш мақсадида куч ва имкониятларимизни сафарбар қилиб, катта-катта ишларни амалга ошириб келмоқдамиз.

Қайси йилга қандай ном беришдан қатъи назар – бу оила ёки аёллар масаласи бўладими, соғлом авлод тарбияси, маҳаллаларимизни обод қилиш ёки қарияларни қадрлаш бўладими, оналик ва болаликни муҳофаза этиш ёки жамиятимизда меҳр-мурувват, инсонпарварлик руҳини кучайтириш бўладими – буларнинг барчасини бирлаштирадиган умумий бир мезон бор. У ҳам бўлса, инсон, унинг ҳаёти, орзу-ниятлари, дарду ташвишларини эътиборимиз марказига қўйиб, одамларнинг оғирини енгил қилишга қаратилган интилишларимиз мисолида яққол намоён бўлмоқда.

Лўнда қилиб айтганда, қарийб ўн йил давомида эълон қилинган йилларнинг барчаси ўзининг маъно-мазмуни ва аҳамиятига кўра ўзаро чамбарчас боғланиб, мантиқан бир-бирини тўлдириб айнан аҳолимиз манфаатларини таъминлашдек мақсадга хизмат қилиб келаётганини кўриш ва кузатиш қийин эмас.

Шу билан бирга, йилларга ном бериш анъанасини давом эттирас эканмиз ва шунга бағишлаб амалга оширилган ишларимизни кўз олдимиздан ўтказар эканмиз, бир масалага фикрингизни жалб этмоқчиман.

Ўтган давр мобайнида маълум бир ном берилган ҳар қайси йил ўзида мужассам этган маъно-мазмуни, ўз олдига қўйган мақсадлари, долзарблиги ва аҳамияти билан ҳаётимизда мавжуд бўлган муаммоларни ечишда бир йиллик муддат билан чегараланиб қолмайди.

Мисол учун, 2004 йилни «Меҳр-мурувват», 2005 йилни «Сиҳат-саломатлик», жорий йилимизни эса «Ҳомийлар ва шифокорлар» йили деб аташдан кўзда тутилган мақсадларни чукур англаб, инобатга оладиган бўлсак ўз-ўзидан аёнки, амалга оширган тадбир ва ишларимизнинг ҳали қанча-қанча давоми, шу борада ўз ечимини кутаётган қанча-қанча муаммолар бор.

Шуларнинг барчасини, энг аввало, халқимизнинг кайфият ва эҳтиёжини, орзу ва интилишларини ҳисобга олган ҳолда, рӯҳсатингиз билан, мен кириб келаётган янги – 2007 йилни юртимизда «Ижтимоий ҳимоя йили» деб эълон қилишни таклиф этмоқчиман...

Ҳаммангизга маълумки, ўзбек модели деган ном билан бутун дунёда тан олинган мустақил тараққиёт йўлиминг негизида машҳур беш тамойилдан бири – айнан кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш масаласи ҳам туради.

Ана шу тамойилни ҳаётга жорий этиш учун истиқлолнинг дастлабки кунларидан бошлаб юртимизда олиб борилаётган давлат сиёсати ҳақида, бу борада қандай қарорлар қабул қилингани ва қандай ишлар амалга оширилаётгани ҳақида, ўйлайманки, барчангиз яхши хабардорсиз.

Энг аввало, бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиш жараёнида эл-юртимиз ҳаётига кескин салбий таъсир кўрсатадиган оғир оқибатларни имкон қадар камайтириш, ижтимоий муҳофазага биринчи галда мухтож бўлган аҳоли тоифалари – кўп болали ва кам таъминланган оиласлар, ёлғиз кексалар, етим-есир ва ногиронлар, талаба ва пенсионерларнинг манфаатларини ҳар томонлама ҳимоя этиш бўйича қилган ишларимизни таъкидлаш жоиз.

Яқинда тасдиқланган 2007 йилнинг давлат бюджетида бу йўналиш бўйича, яъни аҳолини ижтимоий ҳимоялаш бўйича ажратиладиган молиявий маблағлар миқдорини анчагина ошириш кўзда тутилган.

Киска қилиб айтганда, давлат бюджетимизнинг со-

циал соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган умумий харажатлари 2006 йилда 51 фоизни ташкил этган бўлса, бу кўрсаткич келгуси йилда 54,1 фоизни ташкил этади. Кам таъминланган, ёш болали оиласларга бериладиган ижтимоий нафақалар учун мўлжалланган харажатлар миқдори эса 2007 йил бюджетида 7 фоизни ташкил этмоқда.

Шулар қаторида бюджетда белгилangan харажатдан ташқари, ҳукуматимиз томонидан ҳар йили ёлғиз кексалар, пенсионер ва ногиронларни аниқ ижтимоий муҳофаза қилиш ва уларга ижтимоий хизмат кўрсатишни янада қуайтиришга қаратилган маҳсус қарорлар қабул қилинади.

Жамиятимизда сиёсий барқарорлик ва ижтимоий адолатни қарор топтиришнинг муҳим воситаси бўлмиш, ҳайётимизда қадимдан ўзини оқлаб келаётган маҳалла идораси бу масалада алоҳида ўрин тутиши ҳақида гапириш ортиқча.

Кенг ҳалқ оммасини давлат ва ҳокимият идоралари билан бамисоли кўприкдек боғлаб турадиган бу ноёб тизим мамлакатимизда ижтимоий муҳофаза сиёсатини амалга ошириш йўлида қўшаётган улкан ҳиссаси билан ҳалқимиз назарида катта обрў қозонаётгани бежиз эмас, албатта.

Бир сўз билан айтганда, бугун юртимизда ҳар томонлама мустаҳкам ҳуқуқий асосга эга бўлган ишончли ижтимоий ҳимоя тизими шаклланди ва у амалда ўзини оқламоқда.

Аммо бундай ўта муҳим йўналишда эришилган ютуқларни қайд этган ҳолда, ҳали ечишмаган масалалар, бартараф этиш зарур бўлган кўпгина муаммолар борлигини ҳам тан олишимиз лозим.

Бу борада биринчи навбатда олиб бораётган сиёсатимизнинг ҳуқуқий асосларини ва қонуний нормаларини янада такомиллаштириш устида ишлашни ҳайётимизнинг ўзи тақозо этмоқда.

Бу ўринда гап ана шу асос ва нормаларни замон та-
лабларига мос равиша аник-равшан белгилаб қўйиш,
мавжуд қонунчилик базасини қайта кўриб чиқиш ва амал-
даги ҳуқуқий-меърий хужжатларга тегишли қўшимча ва
ўзгартиришлар киритиш зарурати, бугун мавжуд бўлган
ижтимоий ҳимоя тизимининг самарадорлигини ошириш
масаласини кун тартибимизга қўйиш ҳақида бормокда.

Энг муҳими, ёрдамга эҳтиёж сезиб яшайдиган оила-
лар ва одамларнинг барчасига бир кўз билан қарамас-
дан, балки ҳар бир тоифанинг ўзига хос қийинчилиги ва
дарди, ғаму ташвишларини яқиндан ўрганиб, бу эҳти-
ёжларни қондиришга қўлимиздан келганча ҳаракат қили-
шимиз керак.

Бу борада амал қилаётган нормаларни нафақат янада
чуқурлаштириш, балки давлат ва жамиятимиз томо-
нидан берилаётган ёрдам микдорларини имкон даража-
сида ошириш бўйича ҳам тегишли чора-тадбирларни
жорий қилиш зарур.

Олдимизда турган яна бир долзарб вазифа – бирин-
чи галда, ёш авлоднинг ҳар томонлама соғлом бўлиб
туғилишига алоҳида аҳамият қаратиш. «Соғлом она –
соғлом бола» деган шиор остида катта эътибор билан
бошлаган ҳаракатимизни давом эттириш ва унга том
маънода янги туртки бериш, бу муаммога замонавий кўз
билан қарашиб ва етарли даражада маблағ ажратиш маса-
лалари доимий диққат марказимизда туриши даркор.

Нега деганда, очик айтадиган бўлсак, аслида бизни
қийнайдиган кўпгина ҳётий муаммоларимиз худди шу
масалага эътиборсизлигимиздан бошланади.

Айни вақтда, барча «Мехрибонлик уйлари» ва мах-
сус мактаб-интернатларнинг ижтимоий аҳволини ва мод-
дий-техник базасини танқидий кўриб чиқиш, шу асосда
зарур чора-тадбирларни амалга ошириш, етим-есир,
қаровчисиз қолган болаларга эътиборни янада кучайти-

риш, мухтасар айтганда, «Сен ёлғиз эмассан» деган шиорни жамиятимиз ҳаётига чинакамига жорий этиш ғоят мухим аҳамиятга эга.

Албатта, ён-атрофимизда ёрдамга эхтиёж сезиб яшайдиган ёлғиз кексалар ва ногиронларга ҳамдард бўлиб, уларга зарур кўмак ва маънавий мадад бериш масаласи ҳам кун тартибидан асосий ўрин эгаллаши керак.

Ана шундай ночор ва ёрдамга мухтоҷ одамларнинг оғирини енгил қилишга, уларга хизмат кўрсатишга ўзини бағишлигар инсонлар – бевосита «Мехрибонлик», «Саховат» ва «Мурувват» уйларида ишлаётган ҳамшира, тарбиячи ва шифокорларнинг, шу соҳага дахлдор мутахассис ва хизматчиларнинг меҳнатини тўғри баҳолаш, уларни рағбатлантириш масаласини ҳам кўриб чиқишимиз зарур.

Шу билан бирга, мамлакатимиз аҳолисининг қарийб ярмини ташкил қиласидиган ёшларимизнинг ҳаётий манфаатларини таъминлаш – бу уларнинг замонавий таълим ва тарбия олиши, зарур қасб-хунарларни эгаллаши бўладими, иш ўрнига эга бўлиши, ўз қобилияти ва салоҳиятини юзага чиқариши учун имконият яратиш бўладими, ёш оиласарни қўллаб-кувватлаш, оёққа туришида кўмак бериш бўладими – бу масалаларнинг барчаси биз учун энг мухим ва устувор вазифа бўлиб қолаверади.

Табиийки, «Ижтимоий ҳимоя йили»да эл-юртимизга кўп хизмати сингтан, ҳозир ҳам ўзининг ҳаётий ўғитлари билан ибрат бўлиб келаётган мухтарам фахрийлар ва пенсионерларимизнинг соғлом ва мазмунли умр кечириши учун шароит яратиб бериш бўйича аввалги йилларда бошланган ижобий ишларимизни албатта давом эттирамиз.

Уз-ўзидан равшанки, ижтимоий ҳимоя масаласи – бу фақат давлат ва ҳокимият ташкилотлари, ижтимоий таъминот ва хайрия муассасаларининг иши бўлиб қолмаслиги лозим. «Ижтимоий» деган сўзнинг кўпчиликка,

жамоатчиликка мансуб деган маънони ифода этишини инобатга оладиган бўлсак, бу ўта муҳим масала жамиятимизнинг, барчамизнинг бурчимиизга айланниши даркор.

Айнан мана шундай қарава ва ёндашув «Ижтимоий ҳимоя йили» бўйича ҳукуматимиз томонидан ишлаб чиқиладиган давлат дастурининг асосий ғояси ва маъномоҳиятини белгилаб бериши зарур.

Бу дастурни тайёрлаш жараёнида давлат ва нодавлат ташкилотлари, ҳокимият идоралари, маҳалла, хотин-қизлар ва ёшлар ташкилотлари, кенг жамоатчилигимиз ўзларининг амалий таклифлари, фикр-мулоҳазалари билан фаол иштирок этишига ишонаман.

Чунки ҳаммамиз яхши тушунамиз, 2007 йилга «Ижтимоий ҳимоя йили» деб ном берганимиз шу йўлда олдимизда турган вазифаларнинг маъно-мазмунни ва пировард натижаларини янада кучайтириши билан жамиятимизда ўзаро қадр-қиммат, меҳр-оқибат туйғусини, энг катта бойлигимиз бўлмиш тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлашга, ҳаётимизни янада обод ва фаровон этишга хизмат қиласди. Бунга ҳеч қандай шубҳа йўқ..

Бугунги фурсатдан фойдаланиб, барчангизга, сиз орқали бутун ҳалқимизга яна бир бор ўзимнинг чуқур ҳурмат ва эҳтиромимни билдиришга рухсат бергайсиз.

Жамиятимизни янгилаш, ҳаётимизни ҳеч кимдан кам бўлмайдиган даражага кўтариш йўлида бундан ўн беш йил олдин бошлаган ишларимизда ҳалқимизга Оллоҳнинг ўзи куч-кувват берсин, ўзи мададкор бўлсин.

Амалга ошираётган эзгу ишларимизнинг самараси ва ҳосилидан баҳраманд бўлиш барчамизга насиб этсин.

МУНДАРИЖА

ЎЗБЕКИСТОН: МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ, ИҚТИСОД, СИЁСАТ, МАФҚУРА

ИСТИҚЛОЛ ЙҮЛИ: МУАММОЛАР ВА РЕЖАЛАР

(ХII чакирик, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясида сўзланган нутқдан, 1992 йил 2 ва 3 июль).....	3
---	---

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎЗ ИСТИҚЛОЛ ВА ТАРАҚҚИЁТ ЙҮЛИ.....

4

ЎЗБЕКИСТОН — КЕЛАЖАГИ БУЮК ДАВЛАТ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XI сессиясида сўзланган нутқдан, 1992 йил 8 ва 10 декабрь).....	10
---	----

БУЮК МАҚСАД ЙҮЛИДАН ОФИШМАЙЛИК

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XII сессиясида сўзланган нутқдан, 1993 йил 6 май).....	12
--	----

ЎЗБЕКИСТОН — БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИГА ЎТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЙҮЛИ.....

14

БИЗДАН ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН ҚОЛСИН

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XIII сессиясида сўзланган нутқдан, 1993 йил 2 сентябрь).....	16
--	----

БИЗДАН ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН ҚОЛСИН!

(“Туркистон” саройи очилиши маросимида сўзланган нутқдан, 1993 йил 4 сентябрь).....	17
---	----

БМТ БОШ АССАМБЛЕЯСИНИНГ 48 - СЕССИЯСИДАГИ МАЪРУЗАДАН.....

17

БУЮК КЕЛАЖАГИМИЗНИНГ ҲУҶУҚИЙ КАФОЛАТИ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг бир йиллигига багишланган тантаналийигилишда сўзланган нутқдан, 1993 йил 7 декабрь).....	19
---	----

ВАТАНИМИЗНИНГ САЛОҲИЯТИ ВА ОБРЎЙИНИ ЯНАДА ОШИРАЙЛИК

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XIV сессиясида сўзланган нутқдан, 1993 йил 28 декабрь).....	22
---	----

ЙЎЛИМИЗ - МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЧИЛИК ВА ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ	
(Ўн иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XV сессиясида сўзланган нутқдан, 1994 йил 5 май).....	23
ИЛМУ ФАН МАМЛАКАТ ТАРАҚҚИЁТИГА ХИЗМАТ ҚИЛСИН	
(Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси умумий йигилишида сўзланган нутқдан, 1994 йил 7 июль).....	25
ҲАЛОЛЛИК ВА ФИДОЙИЛИК - ФАОЛИЯТИМИЗНИНГ АСОСИЙ МЕЗОНИ БЎЛСИН	
(Ҳалқ депутатлари Тошкент шаҳар Кенгashi сессиясида сўзланган нутқдан, 1994 йил 15 июль).....	26
ИЖОБИЙ ИШЛАРИМИЗНИ ОХИРИГА ЕТКАЗАЙЛИК	
(Ўн иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XVI сессиясида сўзланган нутқдан, 1994 йил 22 сентябрь).....	27
УЛУГБЕК РУХИ БАРҲАЁТ	
(Мирзо Улугбек таваллудининг 600 йиллигига багишланган тантанали маросимда сўзланган нутқдан, 1994 йил 15 октябрь).....	32

ВАТАН САЖДАГОҲ КАБИ МУҚАДДАСДИР

ЎЗБЕКИСТОННИНГ СИЁСИЙ-ИЖТИМОЙ ВА ИҶТИСОДИЙ ИСТИҚБОЛИНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ	
(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясида сўзланган маърузадан, 1995 йил 23 февраль).....	33
ВАТАН САЖДАГОҲ КАБИ МУҚАДДАСДИР	
(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясида сўзланган нутқдан, 1995 йил 5 февраль).....	44
ЎЗБЕКИСТОН ИҶТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ ЙЎЛИДА	
.....	46

БУНЁДКОРЛИК ЙЎЛИДАН

БИЗ ҚУРИШ, ЯРАТИШ ЙЎЛИДАН БОРАВЕРАМИЗ	
(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси III сессиясида сўзланган нутқдан, 1995 йил 30 август).....	49
ВАТАН МАНГУ ҚОЛАДИ	
(Ўзбекистон мустақиллигининг 4 йиллиги муносабати билан ўтказилган тантаналарда сўзланган нутқдан, 1995 йил 31 август).....	50

ХАРБИЙ ТАЪЛИМ ЗАМОН ТАЛАБЛАРИГА МОС КЕЛСИН	
(Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлар академиясининг очилиши маросимида сўзланган нутқдан, 1995 йил 2 сентябрь).....	51
ЮКСАК МАЛАКАЛИ МУТАХАССИСЛАР – ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ	
(Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Даалат ва жамият қурилиши академиясининг очилиши маросимида сўзланган нутқдан, 1995 йил 3 октябрь).....	52
ХАЛҚ ТАШИВИШИ БИЛАН ЯШАЙЛИК	
(Халқ депутатлари Самарқанд вилояти Кенгаши сессиясида сўзланган нутқдан, 1995 йил 21 ноябрь).....	55
ТАРАҚҚИЁТНИНГ ҚУДРАТЛИ ҚАНОТИ	
(Ўзбекистон телевидениеси мухбирининг саволларига жавоблар, 1995 йил ноябрь).....	56
ИСТИҚЛОЛ ИМКОНИЯТЛАРИДАН ОҚИЛОНА ФОЙДАЛАНАЙЛИК	
(Халқ депутатлари Қашқадарё вилояти Кенгаши сессиясида сўзланган нутқдан, 1995 йил 29 ноябрь).....	57
ВАТАН МУКОФОТЛАРИНИ ТОПШИРИШ МАРОСИМИДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 1995 ЙИЛ 7 ДЕКАБРЬ	
.....	59
БУНЁДКОРЛИК – ФАРОВОН ҲАЁТ АСОСИ	
(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IV сессиясида сўзланган нутқдан, 1995 йил 21 декабрь).....	60
ХАЛҚИМИЗНИНГ ЙЎЛИ МУСТАҚИЛЛИК, ОЗОДЛИК ВА ТУБ ИСЛОҲОТЛАР ЙЎЛИДИР	
(Халқ депутатлари Хоразм вилояти Кенгаши сессиясида сўзланган нутқдан, 1996 йил 16 марта).....	60
ЎТМИШСИЗ КЕЛАЖАК, ҲАМКОРЛИКСИЗ ТАРАҚҚИЁТ БЎЛМАЙДИ	
(ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши сессиясида (Париж) сўзланган нутқдан, 1996 йил 24 апрель).....	61
ЯНГИЧА ФИКРЛАШ ВА ИШЛАШ — ДАВР ТАЛАБИ	
ЎЗБЕКИСТОН СПОРТЧИЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 1996 ЙИЛ 4 ИЮЛЬ	
.....	63
ҲОЗИРГИ БОСҚИЧДА ДЕМОКРАТИК ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШНИНГ МУҲИМ ВАЗИФАЛАРИ	
(Биринчи чакирик ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида сўзланган нутқдан, 1996 йил 29 август).....	63

**ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ 5 ЙИЛДИГИ БАЙРАМИ ТАНТАНАЛАРИДАГИ
ТАБРИК СЎЗИДАН.....**

66

ЮКСАК МАҲНАВИЯТСИЗ КЕЛАЖАК ЙЎҚ

(“Маҳнавият ва маърифат” республика жамоатчилик маркази разъбарияти
ҳамда бошқаруви аъзолари билан учрашувда сўзланган нутқдан,

1996 йил 4 сентябрь).....

68

ХАЛҚИМИЗ БОР ЭКАН, АМИР ТЕМУР НОМИ БАРҲАЁТДИР

(Темурйлар тарихи давлат музейининг очилиши маросимида сўзланган нутқдан,
1996 йил 18 октябрь).....

70

СОҲИБҚИРОН КАМОЛГА ЕТГАН ЮРТ

(Шаҳрисабз шаҳрида Амир Темур ҳайкаланинг очилиши маросимида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 18 октябрь).....

72

АДОЛАТ ВА ҚУДРАТ ТИМСОЛИ

73

АМИР ТЕМУР - ФАХРИМИЗ, ФУРУРИМИЗ

(Амир Темир таваллудининг 660 йиллигига багишланган ҳалқаро илмий конференцияда
сўзланган маърузадан, 1996 йил 24 октябрь).....

73

ИСЛОҲОТ — АВВАЛО ОДАМЛАР ОНГИДАГИ ЎЗГАРИШДИР

(Халқ депутатлари Жizzат вилояти Кенгашининг сессиясида
сўзланган нутқдан, 1996 йил 25 октябрь).....

74

ҲАЛОЛ ЯШАШ ВА ҲАЛОЛ МЕХНАТ ҚИЛИШ - БУРЧИМИЗ

(Халқ депутатлари Намангандекан вилояти Кенгашининг сессиясида сўзланган нутқдан,
1996 йил 6 ноябрь).....

75

1997 ЙИЛ - ИНСОН МАНФААТЛАРИ ЙИЛИ БЎЛСИН

(Ўзбекистон Республикаси Конституцияси кабул килинганинг тўрт йиллигига
багишланган йигилишда сўзланган нутқдан, 1996 йил 6 декабрь).....

76

ИСЛОҲОТЛАР ЙЎЛИДА ҚАТЪИЯТЛИ БЎЛИШ — БУГУНГИ КУН ТАЛАБИ

(Халқ депутатлари Бухоро вилояти Кенгашининг сессиясида сўзланган нутқдан,
1996 йил 14 декабрь).....

77

ҚОНУНЛАРИМИЗ ҲАЛҚ МАНФААТЛАРИГА ХИЗМАТ ҚИЛСИН

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг еттинчи сессиясида сўзланган нутқдан,
1996 йил 26 декабрь).....

78

ХАВФСИЗЛИК ВА БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДА

ЯНГИЧА ТАФАККУРГА КЕНГ ЙЎЛ

(Халқ, депутатлари Андижон вилояти Кенгаши сессиясида сўзланган нутқдан,
1997 йил 30 апрель).....

79

ЮКСАК ҲУҶУҚИЙ ТАФАККУР - ДЕМОКРАТИК ЖАМИЯТ ТАҶОЗОСИ

(Республика ҳуҷуқ-тартибот идоралари раҳбарлари, ҳуҷуқшунос олимлар, оммавий
аҳборот воститалари вакиллари билан учрашууда сўзланган нутқдан,
1997 йил 20 май).....

79

ЎЗБЕКИСТОН XXI АСР БЎСАҒАСИДА: ХАВФСИЗЛИККА ТАҲДИД, БАРҚАРОРЛИК ШАРТЛАРИ ВА ТАРАҚҚИЁТ КАФОЛАТЛАРИ

80

МУСТАҚИЛЛИК - МУҚАДДАС НЕЪМАТ

(Вазирлар Матқамасида бўлиб ўтган мажлисда сўзланган нутқдан,
1997 йил 25 август).....

101

БАРҚАМОЛ АВЛОД - ЎЗБЕКИСТОН ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ПОЙДЕВОРИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясида сўзланган нутқдан,
1997 йил 29 август).....

103

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ОЛТИ ЙИЛЛИГИГА БАФИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИДАН

103

БИЗ КЕЛАЖАГИМИЗНИ ЎЗ ҚЎЛИМИЗ БИЛАН ҚУРАМИЗ

ТУРКИЙ ТИЛЛИ ДАВЛАТЛАР БОШЛИҚЛАРИНИНГ БЕШИНЧИ УЧРАШУВИДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН(1998 ЙИЛ 9 ИЮНЬ)

105

ЖАМИЯТИМИЗ МАФКУРАСИ ХАЛҚНИ - ХАЛҚ, МИЛЛАТНИ - МИЛЛАТ ҚИЛИШГА ХИЗМАТ ЭТСИН

("Тафаккур" журнали бош муҳаррирининг саволларига жавоблардан).....

105

ТАРИХИЙ ХОТИРАСИЗ КЕЛАЖАК ЙЎҚ

(Тарихчи олимлар ва журналистлар билан сұхбатдан).....

124

ЮНЕСКО ИЖРОИЯ КЕНГАШИ 155-СЕССИЯСИНИНГ ЯКУНЛОВЧИ МАЖЛИСИДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН

147

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН

149

ЎЗ КЕЛАЖАГИМИЗНИ ЎЗ ҚҰЛІМИЗ БИЛАН ҚУРМОҚДАМИЗ (“Түркістан” газетаси мұхбіринің саволларыға жағоблардан).....	150
ОЗОД БҮЛСАНГ—ОЗОД БҮЛ, ЭРКИН БҮЛСАНГ—ЭРКИН БҮЛ, МУСТАҚИЛ БҮЛСАНГ—МУСТАҚИЛ БҮЛ!.....	159
АЛЛОХ ҚАЛБИМИЗДА, ЮРАГИМИЗДА	
(“Түркістан-пресс” ахборот агентлигі мұхбіринің саволларыға жағоблардан).....	160
МИЛЛАТ ҚУДРАТИ – ҲАМЖИХАТЛИКДА	
(Хоразм вилояты халқ депутатлари Кенгашинің наебатдан ташшары сессиясыда сұзланған нұтқдан, 1999 ыйл 26 март).....	166
ЎЗБЕКИСТОН XXI АСРГА ИНТИЛМОҚДА	
(Биринчи чақирик, Ўзбекистон Республикасы Олий Мажлисінің үн түртпинчи сессиясыда сұзланған нұтқдан, 1999 ыйл 14 апрель).....	167
ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН, ЭРКИН ВА ФАРОВОН ХАЁТ — ПИРОВАРД МАҚСАДИМИЗ	
ХУШЁРЛИККА ДАЬВАТ	
(Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигі мұхбіринің саволларыға жағоблар).....	172
СОҒЛОМ АВЛОД ТАРБИЯСИ—БАРЧАМИЗНИҢ МУҚАЛДАС ИНСОНИЙ БУРЧИМИЗ	
(Соглом авлод давлат дастурини тасдиқлашы багишланған мажлисда 2000 ыйл 24 февралда сұзланған нұтқдан).....	181
МИЛЛИЙ МАФКУРА—ДАВЛАТИМИЗ ВА ЖАМИЯТИМИЗ ҚУРИЛИШИДА БИЗ УЧУН РУХИЙ-МАҢНАВИЙ КУЧ-ҚУВВАТ МАНБАИ	
(Миллий истиқол мафкурасы концепциясынің асосий талойилларыға багишлаб шимий ва ижодий жамоатчылық вакиллари билан учрашууда сұзланған нұтқдан, 2000 ыйл 6 апрель).....	183
МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСЫ – ХАЛҚ ЭТЬГИҚОДИ ВА БЮОК КЕЛАЖАККА ИШОНЧДИР	
(“Fidokoz” газетаси мұхбіри саволларыға жағоблардан).....	197

ВАТАН РАВНАҚИ УЧУН ҲАР БИРИМИЗ МАСЪУЛМИЗ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ТҮҚҚИЗ ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИДАН.....	212
БУРҲОНИДДИН МАРҒИНОНИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 910 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 2000 ЙИЛ 16 НОЯБРЬ.....	213
ИМОМ МОТУРИДИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 1130 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 2000 ЙИЛ 17 НОЯБРЬ.....	213
МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ФОЯСИ: АСОСИЙ ТУШУНЧА ВА ТАМОЙИЛЛАР” РИСОЛАСИДАГИ СЎЗ БОШИДАН.....	214
КАМОЛОТ” ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ ҲАРАКАТИНИНГ ТАЪСИС ҚУРУЛТОЙИ ҚАТНАШЧИЛАРИГА.....	217
ОЛИЙ МАЖЛИС V СЕССИЯСИ ФОЙЕСИДА ЖУРНАЛИСТЛАР БИЛАН БЎЛГАН СУХБАТДАН <i>(Мағфуравий кураш масаласи бўйича).....</i>	218
“ХАЛҚ – ҚАҲРАМОН, ХАЛҚ ХОТИРАСИ ОЛДИДА ДОИМО БОШ ЭГАМИЗ..”.....	222
МАГИСТРАТУРА, АКАДЕМИК ЛИЦЕЙ ВА КАСБ-ҲУНАР КОЛЛЕЖЛАРИНИНГ БИРИНЧИ БИТИРУВЧИЛАРИГА.....	223

ХАВФСИЗЛИК ВА ТИНЧЛИК УЧУН КУРАШМОҚ КЕРАҚ

АДОЛАТ – ҚОНУН УСТУВОРЛИГИДА <i>(Иккинчи чакрик ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида сўзланган нутқдан, 2001 йил 29 август).....</i>	224
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ЎН ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИДАН.....	224
ФИДОКОРОНА МЕҲНАТ, ЭЗГУ ИНТИЛИШ – ОЛҚИШ ВА ШАРАФГА МУНОСИБ.....	226
БИЗ УЧУН ХАЛҚИМИЗ, ВАТАНИМИЗ МАНФААТИДАН УЛУФ МАҚСАД ЙЎҚ <i>(Иккинчи чакрик ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VII сессиясида сўзланган маърузадан, 2001 йил 6 декабрь).....</i>	227

**РЕСПУБЛИКА БАЙНАЛМИЛАЛ МАДАНИЯТ МАРКАЗИ ТАШКИЛ
ЭТИЛГАНИНИНГ 10 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАЖЛИС
ҚАТНАШЧИЛАРИГА ТАБРИКДАН.....** 231

ЯНГИЛАНИШ ВА ЎЗГАРИШЛАР ЖАРАЁНИ ОРТГА ҚАЙТМАЙДИ

(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий
Мажлисинг VIII сессиясида сўзланган маъruzадан, 2002 йил 4 апрель..... 232

БИЗ ДУНЁДА ҲЕЧ КИМДАН КАМ БЎЛМАГАН ЖАМИЯТ ҚУРАМИЗ

(Олий Мажлиснинг VIII сессияси танаффус пайтида маҳаллий ва хорижий
мұхбирларнинг саволларига берилган жавоблардан)..... 234

БИЗ ТАНЛАГАН ЙЎЛ — ДЕМОКРАТИК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАЪРИФИЙ ДУНЁ БИЛАН ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИ

**ЎЗБЕКИСТОНДА ДЕМОКРАТИК ЎЗГАРИШЛАРНИ ЯНАДА ЧУҚУРЛАШТИРИШ ВА
ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ АСОСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ
ЙЎНАЛИШЛАРИ**

(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисинг
тўққизинчи сессиясида маъruzадан, 2002 йил 26 август)..... 235

**ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ 11 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН
ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИДАН.....** 237

БИЗ ТАНЛАГАН ЙЎЛ – ДЕМОКРАТИК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАЪРИФИЙ ДУНЁ БИЛАН ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИ

(Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисинг XI
сессиясида сўзланган маъruzадан, 2003 йил 24 апрель)..... 238

ТИНЧЛИК ВА ХАВФСИЗЛИГИМИЗ ЎЗ КУЧ-ҚУДРАТИМИЗГА, ҲАМЖИХАТЛИГИМИЗ ВА ҚАТЪИЙ ИРОДАМИЗГА БОҒЛИҚ

**ТАДБИРКОРЛАР ВА ИШБИЛАРМОНЛАР ИЖТИМОИЙ ҚАТЛАМИ ЎЗБЕКИСТОН
СИЁСИЙ МАЙДОНИДА ЎЗ ЎРНИНИ ЭГАЛЛАШИ ЛОЗИМ**

(Янги тузилётган сиёсий партия ташаббус гурӯҳи аъзолари
билин учрашувда сўзланган нутқдан, 2003 йил 7 ноябрь)..... 239

КОНСТИТУЦИЯ—ЮРТИМИЗДА ЯНГИ ҲАЁТ, ЯНГИ ЖАМИЯТ БАРПО ЭТИШНИНГ ХЎҚУҚИЙ ПОЙДЕВОРИ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг ўн бир йиллигига багишланган
тантанали маросимда сўзланган нутқдан, 2003 йил 5 декабрь).....240

ЎЗБЕК ХАЛҚИ ҲЕЧ ҚАЧОН, ҲЕЧ КИМГА ҚАРАМ БҮЛМАЙДИ

**ИККИНЧИ ЧАҚИРИҚ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ МАЖЛИСИНИНГ ЎН
ОЛТИНЧИ СЕССИЯСИДА СЎЗЛАНГАН НУТҚДАН, 2004 ЙИЛ 2 ДЕКАБРЬ**.....240

**“ИМПЕРИЯ ДАВРИДА БИЗНИ ИККИНЧИ ДАРАЖАЛИ ОДАМЛАР, ДЕБ
ХИСОБЛАШАР ЭДИ”**

(“Независимая газета” (Москва) мұхбирининг саволларига жавоблар).....241

ПАРЛАМЕНТ — ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИНГ КЎЗГУСИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчиллик палатасининг биринчи
йигилишида сўзланган нутқдан, 2005 йил 27 январь).....257

**БИЗНИНГ БОШ МАҚСАДИМИЗ — ЖАМИЯТНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВА
ЯНГИЛАШ, МАМЛАКАТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯ ВА ИСЛОҲ ЭТИШДИР**

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчиллик палатаси ва Сенатининг қўшима
мажлисида сўзланган маъruzадан, 2005 йил 28 январь).....258

**ҒАЛАБА УЧУН ЖОН ФИДО ҚИЛГАН ЮРТДОШЛАРИМИЗНИ ХОТИРЛАШ, БУГУН
ҲАЁТ БЎЛГАНЛАРИНИ ҚАДРЛАШ — БИЗ УЧУН ҲАМ ҚАРЗ, ҲАМ ФАРЗ**

(Хотира майдонида жамоатчилик вакиллари билан учрашувда
бидоришига фикрлардан, 2005 йил 9 май).....261

БИЗНИ ТАНЛАГАН ЙЎЛИМИЗДАН ҲЕЧ КИМ ҚАЙТАРОЛМАЙДИ

(2005 йилнинг 12-13 май кунлари Андижон шаҳрида рўй берган воқеалар муносабати
билин маҳаллий ва хорижий оммавий ахборот воситалари учун ўтказилган матбуот
анжуманидаги баёнот ва мұхбирларнинг саволларига жавоблардан).....268

**ҲАҚИҚАТ — ЖУРНАЛИСТИКАНИНГ ДОИМИЙ, ЎЗГАРМАС ҚОИДАСИ ВА УНГА
АМАЛ ҚИЛИШ ШАРТ**

(2005 йил 17 майда Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасида мамлакатимиз
ва чет зл журналистлари ҳамда дипломатик корпус вакиллари учун ўтказилган
матбуот анжуманида мұхбирлар саволларига жавоблардан).....270

ИНСОН, УНИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИ ҲАМДА МАНФААТЛАРИ — ЭНГ ОЛИЙ ҚАДРИЯТ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13 йиллигига багишиланган тантанали
маросимдаги маърузадан)..... 271

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ «МИЛЛИЙ ФОЯ ТАРГИБОТИ ВА МАҶНАВИЙ-МАҶРИФИЙ ИШЛАР САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ТЎҒРИСИДА» ГИ ҚАРОРИ (2006 йил 25 август)..... 274

ИНСОН МАНФААТЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ, ИЖТИМОИЙ ХИМОЯ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ – УСТУВОР ВАЗИФАМИЗДИР

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 14 йиллигига
багишиланган маросимдаги маърузадан, 2006 йил 7 декабрь)..... 279

МИЛЛИЙ ФОЯ: НАЗАРИЙ МАНБАЛАР

(ХРЕСТОМАТИЯ)

«Akademiya» нашриёти
Тошкент, 2007. — 312 б.
Ўзбекистон шоҳқўчаси, 45

Тузувчи: Қ.Назаров

Мусаххихлар: М. Абдуллаева, Г.Абдуллаева,
М.Умирова, Т.Соатова

Бадиий муҳаррир: Р.Султонов

Техник муҳаррир: Н.Курбонова

Нашр учун масъул: Б.Умаров

Теришга берилди 15.01.07. Босишига рухсат этилди 5.02.07.
Бичими 60x90¹/₁₆. Офсет босма. Шартли босма таборги 19,0
Нашриёт ҳисоб таборги 19,0. Адади 1000. Буюртма № 31.
Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Матбуот ва Ахборот агентлигининг «O'qituvchi»
нашриёт-матбаа ижодий уйи босмахонасида чоп этилди.
Тошкент, Юнусобод даҳаси, Муродов кўчаси, 1-уй.